

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА
УНІВЕРСИТЕТ ГУМАНІТАРНИХ І ПРИРОДНИЧИХ НАУК ІМ. ЯНА ДЛУГОША
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІЛОРУСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІТЕБСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П.М. МАШЕРОВА
ПІВДЕННО-ЗАХІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «НЕОФІТ РИЛЬСЬКИЙ»
МОЛДАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
АФІНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРОФСПЛОК
СУХУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТБІЛІСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНЕ ДЖАВАХІШВІЛІ
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ
ЦЮРИХСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΠΑΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної

науково-практичної конференції

«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА»

30 червня 2021 р., м. Суми

УДК94:327(082)

M58

Друкується згідно з рішенням вченої ради
навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Протокол № 9 від 22 червня 2021 р.)

ОРГКОМІТЕТ ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лянной Ю.О. – доктор педагогічних наук, професор, ректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Кудріна О.Ю. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Подрез Ю. В. – кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Моцак С. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Потехін О.В. – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Сокирська В.В. – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Циватий В. Г. – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Заслужений працівник освіти України.

Горобець І.В. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Михтуненко В. В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Жуков О. В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

M58 Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: історія, теорія, практика» (30 червня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 171 с.

Збірник III Міжнародної науково-практичної конференції присвячений актуальним питанням історії міжнародних відносин, актуальним проблемам всесвітньої історії, міжнародним відносинам та дипломатії на початку XXI ст. Матеріали збірника можуть знадобитися викладачам, аспірантам, студентам, всім, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин.

УДК94:327(082)M58

© Колектив авторів, 2021

© ФОП Цьома С.П., 2021

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ, ГЛОБАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Айяд Ясер Маджет Мохаммад УЧАСТЬ У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ООН ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ КОРОЛІВСТВА ЙОРДАНІЇ НА ПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	8
Базан Юлія ПОЛІТИЧНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ АФГАНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ ТА РОЛЬ ООН.....	11
Власенко Валерій ВІЙСЬКОВА МІСІЯ УНР В РУМУНІЇ 1919-1920 рр. (СТВОРЕННЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ, ВІДРЯДЖАННЯ).....	14
Давлєтов Олександр ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ КОРОЛЯ ЙОРДАНІЇ АБДАЛЛИ ІІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	17
Дамаскін Володимир ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ФРАНЦУЗЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ТА РАДЯНСЬКИМ СОЮЗОМ.....	20
Данилець Вадим СТРАТЕГІЧНІ ВІДНОСИНИ США З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ, 1945 – 1980 рр.....	23
Дьомін Олег ПІВНІЧНО-ЗАХІДНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я В ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ХVІ СТОЛІТТЯ.....	26
Жуков Олександр СПРОБА НІМЕЧЧИНИ ЗАКРІПИТИСЯ В КИТАЇ ПІСЛЯ ЯПОНО- КИТАЙСЬКОЇ ВІЙНИ 1894-1895 рр.....	29
Киліюшик Іванна СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ ІНОЗЕМЦІВ.....	32
Концур Микола ПОЛІТИКА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНИХ НІДЕРЛАНДІВ.....	34
Marcin Łukaszewski IMPORTANCE OF 1993 FOR STATEHOOD OF ANDORRA.....	37
Мартинов В'ячеслав ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ В 1908 – 1911 рр. НА СТОРІНКАХ РОСІЙСЬКИХ ЧАСОПИСІВ.....	39
Оліцький В'ячеслав ПРОТИСТОЯННЯ МОСКОВСЬКА ПАТРІАРХІЯ – ВАТИКАН У СЕРЕДИНІ 1940-Х РОКІВ.....	42

Поспєлов Андрій	КОНФЛІКТНА ПОЛІТИКА США-ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ООН ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ІРАКСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1991-2003 рр.....	45
Сокирська Владилена	АДМІНІСТРАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКИМИ РЕСПУБЛІКАМИ 1920-Х рр.....	48
Стрілець Василь	ВАРШАВСЬКИЙ ДОГОВІР 1920 р. І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УНР В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН.....	51
Чуткий Андрій	ЗАКОРДОННІ ВІДРЯДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ПРОЯВ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	53
Чуткий Павло	«АФГАНСЬКЕ ПИТАННЯ» В ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ПАКИСТАНУ ТА КИТАЮ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР.....	56

СЕКЦІЯ 2.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Арсєнко Тетяна, Мирончук Анатолій	НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИТАЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	59
Бессонова Марина, Бистра Вікторія	НЕЛЕГАЛЬНА ІММІГРАЦІЯ ДО США: «СТІНА ТРАМПА» ТА АНТИАМЕРИКАНІЗМ.....	63
Ботіка Тетяна	МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	67
Брайчевська Олена, Слюсаренко Ірина	ОСОБЛИВОСТІ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	69
Грицьак Ігор	ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.....	72
Горобець Ігор, Мартинов Андрій	ПРОЕКТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА КОНФЕРЕНЦІЇ ЩОДО МАЙБУТНЬОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2021 РОКУ.....	75
Гуцало Людмила	ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США – НАТО (ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА).....	79
Дудка Раїса	МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ АЗІЇ.....	82
Жога Мирослав		

УЧАСТЬ БРАЗИЛІЇ У МИРОТВОРЧИХ МІСІЯХ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ.....	84
Казакова Оксана КОНЦЕПЦІЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦІЇ.....	87
Калуга Володимир «МЕХАНІЗМ» ІСТОРИЧНОГО ПОСТУПУ ТА КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	90
Крупеня Ірина ДІЯЛЬНІСТЬ АСЕАН У СФЕРІ БЕЗПЕКИ.....	93
Потехін Олександр ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТОК «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ».....	96
Прудько В'ячеслав ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРЕНАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНИЙ СТАН.....	99
Сергєєва Анна ЯПОНІЯ – ГУАМ: ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА (РЕГІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС).....	101
Цветков Олександр ЧОТИРИ РІВНІ АНАЛІТИКИ БЕЗПЕКИ (ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНИХ ЗАГРОЗ).....	104
Черкасов Станіслав ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	108

СЕКЦІЯ 3.

СЕКЦІЯ 3. ФЕНОМЕН ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ

Бойко Ольга ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ.....	111
Ken Rackers ISRAELI EXPERIENCE OF HYBRID WAR.....	114
Єльников Михайло КОНВЕНЦІЯ МОНТРЕ І КОНФРОНТАЦІЯ РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН 1920–1940-Х РР.: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	117
Михтуненко Вікторія ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК НОВА ФОРМА МІЖДЕРЖАВНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.....	120
Скрябін Олександр, Вановська Інна	

ДІІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ (2014–2018 рр.).....	121
---	-----

СЕКЦІЯ 4.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ: ПАРАДИГМИ, СИСТЕМИ, МОДЕЛІ, ІНСТИТУТИ, СПЕЦИФІЧНІ ГАЛУЗИ

Vdovychenko Victoria

SISTEMA PAESE AS A PUBLIC DIPLOMACY APPROACH OF ITALY TO OVERCOME PANDEMIC IMPACT OF COVID-19.....	125
--	-----

Концур Вікторія

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ «ПАМ'ЯТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ» (EVZ) В УКРАЇНІ.....	126
--	-----

Котик Юрій

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	129
---	-----

Миرونчук Анатолій

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ВІДНОСИН.....	131
--	-----

Миرونчук Олена

АВСТРАЛІЙСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК В СТРУКТУРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АВСТРАЛІЇ.....	134
--	-----

Подрез Юлія

РОЛЬ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ГУМАНІТАРНІЙ ДИПЛОМАТІЇ.....	138
---	-----

Циватий Вячеслав

ТУРИСТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ГАЛУЗЬ ДИПЛОМАТІЇ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	141
---	-----

СЕКЦІЯ 5.

СТУДЕНТСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Бабій Інна

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІСТ ЯК СКЛАДОВА М'ЯКОГО ВПЛИВУ ЄС.....	145
---	-----

Баришев Олександр, Черногор Ярослав

«М'ЯКА СИЛА» ТА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США ЯК ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	149
--	-----

Баришева Вікторія, Черногор Ярослав

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ.....	151
Гулієва Фаріда ХОДЖАЛИНСЬКИЙ ГЕНОЦИД У ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОГО АЗЕРБАЙДЖАНУ.....	153
Єленевська Анастасія СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ.....	156
Землякова Катерина ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ГАЛУЗЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТКИ США.....	159
Кодовбецький Анатолій, Черногор Ярослав РОСІЙСЬКА ВАКЦИНА ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ.....	162
Колодюк Марія ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ОБРАЗОТВОРЧИМИ ЗАСОБАМИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ.....	164
Наконечний Дмитро, Черногор Ярослав ВПЛИВ ХРИСТИЯНСЬКОГО СІОНІЗМУ НА ВІДНОСИНИ ІЗРАЇЛЮ ТА США.....	165
Хоменко Анатолій КОНФЛІКТ НАВКОЛО ОСТРОВА ТУЗЛИ ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН.....	167

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ, ГЛОБАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Айяд Ясер Маджет Мохаммад,
аспірант

Науковий керівник – Давлєтов О.Р., к.і.н., доцент, професор
Запорізький національний університет

УЧАСТЬ У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ООН ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ КОРОЛІВСТВА ЙОРДАНІЇ НА ПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Керівництво Хашимітського Королівства Йорданія надає важливого значення активної участі компонентів національних збройних сил в різних миротворчих місіях під егідою Організації Об'єднаних Націй. Це викликано прагненням Аммана відігравати помітну роль у вирішенні міжнародних конфліктів з метою створення іміджу країни як активного прихильника встановлення миру і стабільності в різних регіонах земної кулі поза політичних, релігійних, союзницьких і інших переваг. Даний вид діяльності Збройних сил Королівства є одним з пріоритетних в інтересах розвитку і будівництва збройних сил. При цьому власні витрати в даній сфері мінімізовані, тому що основні витрати по утриманню миротворців несе безпосередньо ООН.

Діяльність інституту миротворчих сил в Йорданії почалася зі створення в рамках об'єднаного комітету начальників штабів Збройних сил країни спеціального відділу планування миротворчих операцій за кордоном. Фактична участь першого національного миротворчого контингенту відбулася у 1989 р. в складі миротворчої місії під егідою ООН в Анголі [3, с.60–62]. З того часу йорданські миротворці пройшли 24 «гарячі точки», включаючи Югославію (Боснію), Косово, Східний Тимор, Руанду, Гаїті, Сьєрра-Леоне, Кот - Дівуар, Афганістан, Ірак, Еритрею, Бурунді, Ліберію, Конго, Грузію, Єгипет, Палестину та інші [3, с.62; 4, с.190–196].

36 700 військових Збройних сил Королівства пройшли службу у складі миротворчих контингентів. Йорданія займає четверте місце у міжнародному «табелі про ранги» по кількості свого миротворчого контингенту після Пакистану, Індії і Бангладеш, що одночасно виконують місії за кордоном. 4200 військових Йорданії знаходяться у складі 16 місій, у дев'яти з них розгорнуті військово-польові шпитали для обслуговування місцевого населення (Бурунді і Ліван) [1, с.83]. Найбільшою за йорданської участю є на сьогодні місія на Гаїті, що складає 2100 осіб. З 2006 р. миротворці Йорданії виконували спеціальну місію ООН – відновлювали злетну смугу і інфраструктуру міжнародного аеропорту у Бейруті, виведеного з ладу в ході ізраїльських нальотів і ударів.

Для прийняття рішення щодо участі в черговій миротворчій операції в кризовому районі, як правило, направляється «рекогносцирувальна група» у

складі 10–12 осіб. Її завданням є за короткий термін (становить 10–14 діб) вияснити умови і можливості перебування йорданського підрозділу в зазначеному районі. За результатами роботи зазначених груп Йорданія кілька разів відмовлялася від участі в миротворчих місіях під егідою ООН. У постійному резерві, в готовності до відправки, в складі Збройних сил Королівства знаходиться не менше 3000 особового складу, в т.ч. 2000 на складі сухопутних військ і військ спецпризначення і 1000 військового і цивільного медичного персоналу. Командування військових миротворчих операцій має власний навчальний центр миротворчих операцій (Jordanian Peacekeeping Operations Centre), розташований в містечку Зарка (25 км. східніше Аммана), в якому вже виділені до складу миротворчих місій підрозділи Збройних сил, що проходять підготовку до роботи в конкретному регіоні або країні. Подібний інститут миротворчості є єдиним подібного роду закладом на Близькому Сході. В даному центрі проходять підготовку також підрозділи миротворчих сил ряду арабських і дружніх мусульманських країн. У ньому навчаються військовослужбовці Саудівської Аравії, Кувейту, Оману, Об'єднаних Арабських Еміратів, Пакистану.

Починаючи з 1999 р., з приходом до влади короля Абдалли II, участь Збройних сил Йорданії у миротворчих операціях під егідою ООН значно зросла [2, с.28]. З 2003 р. йорданський миротворчий шпиталь почав діяти в Іраку – «Ірак-6», який до 1 січня 2007 року прийняв 500 тис. пацієнтів і провів 1700 хірургічних операцій [3, с.67]. З 2006 р. польові шпиталі були розгорнуті у Лівані (шоста зміна персоналу «Ліван-11» і «Ліван-12»), які на 1 березня 2007 р. здійснили 12 тис. хірургічних операцій і прийняли 60 тис. нужденних у медичній допомозі.

Важливим аспектом забезпечення безпеки у військово-політичному відношенні є боротьба з міжнародним тероризмом. Треба відзначити, що загроза тероризму в Йорданії має під собою досить серйозні підстави. У 1951 р в Єрусалимі, в мечеті аль-Акса, був убитий засновник Йорданського Хашимітського Королівства Абдалла I, в 1955 і 1971 рр. були застрелені два прем'єр-міністра [5]. Відносно Абдалли II також були озвучені погрози розправи з боку ліквідованого в Іраку Абу Масааба аз-Заркаві, лідера осередку «Аль-Каїди» в Іраку, вихідця з одного з кланів Йорданії – аль-Халейля. Також важливим елементом ефективної боротьби з терористичною мережею в Йорданії є активне використання спецслужб, що діють в тісній співпраці з американськими, британськими, арабськими і ізраїльськими розвідками і контррозвідками. За оцінками експертів, йорданські аль-Мухабарат аль-Амма є одними з найбільш високопрофесійних спецслужб регіону.

У своїй тронній промові на четвертій сесії парламенту, що відбулася 28 листопада 2006 р., король Абдалла II відзначив: «... Внутрішні і зовнішні загрози численні і небезпечні ... Ми зможемо їм протистояти шляхом зміцнення нашого внутрішнього фронту, шляхом проведення все більших економічних, соціальних, політичних і законодавчих реформ, підтримуючи високі темпи розвитку, соціального прогресу та модернізації в обстановці безпеки і стабільності – основ розвитку в усіх сферах» [6]. Дані політичні

установки роблять Йорданію в очах Заходу надійним і передбачуваним партнером, який розділяє погляд на вирішення ключових проблем сучасності, але якому необхідний дещо більший фінансовий ресурс, ніж той, яким він має у своєму розпорядженні. У зв'язку з цим Королівство отримує на стабільній основі фінансове підживлення як безпосередньо від зацікавлених країн Заходу, так і від їх помірних консервативних сателітів – монархій Перської затоки, що мають схожі політичні системи.

Отже, легітимність влади, добрі стосунки з США, мир з Ізраїлем створюють навколо Йорданії важливий клімат довіри, що необхідно в умовах відтоку капіталу й ресурсів з нестабільних зон регіону. Це створює навколо Йорданії імідж «природного лідера». «Історична роль» Йорданії полягає у тому, що Королівство залишиться «буфером» між Ізраїлем і Палестиною, а у випадку нормалізації арабо-ізраїльських відносин – важливою сполучною ланкою між арабським Близьким Сходом і Ізраїлем, забезпечуючи часткову або повноцінну кооперацію між двома етнічними, культурними, релігійними, економічними і фінансовими полюсами.

Йорданія активно залучена у світові справи. Вона підтримує дипломатичні відносини з усіма арабськими країнами, більшістю країн Азії і Латинської Америки, багатьма африканськими державами і практично всіма промислово розвиненими країнами Заходу, є членом Ліги Арабських Держав, ООН і її спеціалізованих організацій, Руху неприєднання, Організації ісламська конференція і цілого ряду інших міжнародних, регіональних і ісламських організацій.

Для Йорданії, що є стабільною у політичному і соціально-економічному відношеннях країною, досить важливим є такий аспект, як проблема міграційних процесів. Міграції із зон військових конфліктів до Йорданії значно впливають не тільки на економічну складову Королівства, але й породжують незадоволення серед корінних мешканців. Все це призводить до внутрішньої нестабільності і залежності від фінансової допомоги як арабських, так і поза регіональних держав. Тому якнайшвидше вирішення локальних конфліктів на Близькому Сході – завдання не лише зовнішньої, але й внутрішньої політики. Для покращення свого міжнародного іміджу керівництво Хашимітського Королівства Йорданія надає важливого значення активної участі компонентів національних збройних сил в різних миротворчих місіях під егідою Організації Об'єднаних Націй.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. «Арабский кризис» и его международные последствия / под общ. ред. А. М. Васильева; отв. ред. А. Д. Саватеев, Л. М. Исаев. Москва : ЛЕНАНД, 2014. 256 с.
2. Данилов Л. Кто есть кто в Иорданском Хашимитском Королевстве. Москва: ИИиБВ, 2002. 302 с.
3. Деловая Иордания. Экономика и связи с Россией в 2004–09гг. Москва, «ПОЛПРЕД Справочники», 2009. Спецвыпуск. Т. VII. 124 с.
4. Деловая Иордания. Экономика и связи с Россией в 2004–09гг. Москва, «ПОЛПРЕД Справочники», 2009. Спецвыпуск. Т. VII. 124 с.

5. Jordan playing key role in anti-terrorist intelligence gathering/ Randa Habib. *Jordan Times*. Friday-Saturday, November 23-24, 2001. URL: <http://www.jordanembassyus.org/11232001006.htm> (дата звернення: 23.11.2019).

6. Speech from the Throne at the opening of the fourth ordinary session of Parliament/Tue, 28-11-2006. *Foreign Ministry – The Hashimite Kingdom of Jordan*. URL: <http://www.mfa.gov.jo> (дата звернення: 24.11.2019).

Базан Юлія,

аспірантка

Науковий керівник – Ковальков О.Л., к.і.н., доцент,

Центральноукраїнський державний

педагогічний університет ім. В. Винниченка

ПОЛІТИЧНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ АФГАНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ ТА РОЛЬ ООН

25 грудня 1979 р. розпочалося радянське вторгнення до Демократичної Республіки Афганістан. 27 грудня під час штурму радянськими підрозділами палацу Тадж-Бек у Кабулі Генеральний секретар Народно-демократичної партії Афганістану, Голова Революційної ради Хафізулла Амін був убитий. 28 грудня вищі пости в партії і державі посів радянський ставленик Бабрак Кармаль. Розпочалася майже десятирічна окупація ДРА Радянським Союзом. Радянські війська були втягнуті в громадянську війну в Афганістані, яка точилась між режимом НДПА, підтримуваним СРСР, і опозицією, яку підтримувала більшість населення, а також Пакистан, КНР, США та інші країни [2, с. 82].

Світова спільнота сприйняла дії Москви як суттєву загрозу для міжнародного миру й безпеки. Ситуація навколо Афганістану стала предметом обговорення в ООН. 3 січня 1980 р. на вимогу 52 членів ООН була скликана Рада Безпеки, але не змогла ухвалити рішення, що засуджувало б інтервенцію. Радянський Союз як постійний член РБ ООН заблокував роботу цього органу, наклавши вето на резолюцію [4, с. 30]. Починаючи з 1980 р. Генеральна Асамблея ООН на кожній зі своїх щорічних сесій приймала резолюції «Становище в Афганістані та його наслідки для міжнародного миру й безпеки», в яких містився заклик до негайного виведення іноземних військ. Однак, умовою виведення Обмеженого контингенту радянських військ з Афганістану було припинення зовнішнього втручання у внутрішні справи ДРА (йшлося про підтримку афганської опозиції). На порядку денному ООН було питання пошуку шляхів дипломатичного розв'язання афганської проблеми [8, с. 17].

Активізації роботи ООН у цьому напрямку сприяло призначення 11 лютого 1981 р. перуанського дипломата Переса де Куельяра особистим представником Генерального секретаря ООН з «афганського питання» [5, с. 1]. Це був майстерний і витончений парламентар, який мав досвід складних, багатопланових переговорів. Він завжди наполягав на продовженні дипломатичного процесу, якими б безнадійними не здавалися перспективи перемовин [9, с. 295].

12 – 16 квітня 1981 р. П. де Куельяр відвідав Пакистан та Афганістан. В Ісламабаді він зустрівся з президентом Мохаммадом Зія-уль-Хаком і міністром

закордонних справ Агою Шахі, а в Кабулі – з головою Револуційної ради ДРА Б. Кармалем. У липні, серпні та вересні представник Генерального секретаря ООН повторно здійснив візити до столиць цих країн [5, с. 1]. Їх метою було залучення сторін до дипломатичного врегулювання афганської проблеми шляхом початку переговорного процесу.

Спочатку уряд ДРА відкидав будь-яке посередництво ООН і наполягав на прямих переговорах з Пакистаном. Ісламабад натомість виступав за посередницьку діяльність ООН та всіляко уникав будь-яких прямих контактів з Кабулом, оскільки не визнавав уряд Б. Кармаля. П. де Куельяру знадобилося кілька тижнів для того, щоб переконати Б. Кармаля на посередницьку діяльність ООН. Кабул намагався надати цьому посередництву неофіційний характер і наполягав на тому, щоб представника Генерального секретаря на переговорах називали «особистим», а не «спеціальним». Однак це значно знижувало ефективність посередництва, зводило роль Генерального секретаря до надання добрих послуг. Знадобилося ще кілька тижнів, щоб вирішити цю проблему. В Ісламабаді врешті-решт погодилися на «особистого представника». На всі ці процедурні моменти пішов майже рік [9, с. 336 – 338].

1 січня 1982 р. П. де Куельяр обраний Генеральним секретарем ООН. Він запропонував призначити еквадорського дипломата, заступника Генерального секретаря ООН з політичних питань Дієго Кордовеса своїм особистим представником з питань, які стосувалися організації афгансько-пакистанських переговорів. СРСР, США, Афганістан і Пакистан схвалили цю кандидатуру [6, с. 1]. Саме Д. Кордовес відіграв вирішальну роль у тому, що попри величезні політичні та процедурні труднощі й перешкоди зрештою вдалося довести переговори до успішного завершення. Основною його рисою був незламний оптимізм та віра в кінцевий успіх переговорного процесу. «У нього ніколи не опускалися руки, здавалося б навіть у самих безнадійних ситуаціях» [9, с. 344].

Внаслідок візитів Д. Кордовеса до Ісламабада, Кабула й Тегерана 11 – 19 квітня 1982 р. було визначено спектр питань, які потребували обговорення: виведення іноземних військ, добровільне повернення біженців на батьківщину, невтручання у внутрішні справи держав та його міжнародні гарантії. Афганістан і Пакистан погодилися на ведення переговорів під егідою ООН, місцем яких була обрана Женева. Іран відмовився від перемовин. Умовою участі Тегерана у переговорному процесі було виведення радянських військ з Афганістану. В подальшому, Іран отримував інформацію про хід переговорів через свого Постійного представника при ООН [6, с. 2].

Протягом 1982–1988 рр. відбулося вісім раундів Женевських переговорів. Д. Кордовес виконував функції посередника між урядами Афганістану і Пакистану. Умовою участі Пакистану в переговорному процесі було повне виключення будь якої, навіть випадкової зустрічі з Ш. М. Достом. Перемовини проходили на першому поверсі Палацу Націй. Д. Кордовес організував їх таким чином, що вони проходили в двох кімнатах, з'єднаних довгим коридором. Посередині коридору знаходилося ще одне приміщення. В одній кімнаті перебувала афганська делегація, в іншій – пакистанська. У серединній кімнаті знаходився сам Д. Кордовес зі своїми співробітниками, і в неї він по черзі

викликав міністрів для переговорів. Ш. М. Дост міг почати рух в кімнату Д. Кордовеса тільки тоді, коли С. Якуб Хан йшов з неї і навпаки. Цей формат переговорів отримав назву «непрямі переговори» [9, с. 352].

Переговорний процес демонстрував, що Афганістан був заручником міжблокового протистояння. США та СРСР спостерігали за перемовинами, консультували та спрямовували своїх підопічних. Звіти про хід переговорів, найбільш важливі їх моменти передавалися до Москви, а звіти надходили різного роду вказівки та відповіді на поставлені запитання. Те ж саме робили й США, з якими пакистанці радилися та спільно розробляли тактику дій. Особистий представник Генерального секретаря ООН приймав до уваги пропозиції представників делегації та контактував із радянськими та американськими представниками. Він намагався виробити компромісні варіанти та поперемінно пропонував їх сторонам [3, с. 199].

Навесні 1988 р. в результаті багаторічних і вельми складних переговорів між Республікою Афганістан та Ісламською Республікою Пакистан було досягнуто згоди. 14 квітня 1988 р. у Палаці Націй були підписані Женевських угод про політичне врегулювання в Афганістані. Вся церемонія, як писали потім кореспонденти, тривала всього 17 хвилин, і, за їхніми образним висловом, «це були хвилини крижаного мовчання, коли чувся тільки скрип пір'я по паперу» [3, с. 208]. Женевські угоди вступили в силу 15 травня 1988 р., тоді ж розпочалося виведення радянських військ з Афганістану [7, с. 3].

Отже, Організація Об'єднаних Націй доклала чималих зусиль у досягненні політичного врегулювання ситуації навколо Афганістану. На етапі генезису афганської проблеми та пошуку шляхів врегулювання її роль полягала у наданні добрих послуг через діяльність особистого представника Генерального секретаря П. де Куельяра – встановлення контактів між сторонами, схиляння їх до перемовин, створення реальних можливостей для проведення переговорів на нейтральній території. У 1982 р. добрі послуги ООН переросли у посередництво. Воно полягало не лише в участі особистого представника Генерального секретаря ООН Д. Кордовеса у афгансько-пакистанських переговорах, а й розробленні складного механізму взаємодії між делегаціями з урахуванням вимог та побажань сторін. Таким чином, шляхом посередницької діяльності ООН вдалося покласти край радянській окупації Демократичної Республіки Афганістан.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Cordoves D., Harrison S. S. *Out of Afghanistan. The Inside Story of the Soviet Withdrawal*. New York : Oxford University Press, 1995. 450 p.
2. Ковальков О. Л. «Афганське питання» в роботі Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН в січні 1980 р. // *Universum Historiae et Archaeologiae = The Universe of History and Archeology = Універсум історії та археології = Универсум истории и археологии*. 2018. Т. 1, № 26. С. 81–93.
3. Козырев Н. И. Афганистан: дипломатические баталии (из истории подписания Женевских соглашений в апреле 1988 г. *Вестник Дипломатической академии МИД России. Россия и мир*. 2016. № 1(7). С. 198–209.
4. ООН. СБ. Официальные отчеты. 2190-е заседание 7 января 1980 года. Нью-Йорк. 30 с.

5. ООН. А/56/655. S/14745. Положение в Афганистане и его последствие для международного мира и безопасности». Доклад Генерального секретаря 13 ноября 1981 года. Нью-Йорк, 3 с.
6. ООН. А/37/482. S/15429. «Положение в Афганистане и его последствие для международного мира и безопасности». Доклад Генерального секретаря 27 сентября 1982 года. Нью-Йорк, 3 с.
7. ООН. S/19835. Соглашения об урегулировании положения, относящегося к Афганистану. Нью-Йорк, 1988. С. 3–11.
8. Рабуш Т. В. «Афганский вопрос» в 1980-е годы и резолюции ООН. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета*. 2018. № 5. С. 15–24.
9. Сафрончук В. С. Политика и дипломатия. Москва : ИТРК, 2011. 695 с.
10. Слинкин М. Ф. Проблема урегулирования положения вокруг Афганистана (Историко-политический аспект). *Культура народов Причерноморья*. № 33. 2002. С. 111–131.
11. Христофоров В. С. Трудный путь к Женевским соглашениям 1988 года по Афганистану. *Новая и новейшая история*. 2008. № 5. С. 23–47.

Власенко Валерій,
к.і.н., доцент,
Сумський державний університет

ВІЙСЬКОВА МІСІЯ УНР В РУМУНІЇ 1919-1920 рр. (СТВОРЕННЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ, ВІДРЯДЖАННЯ)

Важливою складовою зовнішньополітичного відомства є військовий аташат, який набуває особливого значення у періоди великих суспільно-політичних зрушень. Одним із таких періодів була Українська революція 1917-1921 рр., коли Україна виборювала свою незалежність. Саме тоді виникли українська дипломатична служба та військовий аташат в сучасному їх розумінні. Питання діяльності Військової місії (ВМ) УНР у Польщі висвітлені у працях А. Руккаса та М. Ковальчука, окремі сторони функціонування подібної місії в Румунії розкриті у роботах В. Власенка, М. Ковальчука та І. Срібняка. Проте бракує інформації про створення, повноваження та відрядження Військової місії УНР до Румунії. Саме про це і йдеться у пропонованих тезах.

1. Питання про створення, повноваження та відрядження військової делегації УНР до Румунії у складі генерала Сергія Дельвіга та полковника Демида Антончука розглядалося на засіданнях Ради Народних Міністрів УНР, що відбулися 14–15 липня 1919 р. В одному з них взяв участь і Голова Директорії С. Петлюра. Тоді йшлося про необхідність закупівлі військового майна в Румунії та відправки його до України [2, с. 411-413].

2. 18 липня 1919 р. українська делегація у складі новопризначеного голови Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР в Румунії Костя Мацієвича, радника з економічних питань Івана Фещенко-Чопівського, секретаря Лева Геркена, військових С. Дельвіга, Д. Антончука та Якова Чайківського перетнула румунський кордон в районі м. Атаки, а через два дні прибула до Бухареста. К. Мацієвич й І. Фещенко-Чопівський оселилися в готелі «*Капша*», С. Дельвіг, Д. Антончук та Л. Геркен – у готелі «*Ексцельсіор*», Я. Чайківський – у готелі «*Континенталь*». Згодом Л. Геркен

переїхав до готелю «*Капіта*». З вересня того ж року дипломатичний і військовий корпуси розташовувалися в орендованому будинку по вулиці *Calea Dorobanților 92*, а 1921 р. – *Strada Delea Veche 45*.

3. Для набуття офіційного статусу 22 липня 1919 р. о 10.00 українська делегація у складі К. Мацієвича, С. Дельвіга та Л. Геркена за участю посла Румунії в Польщі Александру Флореску зустрілася з Прем'єр-Міністром Румунії Йонелем Братіану у його приватному помешканні. Після з'ясування питання щодо налагодження українсько-румунських відносин Й. Братіану запропонував відредагувати подану йому ноту (декларація), залучивши до цього А. Флореску. Невдовзі відбулися три наради з румунським послом, а 24 липня остаточний варіант ноти був надісланий Й. Братіану.

4. У ноті, що була підписана К. Мацієвичем і С. Дельвігом, зазначалося, що Уряд УНР вирішив: 1) встановити найбільш дружні стосунки між Румунією та Україною, засновані на плідній взаємодії внутрішніх справ двох держав. Український уряд, не ставлячи під сумнів чинний на той час кордон між двома державами, вважатиме Дністер остаточним кордоном між ними і висловлює бажання встановити на цьому кордоні найкращі добросусідські стосунки; 2) укласти угоду з Польщею, оскільки вона є дружньою до Румунії державою; ця угода підтвердила би серед іншого вже прийняте Українським урядом рішення припинити будь-які ворожі дії стосовно Польщі. Щодо кордону з Польщею, то Український уряд вирішив дотримуватися рішень, прийнятих з цього приводу Мирною Конференцією; 3) визначити умови забезпечення урядом Румунії української армії військовим спорядженням, зброєю, патронами та снарядами, а також звернутися за допомогою до Румунії щодо переговорів з країнами Антанти з питань забезпечення та розбудови української армії; 4) встановити тимчасові або постійні взаємовигідні комерційні відносини, розпочавши від цього часу торговельний обмін продукцією, відповідно до потреб кожної країни. Український уряд висловив побажання мати постійних представників Румунії, Польщі та союзних держав при Генеральному штабі Армії УНР. Українська місія наголошувала також на тому, що в умовах більшовицької інтервенції Армія УНР потребує негайної допомоги боєприпасами, зокрема патронами та снарядами, що може мати суттєвий вплив на виконання пунктів, вказаних в цій декларації [3, арк. 212-214].

5. 24 липня 1919 р. з метою визначення військового аспекту співробітництва двох країн відбулася аудієнція С. Дельвіга у військового міністра Румунії генерала Артура Вейтояну. Український генерал передав міністру лист від Головного отамана військ УНР С. Петлюри, пред'явив свої повноваження та сформулював головну мету української військової делегації: 1) просити якнайшвидше надіслати якомога більше зброї, а особливо рушничних набоїв, про що подали заяву ще 19 липня в Окниці, оскільки у випадку наступу свіжих більшовицьких сил становище української армії без набоїв може стати катастрофічним; 2) з'ясувати кількість «*бойового матеріалу*», який Румунія може надати Україні, не вдаючись до переговорів з представниками країн Антанти; 3) встановити умови купівлі зброї у Румунії або обміну її на матеріали, які є в Україні, та для найскорішого виконання цього

обміну; 4) просити румунське військове командування допомоги у переговорах з представниками країн Антанти щодо забезпечення постійного постачання українській армії всього необхідного; 5) встановити телеграфний зв'язок з українським Генеральним штабом. По першій позиції А. Вейтояну негайно розпорядився надати наряд на видачу набоїв, по другій зауважив, що нині Румунія також має потребу у зброї і вже декілька місяців не отримувала її від країн Антанти, але зробить усе можливе для української армії. Наприкінці зустрічі А. Вейтояну зауважив, що боротьба українців з більшовиками є лише початком боротьби за самостійність, згодом же доведеться враховувати ще білу Росію в особі Колчака та Денікіна [1, арк. 155-155зв].

6. 26 липня 1919 р. С. Дельвіг повідомив Генеральному штабу УНР, що НДМ і ВМ щоденно чекають легалізації, *«себ то відповіді на ноту місії, до цього – нас уважають як тимчасову делегацію»* [1, арк. 308зв]. Невдовзі відповідь надійшла. У листі до С. Петлюри від 10 серпня 1919 р. С. Дельвіг писав: *«Дуже радий вітати Вас, яко Вождя нашої армії з початком військової злуки з Румунією; фактичним свідомством цього надсилаю письмо Румунської Ставки від 9/VIII № 2876»* [1, арк. 302], за підписом начальника Генерального штабу Румунії генерала Генріха Чіхоцькі. У ньому йшлося про організацію місцевого депо зброї для української армії на півночі Бессарабії між населеними пунктами Новоселиця та Бельці, встановлення телеграфного і радіозв'язку із Ставкою Армії УНР у Кам'янці-Подільському, безпосереднього зв'язку з урядом Румунії щодо питань постачання зброї, інформування румунських військових і цивільних інституцій щодо відбудови мостів через Дністер в населених пунктах Вороновиця та Могилів-Подільський, відправлення булавного старшини румунського Генерального штабу до Української Ставки для зв'язку з румунським командуванням [1, арк. 306-307зв].

7. 9 серпня 1919 р. відбулася чергова зустріч К. Мацієвича і С. Дельвіга з Прем'єр-Міністром Румунії, під час якої Й. Братіану зауважив, що Україні треба мати друзів і *«такими всего краще може бути Румунія; Україна не повинна звертатися до Румунії лише для тимчасової допомоги – треба подивитися вперед»* [1, арк. 302зв].

А далі діяльність Військової місії УНР в Румунії полягала у закупівлі для Армії УНР зброї, амуніції та ліків, оскільки від цього залежала боєздатність армії як гаранта незалежності УНР; забезпеченні безперешкодного транспортування різноманітного краму з Відня для українських кооперативів; поверненні в Україну колишніх військовополонених часів Першої світової війни й інтернованих українських вояків та поповнення ними складу української армії; перемовинах з іноземними дипломатами щодо визнання УНР, з'ясування позиції їх урядів до української справи, налагодження взаємовідносин, сприяння в отриманні зброї та поверненні військовополонених, формування антибільшовицької коаліції; інформуванні керівництва УНР про стан, склад, структуру, забезпечення та бойову готовність армій сусідніх держав тощо.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф. 62, оп. 2, спр. 44.
2. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. У 2 т., 3 ч. Т. 1. Київ, 2006. 688 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3696, оп. 2, спр. 278.

Давлетов Олександр,

к.і.н., доцент, професор

Запорізький національний університет

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ КОРОЛЯ ЙОРДАНІЇ АБДАЛЛИ ІІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ

Зовнішньополітичні ініціативи короля Абдалли ІІ у систематизованому вигляді вперше були сформульовані у його тронній промові 1 листопада 1999 р. [4]. В своїй промові Абдалла ІІ відзначив, що на даний момент головну загрозу Йорданії несуть регіональні конфлікти у всіх їх проявах [4]. Ця заява мала два принципово стратегічних завдання: з однієї сторони підкреслювалось життєво необхідне значення для країни сприятливих зовнішніх умов для проведення внутрішніх перетворень, а з іншої сторони – ставилося завдання активізація зовнішньої політики.

Наступним кроком Абдалли ІІ до концептуалізації зовнішньої і внутрішньої політики, а також посилення політики безпеки, стала прийнята у 2002 р. прагматична доктрина «Йорданія понад усе» (аль-Урдун аулян або аль-Урдун аввалян), яка відкривала шлях політиці цілеспрямованого укріплення інститутів державної влади і національного будівництва [2]. У проєкті відзначалося, що доктрина перетворить Йорданію на «плавильний котел», де етноконфесійний і соціокультурний плюралізм стане запорукою формування громадянської самосвідомості йорданців [5]. Стратегія «Йорданія понад усе» передбачає відмову від будь-яких зовнішньо - і внутрішньополітичних устремлінь, якщо вони можуть завдати шкоди добробуту країни та її жителів. Пропаганда йорданоцентристських ідей має на меті консолідацію йорданців незалежно від походження (корінні йорданці, палестинці, північнокавказці) навколо режиму.

На думку Абдалли ІІ, конструктивне використання мультикультуралізму повинно стати поштовхом до побудови в Йорданії сучасного, високоорганізованого суспільства на умовах свободи, парламентської демократії, верховенства закону, соціальної справедливості і рівних можливостей. Держава в цьому проєкті позиціонувалася як гарант стабільного розвитку, саме тому на неї накладалися зобов'язання «забезпеченості стабільності і національної безпеки».

Концепцію «Йорданія понад усе» можливо вважати однією з найважливіших проєктів національного розвитку держави, оскільки вона зафіксувала ідею державного прагматизму як основи національного розвитку, що функціонує на основі поєднання завдань внутрішньої і зовнішньої

політики, а також політики безпеки. В концепції була спроба поєднати модернізм з традиціоналізмом в процесі прийняття політичних рішень.

Було визначено чотири рівня міжнародно-політичної ідентичності Йорданії, що включали:

а) державну ідентичність, що абсолютизувала політичну незалежність і апелювала до ідей громадянства, етнокультурного плюралізму як основи національної специфіки йорданського суспільства;

б) прихильність ліберально-демократичним цінностям;

в) належність до єдиної арабської нації;

г) належність до миру Ісламу;

д) прихильність до ідеї лідерства Йорданського Хашимітського Королівства в регіоні і в арабо-мусульманському середовищі [3, с.98].

У тронному виступі 2003 р. Абдалла II знов, як і в доктрині «Йорданія понад усе», визначив в якості пріоритетної мети «всеосяжний розвиток, який повинно було досягти завдяки новій, «модернізованій» методології, яка включала п'ять основ і характеризувалася ультра демократичним акцентом» [5].

У 2004 р. Абдалла II виступив з так званим «Амманським посланням», що було обумовлене релігійною і історичною відповідальністю Хашимітської династії, що на пряму походить від пророка Мухаммада, за збереження і захист мусульманської віри. Йорданія вважає, що на сьогоднішній день Іслам як компонент арабської етнокультурної ідентичності і цивілізації, знаходиться перед двома загрозами.

З однієї сторони, це радикали і екстремісти, що спотворюють і маніпулюють священним змістом Корану, і, як наслідок, практикують мотивоване насильство з вузькогруповою метою, а з іншого боку – неісламський світ, відношення якого до Ісламу розвивається під впливом злочинної діяльності ісламських екстремістів.

«Амманське послання» розвиває думку про те, що Іслам повинен стати основою державного мислення і соціального прогресу арабських країн, привести до реформування релігійного дискурсу, здійсненню науково-комунікаційної революції й формуванні самодостатньої ісламської особистості. Умовою цього є сприятливі зовнішні та внутрішні умови, включаючи загальноарабську систему комплексної безпеки. В «Амманському посланні» Абдалла II намагався сформулювати концепцію «ісламського нормативізму», а саме розширити мусульманський релігійно-етичний компонент в систему міжнародних відносин в якості основи для мирного співіснування і взаємодії держав. В ідеологічному плані це передбачало синтез Ісламу і ліберально-демократичних ідей.

Таким чином, стратегічна значимість «Амманського послання» полягала в тому, що це дозволило Абдаллі II позиціонувати себе в якості охоронця «чистої віри» і висунути ідею «природного лідерства» в арабо-мусульманському світі.

У 2005 р. була затверджена «Національна повістка дня для Йорданії», що фіксувала парадигму стійкого комплексного розвитку Королівства протягом

2006–2015 рр. [6]. «Національна повістка» стала головним документом стратегічного планування, додавши елементи централізації і систематизації структурування пріоритетів національного розвитку, включаючи зовнішню політику і політику безпеки.

У зверненні 2008 р. до парламенту вперше на вищому рівні була озвучена ідея розвитку національної ядерної програми в контексті забезпечення енергетичної безпеки Йорданії і зниження залежності від коливань світових цін на нафту.

Таким чином, пріоритети зовнішньої політики Йорданії мають широку основу і формуються в контексті внутрішнього розвитку. Позиція Йорданії по питанням регіональної політики при підкресленому прагматизмі формується в контексті «арабської ініціативи» і може бути розглянута як політика «раціонального панарабізму». Намагання впровадити ісламські цінності у сферу міждержавних відносин, дозволяє фіксувати так у цьому також і «ісламський нормативізм». Ці дві моделі закріплюють за Йорданією Статус «природного лідера» в арабському і мусульманському світах [1, с.92].

Отже, Хашимітське Королівство послідовно проводить курс на інтеграцію арабо-мусульманської і ліберально-демократичної ціннісних систем у вирішенні завдань соціально-політичної модернізації. В умовах близькосхідних реалій подібний експеримент, з одного боку, пов'язаний з високим рівнем ризику, а з іншого – дозволяє говорити про «йорданську модель» як специфічну форму національного розвитку арабських держав на початку ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бузаров А. Арабський світ і діалектика процесу демократизації. *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 91–95.
2. Конституція Йорданського Хашимітського Королівства. Конституції государств (стран) мира. – 2013. URL: <http://worldconstitutions.ru/?p=732>.
3. Никитин А. Г. Концептуализация внешней политики и политики безопасности Иордании в 1999–2008 годах. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена*. 2008. № 12(86). С. 97–101.
4. Speech from the Throne opening the third session of the 13th Parliament /1 November, 1999/ Royal Speeches and Letters. King Abdullah II Official Website – King of the Hashemite Kingdom of Jordan. URL: <http://www.kingabdullah.jo> (дата звернення: 27.10.2019).
5. Speech from the Throne opening the third session of the 13th Parliament /1 November, 1999/ Royal Speeches and Letters. King Abdullah II Official Website – King of the Hashemite Kingdom of Jordan. URL: <http://www.kingabdullah.jo> (дата звернення: 27.10.2019).
6. یمسررلا عقوملا | ةيكلمل تاردابل نيسحل نبا يناتلا مل ادبع كلمل ةلال جل یمسررلا عقوملا. لجلالة الملك عبدالله الثاني ابن. الأمة الثامن عشر. LRU: <http://ptth.oj.halludbagnik.www> (дата звернення: 02.12.2019).
5. Speech from the Throne at the opening of the fourth ordinary session of Parliament/Tue, 28-11-2006. *Foreign Ministry – The Hashemite Kingdom of Jordan*. URL: <http://www.mfa.gov.jo> (дата звернення: 24.11.2019).
6. Department of Palestinian Affairs اضبط هنا ل حصول على نسخة كاملة من آخر تقرير تشرين الأول (9102). URL: www.dpa.gov.jo (дата звернення: 27.11.2019).

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ФРАНЦУЗЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ТА РАДЯНСЬКИМ СОЮЗОМ

Під час невдалих бойових дій союзників у Французькій кампанії, німецькі війська швидко розгромили французькі та англійські з'єднання. 10 червня 1940 року був зайнятий Париж, уряд залишає столицю і переїжджає в Бордо. Прем'єр-міністр Франції Поль Рейно подав у відставку. 16 червня 1940 р. на його місце призначають маршала Франції Філіп Петена, який веде переговори з Адольфом Гітлером [8].

22 червня 1940 року, було підписано Компьєнське перемир'я, в результаті чого французькому уряду довелося співпрацювати з Німеччиною. Маршал Петен усвідомлював, що співпраця з німцями має бути конструктивною і потрібно зберегти те, що вдалося зберегти під час переговорів. Створюючи свою державу, перед урядом Петена стояло завдання, спробувати вибудувати власну дипломатичну лінію та створити нові економічні зв'язки [5,с.306-309]. На сьогоднішній день відносини між керівництвом Французької держави та СРСР майже не вивчені [11] і потребують ретельного вивчення аби краще зрозуміти логіку дій серед уряду Петена.

Після поразки Франції та створення на території «вільної зони» так званої Французької держави відносини між урядом Петена та Москвою не були встановлені. Уряди обох держав розуміли, що не можуть ігнорувати існування один одного, не дивлячись на тодішнє становище Франції, вона залишалася однією з ключових країн Європи. Одним із перших контактів між країни відбувся влітку 1940 року, події в Прибалтиці породили в політичних колах Франції надії на «диво». Серед керівництва країни розраховували на ймовірне військове зіткнення СРСР і Німеччини. Адже у випадку початку повномасштабної війни Французька держава змогла вийти зі сфери впливу Німеччини та провести проти неї ряд військових акцій [9, с. 80].

У французькій пресі поділяли думки уряду про можливе загострення та подальше розширення території СРСР. [7, с. 1]; [6, с. 1].

Але подальші події показали, що це неможливо. Повідомлення ТАРС спростувало чутки про концентрацію радянських військ на німецько-литовському кордоні та підкреслило непорушність «добросусідських відносин» між СРСР і Німеччиною. А 3 серпня в газеті «Правда» було повідомлення що підкреслювало всю важливість відносин і подальшого розвитку.

Вже 11 серпня для французького посла в Москві була вручена нота радянського уряду, в якій говориться про те що прибалтійські країни за рішенням Верховної Ради СРСР включені до складу Радянського Союзу. У зв'язку з цим французькі дипломатичні місії в Каунасі, Ризі й Таллінні повинні в термін до 25 серпня ліквідувати свої справи. А всі справи та архіви передаються відповідним представникам СРСР.

Це повідомлення призвело уряд Петена в замішання. З одного боку Французька держава не хотіла визнавати порушення кордонів з боку СРСР, з іншого для Віші були важливі майбутні економічні відносини з Радянським Союзом. Тому було прийнято рішення, щоб французький посол в Москві підтвердив отримання радянської ноти та заявив, що уряд Віші бере до уваги цей документ. 27 серпня французький посол в Москві Ерік Лабонн передав в НКЗС цю ноту.

В період кінця літа початку осені контакти між державами розвиваються повільно, і не приносять будь-яких дивідендів. Важливу роль відіграє той факт що між країнами не існує дипломатичної рівності, що на думку Віші ускладнює роботу. З боку французького уряду було запропоновано відновити в повному обсязі дипломатичні відносини з СРСР – призначив у Віші свого посла. Осінню 1940 році Микола Іванов, рішенням радянського уряду, був звільнений від обов'язків тимчасового повіреного в справах СРСР при уряді Петена. Його місце займає завідувач першого західним відділом НКЗС Олександр Богомолів був призначений радником повпредства і повіреним у справах СРСР у Віші. Але його призначення не задовольнило бажання Французької держави про повноцінні дипломатичні відносини. Перші візити Богомолова в дипломатичне відомство уряду Петена і до віце-прем'єр П'єра Лаваля створили враження про намір Віші до розширення контактів з СРСР. Зміни в дипломатичному корпусі СРСР у Франції дозволило активізувати діяльність між країнами [11].

Для СРСР відновлення відносини з урядом Петена з одного боку було можливістю отримувати інформацію про політичну ситуацію у Франції [11]. А з іншого встановити економічні відносини з новим керівництвом та встановити контроль над колишніми французькими підприємствами на території країн Прибалтики[2, с. 578-579].

Окрім цього Радянський Союз міг проводити агентурну діяльність і збирати інформацію щодо боєздатності Франції та Німеччини [11].

Вже 30 листопада були розпочаті переговори про встановлення економічних відносин: «Сьогодні у мене був Лабонн і заявив, що французький уряд дуже хотів би установити економічні відносини з Радянським Союзом, але зустрічає великі труднощі в практичному здійсненні цього бажання, Лабонн передав мені дві записки з питання про торговий обмін між СРСР і Францією. Крім того, французи пропонують в обмін на 5000 тонн бензину каучук і запитують, чи може СРСР поставити сою, соняшник, жири, цукор, хліб, сухі овочі, фарбувальні речовини, вугілля, смолу, азбест, марганець і в якій кількості і які французькі колоніальні товари можуть цікавити СРСР. Я обіцяв вивчити це питання ....».

Але між СРСР і Французькою державою виникало ряд труднощів: скасування рішення про заморожування рахунків радянського торгпредства, прийнятого під приводом захисту інтересів французької фірми «Малопольське», що діяла в Східній Польщі до приєднання Західної України до СРСР; повернення Радянському Союзу золота Латвії та Литви, що знаходиться у французьких банках.

У зв'язку з цією ситуацією, МЗС Віші пропонує укласти з СРСР торгову конвенцію, що має обмежений характер (обмін товарами в певних кількостях) [3, с. 158].

6 грудня відбулася зустріч Олександра Богомоллова з П'єром Лавалем, де були порушені питання щодо постачання бензину та нафти із СРСР до Французької держави. У телеграмі до Москви Богомоллов наголосив на тому, що французький уряд готовий на будь-які умови аби отримати ці матеріали [4, с. 173-174].

25 грудня французький посол зустрівся з заступником наркома закордонних справ Андрієм Вишинським, який обіцяв передати дане прохання своєму керівництву, але з боку СРСР відповіді на дане питання не було. З інших питань між Віші й Москвою труднощів не виникало.

У доповіді повпреда в НКЗС від 5 грудня 1940 року говорилось, що уряд Петена відмовився від антирадянського курсу попередніх урядів:[11].

Сам Петен вважав, що зближення з СРСР доцільно та необхідно розширення по ряду питань між Віші й Москвою [98]. У березні 1941 року в Москві заговорили про відновлення повноцінних дипломатичних відносин між країнами. Президія Верховної Ради СРСР прийняла постанову про призначення Олександра Богомоллова повноважним представником Радянського Союзу у Франції в ранзі посла. 25 квітня Богомоллов як новопризначений повпред (посол) вручив главі французької держави вірчі грамоти.

У квітні 1941 року в Москву прибув новий французький посол Гастон Бержері який змінив Еріка Лабонна через політичні міркування. 28 квітня відбулася зустріч Бержері з наркомом закордонних справ Молотовим. На цій зустрічі посол підкреслив, що політика уряду Віші буде керуватися інтересами Франції. Також було відзначено, СРСР є ключовим партнером в міжнародних відносинах як і Німеччина. 6 травня Бержері вручив вірчі грамоти голові Президії Верховної Ради СРСР Калініну» [10, с. 136,142].

15 травня відбулася тривала бесіда Олександра Богомоллова з послом Франції. В ході цієї зустрічі радянському послу зі слів свого французького колеги вдалося з'ясувати наступне: Франція тісно співпрацює в усіх сферах з Німеччиною, але ці відносини дозволяють їй зберегти свою незалежність і проводити свою самостійну політику [1, с. 686-687].

Підсумовуючи вище сказано ми можемо говорити про те, що о уряд Петена намагався балансувати між Німеччиною і США з Великобританією, тим самим отримавши найбільшу вигоду від цієї політичної гри. Стосовно радянське керівництво теж шукало можливість отримати для себе вигідніші умови в майбутніх переговорах.

Необхідно відзначити, що в той період Франція гостро потребувала економічної допомоги, яку він не могли отримати від країн, які були у стані війни проти Німеччини, а з США ще не були підписані домовленості про постачання. Це прекрасно розуміли й в Москві так й в Віші.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Беседа Посла СССР во Франции А.Е. Богомоллова с Послом Франции в СССР Г. Бержери // Документы внешней политики СССР. 1 ноября 1940 г. — 1 марта 1941 г. — М.: Международные отношения, 1995. — Т. 23. Кн. 2 (часть 1). — С. 686-687.
2. Телеграмма Заместителя Наркома иностранных дел СССР С. А. Лозовского поверенному в делах СССР во Французском Государстве Н. Н. Иванову // Документы внешней политики СССР. 1 января — 31 октября 1940 г. — М.: Международные отношения, 1995. — Т. 23. Кн. 1. — С. 578-579.
3. Телеграмма Заместителя Народного Комиссара иностранных дел СССР С.А. Лозовского Поверенному в делах СССР во Франции А.Е. Богомоллову // Документы внешней политики СССР. Том 23. 1 ноября 1940 г. — 1 марта 1941 г. — М.: Международные отношения, 1995. — Т. 23. Кн. 2 (часть 1). — С. 158.
4. Телеграмма Поверенного в делах СССР во Франции А.Е. Богомоллова в НКВД СССР // Документы внешней политики СССР. 1 ноября 1940 г. — 1 марта 1941 г. — М.: Международные отношения, 1995. — Т. 23. Кн. 2 (часть 1). — С. 173-174.
5. Капитуляция Франции. Условия перемирия Германии с Францией (Компьень, 22 июня 1940 г.) // под ред. Кузнецова Д. В. Хрестоматия по истории международных отношений. Новейшее время. / под ред. Д.В. Кузнецова. — Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2013. — К. 4. — С.305-308.
6. Delebecque J. Les Soviets et leur politique // L'Action française. —1940. —10 août.—P.1.
7. La poussée Soviétique // Le Temps.— 1940. Le 15 juillet.—P.1
8. Кейтель В. Мемуары фельдмаршала. Победы и поражения вермахта. 1938-1945 [Электронный ресурс] / В. Кейтель — М.: Центрполиграф, 2004. — Режим доступа: <http://militera.lib.ru/memo/german/keytel%20v02/text.html#t3> (11.06.2021)
9. Киссельгоф И.С. Правящие круги и народные массы Франции после нападения фашисткой Германии на СССР / Ученые записки Башкирского гос. ун-та им. 40 - летия Октября.—1957.—С.73-106.
10. Смирнов В.П. Правительство Виши и война гитлеровской Германии против СССР // Французский ежегодник. 1965 г. : Статьи и материалы по истории Франции — М. : Наука, 1966 — С.311-326.
11. Чельшев И.А. СССР – Франция трудные годы [Электронный ресурс]/ И.А. Чельшев. – М.: Институт российской истории РАН, 1999. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/290911/> (15.06.2021)

Данилець Вадим,
аспірант

ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України»

СТРАТЕГІЧНІ ВІДНОСИНИ США З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ, 1945 – 1980 РР.

Відносини США з близькосхідними країнами із самого початку визначалась стратегічними інтересами Сполучених Штатів в регіоні. Ці інтереси на початковому етапі мали виключно економічний характер, який з 1945 року доповнився політичними і безпековими чинниками.

Формула «нафта – сила» вперше знайшла своє місце на полях Першої світової війни, однак вирішального, стратегічного значення вона отримала під час Другої світової війни, коли стало зрозумілим, що перемогти противника можливо за рахунок доступу до нафтових ресурсів.

У лютому 1945 р. після Ялтинської конференції Ф. Рузвельт зустрівся із королем Саудівської Аравії А. А. Ібн-Саудом. Предметом розмови була проблема єврейських біженців і єврейських переміщених осіб, однак велика

увага була приділена питанням видобутку американськими компаніями саудівської нафти, що не було внесено до офіційного протоколу зустрічі. Відразу після зустрічі зарубіжний оглядач New York Times писав: «Величезні запаси нафти в Саудівській Аравії роблять цю країну більш важливою для американської дипломатії, ніж будь-яку іншу державу» [1 с. 437]. Вважається, що ця домовленість між президентом і королем гарантувала поставки саудівської нафти Сполученим Штатам і їх союзникам в обмін на захист Вашингтоном саудівського режиму.

Наприкінці Другої світової війни Сполучені Штати почали розглядати Близький Схід як «найбільш стратегічно важливий регіон світу» і як «одну з найбільших матеріальних нагород у світовій історії» [2]. У зв'язку з цим після війни США розпочали активну участь у справах країн Близького Сходу.

Проголошуючи у 1947 р. свою доктрину, Г. Трумен поширив сферу «життєвих інтересів» і «безпеки» США на стратегічно важливі і багаті сировиною, особливо нафтою, райони Близького Сходу і Середземномор'я. Міністр оборони США Дж. Форрестол, обґрунтовував доктрину Г. Трумена саме необхідністю забезпечення доступу до сировини: «Те, про що ми говоримо, це сировина ... це єдине, що справляє на мене враження» [3].

У післявоєнні роки в регіоні спостерігався сплеск популярності націоналістичної політики, що спричиняло великі проблеми англійським і французьким колоніальним державам. Арабський націоналізм зачіпав і американські інтереси, які тепер, крім забезпечення доступу до нафти розширились проектом створення у Палестині єврейської держави і протистоянням з СРСР.

Хвиля арабської націоналістичної політики поширилась і на Іран. Прем'єр-міністр Ірану М. Мосаддек, 1951-го року розпочав націоналізацію іранської нафтової промисловості, завдяки якій раніше британські холдинги заробляли великі прибутки. Шах Ірану М. Пехлеві був проти націоналізації іранської нафти, оскільки він побоювався, що це призведе до нафтового ембарго, яке зруйнує економіку Ірану. Зрештою, ефект санкцій на експорт іранської нафти не змусив себе чекати. Країною прокотились заворушення проти політики М. Мосаддека. Шах попросив прем'єр-міністра піти у відставку, однак той відмовився, що в результаті збільшило напруженість серед мас.

А. Даллес, директор ЦРУ за адміністрації Д. Ейзенхауера, схвалив 4 квітня 1953 року один мільйон доларів, який повинен був використаний «будь-яким способом, що призведе до падіння Мосаддика» [4]. У серпні 1953 р. в результаті таємної операції ЦРУ під назвою «Аякс» М. Мосаддик був усунений, а шах невдовзі був повернутий в Іран. Таким чином, в Ірані на довгий час (до 1979 р.) був встановлений досить лояльний проамериканський режим. Подібна політика проводилася і в Єгипті у 1956 р., коли ним було націоналізовано Суецький канал.

Іранська і Суецька кризи показали небезпеку, яку арабський націоналізм представляв для західного доступу до близькосхідної нафти. У 1957 р. була видана доктрина Д. Ейзенхауера, що проголосила «право» і намір США

втручатися в справи країн Близького Сходу. Це означало, зокрема, що США не потерплять ніякого зсуву в економічній політиці з боку національно-визвольних рухів. У цей період країни Близького Сходу, передусім нафтовидобувні, почали виконувати роль арени холодного протистояння де націоналістичні настрої підживлювались тією чи іншою стороною протистояння у залежності від стратегічного пріоритету країни. Отже, у США, таким чином, розрізняли два протилежні табори країн регіону: «помірковані» та «радикали». Перші (Саудівська Аравія, Іран (1953 – 1979 рр.), Кувейт, Бахрейн та ОАЕ характеризувались відносною політичною стабільністю та лояльністю до США. Другі (Ірак (з 1958 р.), Сирія, Єгипет, Лівія – прагнули до націоналізації нафтовидобувних концесій та відкрито сповідували антиамериканізм. В обох групах країн працювали спецслужби, а також прибічники західного і східного блоків. Іншим способом боротьби за вплив у країні було заохочення союзників на свій бік. Так, з метою протидії Г. Насеру США підтримували консервативні арабські режими та посилювали їх прозахідний союз шляхом економічної і військової допомоги [5, с. 32].

Адміністрація Дж. Кеннеді намагалась налагодити дружні відносини із «прогресивними» країнами Близького Сходу, пов'язуючи цю політику із політикою стримування.

До початку 1960-х рр. 85 % потреб Ізраїлю в нафті забезпечувались за рахунок поставок іранської нафти через Акабську затоку. Вивід військ ООН з Єгипту в 1967 р., зокрема, із входу в Акабську затоку поставив ізраїльський доступ до нафти під загрозу. Щоб не ризикувати арабським ударом по нафтовим інтересам США, якщо вони втрутяться з метою відкрити затоку, і впевнені в тому, що ізраїльські сили здобудуть перемогу, США залишилися осторонь і дозволили Ізраїлю вирішити питання самостійно. Після того, як 6 червня Ізраїль завдав попереджувального удару по Єгипту, основні арабські виробники нафти, звинувативши у підтримці Ізраїлю США, Велику Британію і ФРН, припинили поставки нафти до них. Бойові дії також закрили Суецький канал, і Сирія перервала поставки через трубопроводи, що з'єднують родовища Перської затоки з Середземним морем. Збільшення видобутку нафти в США, Венесуелі та Ірані (яка тепер могла обходити канал супертанкерами) і використання нафти в сховищах заповнили дефіцит [5, с. 32 – 33].

Однак у 1973 р., під час нової арабо-ізраїльської війни, США не оголошено підтримували Ізраїль в матеріальному і технічному плані, що викликало нове вибіркове ембарго і загальне скорочення видобутку. План дій з подолання дефіциту за прикладом 1967 р. не спрацював так само швидко, оскільки США втратили свої резервні виробничі потужності при збільшенні залежності від арабської нафти і частковій втраті контролю нафтовидобувної діяльності через націоналізацію її рядом країн-виробників. Крім того, США розраховували на одного зі стовпів своєї регіональної політики, Саудівську Аравію, що вона візьме на себе роль США з підтримки резервних виробничих потужностей, які можуть бути використані в надзвичайних ситуаціях. Однак, не зважаючи на поміркованість, Саудівська Аравія теж доєдналась до ембарго. В

результаті енергетична криза охопила країни Заходу, особливо країни Західної Європи, а також Японію, спричинивши там економічний спад.

Водночас нафтове і економічне потрясіння не завадило США досить результативно реалізувати політику заохочення союзників, а саме створювати так звані «опори» – сильні союзні регіональні держави, залучивши на свій бік Ізраїль, Єгипет, Туреччину, Саудівську Аравію, Іран. В результаті відбувалося посилення Вашингтоном своїх союзників у військовому відношенні і політично (крім Єгипту), що призвело до зміцнення позицій цих країн в регіоні. У 1979 р. революція в Ірані зруйнувала одну з цих опор та призвела до нової енергетичної кризи. США не змогли взяти на себе роль лідера, щоб швидкими темпами врегулювати кризу, оскільки, як і раніше не мали достатніх резервних нафтовидобувних потужностей, продовжувався також економічний спад.

Нафтові кризи 1970-х рр., напруження ситуації в Ірані, Афганістані, Ефіопії та інших країнах регіону призвели до появи у 1980 р. доктрини Дж. Картера в якій робився акцент на можливості застосування військової сили США на Близькому Сході, що було реалізовано наступними адміністраціями.

Отже, стратегічні цілі у взаємовідносинах США з країнами Близького Сходу в означений період досягались, з-поміж усього іншого, завдяки національним рухам, а також проксі-війнам в яких США не використовували свої військові сили і ресурси, натомість здійснюючи таємні операції і реалізуючи політику створення сильних союзних регіональних держав.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ергин Д. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. Альпина Паблишер, 2018. 960 с.
2. Chomsky N. Imperial Presidency. Canadian Dimension, January/February 2005 (Volume 39, Number 1). Based on a talk delivered in Toronto on November 4, 2004. URL: <https://chomsky.info/20041217/>
3. Белоусова К. А. Ближний Восток в послевоенных стратегических планах США (1945 – 1948 гг.) *Преподаватель XXI век. Исторические науки*. М., 2003. № 3. С. 154 – 159.
4. Risen J. Secrets of History: New York Times. April 16, 2000. URL: <https://archive.globalpolicy.org/empire/history/2000/0416ciairan.htm>
5. Painter D.S. Oil and the American Century. *The Journal of American History*, Vol. 99, No. 1, (June 2012), pp. 24 – 39

Дьомін Олег,

д.і.н, професор

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

ПІВНІЧНО-ЗАХІДНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я В ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ XVI СТОЛІТТЯ

Впродовж античності та середньовіччя Північно-Західне Причорномор'я відігравало важливу роль «приморського коридору» між північчю та півднем Європи, між самою Європою і Азією. Ним проходила значна кількість народів у напрямку Середземномор'я. Це дозволяє говорити про стратегічне значення регіону в європейській політиці. Однак у XV ст. намітився зворотній потік: Османська імперія розпочала широкомасштабний наступ на північ, що привів

до перетворення Чорного моря у внутрішнє море імперії і вивів Північно-Західне Причорномор'я із європейського міжнародного простору. Більше того, оволодіння гирлами Дунаю та Дністра дозволяло туркам контролювати значні території в глибині європейських земель, насамперед басейни цих річок, використовувати їх військовий, політичний і економічний потенціал. Отож регіон займав позицію причорноморського форпосту, ключа до центральноєвропейської безпеки. Це визначало боротьбу сусідніх країн за його оволодіння. Проте в 1503 р. вона закінчилась підписанням турецько-польського договору терміном на п'ять років, за яким польська сторона визнала завоювання турків у Причорномор'ї. Сторони продовжували його і в наступні десятиліття, не відступаючи від формулювання бути «другом друзів, ворогом ворогам» [1, с. 65]. Кінцевим результатом двосторонніх відносин стало підписання в 1533 р. «вічного миру». Таким чином, турецько-польські домовленості надовго вивели регіон із центральноєвропейських міжнародних відносин.

Реальні спроби повернути місце Північно-Західного Причорномор'я в міжнародній політиці відносяться до 70 – 80-х рр. XVI ст. Проте виступи Іоанна-Води Лютого, Івана Підкови, польських магнатів та запорозьких козаків не переросли в щось більше, ніж регіональні відносини і, за виключенням Венеції та Ватикану, не отримали відгуку у Європі.

Ситуація почала мінятися після зміни на гірше для турків військової ситуації в Дністро-Дунайському межиріччі через посилення «перманентної війни» в Північному Причорномор'ї та появою у Стамбулі представників Західної Європи – французів і англійців, особливо останніх. Справа в тому, що французи увійшли до імперії, так би мовити, «з парадного, переднього входу», зважаючи на прямий шлях з портів Франції через Середземне море. Англійці ж такої можливості не мали, бо внаслідок іспано-англійської конфронтації їх прохід в Середземне море через Гібралтар виявився заблокованим. В результаті їм прийшлося торувати свій шлях через «чорні, задні двері» імперії Балтійським морем та землями Речі Посполитої.

Власне, на 1570-і рр. існували усталені торговельні маршрути між двома морями польськими, українськими та молдавськими землями до турецьких володінь і далі до Перської затоки [7, S. 232 – 257]. В 1575 р. цією дорогою пройшли англійці Джон Уайт і Джозеф Клементс, що привело до встановлення перших постійних прямих англо-турецьких торговельних та політичних відносин. Але тільки в 1580 р. англійці отримали від султана певні привілеї, зокрема і дозвіл на призначення консулів в турецьких межах. А вже наступного року англійська королева Єлизавета Тюдор підписала хартію про утворення Левантійської компанії. Її створення підкреслювало спрямування та саму важливість просування англійців у східному напрямку в обхід португальського маршруту до Ост-Індії. Закріплення їх присутності в Османській імперії ставало політичною необхідністю [2, с. 147 – 154].

Але перша по справжньому реальна ситуація щодо входження регіону до європейського міжнародного простору виникла тільки в кінці 1580-х рр. і пов'язана із розгортанням турецько-польського конфлікту. Вона знайшла

побіжне відображення в літературі та подає події під кутом зору Османської імперії, Речі Посполитої чи Молдови [6; 8; 9]. Разом із тим, в ній поза увагою залишились дії запорозького козацтва, виступ якого і привів до вибуху в регіоні.

«Перманентна війна», що продовжувалась десятиліття в Північному Причорномор'ї, набула, по ряду причин, нових обертів з середини 1580-х рр. [4, с. 36 – 39]. На тлі безвладдя в Речі Посполитій під час безкоролів'я 1587 р. татари вторглись в прикордонні землі. У відповідь козаки напали на Тягин (сучасні Бендери), Аккерман (сучасний Білгород-Дністровський), Очаків. Наступні роки наповнені взаємними походами татар і козаків, в тому числі, до Молдови. У зв'язку із виборами нового польського короля у Стамбулі підвищився інтерес до причорноморських подій, проте втручатись в них турецька влада не збиралась, обмежившись демонстрацією сили на турецько-польському кордоні.

Однак спокій виявився тимчасовим, бо рішення султана розпочати війну із Персією, знову запустило механізм «перманентної війни». Отож 1588 р. пройшов у взаємних нападах. Вони частково сприяли появі в березні 1589 р. указу султана про заборону татарам порушувати кордони володінь нововибраного польського короля [5, р. 165]. Проте і він не був спроможним зупинити наростання конфліктності в регіоні. За повідомленнями англійського резидента у Стамбулі Едварда Бартона, в столиці з весни стали поширюватись відомості про дразливі дії козаків і невдоволення султана [5, р. 346]. В травні – червні, як це впливає із англійських, турецьких, польських, московських документів, козаки здійснили ряд широкомасштабних акцій в Північно-Західному Причорномор'ї та за його межами, що стало безпосередньою причиною конфлікту [5, р. 346–348; 8, р. 25; 6, р. 105; 3, с. 130].

У відповідь, за наказом султана, турецькі війська рушили до польського кордону. Отож, червень 1589 р. став початком турецько-польського прикордонного конфлікту. Його передумовами виступили як внутрішні чинники: перспектива закінчення турецько-перської війни, фінансова криза в імперії, нестача грошей для армії, опозиція частини османських військових можливій іспанській війні, так і зовнішні: наступальні дії запорозького козацтва проти турок і татар. Конфлікт продовжувався майже рік і завершився в червні 1590 р. та пройшов в своєму розвитку три стадії. Перша: червень – жовтень 1589 р. характеризувалась запеклими боями, з перемінним успіхом, турецько-татарського війська, головним чином, із козаками та окремими польськими загонами.

Відсутність швидкого позитивного результату виступу, продовження війни з Персією зупинили ескалацію конфлікту – татари повернулись до Криму, а турки відійшли за Дунай. Грудень 1589 р. – січень 1590 р. становить другу стадію конфлікту і пов'язаний із інтенсивною політичною боротьбою у Стамбулі щодо подальшого напрямку польської політики. З лютого 1590 р. розпочалась третя стадія конфлікту, коли турецька сторона почала віддавати перевагу дипломатичним методам вирішення кризи і досягнення політичної перемоги. Наслідком стало втягування в регіональний конфлікт зовнішніх по

відношенню до нього сил, вплив міжнародних факторів, свого роду його інтернаціоналізація. Обидві сторони звернулись до пошуків союзників. Для Порту вони обмежувались практично одним Московським царством. Зате поляки добились, незважаючи на конфесійні розходження, підтримки майже усієї Європи. Їм вдалося організувати дипломатичного демаршу королеви Англії Єлизавети на користь Польщі. Отож 12 липня 1590 р. у Стамбулі при посередництві західноєвропейських дипломатів сторони заключили угоду, причому поляки зобов'язувались задіяти сурові санкції проти запорозьких козаків і виплатити значну контрибуцію.

Західноєвропейські джерела показують, що турецько-польський конфлікт порівняно швидко переріс регіональні межі і виявився пов'язаним із зовнішньою політикою більшості європейських країн. Виступи запорозьких козаків на периферії міжнародного простору Європи запустили цепну політичну реакцію і повернули Північно-Західне Причорномор'я в міжнародну політику. Включення периферійних країн і земель в трансконтинентальні структурні відносини перетворили їх в елементи політичної системи держав Європи з новим балансом сил та взаємовпливами системних чинників. Мирне завершення конфлікту з Польщею дозволило Стамбулу незабаром вступити у війну з Габсбурзькою імперією та унеможливило допомогу Іспанії з боку імперії і забезпечило перемогу англо-франко-нідерландського блоку.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Алекберли М. А. Борьба украинского народа против турецко-татарской агрессии во второй половине XVI – первой половине XVII века. Саратов, 1961.
2. Демин О.Б. Англия и поиски английского пути на Восток (XVI – первая половина XVII века). *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин*. Ч. 1. Луганськ, 2010. С. 147 – 154.
3. Демин О. Б. Походы казаков в Северное Причерноморье и турецко-польский конфликт 1589 – 1590 гг. *Северное Причерноморье и Поволжье в отношениях Востока и Запада в XII – XVI веках*. Ростов н/Д., 1990. С. 129 – 135.
4. Дьомін О. Б. Південна Україна в міжнародних відносинах другої половини XVI століття (до питання про генезу чорноморської проблеми). *Південь України і складання української державності: історія і сучасність*. Одеса, 1994. С. 36 – 39.
5. Calendar of State Papers. Foreign series of the reign of Elizabeth. In 23 v. L., 1863-1950. V. XXIII.
6. Demeny L., Cernovodeanu P. *Relatiile politice ale Anglici cu Moldova, Tara Romaneasca si Transilvania in secolele XVI – XVIII*. Bucuresti, 1974.
7. Dziubinski A. Drogi handlowe polsko-tureckie w XVI stolecie. *Przeglad historyczny*. T. 56. Warszawa, 1962. № 2. S. 232 – 257.
8. Jasnowski J. *England and Poland in the XVI and XVII Centuries*. L., 1948.
9. Kortepeter C. M. *Ottoman imperialism during the Reformation: Europe and Caucasus*. N. Y.-L., 1972.

Жуков Олександр,

к.і.н., старший викладач

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

СПРОБА НІМЕЧЧИНИ ЗАКРІПИТИСЯ В КИТАЇ ПІСЛЯ ЯПОНО-КИТАЙСЬКОЇ ВІЙНИ 1894-1895 рр

Ослабленням Китаю в результаті японо-китайської війни прагнули скористатися перш за все ті держави, які взяли участь у Сімоносекському втручанні. Росія уклала з Китаєм договір про союз і будівництво залізниці через Маньчжурію, Франція нав'язала Пекіну вигідні для себе торгові конвенції. Прагнула використовувати ситуацію, що склалася, і Німеччина. Великобританія, залишившись осторонь від втручання, тимчасово втратила ініціативу в справах Далекого Сходу.

Різка активізація Німеччини на берегах Тихого океану викликала тривогу й стурбованість інших держав. Від уваги провідних держав не могли вислизнути ні візити німецьких кораблів, які почастишали, у китайські порти, ні дії німецьких промисловців і торговців, які прагнули заповнити китайські ринки своєю продукцією й отримати концесії на китайській території, ні зусилля численних місіонерів з Німеччини з християнізації місцевого населення. Не залишилися непоміченими й демарші посланника кайзера в Пекіні барона Е. Гейкінга з вимогою до китайської влади враховувати в першу чергу інтереси його країни [3, с. 30].

Німецький уряд упродовж кількох років виношував плани захопити будь-який пункт на китайській території, і лише шукав привід, щоб виступити. У Берліні чудово розуміли, що чинити серйозний опір цим планам можуть тільки Росія та Великобританія. У той же час і англійці, і росіяни розраховували використовувати появу Німеччини в Східній Азії як вирішальний чинник для виграшу один в одного багаторічного стратегічного суперництва. При цьому обидві країни прагнули спрямовувати активність Німеччини в ті райони, де були представлені інтереси суперника.

Ще влітку 1895 р., коли з'явилися звістки, що в Китаї вбили англійських і американських місіонерів, у Берліні сподівалися, що британський уряд скористається цим випадком, щоб захопити який-небудь пункт на китайській території. Тоді Німеччина могла б вчинити так, як і Великобританія. І хоча Лондон утримувався від активних дій, кайзер Вільгельм II віддав наказ німецьким кораблям прослідувати в район Вейхайвея. Тоді ж поширилися чутки, що Росія збирається зайняти який-небудь порт на Далекому Сході. У такому разі кайзер уважав, що настане відповідний момент негайно захопити Вейхайвей, щоб „не трапилося так, як у Африці, де англійці та французи нас випередили” [2, с. 358]. Більше того, Вільгельм II вважав, що слід діяти без попередньої домовленості з державами. Політику „фактів, що відбулися”, на думку кайзера, держави визнають завжди більше, ніж попередження [2, с. 358].

Однак берлінський кабінет не зміг у той момент застосувати таку політику на практиці. По-перше, ні Росія, ні Великобританія не давали Німеччині приводу перейти в Китаї до політики захоплень. По-друге, Вейхайвей у якості застави для отримання китайської контрибуції знаходився в руках Японії. Урешті-решт, правлячі кола Німеччини змушені були відмовитися від планів захоплення Вейхайвея. Тим більше, що на думку

представників морського відомства, більш відповідними опорними пунктами для захоплення були б острови Чжоушань або порт Цзяочжоу (Кіао-Чао) на південному узбережжі Шаньдунського півострова. Проте це думка була залишена через побоювання викликати протидію Уайтхолла. У результаті в Берліні зупинилися на бухті Цзяочжоу. Вибір саме цього пункту на території Шаньдунського півострова як плацдарму для німецького проникнення до Східної Азії, пов'язувався в Берліні з низкою обставин, які були детально розкриті в донесенні російського військового агента в Китаї генерал-майора Д. С. Путятя.

„Якщо Шаньдун буде зайнятий озброєною силою й отримає європейський устрій, – писав він, – це надасть Німеччині дуже важливі економічні вигоди на Сході. Багатство природних витворів у зв'язку з достатністю робочих рук місцевого населення ... служить гарантією в поверненні витрат з окупації та устрою країни...” [3, с. 31].

На думку російського військового агента саме цей пункт був обраний Німеччиною не випадково. Оскільки він „дозволяє вести культурно-військовий наступ у радіусах углиб країни, спираючись стільки ж на озброєну силу, скільки й на підтримку тих піонерів німецької справи на Сході, які давно вже практично звиклися зі способами культурного впливу на китайську расу. Німецький уряд, – попереджав він, – має у своєму розпорядженні в Китаї для цього величезний персонал, який складається з місіонерів, китайців-християн, інструкторів, туземних вихованців військових шкіл, представників численних комерційних фірм, пароплавних компаній, агентів страхових товариств і банкірських контор” [3, с. 31].

Отже, як уважав Д. С. Путятя, бухта Цзяочжоу – „це зручний плацдарм для німецького захоплення Шаньдуна, який здійсниться шляхом будівництва залізниць і до залізородних вугільних районів, і до торговельно-промислових центрів” [3, с. 31 – 32].

Проте, право переважної якірної стоянки в Цзяочжоу мали російські військові кораблі. Тому Німеччині необхідно було домовитися з Росією.

У серпні 1897 р. Вільгельм II прибув до Росії. У Петергофі почалися російсько-німецькі переговори, головним предметом яких стало питання про Цзяочжоу. Під час однієї з поїздок в екіпажі Вільгельм II прямо звернувся до Миколи II і запитав: „Чи потрібний Росії китайський порт Кіао-Чао?” Російські кораблі, – за словами кайзера, – ніколи не заходили до цього порту й він би хотів, щоб у разі потреби таке право на це мали німецькі судна й мати там якірну стоянку, але не бажає робити цього не маючи на те згоди російського імператора [1, с. 119]. Микола II дав ухильну відповідь, заявивши, що не заперечуватиме, якщо з цим буде згодне військово-морське керівництво. Коли ж канцлер Х. Гогенлоє, який супроводжував кайзера, показав текст цієї бесіди міністрові закордонних справ Росії М. М. Муравйову, то останній відзначив, що „Росія не має на увазі остаточно заволодіти бухтою Кіао-Чао, хоча йому не відомо, коли вона буде в змозі її звільнити” [4, с. 58 – 59].

Отже, німецькій дипломатії не вдалося в Петергофі отримати згоду на захоплення Кіао-Чао. Максимум, чого їй вдалося домогтися, – це обіцянки не

перешкоджати тимчасовому заходу німецьких кораблів до китайської гавані. Але все таки це була маленька „лазівка”, за яку німці й вхопилися.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Витте С.Ю. Воспоминания. Т. II. Таллинн – Москва: Скиф Алекс, 1994. 576 с.
2. Ерусалимский А.С. Внешняя политика и дипломатия германского империализма в конце XIX века. Москва: Изд-во АН СССР, 1951. 607 с.
3. Сергеев Е.Ю. Политика Великобритании и Германии на Дальнем Востоке, 1897 – 1903. Москва: ИВИ РАН, 1998. 230 с.
4. Die Grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871 – 1914. Bd. I – XL. Berlin, Deutsche veragsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1922 – 1927.

Килюшик Іванна,
докторантка
Варшавський університет

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ ІНОЗЕМЦІВ

Європейський Союз був заснований на основі підписання 7 лютого 1992 року Договору про заснування Європейської Спільноти (Маастрихтський договір). На даний момент членами Союзу є 27 країн.

Однією з основних цілей створення Союзу була економічна інтеграція країн-членів, яка розпочалась ще у 50-х роках минулого століття, коли були створені Європейська спільнота з вугілля та сталі, Європейська спільнота з атомної енергії та Європейська економічна спільнота. Найважливішим результатом діяльності цих організацій було створення спільного внутрішнього ринку ЄС.

Економічна інтеграція європейських країн стала основою для подальшої правової інтеграції, і як наслідок уніфікації законодавства шляхом видання нормативних актів, що є обов'язковими на території всіх держав-членів. Союз найчастіше використовує дуже гнучкий метод уніфікації права, видаючи директиви, згідно з якими держави-члени зобов'язані адаптувати своє внутрішнє законодавство до законодавства ЄС протягом строку, визначеного в директиві (найчастіше встановлюється річний термін).

Наближення правового статусу громадян ЄС, значна частина прав та обов'язків яких (насамперед у сферах економічного та соціального життя) визначається зараз не національним, а наднаціональним законодавством ЄС, свідчить про встановлення безпосередніх та стабільних правових відносин між громадянами держав-членів та Союзом. Багато в чому такий зв'язок схожий на зв'язок між громадянином і державою, громадянством якої він володіє.

Цей зв'язок був закріплений в Маастрихтському договорі створюючи інститут громадянства ЄС. Кожен громадянин держави-члена також є громадянином Союзу та користується всіма правами, що впливають із його законодавства.

До політичних прав застосовуються все ж інші положення. Політичні права розуміються насамперед як права громадянина, які визначають його

положення як учасника певної «політичної спільноти», його участь у політичному житті держави, управління його країною. Найважливішими серед політичних прав є виборчі права, тобто здатність обирати та бути обраним до органів державної та місцевої влади країни громадянства.

Ще до утворення ЄС деякі країни Союзу (Ірландія, Данія, Нідерланди) надали право участі у виборах до місцевого самоврядування на своїх територіях всім постійним мешканцям-громадянам інших країн Європейської економічної спільноти. Пропозиція щодо розширення виборчих прав на всіх громадян держав-членів Спільноти була висунута ще в 1975 році, але впроваджена лише в моменті створення ЄС та його громадянства.

Згідно зі ст. 19 Маастрихтського договору (колишня стаття 8б), право вибору та висування своєї кандидатури на виборах до Європейського Парламенту та місцевих органів влади будь-якої країни ЄС також має надаватися громадянам інших країн Союзу, які там проживають: «Кожен громадянин Союзу, що перебуває в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним на місцевих виборах у державі-члені перебування на таких самих умовах, як громадяни цієї держави» [1]. Це право реалізується за певних умов, ці умови можуть передбачати винятки, якщо це виправдано конкретними проблемами держави-члена.

Ст. 40 Хартії основних прав ЄС також передбачає це повноваження, а ст. 39 встановлює право іноземних громадян ЄС на право голосу та висування своєї кандидатури на виборах до Європейського Парламенту в державі-члені, в якій вони проживають, на тих самих умовах, що і громадяни цієї держави [2].

Правова основа для набуття та реалізації громадянами ЄС, які проживають в іншій країні-члені, активних та пасивних виборчих прав на виборах до Європейського Парламенту та місцевих органів влади, викладена у двох директивах Європейського Союзу: Директива ЄС 93/109/ЄС від 6 грудня 1993 року про встановлення детальних умов здійснення права голосу та права висування своєї кандидатури на виборах до Європейського Парламенту громадянами Союзу, які проживають у державі-члені громадянами якої вони не є та Директива 94/80/ЄС від 19 грудня 1994 року про встановлення детальних умов здійснення права голосу та висування своєї кандидатури на виборах місцевого самоврядування громадянами Союзу, які проживають у державі-члені громадянами якої вони не є [3], [4].

Перша директива встановлює детальні правила здійснення права вибору та висування своєї кандидатури на виборах до Європейського парламенту для громадян Союзу, які проживають у державі-члені громадянством якої вони не володіють, а інша встановлює детальні правила здійснення права голосу та висування своєї кандидатури на місцевих виборах громадянами Союзу, які проживають у країні-члені громадянством якої вони не володіють.

Ці директиви вносять два важливі принципи до виборчого законодавства країн ЄС, які повинні дотримуватися у всьому Союзі і застосовуватись до всіх громадян держав-членів: принцип рівності «національних» громадян та інших громадян ЄС, які проживають у цій країні, та принцип вільного вибору місця голосування (або висування своєї кандидатури). Принцип рівності вимагає

рівності положення всіх громадян Союзу, які проживають за межами своєї країни (держави-члена), в праві вибору та обрання до Європейського парламенту та органів місцевого самоврядування, що національне законодавство гарантує громадянам своєї країни.

У разі порушення зазначених виборчих прав громадянин Союзу відповідно до ст. 11 абзац 2 Директиви 93/109 та ст. 10 абзац 2 Директиви 94/80 має повний спектр «правових засобів захисту за тих самих умов, що законодавство держави-члена проживання передбачає виборцям, які мають право голосу та право висувати свою кандидатуру та які є громадянами цієї держави», що гарантує, наприклад, можливість направити справу до суду на тих самих умовах, що і передбачені для громадян країни-члена проживання, в якій проводяться вибори.

Директиви зобов'язують органи державної влади (ст. 11 Директиви 93/109, ст. 12 Директиви 94/80) інформувати всіх потенційних виборців, які не є громадянами даної країни, про умови здійснення свого права обирати та бути обраними до Європейського парламенту та місцевого самоврядування в країні проживання. Ця інформація повинна бути надана своєчасно та у відповідній формі.

Право іноземця вибирати та бути обраним на виборах місцевого самоврядування за межами своєї країни, але «всередині» ЄС, з юридичної точки зору, є не лише розширенням правоздатності іноземців, які проживають за кордоном. Особа отримує ці права не як іноземець, а як громадянин Європейського Союзу. Таким чином, виборчі права, гарантовані законодавством ЄС, є однією з головних основ правового статусу громадянина Союзу та є найважливішими у групі політичних прав громадян ЄС. Розширення виборчих прав громадян Союзу демонструє прагнення країн ЄС створити разом із загальним економічним простором спільний політичний простір у всьому Союзі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Договір про заснування Європейської Спільноти від 01.01.2005 р. № 994_017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 25.06.2021).
2. Хартия основных прав Европейского Союза от 07.12.2000 р. № 994_524. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення: 25.06.2021).
3. Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in elections to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0109> (дата звернення: 25.06.2021).
4. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31994L0080> (дата звернення: 25.06.2021).

Концур Микола,

аспірант

*Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

ПОЛІТИКА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНИХ НІДЕРЛАНДІВ

Під час Другої світової війни економіка Третього рейху забезпечувала свою життєздатність здебільшого за рахунок окупованих територій, експлуатуючи їхні природні та людські ресурси. Однак, підходи окупантів були дуже різними, залежно від країни чи регіону поневолення. У межах цього дослідження здійснено спробу розглянути досвід Нідерландів у перші роки окупації.

Історіографія проблеми представлена досить великою кількістю робіт, що засвідчує значний інтерес науковців до порушеного питання. Переважна більшість досліджень є англійськими і присвячені руху опору голландців, а також переслідуванню єврейського населення Нідерландів окупаційною владою. Серед наявних наукових і науково-публіцистичних розвідок на особливу увагу заслуговують роботи Вернера Вармбрунна (Werner Warmbrunn) [8] та Герхарда Гіршфельда (Gerhard Hirschfeld) [4], у яких висвітлено особливості встановлення й утвердження окупаційної влади в Нідерландах та співпраці з нею місцевих мешканців. Проблемам колаборації та протидії окупантам присвячено праці Вернера Рінза (Werner Rings) [6] та Рууда Гуйскампа (Ruud Huyskamp) [5]. Досвід голландських селян, які пережили німецьку окупацію, висвітлено в дисертаційному дослідженні Адама Роффеля (Adam Roffel) [7]. Незважаючи на розмаїття досліджуваних аспектів Нідерландсько-німецьких відносин часів Другої світової війни, всі вони тим чи іншим чином висвітлюють і економічну складову стосунків між окупантами та окупованими територіями.

Після початку Другої світової війни Нідерланди зберігали нейтралітет, але ця позиція не врятувала країну від німецького вторгнення, яке почалося 10 травня 1940 р. без оголошення війни. На думку А. Гітлера, порушення нейтралітету Голландії та Бельгії мало унебезпечити промислову Рурську область та надати базу для ймовірного повітряного нападу на Англію [8, с. 6]. Крім того, окупація забезпечила б Німеччині контроль над річками Маас, Ваал і Рейн, кожна з яких була важливою частиною закордонної торгівлі Рейху [8, с. 25]. Окрім військової та економічної причин, для вторгнення існувало також і його ідеологічне та расове обґрунтування. А. Гітлер вважав, що голландці, так само як і норвежці й датчани, належали до арійської «раси господарів» (Herrenvolk), покликаним яких було правління меншими народами. Тому, передбачалася їхня фашизація та приєднання Нідерландів до Великого німецького рейху [4, с. 19; 8, с. 25]. Таким чином, після вторгнення Нідерланди отримали особливий статус (Sonderstellung) у нацистській системі, який базувався на згаданій вище расовій ідеології [4, с. 4] і означав відносно м'яку окупацію, яка значно відрізнялася від «війни на знищення» (так охарактеризував майбутню війну проти СРСР сам Адольф Гітлер), яку було розпочато по всій Східній Європі.

Нідерландський уряд разом з королевою втік до Лондона, і у країні було сформовано цивільну адміністрацію Райхскомісаріату Нідерландів (Reichs-

kommissariat Nederlande) на чолі з австрійцем Артуром Зейсс-Інквартом [8, с. 27], який застосував підхід «оксамитової рукавички», намагаючись уникати репресій та економічного тиску. Співпраця місцевої еліти та чиновників з окупантами відкрила Нідерландам німецький ринок. Голландські компанії отримали від Німеччини вигідні замовлення на поставку різноманітних товарів, зокрема і стратегічно важливих товарів воєнного призначення, в результаті чого Нідерланди переживали економічний бум упродовж травня 1940 – червня 1941 рр. [7, с. 32].

У 1942 році було прийнято рішення відмовитись від режиму окупації та створити національний голландський уряд на чолі з фіурером Антоном Мюссертом (Anton Adriaan Mussert). Таким чином, у Нідерландах було створено маріонетковий уряд, який забезпечував економічну та політико-ідеологічну підтримку окупаційної влади, а також скеровував боротьбу з рухом опору задля зміцнення німецької гегемонії у країні. Хоча нацисти наполегливо пропагували політику дружби на захопленій території [2, с. 222; 8, с. 12], але впровадження обов'язкової трудової реєстрації з 1941 р. [3, с. 196], примусової праці з 1943 р. [7, с. 32], створення єврейського концтабору «Вестерборк» (Westerbork)[1] та поступовий відхід від підходу «оксамитової рукавички» не залишають жодних сумнівів щодо того, хто був справжнім господарем Нідерландів у часи німецької окупації.

Отже, спроба Третього рейху здійснити відносно безболісне підкорення Нідерландів із залученням природних та людських ресурсів цієї окупованої держави для подальшої окупації інших країн була досить успішно реалізована на початковому етапі війни. Успіх м'якої окупації здебільшого забезпечило неочікувано «цивілізоване захоплення» голландців [2, с. 222], щопевний час створювало ілюзію мирного співіснування окупантів та поневолених. Економічний сплеск та маріонетковий національний уряд також сприяли переважно добровільній співпраці з окупантом, але «медовий місяць» у Нідерландсько-німецьких відносинах завершився з першими ж труднощами, з якими зіткнулась нацистська Німеччина на фронті та у тилу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Меморіальний центр табору Вестерборк, офіційний веб-сайт. Режим доступу: <https://kampwesterbork.nl/en>
2. Arblaster, Paul. *A History of the Low Countries*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
3. Dick van Galen Last, "The Netherlands," in *Resistance in Western Europe*, ed. Bob Moore (New York; Berg Publishers), 2000.
4. Hirschfeld, Gerhard. *Nazi Rule and Dutch Collaboration: The Netherlands under German Occupation, 1940-1945*. Translated by Louise Willmot. New York: St Martin's Press, 1988.
5. Huyskamp, Ruud. *Desperate Times, Desperate Measures: German Oppression, Dutch Resistance, and the Tragedy at De WoesteHoeve*. University of British Columbia, Okanagan. 2011.
6. Rings, Werner. *Life with the Enemy: Collaboration and Resistance in Hitler's Europe 1939-1945*. Garden City, NY: Doubleday & Company, 1982.
7. Roffel, Adam. *War in the Countryside: Re-examining Life in the Netherlands during World War II through the Memories of Dutch Immigrants to Ontario*. University of Windsor. 2014.
8. Warmbrunn, Werner. *The Dutch under German Occupation*. Stanford: Stanford University Press, 1963.

IMPORTANCE OF 1993 FOR STATEHOOD OF ANDORRA

Until 1993, Andorra, by many (researchers, politicians, governments), remained a subject that was denied statehood and sovereignty. The subject of the speech will be the issue of proving that the events that took place this year from the political and international law point of view played the most important role from the symbolic date 1278, which is indicated as the year of the establishment of the state (?) As part of the presentation, other events that were key to the fate of Andorra will also be presented, but their presentation will only be to confront the proposed hypothesis with reality. As part of the analysis of the history of Andorra, the issue will be presented both from the internal (i.e. the inhabitants of Andorra) and the external perspective (i.e. from the perspective of the international community and - which will be crucial in this case - both neighbors - France and Spain).

Andorra was founded in 1278, when an arbitration agreement (so-called *paréage*) was to be reached between two conflicting feudal lords. This year, they made a deal under which they were to jointly manage the land and people living in Andorra, located today on the Franco-Spanish border [1, p. 69, 108]. This date was important because it was thanks to it that the relationship of power between two feudal lords over the inhabitants of Andorra was established and later shaped (and thus evolved). The provisions of the arbitration treaty of 1278 (renewed 10 years later) and the clearly feudal relationship between the population and the lords left no doubt that both lords had absolute power over Andorra.

However, the matter seems much more complicated if we pay attention to external relations, as the sources lack clear statements that Andorra enjoyed the privilege of being independent from other political entities. This independence could exist and arise for a very simple reason: the difficulty of accessing the Pyrenees and the non-strategic location of Andorra did not significantly affect the interest of neighboring lords to rule over Andorra and take its inhabitants under their management. It should be noted that initially the lords of Andorra were the Catalan bishop of Urgell and the Count of Foix [2, p. 318]. That changed a few centuries after the first treaty. The Foix title to Andorra passed to the kings of Navarre. After King Henry III of Navarre became King Henry IV of France, he issued an edict in 1607 establishing the king of France and the bishop of Urgell as co-princes of Andorra [2, p. 318]. It is for this reason that every president of France *ex officio* holds the title of Co-prince of Andorra. The other still belongs to the bishop of Urgell.

Why was this change so important? Because with the transfer of rights to Andorra from the feudal lord to the head of the French state, the status of Andorra could become the subject of consideration as to the independent nature of this political entity. The head of the Andorran state was (and still is) a clergyman

appointed by the Holy See (and therefore a subject of international law) together with the head of another state – France.

It was this change that could lead to doubts as to whether Andorra should be treated as a sovereign state, a vassal state, a dependent state, etc. It was this dilemma that later became one of the reasons for the socio-political changes at the end of the 20th century, which culminated in the events of 1993.

Due to the fact that successive micro-states tried to emphasize their own independence (i.e. the lack of deepened and unequal relations with a larger neighbor that could raise justified doubts as to the nature of this relationship), their larger neighbors usually tried to play an increasing role, so that micro-states may emerge in the international arena as equal states to all the greater. Other countries, however, were not willing to recognize micro-states as full-fledged and equal partners, for example because France would then formally gain one vote in decision-making bodies after joining the Principality of Monaco to a given organization (and the same in the case of San Marino and Italy, etc.)

On the one hand, this way of thinking strengthened the relations of micro-states with their larger neighbors, and on the other, in some cases, it could cause a risk of conflict about which state should represent the micro-state. While there was no problem in the case of Monaco and San Marino, because the larger countries (respectively: France and Italy) were their only neighbors, in the case of Andorra, the problem became quite big, because it was to represent the Principality of Andorra on the international arena at various stages of its formation the foundations of the foreign policy of this country were at least three entities: the government of France (due to the status of the president-Co-Prince), the government of Spain and the bishop (the other Co-Prince). The matter was further complicated by the willingness to play a greater role in the politics of the Andorrans themselves. The first parliament in Andorra was established in 1419, as the *Consell de la Terra* of which councilors were elected by the population, but at the same time the Co-princes were the sovereigns. In 1866 some major reforms were started to give voting rights to all heads of families [3, p. 30]. Despite the fact that in the 1930s Andorrans made attempts to obtain more power from both sovereigns, it was not until the end of the 20th century that the first major changes on the road to democratization of the country were made. While in the 1980s some changes in the system were introduced (a government dependent on the parliament coming from the elections was formed), one of the three aforementioned entities still played a major role in foreign policy, and tried to show that it was he who competed for influence. it is more empowered to represent the Andorran interests abroad than the other two.

The year of 1993 not only brought the first ever constitution of this country, which was approved by the parliament, both co-princes, and the vast majority of citizens, but also a tripartite treaty (Spain, France, Andorra), as a result of which Andorra's neighbors undertook, inter alia, to ensure its safety, which is a kind of buckle of the history of this community founded in the Middle Ages [3, p. 24]. In the same year, the status of bishop-co-prince was regulated [4, p. 348].

LITERATURE

- [1] Simpson A. W. A Theory of Disfunctionality: The European Micro-states as Disfunctional States in the International System Series in Politics. Wilmington: Vernon Press, 2021.
- [2] Duursma J. C. Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-Determination and Statehood. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- [3] Machado Leão Torres D. G. La souveraineté de la coprincipauté d'Andorre. Paris: Editions L'Harmattan, 2017.
- [4] Emerson M. Andorra and the European Union. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2007.

Мартинов В'ячеслав,

магістр історії

Одеська загальноосвітня школа №76 I-III ступенів

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ В 1908 – 1911 рр. НА СТОРІНКАХ РОСІЙСЬКИХ ЧАСОПИСІВ

На початку ХХ ст. на російську громадську думку великий вплив мали статті, які розміщувалися в періодичних виданнях. Одними з таких видань були журнали. Вони виходили щомісяця, а то й щотижня. Поряд з пресою, публікації у цих виданнях формували погляди російського суспільства на ті чи інші закордонні події, міжнародні відносини і зовнішню політику окремих держав.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Османська імперія знаходилася у двоякому зовнішньополітичному положенні з балканськими країнами. З одного боку, успіх у Першій греко-турецькій війні мав зберегти певні позиції на міжнародній арені, з іншого, досить важке внутрішньополітичне положення не могло залишати байдужим керівництво держави і займалося пошуком союзників. Австро-Угорщина була найкращим кандидатом в союзниці Османської імперії. Однак між австрійцями і турками так і не виникло міцних союзницьких відносин [20, с. 141]. Значних змін зовнішня політика Туреччини зазнала після Молодотурецької революції 1908 р.

На сторінках одного з випусків «Нивы» за 1908 р. приводилося твердження щодо можливості зайняття Туреччиною лідерської позиції на Балканах, не дивлячись на втрату Болгарії: «Примирившись із незалежністю Болгарії і визнавши автономію Боснії та Герцеговини, молодотурки легко могли б стати на чолі всього Балканського півострова і таким способом відстояти верховне панування Оттоманської імперії» [14, с. 691].

Е. К. Піменова, у традиційному огляді іноземних подій одного з останніх випусків журналу «Современный мир» за 1908 р., високо оцінювала направлення зовнішньої політики Туреччини, враховуючи її територіальні втрати: «...треба дивуватися надзвичайній холонокровності, такту і витримці, вражаючому вмінню зважувати всі pro і contra міжнародної політики, які були виявлені урядом конституційної Туреччини в цей важкий для країни момент» [11, с. 124].

Орієнтація Османської імперії на Німеччину, на думку автора статті одного з номерів «Нивы» за 1908 р., являлася «природним наслідком англо-франко-російської комбінації». Публіцист назвав турків «чудовим матеріалом

для армії в руках німецьких інструкторів» та відмітив зростаючий вплив Німецької імперії на Порту: «...дипломатична дружба Німеччини з Туреччиною йде поруч з повільним, але поступово прогресуючим економічним завоюванням Туреччини Німеччиною» [13, с. 483].

У квітневому випуску «Вестника Европы» за 1909 р. була дана характеристика політичній ситуації на Балканах. Автором статті підкреслювалось «існування невизначеного джерела занепокоєння» у цьому регіоні [8, с. 856]. Також публіцист «Вестника Европы» зазначив, що Сербія відмовилась від мобілізації своїх військ. Таке рішення було прийняте сербським урядом, не дивлячись на те, що Австро-Угорщина відкрито готувалася до військових дій [8, с. 860].

У вересневому випуску «Вестника Европы» за 1909 р. висвітлювались непрості відносини Греції і Туреччини. Османська імперія відкрито загрожувала грецькій монархії війною і вимагала відмовитись від зазіхань на Крит та припинення непрямой участі у македонських подіях. Автор оглядів іноземних подій «Вестника Европы» схарактеризував сучасне положення Греції: «Греки на цей раз запізнилися зі своїм приєднанням Криту і повинні були знову відступити, без будь-якої надії на швидкий поворот долі» [9, с. 395–396]. Оцінюючи нереалізовані можливості Королівства Греції, Л. І. Гальберштадт у одинадцятому випуску «Русской мысли» виказав думку, що Греція не скористалася шансом заволодіти Критом у той час, коли Туреччина була зайнята своїми внутрішніми справами [3, с. 192–193].

Російським спробам налагодити діалог з Туреччиною щодо відкриття Дарданелл був присвячений огляд іноземних подій одного з номерів «Нивы» за 1909 р. [15, с. 629]. Однак, далі простих розмов діло не пішло. Росія намагалася покращити відносини з Портою, було заплановане побачення монархів обох держав. Зустріч, на думку автора статті у журналі «Нива» за 1909 р., мала б принести дуже добрі плоди для російської монархії: «На ґрунті збереження своєї політичної і економічної національної спроможності Росія і Туреччина, які ні в чому не роблять замах один на одного, легко можуть домовитися до найтіснішого зближення, навіть до укладення оборонного союзу» [16, с. 709–710].

Як було згадано на сторінках «Русской мысли» за 1910 р., для зміцнення відносин з Росією і Туреччиною Фердинандом I були здійснені поїздки в Санкт-Петербург і Константинополь. Л. І. Гальберштадт, аналізуючи дії болгарського монарха, дав позитивну оцінку підсумкам цих іноземних візитів [4, с. 195].

Оглядачем одного з випусків часопису «Запросы жизни» за 1910 р. підкреслювався початок різкої критики Росії турецькою пресою через зустріч російського та болгарського монархів у Царському Селі. У зв'язку з цим константинопольська преса піддавала сумніву можливість російсько-турецької дружби і закликала до єднання Туреччини з Німеччиною [6, с. 504–506].

Ця ж подія на сторінках часопису «Нива» за 1910 р. була висвітлена наступним чином: «Дружній прийом, наданий в Петербурзі царю Фердинанду, ні в якому разі не можна тлумачити, як заступництво яким би то не було

задумам хижого завойовницького честолюбства» [17, с. 237]. Таким чином, у всіх російських часописах підкреслювався виключно миролюбний характер візиту болгарського монарха.

Вже у одному з наступних випусків «Запросов жизни» за 1910 р. говорилося про прибуття до Константинополя болгарського царя та сербського короля, що, як наголошувалося на сторінках періодичного видання, викликало обговорення турецькими газетами проекту візитів султана до Софії та Белграду [7, с. 640]. Не обійшов стороною дружні прийоми сербського та болгарського монархів Туреччиною один з номерів «Нивы» за 1910 р.: «...кривава сторінка історії слов'янсько-турецьких відносин вже перегорнута» [18, с. 293]. Турецьке суспільство було заспокоєне візитом болгарського царя та сербського короля, відносини між країнами не погіршилися.

Зображаючи міжнародне положення Туреччини через два роки після отримання конституції, публіцист журналу «Московский еженедельник» за 1910 р. наголошував, що Османська імперія зміцніла і «останнім часом помітно дуже чутливе відхилення її в сторону Троїстого союзу» [21, с. 39]. На сторінках «Запросов жизни» згадувалося про пред'явлення турецькою владою позову до німецького імперського банку про видачу мільйонного вкладу колишнього султана Абдул-Гаміда [5, с. 124].

Турецькі військові перетворення потребували фінансування і тому Османська імперія звернулася за допомогою до Франції. Французький уряд поставився критично до проекту нової турецької позики в Парижі, ставив свої умови, вимагав призначення французьких посадових осіб для участі в постійному контролі над турецькими фінансами. Автор статті «Вестника Европы» за 1910 р. підкреслював, що конституційна Туреччина має набагато більше прав на фінансову довіру [10, с. 408]. Також Порта посилювалася шляхом покупок у Великобританії та Німеччини застарілих військових кораблів, що непокоїло російського оглядача на сторінках одного з номерів «Нивы» за 1910 р. [19, с. 635]

Квітневий випуск «Русской мысли» за 1911 р. давав достатньо широку оцінку сучасній зовнішній політиці Туреччини загалом: «Німеччина єдиний друг Туреччини. Про наш вплив або зовсім не говорять, тому що він не дуже-то помітно і вдало проявляється, або, пишуть, що «Росія не має і ніколи не матиме впливу в Константинополі». Чи не позбавлений для російського читача інтересу, а про наочність і говорити нема чого, такий, наприклад, факт, що між концесіями, які безневинно для Туреччини задовольняють західні держави, наполегливо висувають стратегічні лінії на північ від Багдадської дороги. Політика Туреччини – політика самозбереження. Угода Росії з Німеччиною поставила турецьку політику на роздоріжжі, і дорога, яку вона вибрала, визначилася з лінії найменшою небезпеки. Один французький публіцист назвав східне питання пробним каменем міцності європейських угод. Не менш вірно, що політика Туреччини показує, де пролягає рівнодіюча існуючих в Європі сил» [2, с. 10].

На сторінках одного з номерів часопису «Запросы жизни» за 1911 р. висвітлювалися намагання російського посла у Константинополі М. В.

Чарикова підняти питання щодо відкриття проливів для пропуску російських військових кораблів. З цього питання була зазначена заява міністра закордонних справ Росії О. П. Извольського у Парижі, в якій говорилося про те, що розмови щодо Дарданелл не заперечуються, але їм надається обмежений характер [1, с. 519]. Автор статті наголосив на неправильності дій російського посла, який діяв без узгодження з центром [1, с. 523].

У п'ятому випуску «Современного мира» за 1911 р. містилася оцінка зовнішньополітичного курсу оновленої Туреччини. Головним висновком було те, що молода Туреччина прагне йти вперед, основною причиною слабкості колишньої Туреччини, на думку автора, був режим Абдул-Гаміда [12, с. 305].

Отже, на сторінках російських часописів у 1908 – 1911 рр. підкреслювалася зміна курсу Османської імперії після Молодотурецької революції. Публіцисти наголошували на зменшенні впливу Росії та загальній орієнтації на дії Німеччини. Відмічалось погіршення відносин з балканськими країнами. Автори статей підкреслювали, що загальна ситуація на дипломатичній арені Балканського півострова ускладнювалася, а характер зовнішньої політики Туреччини ставав прони́мецьким.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Брянчанинов А. Н. Дарданеллы // Запросы жизни. – 1911. – №9. – С. 519–526.
2. Гальберштадт Л. И. Внешняя политика младотурок // Русская мысль. – 1911. – №4. – С. 7–10.
3. Гальберштадт Л. И. Иностранное обозрение // Русская мысль. – 1909. – №11. – С. 192–200.
4. Гальберштадт Л. И. Иностранное обозрение // Русская мысль. – 1910. – №4. – С. 195.
5. Иностранная хроника // Запросы жизни. – 1910. – №2. – С. 123–126.
6. Иностранная хроника // Запросы жизни. – 1910. – №8. – С. 504–506.
7. Иностранная хроника // Запросы жизни. – 1910. – №10. – С. 638–640.
8. Иностранное обозрение // Вестник Европы. – 1909. – №4. – С. 855–865.
9. Иностранное обозрение // Вестник Европы. – 1909. – №9. – С. 387–397.
10. Иностранное обозрение // Вестник Европы. – 1910. – №11. – С. 402–413.
11. Пименова Э. К. Обзор иностранной жизни и политики // Современный мир. – 1908. – №11. – С. 112–126.
12. Пименова Э. К. Обзор иностранной жизни и политики // Современный мир. – 1911. – №5. – С. 302–309.
13. Политическое обозрение // Нива. – 1908. – №27. – С. 483.
14. Политическое обозрение // Нива. – 1908. – №40. – С. 690–691.
15. Политическое обозрение // Нива. – 1909. – №36. – С. 629.
16. Политическое обозрение // Нива. – 1909. – №41. – С. 709–710.
17. Политическое обозрение // Нива. – 1910. – №12. – С. 236–237.
18. Политическое обозрение // Нива. – 1910. – №15. – С. 293–294.
19. Политическое обозрение // Нива. – 1910. – №36. – С. 635.
20. Пономарёв Б. О. Австро-Венгрия и Османская империя в системе международных отношений на Балканах в начале XX века // Вестник Челябинского государственного университета. 2009. – № 41 (179). История. Вып. 38. – С. 141–148.
21. Скиталец А. Два года турецкой конституции // Московский еженедельник. – 1910. – №35. – С. 35–44.

Оліцький В'ячеслав,
к.і.н., старший викладач
Сумський державний педагогічний

ПРОТИСТОЯННЯ МОСКОВСЬКА ПАТРІАРХІЯ – ВАТИКАН У СЕРЕДИНІ 1940-Х РОКІВ

В середині 1940-х років СРСР перетворюється на впливового геополітичного гравця. Одним із напрямків зовнішньої політики було створення світового релігійного центру в Москві. Його реалізація мала забезпечуватися через відроджену у вересні 1943 р. Руську Православну Церкву. Серед потужних опонентів на цьому напрямку виступав Ватикан. Початок протистояння між СРСР та Ватиканом сягає 1917 р., коли Папа Бенедикт XV засудив більшовицьку революцію. З цього часу папська столиця проводила послідовну антибільшовицьку політику.

З 1943 р. зростає дипломатична роль Ватикану, який прагнув виступити посередником між державами «осі» та союзниками. Після капітуляції Італії у вересні 1943 р., в ході планів повоєнного врегулювання світу, посилюється дипломатична боротьба США, Великобританії та Німеччини за вплив на Ватикан [7, с. 296–297]. Це не могло не хвилювати СРСР, як в контексті боротьби за вплив у повоєнній Європі, так і у контексті перетворення Москви на світовий релігійний центр. До кінця Другої світової війни Папа не змінив свого ставлення до СРСР. На початку 1945 р. у виступах Пія XII вчергове прозвучали мотиви ворожості до комуністів та паралельно заклики до «м'якого миру» і милосердя до переможених. Для боротьби проти ліворадикальних елементів у Ватикані виникла ідея створити конфедерацію Придунайських країн, організацію комітету «Католицької дії». У свою чергу, СРСР перебираючи контроль у Східній Європі, реалізовував там стратегію подолання впливу Папи. У кінці 1944 р. у Й. Сталіна почали визрівати антикатолицькі плани [6, с. 40; 1, с. 418].

Не зважаючи на важливість антикатолицького вектору СРСР не вступав у відкрите протистояння. Реалізація даного зовнішньополітичного напрямку покладалася на Московську патріархію Руської Православної Церкви. Фактично усі антикатолицькі заходи, у тому числі ідеологічні, реалізовувалися через Церкву. Формально, протистояння Москва – Ватикан полягало у протистоянні Московська патріархія – Ватикан, а не СРСР – Ватикан. Хоча зрозуміло, що дії Церкви в даному напрямку втілювали кроки держави, координуючись із кабінетів вищого державного керівництва.

Антикатолицькі плани вперше були випробувані на Помісному Соборі РПЦ 1945 р. У зверненні Помісного Собору до християн усього світу та статті митрополита Миколая (Ярушевича) «Значення Помісного Собору РПЦ» вперше, офіційно, з боку Московської патріархії пролунали антикатолицькі гасла. У зверненні в жорсткій формі засуджувалися заклики «в ім'я всепрощення» відносно переможеної сторони із формулюванням, що ті хто робить подібні заклики «приєднують себе до чужих гріхів, піддають себе тому ж засудженню, що й фашисти». Митрополит Крутицький Миколай (Ярушевич) пишучи про значення Собору, пішов ще далі, звинувативши Ватикан у спробах

взяти під свій захист «гітлерівських злодіїв» [4, с. 15–16; 3, с. 30]. Безумовно, ці засудження спрямовувалися як особисто проти Папи Пія XII, який пропагував ідею милосердя до переможених та встановлення «м'якого миру» так і проти всієї Римо-Католицької Церкви.

Відповідно до вказівок В. Молотова від 2 березня 1945 р., через 13 днів Г. Карпов направив Й. Сталіну доповідну записку, в якій говорилося «Політичний блок із фашизмом посилив профашистську діяльність Ватикану, особливо яскраво виражену в дні війни. Римо-Католицька Церква у своєму прагненні світового панування веде наступ і систематичну боротьбу за поглинання православ'я католицизмом». У документі намічався план боротьби з Ватиканом, який мав підірвати прагнення останнього до світового панування. Цей план містив п'ять головних напрямів боротьби: 1) заходи щодо відриву парафій Греко-Католицької Церкви в СРСР від Ватикану і подальшого приєднання їх до РПЦ; 2) використання старокатолицьких груп, їх опозиції Ватикану та інші заходи щодо боротьби з римо-католиками у західних республіках СРСР; 3) заходи щодо зміцнення впливу РПЦ закордоном; 4) заходи щодо організації Всесвітньої конференції християнських церков; 5) інші заходи. 15 березня 1945 р. Г. Карпов писав Й. Сталіну, що Православна Церква «може і повинна зіграти визначну роль у боротьбі проти Римо-Католицької Церкви» [6, с. 40–42; 1, с. 418–419; 7, с. 298–299].

Починаючи із 1946 р. в риториці Московської патріархії посилюються антиватиканські та антикатолицькі тези, вони стають регулярними. Однією із офіційних площадок їх вираження став Журнал Московської патріархії. В публікація на сторінках даного часопису лунали звинувачення Папи Пія XII в закликах помилувати військових злочинців. Ще одним напрямом публікацій стали статті про відносини православ'я та католицизму, в яких доводилася істинність першого та спроби поширити католицизм на територію колишньої Русі. Руська Православна Церква висвітлювалася борцем за істинність православ'я [2; 5].

Таким чином, в середині 1940-х років Московській патріархії було остаточно відведено головну роль у боротьбі з Ватиканом. Саме вона, офіційно виступала ініціатором антиватиканських заходів у світі, приймала делегації старокатолицьких груп, виступала на світовій християнській арені. Але, як видно із документів, її діяльність у даному напрямку повністю визначалася та координувалася вищим радянським керівництвом. Першою жертвою даного протистояння виявилася Українська Греко-Католицька Церква, її клір та віруючі. Така ж доля спіткала інших греко-католиків на підконтрольних СРСР територіях. Спроби боротьби з Ватиканом поза межами СРСР в даний період фактично провалилися, ідея утворення автокефальних католицьких церков не була втілена. Не зважаючи на провал глобального протистояння з Ватиканом, втрата уніатських церков була досить тяжкою не лише для їх вірних, але і для повноти Римо-Католицької Церкви. РПЦ, на фоні протистояння з Ватиканом, посилила свій вплив у Східній та Центральній Європі. Вона вийшла на міжнародну та міжрелігійну арену, хоча і під контролем радянської влади.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. История Русской Православной Церкви. От восстановления патриаршества до наших дней. Т. 1: годы 1917–1970 / глав. ред. М.Б. Данилушкин. СПб: Воскресение, 1997. 1020 с.
2. Лука, архиепископ Тамбовский и Мичуринский. Возмездие свершилось. *Журнал Московской патриархии*. 1946. № 1. С. 28–29.
3. Николай, митрополит. Значение Поместного Собора Русской Православной Церкви. *Журнал Московской патриархии*. 1945. № 2. С. 30.
4. Обращение Поместного собора Русской Православной Церкви к христианам всего мира. *Журнал Московской патриархии*. 1945. № 2. С. 15–16.
5. Ружицкий К. Русская Православная Церковь в ее борьбе за святое православие. *Журнал Московской патриархии*. 1946. № 4. С. 15–21.
6. Тригуб О.П. Руська Православна Церква у міжнародних відносинах: навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, 2014. 244 с.
7. Шкаровский М.В. Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве (Государственно-церковные отношения в СССР в 1939–1964 годах). М.: Крутицкое Патриаршее Подворье. Общество любителей церковной истории, 1999. 399 с.

Поспелов Андрій,

к.і.н., доцент

Одеський міжнародний медичний університет

КОНФЛІКТНА ПОЛІТИКА США-ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ООН ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ІРАКСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1991-2003 рр.

Після закінчення Війни в Перській затоці 17 січня – 28 лютого 1991 р. США та Великобританії проводили цілеспрямовану і виключно конфліктну політику проти Іракської Республіки. Про неї фінський історик Пітер Кальвокорессі відверто писав в своїй монографії, що після Війни в Перській затоці «...США продовжували свої інтриги проти режиму Саддама Хусейна роблячи ставки на курдів, шиїтів та невдоволених існуючим режимом сунітів...» й «у Сполучених Штатів диктатура Саддама Хусейна викликала не тільки неприязнь, але вона породжувала тривогу, загрожуючи стабільністю на Близькому Сході у зв'язку з двома особливими проблемами, що мали першочергове значення для Сполучених Штатів: проблемою існування Ізраїлю та проблемою нафтової політики» [5, с. 561, 565].

Дві великі держави незадоволені результатами Війни в Перській затоці, намагалися тримати Іракську Республіку в режимі постійної напруги. Мета – шляхом активізації внутрішніх протиріч між урядом та національними групами населення країни при підтримці ззовні з одного боку не дозволити відродити міць Іраку зразка 1990 р., а з іншого створити умови для повалення режиму президента С. Хусейна. Остання задача не була виконана в ході війни 1991 р. і після її закінчення в офіційній політиці США та Великобританії була чи не найголовнішою. За для цього, Пентагоном постійно розроблялися плани відповідних воєнних кампаній проти Іраку, перша з яких (інформація про що стала загальновідомою) датувалася квітнем 1992 р. [3, с. 108]. Одночасно на півдні і півночі Іраку були введені заборонені для польотів іракської військової авіації зони (відповідно на північ від 36 паралелі, з квітня 1991 р. та на південь від 32 паралелі з серпня 1992 р.), що склало 1/3 усієї території країни. Саме в

них час від часу виникали бойові зіткнення між авіацією США та зі збройними силами Іраку [1, с. 7; 11, с. 33-36, 45].

Втім, ставка на повалення режиму С. Хусейна за допомогою повсталих курдів та шиїтів не вдалася. Уряду С. Хусейна, шляхом максимального напруження усіх наявних сил вдалося повстання на півночі та півдні країни жорстоко придушити. Як наслідок, була вже наприкінці 1991 р. встановлення відносна стабільність в країні, завдяки чому відкрилися можливості поступового сталого відновлення міці Іракської республіки. Виключно цим і можна пояснити факто того, що розробка абсолютно нової воєнної кампанії проти Іраку Пентагоном розпочалася на початку 1992 р., тобто після того, як американські та британські аналітики зрозуміли факт відновлення стабільності в Іраку і укріплення влади президента С. Хусейна.

Однак, відновлення промислової і військової міці Іраку по об'єктивним причинам натякнулись на значну кількість труднощів, які іракці поступово, хоча і вельме повільно долали. Як наслідок, до кінця 1995 р. Ірак відновив дієздатність як своєї промисловості, так і достатню для оборони країни міць власних збройних сил, не дивлячись на доволі суттєві міжнародні санкції [4, с. 78; 13, с. 21]. Дещо раніше, наприкінці 1994 р. Ірак офіційно позбавився свого хімічного, біологічного і ракетного арсеналу та потужностей по його розробці та виробництву, що відмітили й міжнародні експерти [2, с. 106-112; 12, с. 131-134].

Проте, керівництво США і Великобританії не сприймало ані першу, ані другу інформацію, однак і не могло юридично впливати на подальше розширення воєнного конфлікту навколо Іраку. Єдиним аргументом у лідерів США стосовно Іраку залишалася резолюція Ради Безпеки ООН № 688, яка забороняла іракським збройним силам проводити репресії проти повсталіх курдів [7]. Тому прикриваючись нею, 3-4 вересня 1996 р. авіація і флот США завдали ракетного удару по Іраку в рамках операції «Удар в пустелі» аби не допустити дій іракської армії в курдських районах, де в той час розгорнулася боротьба за владу між місцевими військово-політичними організаціями. Данна операція носила характер не тільки демонстрації рішучості й могутності США по відношенню до Іраку, а й переслідувала ціль завдати удару по вже відновленому військовому потенціалу країни. Її прямим наслідком стало розширення зони забороненої для польотів іракської авіації на півдні країни до 33 паралелі [16].

Одночасно, США розгорнули нову політичну кампанію звинувачень Іраку о продовженні розробки зброї масового знищення. Як писав у своїх спогадах тодішній президент США У. Клінтон «Наші воєнні експерти були впевнені, що зараз нетрадиційна зброя могла стати ще більш важливою для Саддама тому що, його збройні сили були набагато слабкіші ніж до Війни в Перській затоці. Моя група по національній безпеці була одностайна в тому, що ми повинні вдарити по Саддаму аби звести до мінімуму шанси на те, що Ірак зможе розсіяти свої сили і захистити свої біологічні й хімічні запаси» [15, р. 772]. Виходячи з цього постулату, 17-20 грудня 1998 р. збройні сили США та Великобританії проводять проти Іраку чергову воєнну операцію «Лисиця

пустелі», метою котрої як раз і було знищення арсеналів і потужностей для розробки і виробництва іракського хімічного і біологічного озброєння [14, с. 538-540]. Результати цієї операції виявилися нульовими, як з виключно фізичної точки зору (знищили те, чого насправді не було), так і з політичної (зупинити керівництво Іраку в відновленні власної військово-економічної міці не вдалося за визначенням). Все це, відкривало подальші можливості для активізації конфліктної політики Вашингтону і Лондону по відношенню до Багдаду в аспекті її подальшої радикалізації. Саме тому, з початку 1999 р. Пентагон почав готувати не обмежену, а вкрай масштабну військову операцію проти Іракської Республіки, яка і була розпочата 20 березня 2003 р.

Слід зазначити, що Рада Безпеки ООН в період чергових загострень відносин між Іраком та США й Великобританією, своїми резолюціями де-факто розглядала лише дрібні порушення на ірако-кувейтському кордоні, у відношеннях між цими двома країнами. При цьому, провідний міжнародний орган постійно підкреслював повну територіальну цілісність Іраку [8; 10]. Іншою сферою політики РБ ООН був розгляд ситуацій з недопущенням експертів МАГАТЕ на іракські об'єкти для інспекцій (саме це слугувало приводом до операції «Лисиця пустелі») [9], чим реально ігнорувала висновки своїх же експертів і контролерів, які працювали по іракській зброї масового знищення протягом 1991-1994 рр.

Таким чином, провідна міжнародна організація по-суті ніяк не реагувала на фактичний міждержавний конфлікт між Іраком і США в союзі з Великобританією та іншими країнами, чим де-факто провокувала його подальше загострення. Саме останні виключно в односторонньому порядку не тільки активізували продовження конфронтації навколо Іраку, яка реально була юридично і фактично завершена по результатам Війни в Перській затоці 1991 р. (визволення Кувейту та ліквідація Іраком зброї масового знищення та засобів її доставки), а й створювали ситуацію для нової війни – повного розгрому саддамівського Іраку. Враховуючи те, що юридичний базис цієї війни виявлявся вкрай слабким, в 2003 р. США та їх найближчі союзники знов таки, в односторонньому порядку новою повномасштабною війною завершили цей міждержавний військовий конфлікт, який перетворювався по формі на тліючий, а по предмету пролонгації в абсолютно нонсеальний, що яскраво відобразилося у відповідних серйозних аналітичних працях дослідників абсолютно різних країн та наукових шкіл [6; 17].

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бабкин С. «Томогавки» над Багдадом // Эхо Планеты, 1996. - № 38. - С. 3-12.
2. Гудби Дж., Койл Ш., Мюллер К. Контроль над ядерными вооружениями // Мировая экономика и международные отношения, 1996. - № 1. - С.106-112;
3. Иностранная военная хроника // Зарубежное военное обозрение, 1992. - № 3,4,5. - С.108.
4. Иностранная военная хроника // Зарубежное военное обозрение, 1996. - № 3. - С.78;
5. Кальвокоресси П. Мировая политика 1945-2000. В 2-х томах / Питер Кальвокоресси / Книга 1. – М.: Международные отношения, 2003. – 448 с. Ил.
6. Маначинский А.Я. Ирак: тайные пружины войны / Александр Маначинский. – К.: Румб, 2006. – 416 с.

7. Совет Безопасности ООН. Резолюция 688 принята 5 апреля 1991 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/688\(1991\)](https://undocs.org/ru/S/RES/688(1991))
8. Совет Безопасности ООН. Резолюция 1060 принята Советом Безопасности на его 3672 заседании 12 июня 1996 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/1060\(1996\);](https://undocs.org/ru/S/RES/1060(1996);)
9. Совет Безопасности ООН. Резолюция 1205 принята Советом Безопасности на его 3939 заседании 5 ноября 1998 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/1205\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1205(1998))
10. Совет Безопасности ООН. Резолюция 1210 принята Советом Безопасности на его 3946 заседании 12 ноября 1998 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/1210\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1210(1998))
11. Соколов А., Зарев А. Боевые действия многонациональных сил против Ирака (январь-июнь 1993) // Зарубежное военное обозрение, 1993. - № 8. - С. 33-45.
12. Сток Т., Гайслер Э., Треван Т. Контроль над химическим и биологическим оружием // Мировая экономика и международные отношения, 1996. - № 1. - С.131-134.
13. Шахбазян Г. Санкции ООН и их последствия // Азия и Африка сегодня, 1996. - № 3. - С.10-31.
14. Шишов А.В. Военные конфликты XX века. От Южной Африки до Чечни / Шишов Алексей Васильевич/. – М.: Вече. – 680 с.
15. Clinton Bill. My Life. - N.Y.: Vintage, 2005. – 840 p.
16. Operation Desert Strike. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.globalsecurity.org/military/ops/desert_strike.htm
17. Woodward B. Bush at war /Bob Woodward. – N.Y., L, Toronto, Sydney, Singapore: Simon and Schuster, 2002. – 376 p.

Сокирська Владилена,

д.і.н., доцент

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

АДМІНІСТРАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКИМИ РЕСПУБЛІКАМИ 1920-Х рр.

Падіння Російської імперії, прихід більшовиків до влади та формування радянської федерації відбувалося не шляхом створення спеціальної мережі установ для розв'язання спільних для всіх республік завдань, а перетворенням вищих органів влади Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки у союзні. Зі встановленням радянської влади в Україні на початку січня 1919 р. російсько-українські відносини з площини явної та прихованої збройної боротьби з носіями української національної державності перемістилися у площину складних міждержавних стосунків. За Конституцією 1919 р. УСРР формально вважалася незалежною державою, а насправді була частиною нової імперії, відродженої більшовиками у формі унітарної держави диктаторського типу. Народний комісаріат у справах національностей РСФРР, створений у жовтні 1917 р. у Москві для здійснення більшовиками національної політики, був реорганізований у травні 1920 р. [1, с. 1]. При Наркомнаці створювали представництва автономних республік РСФРР. Голови національних представництв формували Раду національностей. Завданням Наркомнацу РСФРР ставало розроблення та втілення в життя усіх заходів, що забезпечували б співробітництво національностей РСФРР, інтереси

національних меншин, вирішення спірних національних проблем.

Враховуючи той факт, що на території РСФРР проживали також українські національні меншини, Політбюро ЦК КП(б)У 8 липня 1920 р. прийняло постанову про створення українського представництва при Наркомнаці РСФРР. Харків делегував до Москви Колегію представництва Української СРР на чолі з Ю. Коцюбинським. У якості виконавчого органу при Колегії були сформовані відділи: загальний, літературно-видавничий, організаційно-інструкторський і відділ зв'язків з Україною [2, арк. 5].

Однак до середини 1921 р. в Наркомнаці РСФРР від ідеї представництва інтересів українців у Росії відмовилися. У складі Наркомнацу РСФРР залишалось 12 представництв автономних утворень та 9 відділів, серед яких були єврейський, кримський, польський, естонський, латиський, фінський, але не було українського. Оскільки УСРР не вдалося перетворити на автономію у складі РСФРР, Кремль вважав зайвим опікуватися національно-культурними потребами українців у Росії. Федеративний устрій РСФРР був логічним, а федеративний принцип у взаєминах з УСРР виглядав штучним інститутом.

Російський радянський режим в Україні, що приховувався за аббревіатурою УСРР, потребував міжнародної легітимізації. Уряд УСРР докладав значних дипломатичних зусиль для переконання іноземних держав у законності своєї влади в Україні та для визнання уряду УСРР єдиним представником Української держави на міжнародній арені. Право самостійних зносин з іноземними державами було однією з умов суверенності УСРР. Радянська Росія намагалася контролювати усі сфери життя національних радянських республік, незважаючи на формально незалежний юридичний статус їх на початку 1920-х рр. Однак контроль зовнішньополітичної діяльності радянських республік був відносним. Москва не могла впливати на західні країни.

Раднарком УСРР налагоджував з іноземними державами офіційні політичні відносини, але постійно нашкодувався на перепони у центральних органах влади. Юридичне право здійснювати зовнішню політику в українського радянського уряду з'явилося після підписання 28 грудня 1920 р. союзного договору між РСФРР і УСРР із взаємним визнанням суверенітету і незалежності сторін. Зважаючи на це, у 1920–1923 рр. діяльність Наркомату закордонних справ УСРР спрямовувалася на розвиток дипломатичних відносин з іншими державами, вдосконалення внутрішнього законодавства у межах компетенції наркомату, підтримку контактів з представництвами іноземних держав в УСРР. Раднарком України намагався організувати в Москві Повноважене представництво УСРР як цілком самостійної установи України при уряді РСФРР. 13 грудня 1920 р. на основі українського представництва при Наркомнаці РСФРР було засновано дипломатичну місію УСРР при РНК РСФРР, яка стала першим дипломатичним представництвом УСРР за кордоном і відіграла важливу роль у здійсненні УСРР «права посольства» [3, с. 127].

Однак відверте ігнорування потреб України спонукало компартійно-радянське керівництво УСРР до пошуку засобів захисту прав республіки на інституційному рівні. Такими захисними механізмами стали представництва українського уряду в центральних органах РСФРР/СРСР.

Російська радянська політика щодо УСРР ґрунтувалася на подвійних стандартах. З одного боку, для міжнародної спільноти формально демонструвалася відносна незалежність УСРР у прийнятті рішень, зокрема економічних. З другого боку, у реальній політичній практиці реалізовувалася лінія на інкорпорацію. До утворення СРСР радянські республіки були суверенними соціалістичними державами і виступали самостійними суб'єктами в міжнародних відносинах. З розвитком «федеративних відносин» між республіками виникла необхідність у створенні спеціальних установ міжреспубліканської ланки, здатних підтримувати постійні зв'язки між урядами РСФРР і республік. Такими органами стали повноважні представництва республік у Москві, які почали створюватися з 1921 р.

З підписанням 28 грудня 1920 р. союзного договору виникла потреба у погодженні господарських планів УСРР і РСФРР для встановлення спільного плану і врегулювання господарських відносин між наркоматами обох республік. Зовнішньополітичні обставини також вимагали показової демонстрації української самостійності. 5 квітня 1921 р. ВУЦВК було прийнято Положення «Про Повноважне представництво у справах господарського будівництва при робітничо-селянському уряді РСФРР» [4, арк. 138]. Особовий склад Повноважного представництва УСРР у справах господарського будівництва при РНК РСФРР та Української дипломатичної місії у Росії об'єднали. Відтоді українські інтереси у Москві (економічні, політичні та дипломатичні) представляло єдине Повноважне представництво УСРР при РНК РСФРР, яке очолив М. Полоз [5, с. 597]. Він представляв економічні інтереси УСРР в усіх органах РСФРР. Діяльність цього органу зв'язку між республіками стримувало російське радянське керівництво підпорядкувати Україну економічно. Повноважним представництвам належала особлива роль з-поміж інших форм зв'язку радянських республік з РСФРР. Вони виконували функції посольства і консульства, хоча значною мірою їхня робота відрізнялася від подібних установ. Повноважні представництва були новою формою установ співробітництва радянських республік.

З утворенням СРСР у 1923 р. змінився правовий статус договірних республік. Тепер вони стали союзними республіками, тому переформатовувався статус і їхніх повноважних представництв при уряді СРСР. Вони втратили функції зовнішніх зносин, перестали іменуватися «повноважними» і постійно перебували при уряді СРСР. Постійні представництва тепер ситуативно і директивно представляли в загальносоюзному будівництві політичні, культурні, економічні, побутові інтереси та потреби радянських республік. Постійне представництво УСРР при уряді СРСР часто виконувало функцію буфера, не допускаючи цілковитого підпорядкування українських органів влади та інтересів республіки загальносоюзним (фактично – російським). Воно відіграло особливу роль у збереженні статусу республіки, стежило за дотриманням Конституції Союзу РСР у частині забезпечення цього статусу.

Отже, радянські республіки, що сформувалися під тиском більшовицького військово-політичного режиму, намагалися знайти спосіб і засоби зберегти свій обіцяний Кремлем суверенітет. Такими засобами стали спочатку повноважні, а пізніше – постійні представництва радянських республік при уряді РСФРР/СРСР. Ці інституції відігравали роль буфера у відносинах «союзний

центр-периферія» та не допускали можливості повного поглинання цих республік Росією.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР. 1917. № 1. С. 1.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 296. 41 арк.
3. Чехович В.А. Постійне Представництво Ради Міністрів Української РСР при Раді Міністрів Союзу РСР: історія і сучасність. *Правова держава*. 1992. Випуск 1. С. 127–131.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. Р-4 сч. Оп. 1. Спр. 616. 139 арк.
5. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. 1921. 2–14 сентября. №17. С. 597–599.

Стрілець Василь,

д.і.н, професор

*Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

ВАРШАВСЬКИЙ ДОГОВІР 1920 р. І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УНР В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

Варшавський договір 1920 р. був укладений в кризовий для Української Народної Республіки період, тому став великою поступкою Річчі Польській Посполитій в обмін на допомогу в боротьбі з Радянською Росією, що зумовило істотні суперечності в середовищі українських політичних сил.

Ідея союзу з Польською Республікою коштом територіальних поступок з метою утвердження української державності з огляду на відповідний історичний досвід інших європейських країн активно обговорювався в політичних колах УНР вже впродовж 1919 р. Так, один з провідних діячів українських соціалістів-федералістів К.Мацієвич був переконаний у неможливості існування української держави без територіальних поступок з її боку та доклав чимало зусиль у поширенні цієї ідеї серед керівництва УНР. Практично всі члени Головного комітету Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ) – партії, що визначала урядову політику УНР в 1920 р., позитивно поставились до Варшавського договору, вважаючи його необхідною умовою утвердження української державності. Зокрема, О. Шульгин наголошував, що лише ціною договору з Польщею ствердиться українська державність, а всі політичні жертви (тобто територіальні поступки) окупляться. Подібної точки зору дотримувався М.Кушнір-Якименко, який закликав визнати цей договір основою нової спроби вибороти державність України, попри його невідповідність в плані територіальних втрат. Про першочерговість завдання здобуття незалежності України в порівнянні з досягненням її соборності писав Ф.Слюсаренко, аргументуючи свої підходи, зокрема, декларативністю акту об'єднання УНР і ЗУНР в єдину соборну Україну.

Всю складність ситуації, що склалася в середовищі української політичної еміграції щодо проблематики тогочасних українсько-польських

відносин та Варшавського договору після поразки УНР і Польської Республіки влітку 1920 р., віддзеркалила Всеукраїнська національна рада (надалі – ВНР), єдина сесія якої була скликана у Відні на початку 1921 р. На її засіданнях переважали голоси на користь домінуючої важливості розв’язання «проблеми Великої України» для всієї української справи. Відомий юрист та політичний діяч С.Шелухін у виступі на сесії звинувачував галичан у москвофільстві та підкреслював небезпеку російського імперіалізму. Показовою у плані ставлення до проблеми політико-правового статусу Галичини у її співвідношенні до політичних завдань Великої України в контексті тогочасних українсько-польських відносин виявилася позиція Ф. Слюсаренка, який заявив, що Галичина – П’ємонт не державно-політичний, а культурний, що останнє обумовлене західним розташуванням Галичини, наддніпрянськими матеріальними та інтелектуальними ресурсами та конституційним ладом колишньої Австро-Угорщини; що галичани, на його погляд, не виявили державної творчості, бо не використали до кінця свого становища як спадкоємця Австро-Угорщини, а зорієнтувалися на Велику Україну, справа державності якої значно складніша, бо Австро-Угорщину не має наміру ніхто відбудувати; що галичани, претендуючи на домінуючу роль в загальноукраїнських справах, вирішують насамперед свої проблеми, та агітуючи проти уряду УНР, перешкоджають цим самим державній консолідації УНР; що закиди галичан в зреченні С. Петлюрою Східної Галичини на користь Польщі безпідставні, бо перша увійшла в договір УНР з Республікою Польською, якщо й увійшла невирішеною проблемою, яка має бути ще вирішена міжнародними чинниками. За словами Ф. Слюсаренка, Велика Україна веде смертельну боротьбу проти Москви, сенс якої полягає щонайменше в тому, щоб утвердити традицію боротьби проти Москви, яка б унеможливила російське панування на Великій Україні. Він підкреслив, що в цій боротьбі український загальнонаціональний сенс, в ній – питання життя й смерті всіх новопосталих держав, в ній – ключ до розв’язання проблеми світового значення – проблеми Східної Європи.

О.Лотоцький зауважив, що підтримати позицію галичан, яка полягала в неприйнятті ідеї союзу з Польщею, неможливо, адже на території Польщі знаходяться наддніпрянська еміграція, уряд і армія УНР та теж, як і Ф.Слюсаренко, назвав основним ворогом України Росію, у боротьбі з якою за суверенність України полягає основне завдання.

М. Кушнір-Якименко закликав ВНР шукати реальні шляхи виходу з кризової ситуації, в якій опинилася українська державність, та відмітив, що абсолютизуючи соборність можна не здобути навіть суверенності. Він також запропонував від імені представників УПСФ проект заяви ВНР, в якому констатувалось існування трьох українських держав з різним міжнародним становищем та визнавалось за доцільне, щоб кожна з них боролась за власну суверенність автономно, не втручаючись у внутрішні справи одна одної, керуючись при цьому спільним ідеалом – об’єднанням усіх українських земель в одній соборній незалежній державі, розуміючи соборність як спілку держав на певних державно-правових умовах. Згідно проекту, ВНР як ідейний

національно-громадський центр, мала допомагати б усім українським державам у їх боротьбі, погоджуючи їх інтереси на основі своєї платформи. Однак узгодити інтереси політичних кіл УНР та Галичини в контексті українсько-польських відносин не вдалося і наприкінці квітня 1921 р. ВНР припинила своє існування.

УПСФ в еміграції перейменувалася в партію радикал-демократів (УРДП) і стала головною опорою Державного Центру УНР в екзилі. Ставлення УРДП до питання державного статусу сусідніх з Великою Україною етнічних українських земель розкривалося наступним пунктом партійної програми 1923 р.: «Визначаючи принципи самовизначення народів та відокремлення областей, партія буде змагатись, щоб УНР усі свої сперечання з сусідами щодо державних кордонів вирішила шляхом плебісциту під контролем Ліги Націй та інших міжнародних організацій». Отже, згідно такої ідеї, визначальним у долі зазначених українських земель (зокрема, Східної Галичини) ставало утвердження УНР на території Великої України.

Такий підхід, попри його не зовсім відповідний соборницьким ідеалам характер, тривалий час визначав політику Державного Центру УНР і зумовив специфіку українсько-польських відносин у міжвоєнні десятиліття.

Чуткий Андрій,

д.і.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАКОРДОННІ ВІДРЯДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ПРОЯВ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Міжнародні відносини є одним із фундаментальних показників рівня розвитку кожної країни та її включеності у загальносвітові процеси. Ступінь інтенсивності міжнародної співпраці країни засвідчується наявністю міжнародних відносин у всіх сферах її життя, зокрема і в такій важливій як сфера освіти та науки.

Останній вид співпраці найкраще прослідкувати на прикладі провідних закладів вищої освіти, адже ж вони поєднують обидва аспекти у своїй діяльності – освітній процес і наукову роботу. При цьому заклади вищої освіти віддавна відігравали роль своєрідних інтегруючих інститутів, які сприяли переміщенню представників різних етносів, обміну традиціями, культурними, науковими, освітніми та ін. досягненнями [1, с. 25-46]. Початково українські діячі здобували досвід такої форми діяльності вищої школи під час навчання за кордоном [7, с. 45-48]. Незабаром він проявився в діяльності Острозької та Києво-Могилянської академії [7, с. 44-45, 51]. А з ХІХ ст. в діяльності університетів та ін. закладів вищої освіти, що засновувались в Україні.

Міжнародну співпрацю закладів вищої освіти найбільш продуктивно досліджувати у переломні епохи, оскільки вони наочно показують вплив глобальних потрясінь на життя суспільства. У випадку модерної історії

найбільш оптимальним у цьому відношенні є початок ХХ ст. – період, що був позначений черговим етапом науково-технічного прогресу, першою світовою війною та розколом світу на два ворожі суспільно-політичні табори [6; 3, с. 925-1007], а також найбільш масовою (до теперішньої пандемії COVID-19) пандемією грипу – у 1918–1920 рр. (т.зв. «іспанка») [10]. При цьому особливо гострі потрясіння в цей час переживали країни Східної Європи [2, с. 133-166]. Зрештою, почались докорінні кліматичні зміни, що також детермінували зрушення в різних сферах життя й так само прискорювали дію пандемій [8, с. 175-184].

Об'єктом дослідження обрано Київський комерційний інститут (далі – ККІ). Це зроблено тому, що він був першим на українських теренах вишем економічного профілю, а отже відображав нові віяння в розвитку європейської цивілізації. Це, в поєднанні з тим, що він був недержавним вишем і проводив доволі ліберальну політику щодо студентів і викладачів, робить його особливо цікавим об'єктом дослідження, оскільки його професорсько-викладацький склад і особливо студентський контингент зростали особливо стрімко (та відзначався особливою строкатістю). Так само як і його міжнародні зв'язки.

По-перше, міжнародні відносини виявились у самому факті заснування та форматі роботи ККІ – вони, як зазначав його засновник М. Довнар-Запольський, були результатом використання німецького досвіду в справі розвитку економічної освіти [5, с. 21-25].

По-друге, ККІ активно залучав до викладання іноземних мов вихідців із країн, де ці мови були офіційними. Наприклад, італійську мову в ККІ викладав підданий Італійського королівства Бартоломуччі, а французьку – громадяни Французької Республіки М. Бартерот, Ш. Дюбрей, Л. Кайя, Ф. Мулен, А. Турн'є [4, оп. 1, спр. 11, 58, 67, 79, 137]. Навіть велись перемовини щодо викладання англійської мови в інституті громадянином США Г. Деєм [4, оп. 1, спр. 47], а для викладання японської мови був запрошений японець М. Тацибана [4, оп. 1, спр. 142]. А на роботу бібліотекаря в ККІ був прийнятий підданий Німецької імперії М. Ернст [4, оп. 1, спр. 391].

Також в ККІ навчались вихідці з низки держав – Австро-Угорської імперії, Болгарії, Греції, Німеччини та ін., що було характерним явищем для закладів вищої освіти Києва початку ХХ ст. [9].

Проте особливо наочно справа міжнародної співпраці ККІ виявилась на прикладі закордонних відряджень його викладачів і студентів.

Цей вид співпраці закладів вищої освіти має давні традиції і сприяє обміну не лише здобутками у сфері науки та освіти поміж різними країнами, але й сприяє вивченню іноземних мов, традицій як загальнодержавних, так і суто вишівських, що веде до формування особливого духу вищої школи. Він властивий для всіх закладів вищої освіти з тривалою історією в різних країнах і характеризується особливим демократизмом, свободолюбством, значним ступенем секулярності світогляду, відкритістю до нових віянь тощо.

Справа закордонних відряджень викладачів закладів вищої освіти другої половини ХІХ – початку ХХ ст. добре досліджена [7, с. 211-215], а тому не потребує спеціального висвітлення. Зазначу лише, що чимало викладачів ККІ

мали основним місцем праці київський Університет св. Володимира або Київський політехнічний інститут. Тому вони в першу чергу відряджались за кордон цими навчальними закладами. Проте за кордон відряджались й особи, котрі викладали виключно в ККІ. Наприклад, у 1910 р. на виставку до Брюсселя О. Русов [4, оп. 8, спр. 167, арк. 4]. Початок Першої світової війни перекреслив цю практику: 1914 р. не змогли поїхати за кордон Берзін, Кобецький, Новицький та Яснопольський (до Німецької імперії та ін. держав) [4, оп. 1, спр. 69, арк. 48].

Особливий інтерес становлять закордонні відрядження студентів ККІ. Це було найкращим підтвердженням усталеності такої практики, оскільки він як новопосталий виш доволі швидко налагодив цю роботу. Тож це було закономірним наслідком відповідних установок його керівництва та викладацького складу загалом, які представляли вищі навчальні заклади з більш давніми традиціями, в першу чергу – Університет св. Володимира.

Проведене дослідження теми засвідчує, що відрядження за кордон студентів ККІ патрунувались і керувались його викладачами, а тому обирались відповідно до сфери їх наукових інтересів. Але так само і відповідно до наукових зацікавлень самих студентів, що засвідчують відповідні заяви останніх. Плюс – передбачали володіння студентом, що відряджався, мовою країни до якої він їхав.

Закордонні відрядження студентів ККІ остаточно налагодились з 1911 р., тобто невдовзі після заснування інституту – оперативність, що додатково засвідчує звичність такої практики для вищої школи в Україні на початку ХХ ст. Цього року за кордон було відряджено 17 студентів: один до Японії, два – до Персії, два – до Середньої Азії, три – до Англії, один – у Францію, два – до Швейцарії, сім – до Німецької імперії [4, оп. 8, спр. 342, арк. 6-6 зв.].

З 14 студентів, що у 1912–1913 навчальному році відряджались за кордон, 5 або понад третина спрямовувались до Німецької імперії, тоді як до решти країн – по одному [4, оп. 8, спр. 681, арк. 5 зв.]. У 1913–1914 навчальному році до Німецької імперії були відряджені 7 студентів; до Японії, Китаю та Швейцарії – по 2; а до решти країн – по одному [4, оп. 8, спр. 681, арк. 6 зв.].

Бажаючих поїхати за кордон було більше, але не всі отримували дозвіл.

Найчастіше, відповідно до досліджених архівних матеріалів, студенти ККІ відряджались до Німецької імперії, Швейцарії, Бельгії, Франції та Австро-Угорщини. Певна кількість їхала і до країн Сходу – Китаю, Персії, Японії. Зрідка траплялись відрядження до США та Португалії [4, оп. 8, спр. 710, 928].

Результатом наукових відряджень студентів ставало написання ними наукових публікацій та дипломних робіт, а також і підвищення знання відповідних іноземних мов.

Встановлено, що існувала навіть практика закордонних екскурсій студентів під патронатом викладачів ККІ. Так, у 1910 р. така екскурсія організовувалась під керівництвом викладача французької мови Л. Кайя за маршрутом Київ-Берлін-Амстердам-Брюсель-Лондон-Париж-Швейцарія-Відень-Київ. Тобто, передбачалось відвідати більшість тогочасних

європейських держав, а тривати екскурсія мала близько 2 місяців [4, оп. 8, спр. 167, арк. 5].

З'ясовано, що початок Першої світової війни ускладнив і закордонні відрядження студентів. Але вони цілком не припинились. Так, у 1915 р. за кордон планувалось відрядити кілька студентів – А.-Г. Вінограда до Англії, а Ч. Мадея до Румунії, Болгарії, Італії та Франції [4, оп. 8, спр. 1161, 1164]. Мали місце закордонні відрядження навіть у роки Української революції 1917 – 1921 рр. Проте ця тема потребує додаткового вивчення.

Головними причинами складнощів закордонних відряджень в роки війни, крім цілком зрозумілого переривання відносин поміж ворожими країнами та неможливості переїзду через театр бойових дій (наприклад, студент ККІ С. Драгоманов зі значними ускладненнями зміг повернутись з відрядження до Швейцарії кружним шляхом, що забрав майже місяць [4, оп. 8, спр. 809, арк. 48]), самі бажуючі поїхати у закордонні відрядження називали подорожчання життя та послуг із візування паспортів і т.п.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 4. М.: Наука, 2000. 354 с.
2. Граціозі А. Війна і революція в Європі, 1905 – 1956 рр. К.: Основи, 2005. 350 с.
3. Дейвіс Н. Європа. Історія. К.: Основи, 2008. 1464 с.
4. Державний архів м. Києва. Ф. 153. Киевский коммерческий институт.
5. Довнар-Запольский М. В. Новый тип высшего образования // Речь, произнесенная в собрании киевского купеческого общества 23-мая 1907 г. К., 1907. С. 21–25.
6. Экономическая история мира. Европа. Т. 3. М.: Дашков и Ко, 2006. 352 с.
7. Історія Київського університету: монографія: у 2 т. / За ред. Л.В. Губерського, І.К. Патриляка, В.Ф. Колесника, А.І. Чуткого. К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. Т. 1. 716 с.
8. Радимен В. Плуг, мор і нафта: як людство здобувало контроль над кліматом. К.: Ніка-Центр, 2013. 272 с.
9. Чуткий А.І. Студенти-іноземці в київській вишах початку ХХ ст. Гілея. 2019. Вип. 140 (№ 1). Ч. Історичні науки. С. 105–112.
10. Іспанський грип // https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%BF

Чуткий Павло,

аспірант,

ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України»

«АФГАНСЬКЕ ПИТАННЯ» В ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ПАКИСТАНУ ТА КИТАЮ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Проблематика глобальної системи стабільності та сталого розвитку передбачає здійснення превентивних засобів підтримки країн, які, маючи недосконалу політичну систему та невисокий рівень життя, становлять загрозу для країн, які межують з ними. До так званих «failed states» традиційно відносять Афганістан та Пакистан. Якщо Афганістан за довгий період свого існування завжди був на межі зникнення з політичної мапи світу, то Пакистан, навпаки, демонстрував відносно стабільний економічний та військовий

розвиток у порівнянні зі своїм сусідом. Хоча, згідно з даними Фонду Миру (американської неприбуткової, науково-освітньої інституції, яка з 1957 р. займається питаннями міжнародної безпеки), при методологічній розробці рейтингу недієздатності країн по рокам, починаючи з 2006 р., Пакистан в зазначеному році навіть поступався Афганістану, займаючи дев'яте місце у рейтингу нестабільних країн світу, в той час як його сусід займав десяту сходинку [3]. Варто вказати на те, що рівень внутрішньої нестабільності вищезазначених двох країн, які мають спільні кордони з Китаєм, завжди викликали занепокоєння у керівного апарату Піднебесної, змушуючи останнього прикладати достатньо дипломатичних зусиль для підтримки сталого розвитку цих країн та встановленню в них міцної влади з метою запобігання поширенню радикальних екстремістських течій на його західних провінціях, особливо враховуючи величезний відсоток мусульманського населення в них, яке становить зручне підґрунтя для відцентрових тенденцій в самому КНР.

Отже, метою дослідження є визначення особливостей, які можна зробити на базі вивчення кооперації у трикутнику Пакистан-Китай-Афганістан щодо багатьох міждержавних питань, насамперед, питань міжнародної безпеки та внутрішнього сталого розвитку. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1989 р. по 2018 р., нижня межа якої пов'язана з датою закінчення Афганської війни, а верхня – з підписанням низки документів, пов'язаних з багатосторонньою кооперацією у сфері безпеки та сталого розвитку між трьома об'єктами дослідження.

Після виведення радянських військ з Афганістану у 1989 р. та підписання Женевських угод, відбулося утворення своєрідного геополітичного вакууму на теренах зазначеної держави, що призвело до затяжної внутрішньої кризи в країні, яка продовжується по сьогоднішній день. З 2001 р. в Афганістан було введено значний контингент американських військ та сил НАТО для наведення ладу в країні та встановлення демократичного устрою, але, з плином часу, є всі підстави вважати, що ця політика не виправдала себе в тій мірі, на яку очікували глобальні гравці, оскільки поступово спостерігалось виведення військ міжнародної коаліції та поступки представникам радикальних релігійних течій. Розглянутий процес розпочався з 2014 р. коли Міжнародні сили сприяння безпеці вирішили вивести абсолютно всі сили НАТО з Афганістану, починаючи з 1 травня 2021 р.[4]. За процесом поступового послаблення США в цьому регіоні пильно спостерігали найближчі сусіди Афганістану, Китай та Пакистан, які почали робити більш сміливі дипломатичні кроки по відношенню до нього, особливо активізуючись з другої половини 2010-х років. Ці кроки полягали як у зміцненні двосторонніх стратегічних відносин з Афганістаном, так і в багатосторонньому партнерстві між всіма учасниками.

Аналіз двосторонніх відносин з Афганістаном варто розпочати з її відносин з Ісламською республікою Пакистан на межі ХХ-ХХІ ст., внаслідок тісних зв'язків між цими досліджуваними країнами протягом 1980-90-х рр. Під час Афганської війни 1979-1989 рр. основний військовий резерв для моджахедів формувався саме на території Пакистану, з його так званої Північно-західної прикордонної провінції (з квітня 2010 р. перейменованої на

Хайбёр-Пахтунхва́), населеної переважно пуштунами, які у відсотковому співвідношенні складають найбільшу етнічну групу Афганістану. Протягом 90-х років Пакистан залишався єдиною країною, яка не припиняла свого співробітництва з талібами. Проте, з часом, відбуваються непорозуміння з радикальним угрупованням Афганістану, через те, що вони не визнавали «лінії Дюранда», яка довгий час залишалася яблуком розбрату для двох країн, а також не бажали йти на поступки Ісламабаду з приводу багатьох питань міжнародної політики та двосторонніх відносин між ними, що, в кінцевому рахунку, призвело до приєднання Пакистану до антиталібської коаліції.

Остаточне припинення талібського вектору афганської політики Пакистан зробив після подій 11 вересня, коли було розірвано відносини з Талібаном та значно посилено співпрацю з США. Хоча історик В.В. Сергеев у своїй статті, присвяченій політиці Пакистану в Афганістані, обґрунтував тезу про те, що конфронтація Ісламабаду з керівництвом вищезгаданої течії, досягла свого гострого піку та повороту на 180 градусів за багато місяців до згаданих терактів [5]. У будь-якому разі після 2001 р. політика Пакистану в Афганістані слідує у фарватері дій Вашингтону та стає відносно другорядною та несамотійною в порівнянні з іншими напрямками його зовнішньої політики.

Що стосується пріоритетності Афганістану для зовнішньополітичного вектору КНР, то, насамперед, він першопочатково не розглядався як одна з основних ланок просування китайських глобальних економічних інтересів у зв'язку з наявністю там значного контингенту НАТО, а також з відчутною терористичною загрозою як всередині країни, так і її можливості впливати на стабільність у західній частині КНР – СУАР. Проте, останнім часом спостерігається більш тісне співробітництво між Афганістаном та Китаєм з цілої низки стратегічно важливих питань двосторонніх відносин. Зокрема, в 2016 р. під час візиту афганської делегації в Китай було підписано шість угод і меморандумів про взаєморозуміння та співробітництво між Афганістаном та КНР стосовно гуманітарної допомоги Афганістану, технічного, наукового та економічного співробітництва. Окрім окреслених сфер двостороннього політичного діалогу було також обговорено співробітництво у сфері безпеки вздовж кордонів з китайським Сінцзяном [1].

Важливим для вивчення зазначеної наукової проблематики є також розгляд інтеграційних процесів у вирішенні спільних загроз національній безпеці, який можна спостерігати на прикладі утворення на початку серпня 2016 р. так званого «Чотирьохстороннього механізму координації та співпраці», до складу якого були включені Китай, Пакистан, Афганістан та Таджикистан. Метою заснування міждержавного інституту подібного формату було запобігання загрозам тероризму за рахунок активної співпраці розвідок вказаних країн [6]. Подібні міжнародні структури свідчать про зацікавленість та розуміння політичними елітами вказаних держав рівня загроз для внутрішньої безпеки кожного з учасників міжнародного діалогу у безпековому вимірі.

Окремо можна виділити підписання спільного трьохстороннього меморандуму у боротьбі з тероризмом між Китаєм, Пакистаном та Афганістаном 15 грудня 2018 р. у Кабулі. Закріплення цього документа постає

яскравою демонстрацією зацікавленості цих країн у вирішенні ключових аспектів проблемного поля міжнародної безпеки. Прес-секретар МЗС Китаю Хуа Чунін наголосила на тому, що «Для трьох сторін є важливим укріплення антитерористичних дій та вдосконалення зв'язку для просування трьохстороннього співробітництва» [2].

Внаслідок зробленого аналізу стає зрозумілим рівень консолідації Пакистану та КНР з приводу вирішення питань внутрішньополітичної та економічної стабільності такого важливого з точки зору регіональної політики гравця як Афганістан. Якщо в 1990-х - на початку 2000 рр. прослідковується відчутний конфліктний характер відносин Афганістану з Пакистаном та Китаєм, що пояснюється превалюванням в політичному житті країни фундаменталістського ядра, то після поступового послаблення тиску США в регіоні та регулярних сил НАТО з подальшим її виведенням та встановленням уряду з більш поміркованими та ліберальними поглядами, ми стаємо свідками впевненіших дій з боку його східних сусідів, які починають більше детермінувати внутрішню політику Кабулу. Проте, не є виключенням сценарій радикалізації політичного життя Афганістану, що безпосередньо вплине на його відносини з Китаєм та Пакистаном, і тільки спільна кооперація та зважена багатостороння комунікація між ними зможе окреслити майбутні контури стратегічних відносин, які будуть мати далекосяжні наслідки не лише для регіону Південної Азії, але також і для всього світу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Afghanistan, China sign six cooperation agreements // TOLONews (17 May, 2016) URL: <https://tolonews.com/afghanistan/afghanistan-china-sign-six-cooperation-agreements>
2. China, Pakistan, and Afghanistan sign MOU to cooperate on counter-terrorism // The Economic Times (Dec. 17, 2018) URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/china-pakistan-and-afghanistan-sign-mou-to-cooperate-on-counter-terrorism/articleshow/67128657.cms>
3. Global Data. Fragile States Index 2006 / The Fund For Peace URL: <https://fragilestatesindex.org/data/>
4. NATO and Afghanistan (Last updated 09 Jun. 2021) // NATO (Official website) URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm
5. В.В. Сергеев. О политике Пакистана в Афганистане до и после 11 сентября 2001 г. // Востоковедный сборник (выпуск седьмой) М., 2006. – С.80-85
6. Сучасна політична історія країн світу – 2-е вид., доп. і переробл. / Т.В.Орлова. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. - 944 с.

СЕКЦІЯ 2.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Арсенко Тетяна,

завідувач відділу

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мирончук Анатолій

к.і.н., старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КИТАЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 надзвичайно вплинула на діяльність бібліотечних спільнот по всьому світу, змусила впроваджувати і реалізувати нові форми роботи, шукати шляхи подолання викликів пандемії. У березні 2020 р., коли ВООЗ оголосила спалах коронавірусної інфекції пандемією, у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів змушені були закритися для відвідування національні та публічні бібліотеки в усіх регіонах світу. Бібліотекарі перейшли на дистанційний режим роботи, пробували себе в новій ролі, а самі бібліотеки змушені перепрофілюватися, перенести всі свої заходи в онлайн-формат, вводити нові цифрові сервіси, розширювати електронні ресурси і вносити свій вклад в боротьбу з хворобою. 23 березня 2020 р. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) відкрила на своєму сайті спеціальний інформаційний ресурс, присвячений роботі бібліотек в період пандемії [1].

Національна бібліотека Китаю (НБК) однією з перших вдалася до рішучих мір і запровадила ефективні заходи із профілактики епідемії та боротьби з нею. НБК закрилася 24 січня 2020 р. – на самому початку епідемії, щоб скоротити поширення вірусу всередині бібліотеки і усунути згубний вплив на книги і документи, а також задля уникнення ризиків заражень, викликаних великим скупченням людей. Послуги для читачів на місцях, організація і проведення виставок, лекцій тощо були припинені.

НБК переживала пандемію, підлаштовуючись до нових реалій і нової дійсності та намагалася робити все можливе, щоб продовжувати обслуговувати на високому рівні своїх користувачів і надавати підтримку й сприяння державі в боротьбі з пандемією.

З кінця березня бібліотека організувала тимчасове чередування обов'язків співробітників і графік щоденних змін бібліотекарів, тривалість яких становила не більше чверті робочого дня. У приміщеннях бібліотеки проводилась щоденна дезінфекція. Частина співробітників працювала дистанційно.

Під час закриття Національна бібліотека Китаю в доповнення до онлайн-послуг надавала різноманітні послуги уряду, громадськості та бібліотечній спільноті, а також займалась збором пожертвувань для потерпілих районів країни. В умовах епідемії діяльність Національної бібліотеки Китаю була зосереджена на чотирьох основних напрямках роботи: 1) удосконалення і просування онлайн-сервісів; 2) консультаційні послуги з профілактики та боротьби з епідемією; 3) збір пожертвувань для допомоги постраждалим районам; 4) організація безкоштовних онлайн-тренінгів для бібліотечних працівників по всій країні.

Так, бібліотека створила спеціальний сайт по боротьбі з епідемією для забезпечення навігації по довідкових ресурсах, використовувала мобільні офіційні облікові акаунти на місцевій платформі WeChat. Як результат, додаток Національної цифрової бібліотеки (NDL) було завантажено понад 60 000 разів

за 20 днів, у порівнянні з попереднім роком зростання склало 404%, а кількість нових відвідувань перевищила 200 000 разів, що становило 164% відповідно [2].

Бібліотека надавала довідково-інформаційні послуги з профілактики та боротьби з епідемією урядовим відомствам і державним агентствам з управління надзвичайними ситуаціями. Для підвищення ефективності цих послуг співробітники бібліотеки підготували спеціальну доповідь про профілактику захворювання та боротьбу з епідемією нового коронавірусу, провели ряд тематичних досліджень зі створення систем громадської безпеки, оснащеності установ охорони здоров'я в сфері надзвичайних ситуацій і міжнародного співробітництва в сфері епідеміологічного реагування.

Спільно з Бібліотечним товариством Китаю Національна бібліотека Китаю запустила в бібліотечній спільноті кампанію «Допомога Уханю в подоланні труднощів» зі збору коштів на необхідні матеріали для боротьби з епідемією. Бібліотеки та асоціації всіх рівнів і типів негайно відгукнулися на цей заклик. Станом на 24 лютого 2020 р. понад 100 бібліотек взяли участь в кампанії, зібрали і направили в бібліотеки Уханю та інші частини провінції Хубей більше 36 тис. захисних масок, понад 260 тис. пар рукавичок, майже 15 тис. пар бахіл і 1,5 тис. комплектів захисного одягу, більше 6 тис. пар захисних окулярів, майже 4,5 тис. флаконів дезінфікуючого засобу, а також 30 тонн сезонних овочів.

НБК забезпечувала безкоштовні онлайн-навчання бібліотечних працівників по всій країні. Бібліотечні фахівці мали змогу отримати доступ до понад ста професійних навчальних курсів, організованих відомими бібліотечними та інформаційними експертами. Це допомагало їм удосконалювати свої професійні знання і навички з обслуговування читачів протягом усього періоду карантинних обмежень [3].

В квітні 2020 р. Національна бібліотека Китаю запустила проєкт національної пам'яті, який має на меті задокументувати боротьбу країни з епідемією COVID-19, а також допомогти осмислити нові технології, які були використані в боротьбі з епідемією, зокрема дистанційної роботи та навчання.

Одне з головних питань, яке найбільше хвилювало Національну бібліотеку Китаю, – можливість зараження при контакті з потенційно інфікованими поверхнями і матеріалами. Тож бібліотека підготувала рекомендації щодо «карантину» бібліотечних матеріалів, які повертаються читачами: збереження повернутих матеріалів окремо протягом 72 години; протирання спиртовими серветками матеріалів в пластикових обкладинках; робота співробітників у засобах індивідуального захисту.

У міру поетапного зняття обмежувальних заходів НБК стала готуватися до відкриття своїх приміщень для відвідувачів, оцінюючи всі ризики і намагаючись забезпечити максимальну безпеку своїх співробітників і читачів.

Ураховавши та узагальнивши весь світовий досвід, Національна бібліотека Китаю розробила нові правила роботи в умовах епідемії і 12 травня 2020 р. відновила регулярне обслуговування читачів у звичному режимі, включаючи видачу книг, оформлення читацьких квитків, послуги з

фотокопіювання. У перші дні був встановлений щоденний ліміт відвідувачів – до 1 200 чоловік з 09:00 до 16:00. Відвідати бібліотеку можна було тільки за попереднім бронюванням місця в читальному залі.

Прикметно, що один з найпопулярніших читальних залів бібліотеки на 90 місць у перший день роботи був повністю зарезервовані всього за шість хвилин за допомогою мобільного облікового запису НБК на платформі WeChat [4].

Місця для читачів були облаштовані на безпечній відстані один від одного. Відвідувачі мали змогу заздалегідь забронювати собі місце через соціальні ресурси. Для безпеки відвідувачів і співробітників були запроваджені нові правила та протиепідеміологічні заходи, які передбачали обов'язковий захист обличчя, фізичне дистанціювання і онлайн-бронювання.

Співробітники бібліотеки інструктували читачів на вході. Кожному відвідувачеві перевіряли температуру, підтверджені код бронювання місця в читальному залі або книги по абонементу, спеціальний QR-код про стан здоров'я, наявність захисних масок. Щодня в обідню перерву бібліотека закривалася на обов'язкову дезінфекцію, а читачі зобов'язані покинути будівлю. У кожному читальному залі була передбачена певна кількість доступних для бронювання місць згідно з правилами соціального дистанціювання та потребами читачів.

Послуги з видачі книг були тимчасово скориговані: щоб отримати потрібну книгу, її необхідно було заздалегідь зарезервувати через електронну бібліотечну систему. Це значно економило час очікування та дозволяло уникати зібрань великої кількості людей. Бібліотека створила централізований пункт повернення книг і центр дезінфекції з використанням обладнання для ультрафіолетової і озонної дезінфекції.

Загалом Національна бібліотека Китаю була закрита 109 днів – з 24 січня по 12 травня 2020 р. Її роботу в цей період можна розділити на три етапи. На першому етапі основна увага приділялася профілактиці та контролю над непоширенням епідемії, і була зосереджена на забезпеченні здоров'я і безпеки співробітників та читачів.

На другому етапі бібліотека координувала заходи з профілактики і боротьби з епідемією, а також розвиток установи і всі необхідні приготування до відкриття. 4 березня 2020 р. НБК випустила Робочий план з координації та сприяння профілактиці та боротьбі з епідемією COVID-19 і розвитку бібліотеки, заснований на рекомендаціях профільних міністерств. Третій етап був спрямований на забезпечення безпечного й упорядкованого повторного відкриття бібліотеки [5].

В час глибоких трансформацій суспільного життя, спричинених пандемією COVID-19, Національна бібліотека Китаю продемонструвала здатність оперативно реагувати на зміни, яких потребує її діяльність у нових реаліях, адаптуватись до змін і освоювати нові компетенції.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. COVID-19 and the global library field // International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). URL: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>

2. Арсеєнко Т. І., Мирончук А. С. Мобільна бібліотека на платформі WECHAT – важливий інструмент модернізації та розвитку Національної бібліотеки Китаю // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 жовт. 2020 р.). – Київ: НБУ ім. В. І. Вернадського, 2020. – С. 5-8.
3. Facing coronavirus epidemic, Chinese Library Community in action // International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). 23 April, 2020. URL: <https://www.ifla.org/node/93039>
4. National Library of China reopens with social distancing rules // CGTN. 12 May, 2020. URL: <https://news.cgtn.com/news/2020-05-12/National-Library-of-China-reopens-with-social-distancing-rules-QrhufmKcrS/index.html>
5. Reopening of the National Library of China // International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). 18 July, 2020. URL: <https://www.ifla.org/node/93201>

Бессонова Марина,

к.і.н., доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

Бистра Вікторія

здобувачка вищої освіти освітньої програми «Регіональні студії»

Київський університет імені Бориса Грінченка

НЕЛЕГАЛЬНА ІММІГРАЦІЯ ДО США: «СТІНА ТРАМПА» ТА АНТИАМЕРИКАНІЗМ

У другому десятиріччі XXI ст. міграційна криза стала однією з нагальних проблем, які постали перед владою провідних країн світу. Не оминуло це питання і Сполучені Штати Америки. Країна, створена мігрантами, на початку XXI століття продовжує приваблювати потенційних переселенців з усіх куточків світу, наслідком чого стала поява великої кількості нелегальних іммігрантів у США. Наразі немає точних підрахунків реальної кількості нелегальних мігрантів, які перебувають у США: дані коливаються від 11 до 14 млн. осіб, що становить близько 4% від кількості усього населення США [7]. Тому питання нелегальної імміграції стали на політичному порядку денному для США одним з пріоритетів. Під час останніх президентських передвиборчих кампаній питання нелегальної імміграції становили важливу складову гострих дискусій щодо майбутнього країни. Найбільшу увагу до себе привертав Дональд Трамп, який відзначився не тільки різкою риторикою відносно нелегалів, а й непередбачуваними та радикальними методами боротьби з нелегальною імміграцією.

Метою даної публікації є окреслення позиції Дональда Трампа щодо нелегальної імміграції та вплив цього на поширення негативних поглядів щодо США у світовій громадській думці. Окремо кожне з наведених питань (питання нелегальної імміграції, президентські вибори та антиамериканізм) вже були у центрі уваги науковців. У даній публікації буде здійснено спробу поєднати ці три складові. Унаочненням позиції та політики Трампа відносно нелегальних іммігрантів стало будівництво стіни на кордоні між США та Мексикою. Ця стіна стала предметом жвавих дискусій в американському суспільстві,

викликала загострення відносин з Мексикою та сприяла зростанню негативного ставлення до Д. Трампа не тільки у США та Мексиці, а й по всьому світу. Тому у даній публікації увагу буде сфокусовано саме на «стіні Трампа».

Спочатку варто окреслити деякі заяви Д. Трампа, декларовані ним під час виборчої кампанії 2016 р. Основні тези щодо своєї майбутньої імміграційної політики Д. Трамп озвучив у серпні 2016 р. у Феніксі, штат Арізона. Основні кроки у цьому напрямі були узагальнені у десяти пунктах, перший з яких власне і передбачав «побудову великої стіни вздовж південного кордону, за яку заплатить мексиканська влада» [8]. У жовтні 2016 р. в разі обрання його на пост президента країни він анонсував ініціативу щодо прийняття «Закону про припинення нелегальної імміграції», одним з вимірів якого мало стати фінансування будівництва стіни на південному кордоні. При цьому повторювалася думка про те, що повну вартість будівництва стіни має відшкодувати Мексика [2]. Гасло «Побудуй стіну» (*“Build the Wall”*) стало неофіційним слоганом передвиборчої кампанії Трампа.

Питання будівництва стіни, яка мала б обмежувати мігрантів з півдня, пов'язано з тим, що майже половина нелегальних мігрантів США походять з Мексики. Так, станом на 2017 р. є дані, згідно яких з 10,5 млн. нелегалів, 4,9 млн. були з Мексики [9]. Крім того, через територію Мексики до США, а отже через південний кордон, мігрують мешканці інших латиноамериканських країн. Так, до першої п'ятірки країн походження нелегальних мігрантів до США крім Мексики входять Сальвадор, Гватемала та Гондурас [11]. Тому декларування під час передвиборчої кампанії будівництва стіни на південному кордоні стало привабливою пропозицією з боку Д. Трампа для тих американців, які налаштовані негативно проти мігрантів.

25 січня 2017 р. Д. Трамп підписав Виконавчий наказ № 13767 під назвою «Покращення прикордонної безпеки та імміграційного забезпечення», що був обґрунтований іншими законодавчими актами США (з-поміж яких Закон про загрозу безпеки 2006 р.). Цей виконавчий наказ у пункті 2а передбачав наступне: «забезпечити південний кордон США шляхом негайного будівництва фізичної стіни на південному кордоні, що контролюється та підтримується відповідним персоналом з метою запобігання нелегальній імміграції, торгівлі наркотиками та людьми, а також терористичним актам» [4]. Започаткування будівництва «фізичної стіни» фактично почалося ще з 1990-х років, тим не менш активна «реклама» цього будівництва під час виборчої кампанії 2016 р. сприяла тому, що цю лінію прикордонної безпеки почали називати «стіною Трампа». Питання будівництва самої стіни, дискусії з приводу цього процесу в американському та мексиканському суспільствах не є метою дослідження в рамках цієї публікації. Однак зазначимо, що це будівництво здебільшого критикувалося, тож «стіна Трампа» стала одним з факторів погіршення ставлення до президента США та до США у цілому.

Крім «фізичної» стіни, Дональд Трамп встиг на початку своєї каденції створити і уявну стіну для небажаних на його точку зору мігрантів. Ще однією «стіною», яку Трамп встановив у перші дні свого перебування на посаді, став Виконавчий наказ № 13769 під назвою «Захист нації від в'їзду іноземних

терористів до Сполучених Штатів» [3], інакше відомий як «Мусульманська заборона» («Мусульманський бан»). Він був підписаний Д. Трампом на сьомий день його перебування на посаді президента США. Заборона до в'їзду мусульман була, мабуть, найбільш суперечливим кроком імміграційної політики Д. Трампа. Раніше Трамп заявляв, що заборона базуватиметься не на віруваннях (*релігійний чинник*), а на географії (*країні походження*), та і лише для країн, «прив'язаних до ісламського терору» [1, с. 238]. Однак, як вважають, основна увага все ж була прикута до запобігання в'їзду сирійських біженців до країни [13]. Зазначимо, що відміна цього виконавчого наказу була здійснена наступним президентом США – Джо Байденом, який підписав відповідний Виконавчий наказ № 13780 у день своєї інавгурації – 20 січня 2021 р., хоча вже з березня 2017 р. дію Виконавчого наказу № 13769 забороняли американські суди. До речі, у той саме день було й зупинено будівництво «стіни Трампа».

Д. Трамп зробив питання імміграційної політики одним з основних вимірів своєї президентської кампанії 2016 р. У передвиборчій кампанії 2020 р. на порядок денний вийшли інші питання, пов'язані з економічною кризою, спровокованою пандемією COVAD-19. Тим не менш Д. Трамп все ще намагався експлуатувати «стіну» як яскравий символ своєї імміграційної політики. Так, на офіційному сайті передвиборчої кампанії Дональда Трампа 2020 р. у розділі про нелегальну імміграцію чітко простежується хвастощі дій за період президентства і його бажання не зупинятись на досягнутому [1, с. 238]. Серед іншого Д. Трамп закликав Конгрес повністю фінансувати стіну вздовж південного кордону, ліквідувати юридичні лазівки, що дозволяють нелегальну імміграцію, припинити ланцюгову міграцію та скасувати програму візової лотереї [5].

Відповідно до опитувань громадської думки у США (лютий 2017 р.) 29% респондентів вважали, що стіна вздовж усього кордону з Мексикою призведе до «значного зменшення» нелегальної імміграції в США; ще 25% вважали, що це призведе до «незначного скорочення». 43% респондентів зазначали, що прикордонна стіна не матиме великого впливу на нелегальну імміграцію в США [12]. Більш позитивне ставлення до будівництва стіни проти нелегальних іммігрантів декларували прибічники Республіканської партії США.

Однак, якщо у самих США були прибічники та противники будівництва стіни, то такі дії та риторика 45-го американського президента отримали несхвальну оцінку у світі. Так, у січні 2017 р. на щорічному саміті Співтовариства держав Латинської Америки та Карибського басейну представники країн Латинської Америки та Карибського басейну засудили пропозицію будівництва стіни. Так само негативно поставився до ідеї та її реалізації Папа Римський Франциск, який неодноразово озвучував свою думку про те, що варто будувати не стіни, а мости, а ідея Трампа побудувати «антиіммігрантську» стіну призведе до того, що США самі опиняться в ізоляції [6]. Найбільш критичною була Мексика, яку Трамп намагався примусити сплатити за будівництво стіни.

Відповідно до опитувань громадської думки в рамках багаторічного проекту *Pew Research Center* рівень довіри у світі до американського

президента істотно знизився. Так, у 2016 р. позитивне ставлення до президента США зазначили 74% респондентів (стосовно Б.Обами), а у перший рік президентства Д.Трампа цей рівень довіри впав до позначки 23% [10]. Хоча надалі рейтинг Д.Трампа трохи зростав (до 31% у 2019 р.), його зовнішньополітичні дії, пов'язані з імміграційною політикою негативно сприймалися у світі. Так, опитування, проведене у 2019 р. у 33 країнах світу, показало, що 60% респондентів не схвалювали будівництво стіни на кордоні із Мексикою, 55% негативно оцінювали політику, спрямовану на зменшення кількості іммігрантів у США [10].

Трансформація світової громадської думки щодо США та Д. Трампа в якості президента цієї країни потребує окремого дослідження. Але навіть наведені результати певних опитувань демонструють зростання критичних думок щодо США, що тісно пов'язано із таким явищем як антиамериканізм. Експерти, які аналізували поведінку Д. Трампа на зовнішньополітичній арені, вказують на те, що в епоху Трампа глобальна репутація США істотно знизилася, що відповідно відобразилося і на зростанні антиамериканських настроїв.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бистра В. Питання нелегальної імміграції у передвиборчих програмах Д.Трампа. *Актуальні проблеми міжнародних відносин та міжнародного права*: матеріали Всеукраїнської наук. онлайн-конф. з міжнародною участю, м. Київ, 29 жовтня 2020 р. / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ: [Електронне видання], 2020. С. 237-240.
2. Donald J. Trump Donald J. Trump delivers groundbreaking contract for the American voter in Gettysburg *donaldjtrump.com*: веб-сайт. 2016. URL: <https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-delivers-groundbreaking-contract-for-the-american-vote1> (дата звернення: 20.06.2021)
3. Executive Order 13769 “Protecting the Nation From Foreign Terrorist Entry Into the United States”. *Federalregister.gov*. January 27, 2017 URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2017/02/01/2017-02281/protecting-the-nation-from-foreign-terrorist-entry-into-the-united-states> (дата звернення: 11.06.2021)
4. Executive Order: Border Security and Immigration Enforcement Improvements. Issued on: January 25, 2017. *Trumpwhitehouse.archives.gov*. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/> (дата звернення: 15.06.2021)
5. Immigration President Donald J. Trump Achievements *promisesept.com*: веб-сайт. 2020. URL: <https://www.promisesept.com/achievement/overview/immigration/> (дата звернення: 20.06.2021)
6. Inés San Martín. Trump’s border wall will make US a “prisoner” of isolation, pope says. *CruX: Taking the Catholic Pulse*. March 31, 2019. URL: <https://web.archive.org/web/20190604175309/https://cruXnow.com/vatican/2019/03/31/trumps-border-wall-will-make-us-a-prisoner-of-isolation-pope-says/> (дата звернення: 20.06.2021)
7. Krogstad J.M., Passel J.S., Cohn D. 5 facts about illegal immigration in the U.S. *Pewresearch.org*. June 12, 2019. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/12/5-facts-about-illegal-immigration-in-the-u-s/> (дата звернення: 20.06.2021)
8. Los Angeles Time staff Transcript: Donald Trump’s full immigration speech, annotated *LA Times*. 2016. URL: <https://www.latimes.com/politics/la-na-pol-donald-trump-immigration-speech-transcript-20160831-snap-htlstory.html> (дата звернення: 06.06.2021)
9. Passel J.S., Cohn D. Mexicans decline to less than half the U.S. unauthorized immigrant population for the first time *Pewresearch.org*. June 12, 2019. URL:

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/12/us-unauthorized-immigrant-population-2017/>
(дата звернення: 18.06.2021)

10. Poushter J. How people around the world see the U.S. and Donald Trump in 10 charts. *Pewresearch.org*. January 8, 2020. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/01/08/how-people-around-the-world-see-the-u-s-and-donald-trump-in-10-charts/> (дата звернення: 18.06.2021)

11. Profile of the Unauthorized Population: United States Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/data/unauthorized-immigrant-population/state/US> (дата звернення: 20.06.2021)

12. Suls R. Most Americans continue to oppose U.S. border wall, doubt Mexico would pay for it. *Pewresearch.org*. February 24, 2017. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/02/24/most-americans-continue-to-oppose-u-s-border-wall-doubt-mexico-would-pay-for-it/> (дата звернення: 20.06.2021)

13. Trump statement *Donaldjtrump.com*: веб-сайт. 2015. URL: <https://www.donaldjtrump.com/press-releases/donald-j.-trump-statement-on-preventing-muslim-immigration> (дата звернення: 16.06.2021)

Ботіка Тетяна,

к.і.н., доцент

Одеська національна академія харчових технологій

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У ХХІ ст. питання міжкультурного діалогу набуває все більшого наукового та практичного значення. Наразі міжкультурний діалог став одним із ключових напрямів діяльності міжнародної спільноти. Можна з упевненістю констатувати, що діалог культур – домінанта розвитку міжнародних відносин будь-якої країни світу. Становлення України як незалежної держави та її інтенсивний глобалізаційний розвиток створює передумови щодо збільшення міжетнічної взаємодії представників різних культур. Отож вивчення зазначених питань є важливим аспектом розвитку України, суспільству якої надзвичайно важливо засвоїти досвід міжкультурних стереотипів.

Світове співтовариство давно не стоїть перед проблемою: брати чи не брати участь у нових міжнародних відносинах, адже переформування політичних, економічних, соціальних та культурних векторів світу постійно диктує нові правила гри для всіх учасників. Без того, яким чином налагоджено міжкультурний діалог, не можливе сприйняття та співпраця між країнами [5].

Питання міжкультурного діалогу представляє значний міждисциплінарний інтерес, залучаючи до розвідок науковців різних галузей знань. Таке зацікавлення вимагає від дослідників знання історії, етнології, філософії, соціології, лінгвістики, психології, конфліктології, а також інших споріднених наук, оскільки дана проблематика торкається багатьох сфер людського буття. В цьому розумінні важливість міжкультурного діалогу дедалі зростає.

Ідея діалогу має глибоке минуле. Фактично, вся історія людства – це діалог. Проблемами діалогу займалися давньогрецькі філософи: Сократ, Платон, Аристотель. Показово, що історія діалогу в їх працях ґрунтувалася на

духовних засадах. При цьому плюралізм, рівноправ'я думок, загальнолюдські цінності й суспільні принципи визначалися найголовнішими.

Хоча діалог, як форма міжлюдського спілкування, існує з давніх часів, але «по-справжньому» вказаними проблемами зайнялися німецькі філософи І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг. Започаткував дослідження діалогу культур Л. Фейербах. І. Гердер вважав взаємодію культур способом збереження культурного різноманіття [2].

Як суспільний феномен, міжкультурний діалог був безпосередньо викликаний потребами післявоєнного світу, які склалися на початку ХХ ст. Така необхідність постала внаслідок бурхливого соціально-економічного розвитку багатьох країн та регіонів, революційних змін у технологіях та процесах виробництва. Практичні потреби були продиктовані змінами у суспільній свідомості людей. Визнання цінності світових культур, відмова від колонізаторської політики, усвідомлення загрози знищення значної кількості традиційних культур і мов призвели до активного пошуку нових форм. У результаті світ став менший за розмірами, а інтенсивність тривалих контактів між представниками різних культур, навпаки, значно зросла та отримала тенденцію до збільшення [3].

Становлення міжкультурних стереотипів спочатку було обумовлене лише інтересами американських бізнесменів і політиків. Після Другої світової війни у світі активно поширилася сфера впливу американських інтересів. Співпраця представників різних культур інколи призводила до конфліктів. Навіть досконалі знання іноземних мов не допомагали у вирішенні суперечливих питань. Згодом постала гостра необхідність вивчення не лише іноземної мови, а й іноземної культури, звичаїв, традицій, норм поведінки, тощо.

Питання міжкультурного діалогу особливо актуалізувалося в період соціально-структурних перетворень, набуваючи нових проявів завдяки новітнім комунікативним технологіям. Тому цілком виправданим є той факт, що початок наукового підходу до міжкультурного діалогу датується другою половиною ХХ ст.

Датою народження міжкультурного діалогу можна вважати 1954 р., коли світ побачила робота Е. Хола та Д. Грагера «Культура як комунікація». Пізніше основні ідеї міжкультурного діалогу були обґрунтовані у роботі Е. Хола «Німа мова», де науковець довів тісний взаємозв'язок історії, мови, комунікації та культури. Розвиваючи свої ідеї, автор дійшов висновку щодо необхідності вивчення культури. Е. Холл стверджував, що міра складності тієї чи іншої культури обмежена обсягом інформації, яка необхідна для оцінки окремої ситуації [4].

Що стосується вітчизняної дійсності, то в Україні одним із перших до питань міжкультурної взаємодії, звернувся Інститут етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій, який за підтримки ЮНЕСКО у 2001 р. скликав міжнародну конференцію «Міжрегіональний діалог у Європі: 2001 рік і на перспективу». Проте, в Україні предметне поле досліджень концепту «міжкультурного діалогу» перебуває на етапі становлення.

У сучасному світі все більшої значущості набуває мультикультуралізм [1]. В процесі діалогу відбувається інтенсивний обмін інформацією, переважно культурницькою, і ця інформація значно впливає на формування уявлень про учасників міжкультурного діалогу. У такому разі віддзеркалюється концепція мозаїчної ідентичності. Індивід, будучи заручником соціальної структури, має багато ідентичностей, які часто взаємоперетинаються, – історичну, корпоративну, соціальну, релігійну, етнічну, національну та ін. У широкому сенсі міжкультурний діалог є одним із найважливіших наслідків економічних, політичних і комунікативних змін, що сьогодні охопили весь світ. Зона перетину інтересів представників культур перетворюється на рефлексивне комунікаційне поле.

Таким чином, дана проблематика набуває особливої гостроти. Трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, вимагають від кожної людини знань та навичок міжкультурного діалогу. Діалог культур у всіх його вимірах розглядається як головна історична необхідність сьогоденного світу та ефективний інструмент побудови конструктивних міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бахов І.С. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 22. С. 34 – 43.
2. Ботіка Т.С., Соловей А.О., Мамроцька О.А. Історичні парадигми українського міжкультурного діалогу. Інтелігенція і влада. Серія: Історія. Одеса. 2020. Вип. 42. С. 137 – 144.
3. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. М. 2003. 352 с.
4. Максимович О.В. Міжкультурна комунікація як предмет міждисциплінарного теоретизування. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2017. Вип. 39. С. 85 – 89.
5. Сниця Т.Є. Міжкультурна комунікація як суспільний феномен. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2014. Вип. III. С. 146 – 153.

Брайчевська Олена,

к.і.н., доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

Слюсаренко Ірина,

к.і.н., доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Протягом останніх двадцяти років спостерігається різносторонній інтерес та зростання суперництва великих держав за політичний і економічний вплив в країнах Африки. Цей інтерес зумовлений великими запасами неосвоєних природних ресурсів, динамічним зростанням кількості молодого працездатного населення та зростанням обсягів споживання товарів і послуг. Головними конкурентами за сфери впливу на Африканському континенті є Китайська

Народна Республіка, Російська Федерація і США. Проявляють інтерес до країн цього континенту й ряд інших країн, зокрема Туреччина, Індонезія, Індія.

Розбудова відносин із країнами Африканського континенту є важливою складовою зовнішньополітичної стратегії КНР. Станом на 2021 р. Китай має дипломатичні відносини із 53 африканськими країнами із 54 (за винятком Королівства Есватіні) і має там дипломатичні представництва на рівні посольств, очільниками яких є Надзвичайні і Повноважні Посли. У штаті посольств обов'язково є радники з економічних і торговельних питань.

Китай також зберігає лідерство серед інших країн світу за кількістю офіційних візитів державних чиновників високого рівня в країни Африки. Нинішній глава Китаю Сі Цзіньпін на початку своєї першої каденції здійснив перше закордонне турне на Африканський континент – в Танзанію, Республіку Конго та ПАР. 2018 р. він також відвідав Сенегал, Руанду і Маврикій.

В країнах Африки працюють близько 10 тис. китайських фірм [1]. Більшість із них зосереджені в Нігерії, Гвінеї, Замбії, Танзанії, Ефіопії, ПАР, Кенії, Анголі, Судані. Вони отримують підтримку від дипломатичних представництв КНР на місцях та не мають проблем із отриманням кредитів від приватних і державних китайських банків. За китайськими проектами та технологіями китайськими фірмами у Нігерії було збудовано залізницю між Лагосом і Кано та гідроелектростанцію, у Гвінеї – шахту, греблю, гідроелектричний комплекс, залізницю і переробний комбінат, у Судані – трубопровід і змонтовано обладнання для нафтовидобутку та повністю реконструйовано найбільший морський порт – Порт-Судан.

КНР також належить до числа найбільших торговельних партнерів майже всіх африканських країн. У китайському експорті переважають товари з високою доданою вартістю – електроніка, високотехнологічне обладнання, вироби металургійної промисловості.

Також використовується так звана «мала співпраця» між китайськими торговельними компаніями та їхніми африканськими партнерами, через яких вони продають свою продукцію широкого повсякденного вжитку та продукти харчування для задоволення місцевого попиту. Особливістю цієї співпраці є можливість отримувати кредитування на ведення торговельних операцій як від державних, так і від приватних банків [2].

Регулярно проводяться торгово-економічні ярмарки Китай-Африка. До участі у них залучаються не лише представники бізнесу та банківського сектора із 53 країн Африки, а й представники впливових міжнародних організацій, які опікуються проблемами розвитку цього континенту.

Велика увага приділяється співпраці з африканськими країнами у освітній сфері, зокрема у підготовці інженерних, медичних та дипломатичних кадрів через надання різноманітних грантів і стипендій для африканських студентів. Лише за період між першою та другою міністерськими конференціями Китай-Африка (2000–2006 рр.) Китай підготував майже 7000 африканських фахівців тільки з дипломатії. Вже протягом 20 років постійно організуються курси підвищення кваліфікації для молодих африканських дипломатів, різноманітні стажування при посольствах Китаю в африканських країнах, семінари за участю молодих

дипломатів та представників приватних і державних компаній, які працюють в Африці. 2019 р. було засновано науково-дослідний інститут Китай-Африка, який вже став своєрідним інструментом економічного впливу завдяки реалізації різноманітних наукових та науково-технічних досліджень.

Ще однією із форм політичної та економічної співпраці Китаю з африканськими країнами, особливо з країнами Підсахарської Африки, є проведення що три роки міністерських конференцій та самітів Китай-Африка (FOCAC), які були започатковані 2000 р. Цей міжнародний форум працює на двох рівнях: міністерські конференції (за участі міністрів закордонних справ та галузевих міністрів) та саміти за участю глав африканських держав. За період з 2000 по 20018 рік відбулося чотири конференції на рівні міністрів та три саміти, в рамках яких також відбулися міністерські конференції [3]. На цих форумах кожного разу підводились підсумки співробітництва між Китаєм та країнами Африки за попередній період і презентувалася нова програма співробітництва. Також щоразу оголошувалися обсяги фінансування, які планувалося надати для реалізації спільних економічних проектів і програм на наступні три роки. Кожен із таких форумів обов'язково закінчувався підписанням ряду нових угод про надання фінансової допомоги, кредитування, інвестиції в економіку низки країн Африки, обсяги яких щоразу збільшувалися. Найбіднішим африканським країнам Китай, як правило, під час проведення засідань форуму списував борги та надавав гуманітарну допомогу їх населенню у вигляді поставок значних обсягів продовольства, переважно рису.

Перша міністерська конференція FOCAC відбулася в Пекіні в жовтні 2000 р. [4]. Відповідно до домовленостей, які були досягнуті в ході її проведення, у період з 2000 по 2003 р. Китай скасував 10,9 мільярда юанів боргів для 31 найбіднішої африканської країни, створив Африканський фонд розвитку людських ресурсів, спонсорував майже 300 навчальних курсів управління економікою, з національної оборони, сільського господарства, освіти, науки та техніки, культури та охорони здоров'я.

Обсяги фінансування програм співпраці Китаю з країнами Африки на кожен наступний трирічний період подвоювалися. Але на останньому саміті у 2018 р. було оголошено рішення про те, що обсяг інвестицій надалі не буде подвоюватись і на наступний період складатиме як і в попередній період \$60 млрд. [5]. Із цієї суми \$15 млрд. мали бути надані як фінансова допомога, \$20 млрд. – безвідсоткові кредити, решта – на реалізацію інфраструктурних проектів, які реалізують китайські компанії в африканських країнах. За період з 2005 по 2020 рр. Китай вклав в країни Африки на південь від Сахари близько 303 млрд. дол.

На саміт Китай-Африка у 2018 р. було запрошено Генсека ООН А. Гутерріша, який у своєму виступі на цьому форумі наголосив на важливості китайсько-африканської співпраці, яка буде сприяти досягненню стійкого розвитку на континенті [6]. На спеціальний саміт Китай-Африка з питань солідарності в боротьбі з пандемією COVID-19, який відбувся в Пекіні в 2020 р. у режимі відеоконференції, в якості спеціального гостя знову було запрошено

Генерального секретаря ООН А. Гутерріша, а також Генерального директора ВОЗ Т. Гебреїсуса [7].

Дипломатичну присутність, інтенсивну політичну співпрацю та економічну діяльність майже в усіх державах Африканського континенту Китай позиціонує як основоположний фактор «справедливої глобалізації», а де-факто проводить політику поєднання суто комерційних проектів з міжнародними програмами допомоги для розвитку, які спрямовані на виконання рішень Аддіс-Абебської програми дій по фінансуванню розвитку.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Волович О. Африканська політика Китаю. «Бінтел». № 3, 2019. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/afrykanska-polityka-kytayu/> (дата звернення: 15.06.2021)
2. Чень Цзюнь. Зовнішньоторговельна політика Китаю в умовах глобалізації. Ефективна економіка. №11, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1%20&z=%203555> (дата звернення: 15.06.2021)
3. Забелла А. А. Влияние Форума китайско-африканского сотрудничества на развитие отношений между Китаем и странами Африки. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история. 2020. Т. 12. №1. С. 35-46. doi: 10.22363/2312-8127-2020-12-1-35-46
4. The First Ministerial Conference of FOCAC. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/gylt/dyjbzhy/t157577.htm> (дата звернення: 15.06.2021)
5. Зеленов Е.И., Солощева М.А. 20 лет политики КНР в Африке: из прошлого в будущее. Азия и Африка сегодня. Вып.2. 2021. С.5-14.
6. In Beijing, UN chief urges win-win collaboration between China and Africa for 'the future we want'. UN news. 2018. 03 September. URL: <https://news.un.org/en/story/2018/09/1018242> (дата звернення: 15.06.2021)
7. Xi Jinping Chairs the Extraordinary China-Africa Summit On Solidarity Against COVID-19 and Gives a Keynote Speech. URL: <http://www.focac.org/eng/ttxxy/t1790867.htm> (дата звернення: 15.06.2021)

Грицяк Ігор,

*к.ю.н., доктор з державного управління, професор
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Світовий розвиток на початку третього тисячоліття характеризується фундаментальними змінами і непередбачуваними перспективами, про що свідчить динамічний вплив на нього глобальних трансформацій та інтеграційних явищ і процесів. Глобалізація та інтеграція, як справедливо зазначають науковці, - це два процеси, які на перший погляд є автономними, але при глибшому дослідженні з'ясовується не лише взаємозв'язок між ними, а й складне підґрунтя нелінійного, часто суперечливого, нерівномірного процесу.

Глобалізація рішуче заявила про себе в 1990-х роках як складний і багатогранний процес, який має безліч найрізноманітніших проявів та включає ще більший спектр проблем. У спробі все-таки якось упорядкувати її сутнісні прояви в реальному житті, науковці пов'язують глобальні трансформації з існуванням світового ринку, глобальними комунікаціями (інформаційною інфраструктурою) та глобальною масовою культурою.

Більшість аналітиків сходяться в поглядах на розуміння глобалізації 1990-х років передусім як фінансової інтеграції. Глобальна фінансова система фактично стала універсальною в своїй досяжності через вплив таких її головних установ, як Світовий Банк (СБ) та Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Світова Організація Торгівлі (СОТ), економічні структури Європейського Союзу. З цих міркувань, саме закінчення холодної війни зумовило подальше поширення глобалізації, а тому можна взяти до уваги її розмах як започаткування відмінностей між Заходом і Сходом часів холодної війни та часів після холодної війни.

Однак такий аналіз, як зауважує Я. Кларк, таїть в собі певну небезпеку. Проблема полягає в тому, що оцінювання глобалізації просто як наслідку кінця холодної війни є нехтуванням протяжністю (ступенем міри), до якої глобалізація, можливо, також служила причиною її кінця. У цьому випадку глобалізація, можливо, свідчить про *тривалість* замість *перерви* між двома періодами [1, с. 643].

Хоча науковці розходяться як щодо точної суті глобалізації, так і щодо її початку, вони загалом погоджуються, що глобалізація передбачає перетікання потоків інформації, товарів, людей та ресурсів через державні кордони і що ці потоки, які напевно з'явилися не пізніше, ніж у ХІХ столітті, як побічні продукти капіталізму та імперіалізму, останнім часом прискорилися. У такому разі сучасне поняття глобалізації зводиться до наслідку нестримного капіталізму та бурхливої модернізації. Тому точнішим терміном для означення актуальних процесів у світовій економіці, як вважає О. Мотиль, може бути “турбо-капіталізм” [2, с. 65].

Глобалізація, на думку В.В. Зінченка, – це багатовіковий соціально-історично і соціально-природничо розгортаючий процес становлення єдиних для всієї планети біосоціальних структур, зв'язків і відносин [3, с. 95-96].

Як тривалий процес інтеграції національних держав з метою розв'язання глобальних проблем, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу, глобалізація сприймається як своєрідний феномен трансформації.

Сучасні глобальні трансформації супроводжуються посиленням інтеграційних процесів. Глобалізація та інтеграція є двома паралельними процесами, які доповнюють один одного. Про це свідчать явища і процеси, які відбуваються в різних місцях земної кулі і стосуються тих чи інших країн чи групи країн. Яскравими прикладами цьому можуть бути європейська та євроатлантична інтеграції, які зумовлені глобалізацією, “підживлюються” нею та спричиняють мультиплікаційний ефект. Йдеться, зокрема, про поглиблення і розширення тих явищ і процесів, які досягають певних практичних результатів і наслідків типу приєднання до Європейського Союзу чи Північно-Атлантичного Альянсу (НАТО) нових країн.

Загальновідомо, що здійснення будь-якої політики, зокрема й інтеграційної, проводиться у певний спосіб та відбувається з використанням відповідних засобів і методів. Європейська та євроатлантична інтеграції України, як цілком свідомий і найбільш перспективний стратегічний вибір у 90-х

роках минулого століття молоді Українською державою, є складним і довготривалим процесом, який також має бути забезпечений відповідним методологічним інструментарієм, науково виваженим і практично зорієнтованим. Відповідна робота в цьому напрямі вже проводилася в попередні роки, результатом чого були певні здобутки у створенні політико-правового та інституційно-управлінського механізмів інтеграції України до Європейського Союзу та Північно-Атлантичного Альянсу. Однак зі зміною політичних гравців на українсько - європейській арені відбувалися і зміни у виборі пріоритетів щодо способів (механізмів) реалізації державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Тим не менше, якими б не були кон'юнктурні уявлення представників органів державної влади України про інтеграційні дії, варто зауважити, що вони продовжують здійснюватися в контексті вимог Європейського Союзу, які відображені у таких критеріях, як політичні, економічні, так звані «членські» та управлінські, які ще прийнято називати Копенгагенськими (1993 р.), доповненими Мадридськими (1995 р.). Суть їх полягає в тому, що вони передбачають наявність у країнах-претендентах на вступ в Євросоюз насамперед: політичної стабільності установ, які покликані гарантувати демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав національних меншин; економічної системи, що має характеризуватися ефективною діючою ринковою економікою; зобов'язань, що випливатимуть з факту вступу в ЄС, і, зокрема, визнання новими державами-членами принципів політичного, економічного та монетарного об'єднання; перебудови країнами-заявниками власних адміністративних інституцій, які б, по-перше, відповідали копенгагенським критеріям, а по-друге, були здатні впроваджувати положення *aquis union* (тобто правові норми “зведення правил і вимог союзу”).

Якщо процедурні моменти європейської інтеграції, тобто інтеграції до Європейського Союзу, вже вироблені, прописані й зафіксовані у відповідних документах і є навіть загальновідомими, то процедури євроатлантичної інтеграції, тобто процедури вступу в НАТО, виглядають менш чіткими. Більше того, немає зафіксованих вимог щодо необхідності вступу спочатку в НАТО, а потім в ЄС. Не дивлячись на це, не варто забувати, що ЄС та НАТО в останні десятиліття виробили власну модель прийняття нових членів за формулою “країна-претендент – НАТО – ЄС”. Така формула запроваджена для країн колишнього соціалістичного табору та країн Балтії, народи яких та вище державне керівництво цих країн після падіння Берлінської стіни в 1989 році, яке по-суті спричинило закінчення Холодної війни в Європі, продемонструвало чітку політичну волю інтегруватися в Європейський Союз.

Кремлівські ідеологи-пропагандисти та їхні прибічники в Україні – сучасні представники п'ятої колони - продовжують поширювати міф про те, що нібито достатньо вступити в Європейський Союз, а в НАТО - необов'язково. При цьому ними ігнорується той факт, що членства спочатку в НАТО, а потім і в ЄС набули європейські країни останніх 2004, 2007 та 2013 років розширення. Суть саме такої послідовності полягає в тому, що держави-засновники ЄС за прикладом “належних господарів” (які спочатку

обгороджують свою територію та вживають інших заходів безпеки перед тим, як розпочинати зводити будівлі та інфраструктурно облаштовуватися), вирішили насамперед допомогти створити безпечні умови розвитку і євроінтеграційного руху європейським державам-претендентам та державам-кандидатам на вступ до ЄС та захистити їх від можливих агресивних дій з територій окремих їх держав-сусідів. Події останніх років не лише в Європі, але й у світі, показали хижацьку суть Російської Федерації, поведінка якої на міжнародній арені є не лише непередбачуваною, але й відверто злочинною. З огляду на це роль своєрідного безпекового “даху” для потенційних членів ЄС відведена саме Північно-Атлантичному Альянсу.

Підступність зазначеного міфу криється ще й у тому, що у такий спосіб на території сучасної України 30 років поспіль кремлівські стратеги намагаються створити умови для можливого задоволення своїх імперських амбіцій щодо комуно-радянського реваншу на основі хворобливих, нігілістичних уявлень про росіян та українців як єдиний народ. Проте двома революціями 2004 та 2014 років український народ довів усьому світу своє устремління жити незалежно від Росії, зберігати національну ідентичність, соборність, орієнтуватися на європейські цінності, розвивати державність. Адже не потребує доведення й аргументації аксіоматичне твердження про те, що не можна інтегруватися одночасно в європейські та російські структури.

Підсумовуючи, можна констатувати, що сучасні глобальні трансформації та інтеграційні процеси, які, як було показано вище, є двома паралельними процесами, що доповнюють один одного, мають певні альтернативи у вигляді світо-системних інтерпретацій. Тому доцільно згадати більш загальний рівень аналізу тих процесів, які відбуваються на рівні світової системи в цілому. Такий аналіз дає можливість, як зауважує О.А. Фісун [4, с. 87], побачити ті генеральні тенденції і перспективи розвитку, які існують тільки в глобальному вимірюванні. Більше того, саме такий ракурс аналізу дозволяє реалістично оцінити перспективи розвитку демократії у сучасному світі, побачити її альтернативи і зробити прогнози на майбутнє. Без такого аналізу будь-які дослідження демократичних процесів і переходів до демократії у сучасному світі будуть неповними і незавершеними.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. *Ian Clark. Globalization and the post-cold war order // The Globalization of World Politics. Introduction to international relations. Second Edition. Edited by John Baylis and Steve Smith. Oxford, 2001. — 690 p.*
2. *Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження // Монографія. — К.: «Критика», 2009. - 200 с.*
3. *Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика: Навчальний посібник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2020. – 428 с.*
4. *Фісун А. А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации: Монография. — Харьков: константа, 2006. — 352 с.*

Горобець Ігор,

к.і.н., доцент

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

Мартинів Андрій,
д.і.н., професор
провідний науковий співробітник
відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин
Інституту історії України НАН України

ПРОЕКТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА КОНФЕРЕНЦІЇ ЩОДО МАЙБУТНЬОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2021 року

У День Європи 9 травня 2021 р. у Страсбурзі відкрилась міжурядова конференція, присвячена темі «майбутнього Європейського Союзу». Заплановано, що цей форум працюватиме рік і до травня 2022 року має подати рекомендації щодо удосконалення існуючої нормативно-правової системи функціонування Євросоюзу. Попередня така конференція працювала у 2003-2004 роках та виробила першу спільну конституцію Євросоюзу, яка навіть була підписана 29 жовтня 2004 р. у Римі, тобто вже після історичного розширення ЄС, яке відбулося 1 травня 2004 року. Тоді кількість країн-членів ЄС була доведена до 25, у 2007 р. після вступу Болгарії та Румунії їх стало 27, а 2013 р. після вступу Хорватії 28 країн-членів. Однак доля першої спільної конституції ЄС виявилась нещасливою. На референдумах у травні-червні 2005 р. вона була відхилена у Франції та Нідерландах. Після цього у 2007 р. прийняли Лісабонський договір реформ, який наразі є головним нормативним договором ЄС. Цей документ не вирішив ключових проблем: скасування національного права вето, верховенства наднаціонального законодавства над національним, запровадження спільної для зони євро податкового порядку, створення європейської армії.

Вихід Великої Британії з ЄС, який офіційно відбувся на початку 2021 р., створив велику прогалину у бюджеті ЄС. Негараздів економіці країн-членів додала пандемія коронавірусу та амбіційні плани запровадження до 2045 р. «кліматично нейтральної» економіки. Залишається черга країн, які навпаки сподіваються увійти до Євросоюзу. Нагадаємо, що ЄС веде переговори про вступ з Албанією, Боснією та Герцеговиною, Республікою Північна Македонія, Сербією, Чорногорією, Туреччиною. Кожна з цих країн має власні проблемні питання на шляху до ЄС. Заклик Хорватії та Словенії швидко прийняти до ЄС усі балканські країни, аби уникнути ризиків нових регіональних конфліктів, не був почутий у Брюсселі. Це не дивно, адже ЄС наразі не має зайвих ресурсів, аби абсорбувати ці бідні країни до свого складу. Натомість Туреччина, яка принаймні останні 20 років будує «неоосманську Туранську імперію» взагалі має гостро проблемні відносини з ЄС, постійно конфліктуючи, зокрема, з Грецією та Кіпром, маючи розбіжності з ЄС щодо сирійської та лівійської політики. Тобто нинішня конференція має вирішити низку стратегічних і тактичних питань щодо середньострокової перспективи розвитку процесу європейської інтеграції.

Зрозуміло, що підходи наразі 27 країн-членів (після виходу Великої Британії залишилися «шістка» країн-засновниць європейської інтеграції:

Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург; країни, які приєднались до ЄЕС 1973 р. Данія та Ірландія; Греція, яка вступила в ЄЕС в 1981 р.; Іспанія та Португалія – вступили в 1986 р.; Австрія, Швеція, Фінляндія – вступили в 1995 р.; «десятка», яка приєдналась у 2004 р. – Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Словенія, Кіпр, Мальта; Болгарія та Румунія – вступили в 2007 р., Хорватія – вступила в 2013 р.) абсолютні різний. Навіть у країнах-засновницях посилюються європейські скептичні настрої. У Нідерландах праві популісти ведуть мову про необхідність повторення британського досвіду виходу з ЄС. У Франції на такому виході наполягає лідерка найбільшої опозиційної партії «Національний альянс» Марін Ле Пен. У Німеччині правоконсервативна партія «Альтернатива для Німеччини» пішла на вибори до бундестагу 2021 р. із програмним положенням щодо проведення референдуму про вихід ФРН з ЄС. У Італії тема виходу з ЄС популярна у середовищі популістів різної ідеологічної орієнтації. Зважаючи на це, навіть країни «ядра» Євросоюзу – Франція і Німеччина дуже складно виробляють спільну позицію щодо подальших кроків на шляху розвитку процесу європейської інтеграції. Президент Франції Е. Макрон вимушений рахуватись із наближенням дати президентських виборів, які мають відбутись у травні 2022 року. Тому Макрону не вистачає політичної харизми і політичного авторитету, аби стати новим неформальним лідером ЄС. Цю функцію з перемінним успіхом виконувала канцлерка ФРН А.Меркель, але після вересневих 2021 р. виборів до бундестагу вона йде з великої політики. Якою буде позиція нової урядової коаліції, яка після виборів сформується у ФРН, це велике питання. Такою розмитою позицією країн «ядра» ЄС користуються країни «нової» Європи.

Нагадаємо, що поняття «нова» Європа під час підготовки до інтервенції у Іраку навесні 2003 р. ввів тодішній міністр оборони США Д. Рамсфельд. «Новими європейцями» він назвав новобранців НАТО з країн Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина), балканські Словенію і Хорватію, балтійські країни Естонію, Латвію, Литву, Болгарію і Румунію. Ці країни послідовно підтримали США. Натомість ФРН і Франція зайняли обережну позицію, за що отримали ярлик «стара» Європа. Між нинішніми «новою» і «старою» Європою зберігається ціннісна прірва. Якщо країни «ядра» ЄС не виключають подальшого обмеження національного суверенітету на користь наднаціональних органів майбутньої «європейської республіки», то Польща, Чехія та Угорщина не погодили навіть планів приєднання до зони євро, зберігаючи національні грошові одиниці як символ суверенітету. Польща та Угорщина мають вже тривалу історію протистояння з судовою системою ЄС, яка навіть наполягає на запровадженні європейських санкцій проти Варшави та Будапешту за регулярну відмову виконувати настанови європейських органів з ключових політичних та економічних питань. Перманентним головним болем для ЄС залишаються Болгарія та Румунія. Наприклад, на парламентських виборах у Болгарії 4 квітня 2021 р. 5% прохідний бар'єр подолали п'ять партій: правляча ліберально-консервативна партія «Громадяни за європейський розвиток Болгарії - ГЕРБ», про турецький «Рух за демократичні права», «Є

такий народ», «Вставай, геть корупцію», «Демократична Болгарія». Але жодна з них не змогла сформувати новий уряд. У підсумку 11 липня на Болгарію чекають другі поспіль парламентські вибори, що недодає внутрішньополітичної стабільності та авторитету країні на міжнародній арені. У тривалому «клінчі» перебувають відносини ЄС з Румунією. Суд Євросоюзу у травні 2021 р. зажадав від Бухаресту забезпечити незалежність судової системи країни. Але навіть загроза європейських санкцій досі не зачистила румунську еліти від корупціонерів. Наведені факти свідчать, що Євросоюз складно переживає кризові явища. Великі збитки, яких зазнали економіки країн-членів внаслідок пандемії, ніяк не компенсовані і немає перспектив на це. Зокрема, під тиском адміністрації Дж. Байдена ЄС відмовився ратифікувати угоду про створення зони вільної торгівлі з Китаєм. Натомість угода про створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між ЄС і США потребує суттєвого доопрацювання, зважаючи на нинішні тенденції глобальної економічної кризи.

Таким чином, на порядку денному конференції щодо майбутнього ЄС намітились суттєві та принципові розбіжності між країнами-членами ЄС щодо цього майбутнього. Попри внутрішньополітичні негаразди, ФРН і Франція, точніше їхні правлячі еліти, вимагають переходу до «європейської республіки» (з фактичним скасуванням національного суверенітету на користь наднаціональних органів влади, введенням спільного оподаткування для зони євро, створенням європейської армії). Але ці ідеї викликають алергію у країн «нової» Європи. Їм ближче британська позиція щодо відмови від проекту «Сполучених Штатів Європи» та заміни його проектом спільного європейського ринку. Утім, історія розвитку європейської інтеграції довела, що без політичної надбудови у вигляді наднаціональних органів влади, цей Спільний ринок банально не може працювати. Зокрема, й пандемія показала, що наднаціональні органи влади ЄС були фактично паралізовані, локдауни де-факто скасували «чотири європейські свободи»: свободу руху робочої сили, послуг, товарів і капіталів. Хіба що капітали, як завжди, почувалися добре. Але конфлікт між спекулятивним фінансовим капіталом і промисловим капіталом ніхто не скасовував не тільки у США, а й у ЄС.

Зважаючи на характер і глибину існуючих протиріч, скоріше за все, у травні 2022 р. конференція не зможе подати узгоджений проект подальшого розвитку ЄС. Ймовірним компромісом може бути перехід на «аварійний» варіант європейської інтеграції «багатьох швидкостей».

Тобто де-факто Євросоюз диференціюється на зони досягнення різних якостей інтеграційного процесу. «Ядро» каролінгської Європи (Німеччина, Франція, Італія, країни Бенілюксу) можливо створять щось на кшталт «Європейської республіки». Країни Піренейського півострову (Іспанія, Португалія), скандинавські та балтійські країни (Швеція, Данія, Естонія, Латвія, Литва) тяготитимуть до британсько-американської сфери впливу в Європі. Австрія, країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина), можливо Словенія та Хорватія створять неформальну «Австро-угорську імперію 2.0». Решта Балкан, включно з Грецією, Кіпром та Мальтою ризикують опинитись у зоні турбулентності.

Невизначеність з подальшою долею проекту європейської інтеграції «заморожує» де-факто процес подальшого розширення Євросоюзу. Надто конфліктна практика поділу субсидій склалась в ЄС, аби долучати до цього процесу нових реципієнтів. Також ускладнюється для України процес гіпотетичного перегляду не вигідних для національної економіки положень Угоди про зону вільної торгівлі 2014 року. Звичайно, вікно можливостей може як відкритись і тоді треба буде швидко скористатись з цієї нагоди, так і закритись наглухо. Це вимагає від української дипломатії посилення прогностичної функції у процесі реалізації концепції європейської інтеграції України.

Гуцало Людмила,

к.і.н., доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США – НАТО (ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА)

Обрання Дональда Трампа президентом Сполучених Штатів викликало занепокоєння як частини американського суспільства, так і багатьох європейських політиків, у зв'язку з заявами щодо можливих внутрішньо- та зовнішньополітичних курсів США.

Під час президентської виборчої кампанії 2016 р. заяви Дональда Трампа свідчили, що у зовнішній політиці він є прихильником традиційного для США курсу ізоляціонізму. «Америка понад усе» («America first») – добре відоме гасло Трампа, за яким національні інтереси держави мали пріоритетне значення.

Один із векторів зовнішньої політики США за президентства Д. Трампа – Північноатлантичний альянс як важіль впливу на Європу.

Тема дослідження є актуальною і дискусійною, вона привертає увагу багатьох науковців. Окремі аспекти проблеми висвітлені у працях Мартинова А. [4], Погорілої Н. [5], Дудко І. [2], колективній статті Мирончука В., Сидорчук Т. та Тимейчук І. [7].

Метою даного дослідження є висвітлення одного з напрямів зовнішньої політики Дональда Трампа – НАТО як інструменту впливу на європейські країни-члени альянсу.

Д. Трамп заявляв, що США повністю віддані НАТО, що союзники десятиліттями користуються американським щитом безпеки, тому «не бачить сенсу у військовому альянсі»; що він «застарів» і коштує Сполученим Штатам занадто великих грошей; пропонував замінити його альтернативною організацією, орієнтованою на боротьбу з тероризмом. Критики його коментарів почали говорити, що Трамп має рацію [11].

До політичних розбіжностей додався й конфлікт економічних інтересів. Європейські країни були невдоволені тим, що Д. Трамп розглядав НАТО не як

військовий союз, а як ринок збуту продукції американського військово-промислового комплексу.

Президент США навіть погрожував виходом країни з НАТО, якщо держави-члени Північноатлантичного альянсу не виконають його вимог з підвищення видатків на оборону. До речі, у 2014 р. члени НАТО погодилися рухатися упродовж десятиліття у напрямку збільшення витрат на оборону до 2% ВВП. Він регулярно критикував членів НАТО в Європі за те, що вони не достатньо витрачають коштів на підтримку альянсу, покладаючись на США, які несуть великий фінансовий тягар і за купівлю російських енергоносіїв: «США захищають Німеччину, ми захищаємо Францію, ми захищаємо кожного... Це неприйнятно, коли вони платять мільярди Росії, і ми маємо захищати їх». З одного боку Трамп вимагав справедливого: США захищають Європу, витрачаючи на це набагато більше коштів, ніж інші країни-члени альянсу, і мають право розраховувати, що європейці купуватимуть дорожчий американський газ, а не дешевший російський. Звідси принципове заперечення американською адміністрацією «Північного потоку 2» [6].

У відповідь президент США отримував такі ж гострі заперечення. Так, голова Ради Євросоюзу Д. Туск зауважив, що не все вимірюється грошима, а солдати Європи разом з американськими воюють в Афганістані [6]. Вимоги Д. Трампа до європейських союзників по НАТО збільшити власну фінансову відповідальність за безпеку стимулювали дискусії щодо доречності зміцнення спільної політики безпеки у форматі ЄС. Французький президент Е. Макрон ініціював прискорення процесу формування армії Європейського Союзу, але натрапив на спротив з боку Д. Трампа [4, с. 25, 28].

США витрачають більше, ніж будь-яка з інших 29 країн НАТО. В 2020 р. Сполучені Штати витратили на оборону трохи більше 3,7 % ВВП, тоді як європейські члени НАТО та Канада у середньому 1,77 % ВВП. Американський президент закликав європейські країни альянсу збільшити оборонні бюджети з 2 до 4% ВВП [9].

Президент США звинувачував Німеччину в тому, що її військові витрати становлять трохи більше 1% ВВП, що вона «повністю контролюється Росією» через запропонований новий газопровід. Його твіти звучали як шантаж: «Що хорошого в НАТО, якщо Німеччина платить мільярди доларів за газ та енергію? США платять за захист Європи, а потім втрачають мільярди на торгівлі. Повинна заплатити 2% ВВП одразу, а не до 2025 року» [8].

На тлі тривалої суперечки з Берліном через його оборонні витрати, які набагато нижчі від цільового показника Північноатлантичного альянсу, Д. Трамп заявив про скорочення чисельності американських військ, дислокованих у ФРН. Варто зазначити, що США мають тисячі діючого персоналу в Європі та Туреччині. Найбільша кількість американського військового контингенту в Європі базується у Німеччині. Так, з 34 500 американських військових планувалося залишити 25 тисяч [12]. Рішення викликало критику з боку деяких колишніх високопосадовців оборони та законодавців, занепокоєних тим, що воно ще більше послабить ключовий альянс та розширить повноваження американських супротивників.

Такі ініціативи адміністрації Білого дому могли б нашкодити альянсу. «Присутність американських солдатів у Німеччині служить безпеці всього альянсу НАТО, а також власній безпеці Америки. Це є основа, над якою ми працюємо разом», – заявила міністерка оборони ФРН Аннегрет Крамп-Карренбауер [3].

У Берліні не бачили об'єктивних причин для такого рішення Вашингтона. Голова комітету Бундестагу з питань зовнішньої політики Норберт Рьоттген підкреслив, що розміщення американських солдат у Німеччині вкрай важливе для координації міжнародної військової присутності США. А депутат від ХДС Андреас Нік назвав ймовірне рішення про скорочення чисельності американського контингенту у ФРН «чисто політичним», оскільки Пентагоном не було зроблено жодної офіційної заяви. Американські військові, які базуються у Німеччині, орієнтовані не на захист території, а виконують завдання в рамках НАТО і військових операцій в усьому світі.

Інформація про намір Білого дому значно скоротити базованих в Європі американських солдатів викликала стурбованість й у членів Республіканської партії США, що входять у комітет Палати представників із питань збройних сил.

Згодом американський президент заявить, що більше не вважає НАТО «застарілим» і пообіцяє альянсу свою повну підтримку [11].

Отже, 45 президент США Дональд Трамп підірвав деякі з засад зовнішньої політики країни з часів Другої світової війни, ставлячи під сумнів існування Північноатлантичного альянсу і відчужуючи європейських партнерів. Суперечки між США та країнами Європи були гострими, але не настільки кризовими аби розвалити військово-політичний союз.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Гвоздь В. Скорочення ЗС США у ФРН. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/skorochennya-zs-ssha-u-frn/>
2. Дудко І. Д. Конгрес vs Д. Трамп (до питання про автономність президента у сфері зовнішньої політики США). *Історико-політичні студії*. 2016. № 2. С. 36-54.
3. Кондратенко М. Берлін: Виведення американських військ з ФРН зашкодить і НАТО, і США. *DW*. 08.06.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/берлін-виведення-американських-військ-з-фрн-зашкодить-і-нато-і-сша/a-53732196>
4. Мартинов А. Тенденції розвитку відносин між США і ФРН за президентства Дональда Трампа. *Американська історія та політика*: науковий журнал. № 9. 2020. С. 24-33.
5. Погоріла Н. О. Перспективи еволюції доктринальних засад США за президентства Д. Трампа. *Держава і право*: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки. 2017. Вип. 78. С. 233-244.
6. Сандул Ю. Дональд Трамп гостро критикував Європу, але саміт НАТО цим не зіпсував. *Укрінформ*. 12.07.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2497759-donald-tramp-gostro-kritikuvav-evropu-ale-samit-nato-cim-ne-zipsuvav.html>
7. Сидорук Т., Мирончук В., Тимейчук І. Тенденції зовнішньополітичного курсу США за адміністрації Дональда Трампа. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. Вип. 1 (7). С. 191-201.
8. Glasser S. How Trump Made War on Angela Merkel and Europe. *The New Yorker*. December 17, 2018. URL: https://www.newyorker.com/magazine/2018/12/24/how-trump-made-war-on-angela-merkel-and-europe?fbclid=IwAR2aa7d_A0LqCft_xAfCSyyPFIZPkDh41oIxZGHWVihR5xfnIt6yIX1gOeg

9. Nato summit: What does the US contribute? *BBC*. June 16, 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/world-44717074>
10. Schmid T. Trump und Merkel betonen «fundamentale Bedeutung» der NATO. *Die Welt*. 2019. URL: <https://www.welt.de/politik/ausland/article/1616/5485/trump-und-merkel-betonen-fundamentale-bedeutung-der-nato.html>
11. Trump on NATO: 'I said it was obsolete. It's no longer obsolete.' *The Washington Post*. April 13, 2017. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2017/04/12/trump-on-nato-i-said-it-was-obsolete-its-no-longer-obsolete/>
12. Trump to Pull Thousands of U.S. Troops From Germany. *The Wall Street Journal*. June 5, 2020. URL: www.wsj.com/articles/trump-directs-u-s-troop-reduction-in-germany-11591375651?mod=hp_lead_pos3

Дудка Раїса,

доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ АЗІЇ

У регіоні Північно-Східної Азії, який формально включає Китай, Північну Корею (КНДР), Південну Корею, Монголію, Російську Федерацію (Росію) і Японію, проживає 27% населення Землі. За прогнозами, протягом найближчих десятиліть населення цього регіону буде продовжувати рости. Зміни в складі і чисельності потоків населення Північно-Східної Азії протягом останніх п'ятдесяти років асоціюються з комплексом взаємопов'язаних демографічних, економічних та політичних процесів. Показники народжуваності та смертності знизилися, що вплинуло на співвідношення робочої сили до загальної чисельності населення. Процес старіння населення по всьому регіону привів до старіння і недостачі місцевої робочої сили, зміни структури коефіцієнта демографічного навантаження і підвищення в ньому питомої ваги людей похилого віку, імпорту робочої сили і перенесення виробництва за кордон.

Так, навіть Китай, який проводив останні 20 років політику «однієї дитини», зараз змушений шукати шляхи вирішення наслідків цієї політики, що призвела до істотного скорочення населення працездатного віку, збільшення населення чоловічої статі та брак жіночої статі такого ж віку.

Для країн з буддисько-конфуціанською ментальністю терпимості кинутий виклик з боку тих, хто, приїхавши на час або постійне проживання. Етнічні кримінальні і мафіозні угруповання стали однією з основних проблем, що підривають стабільність у країнах, де раніше ці проблеми не стояли так гостро (особливо на Тайвані), і все більш актуальною дана проблема для Південної Кореї.

Таким чином, можна говорити про те, що актуальність даної проблеми на сьогодні.

Питання міграції в даному регіоні розглядає Н.О. Кузнецова в статті «Деякі аспекти трудової міграції в Республіці Корея», також М.А. Єгорова в статті «Проблема міграції в Південно-Східній Азії» розглядає різні типи міграції. Можна додати ряд статей Балданової Р.А. та інших науковців.

Дослідники вказують на те, що попит на некваліфіковану робочу силу з Північно-Східної Азії за межами регіону досить низький. У той же час усередині регіону міграційний тиск збільшився, що сприяє збільшенню легальних і нелегальних міграційних потоків. Слід зазначити, що головним експортером робочої сили є Китай. Зростаючий розрив в економічному розвитку регіонів Китаю служить джерелом не тільки внутрішній, але і зовнішній міграції.

Міграційна політика країн Північно-Східної Азії фактично не бере до уваги питання про людську безпеку мігрантів. Китай і Японія не вітають інтеграцію іноземних громадян, а Японія не заохочує повернення своїх громадян з-за кордону.

За винятком угод по статусу біженців і двосторонніх переговорів між Китаєм і Росією в Північно-Східній Азії, до сих пір не існує значущих режимів по врегулюванню перетину кордонів. Хоча Китай, Японія, Південна Корея і Російська Федерація ратифікували Конвенцію 1951р. про статус біженців і Протокол 1967р. щодо статусу біженців. Проте жодна країна Північно-Східної Азії не ратифікувала ні Конвенцію 1990р. про захист прав всіх мігрантів-робітників і членів їх сімей, ні Протокол 2000р. про запобігання, стримування та покарання торгівлі людьми та проти нелегального перевезення мігрантів.

Можна назвати наступні особливості міграції в регіоні: зростаюча фемінізація міграції, в тому числі міграція жіночої робочої сили для сектора домашніх послуг, замовлення дружин «поштою» і торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації; тертя з приводу китайських «човників» і інших китайських мігрантів на Далекому Сході Росії, у Східному Сибіру, на інших територіях Російської Федерації і Монголії; негативне ставлення жителів Далекого Сходу Росії до північнокорейських робітників, що працюють на будівництвах і в лісовому господарстві; негативне ставлення японців до росіян в портових містах; інциденти, що стосуються північнокорейських економічних мігрантів і тих, хто прагне отримати політичний притулок на північному сході Китаю або переселитися в Південну Корею і Китай; статус етнічних корейців в Китаї, Японії і на Далекому Сході Росії; експлуатація китайських, філіппінських і корейських мігрантів в Японії і неможливість їх асиміляції; потенційний прорив величезного потоку біженців з Північної Кореї в разі краху режиму Пхеньяну або збройного конфлікту в країні.

Безпека китайських і російських мігрантів в Монголії також може бути причиною занепокоєння для Китаю і Росії. Побоювання Китаю викликають також нелегальні проникнення громадян Північної Кореї на його територію і їх подальші спроби пошуку шляхів міграції в Південну Корею та інші країни. Пекін розглядає «перебіжчиків» в якості «економічних мігрантів», в той час як міжнародні групи із захисту прав людини вимагають від Китаю і міжнародного співтовариства ставитися до цих осіб як до біженців.

Для Японії міграція має своєрідний економічний контекст. Проблема тут полягає в тому, як примирити зростаючу кількість іноземних громадян в Японії зі статусом країни, яка пишається своїм унікальним національним духом і громадським порядком, заснованими на культурній гомогенності.

Південна Корея має схожі з Японією проблеми щодо запобігання можливого впливу мігрантів на культурну унікальність країни. Південній Кореї необхідно також зберігати політичний діалог з Північною Кореєю з приводу міграції та інших питань. Незважаючи на політичну риторику в обох країнах, збереження і розвиток дружніх відносин залишається можливим.

Коли Республіка Корея почала відновлюватися після фінансової кризи, і попит на робочу силу знову зростає, число неуповноважених працівників зросло з 100 000 в 1998 році до 289 000 на 2002 рік в результаті дисбалансу між потребами ринку праці і легальними імміграційними шляхами. До 2002 року нелегальні робочі становили 70% загальної іноземної робочої сили Республіки Корея. Разом з тим і сьогодні можна констатувати збереження національної специфіки та історичної спадкоємності в регламентації міграційної політики та конституційно-правового статусу іноземців в цих країнах.

В даний час міграція в регіоні СВА носить переважно стихійний характер і переслідує переважно економічні інтереси. Уряди держав не завжди дотримуються норм міжнародного права. Можна припустити, що в перспективі до трудової міграції додадуться кваліфіковані фахівці з професійною і мовною підготовкою і це буде вже якісно інший її рівень.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Балданова Р.А. Основные тенденции современной иммиграционной политики Китая // Вестник Московского государственного областного университета (электронный журнал). 2018. № 2. URL: www.evestnik-mgou.ru.
2. Балданова Р.А. Проблема законодательного регулирования нелегальной миграции в КНР / Балданова Р.А.. // Вестник Московского государственного областного университета (электронный журнал). 2018. №2. С. 398-402.
3. Васильева Т.А. Иммиграционное законодательство и миграционная политика Японии // Труды Института государства и права РАН. 2010. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/immigratsionnoe-zakonodatelstvo-i-migratsionnaya-politika-yaponii>
4. Дубровина К. В. Гипотеза развития миграционных процессов на Дальнем Востоке и предложения по планированию миграционных процессов в этом регионе [Электронный ресурс] / Ксения Владимировна Дубровина. 2017. Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/gipoteza-razvitiya-migratsionnyh-protsessov-na-dalнем-vostoke-i-predlozheniya-po-planirovaniyu-migratsionnyh-protsessov-v-etom-regione>.
5. Егорова М.А. Проблема миграции в Юго-Восточной Азии / Егорова М.А. // Вестник РУДН, серия Всеобщая история. 2016. №2. С. 61-72.
6. Кузнецова Н. О. Некоторые аспекты трудовой миграции в Республике Корея [Электронный ресурс] / Наталья Олеговна Кузнецова // Проблемы современной науки и образования. 2016. Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-trudovoy-migratsii-v-respublike-koreya>.
7. Минхаирова Я.Г. Миграция в Республике Корея [Электронный ресурс] / Минхаирова Я.Г. // Казанский вестник молодых учёных. 2018. Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiya-v-respublike-koreya>.
8. Морозов Н.А. Особенности государственного регулирования миграции в странах АТР/ Морозов Н.А. // Бизнес в законе. 2009. №1. С. 71-75.

Жога Мирослав,

молодший науковий співробітник

ДУ «Інститут Всесвітньої історії» НАН України

УЧАСТЬ БРАЗИЛІЇ У МИРОТВОРЧИХ МІСІЯХ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Бразилія прагне зміцнити свій міжнародний статус завдяки залученню до мирних операцій. Чим більше Бразилія прагне активізувати свою діяльність, тим більше Бразилія активно будує власну позицію щодо міжнародного миру. Для того, щоб розвинути цей аргумент, ми спочатку окреслює бразильську історичну участь у мирних місіях. Аналізуючи залучення Бразилії до миротворчих місій ми звертаємо увагу роль та місце й особливості які відіграє Бразилія в мирних операціях.

Дотримання миру й стримування агресії є у сфері міжнародного миру є природним виміром для Бразилії, що записано в основному законі країни, в її Конституції від 1986 року. На це є багато причин: по-перше, остання війна, в якій Бразилія брала участь, хоча і дотично, була Друга світова війна, по-друге, країна має стабільний і чіткі кордони в регіоні, по-по-третє, Бразилія має мирні відносини з усіма своїми сусіди. Остання війна датується XIX століттям і велась вона проти сусідньої країни, проти по-читверте, хоча — Парагваю, й по-читверте, хоча про це часто забувають, Бразилія є членом-засновником ООН, міжнародної організації, яка створена для мирного та безпечного міжнародного порядку денного.

Не випадково Бразилія сприяє мирним операціям, які можна розуміти як фундаментальну міжнародну державну політику, спрямовану на побудову миру на міжнародному рівні. Це правда, що лише нещодавно підтримка Бразилії мирним операціям стала більш помітною. Насправді залучення Бразилії виявилось помітнішим для широкої громадськості завдяки її присутності в Місії ООН зі стабілізації в Гаїті. Однак країна давно віддана мирним операціям ООН. Насправді Бразилія сприяла мирним операціям з часу їх першого розгортання в 1948 році. Правда, майже в усіх випадках бразильський внесок розуміється, як "символічний"[6]. Однак, важливо зауважити, що Бразилія сприяла, хоча і в більшості випадків, маючи невелику кількість військовослужбовців, великому відсотку мирних операцій ООН. З 71 місії, коли-небудь дозволеної Радою Безпеки організації, Бразилія була присутня в 50 з них. Це передбачає рівень участі майже 70%, що безсумнівно, свідчить про високу відданість миротворчим операціям ООН.

Що стосується дислокації військ, то майже 50 000 військовослужбовців брали участь в операціях ООН приблизно в 30 країнах. Не зважаючи на свою тривалість, бразильська участь у миротворчих операціях, природно, не є однорідною. Були періоди, наприклад, коли Бразилія мала незначне залучення, взагалі не брала участі в таких операціях, або коли залучення країни було значно збільшене. Насправді, загалом, можна стверджувати, що бразильська взаємодія з мирними операціями може бути узагальнена на чотирьох різних етапах: 1) з 1957 по 1967 рік; 2) з 1968 по 1988 рік; 3) з 1989 по 2004 рік та 4) з 2004 і до тепер.

Перша та друга фази бразильської взаємодії з мирними операціями відбулися під час холодної війни. Цей термін характеризується, з одного боку, періодом, коли участь країни була пов'язана з традиційними мирними операціями і її внесок був дуже незначним, і з іншого боку, період, коли Бразилія взагалі не брала участі в мирних операціях [6]. Під час першого етапу бразильська залученість датувалась в період з 1948 до 1967 роки. Тоді країна залучала невелику кількість військ у місіх до Республіки Конго, Кіпру та на кордон між Індією та Пакистаном. Винятком була операція в Суеці, у другій половині 1950-х років, це була місіях, в якій Бразилія зробила найважливіший внесок під час холодної війни.

Не зважаючи на це, більшу частину часів холодної війни країна перебувала під військовою диктатурою (1964-1985 роки), що збігається з другим етапом бразильської взаємодії з мирними операціями. Цей період, який охоплює період з 1968 по 1988 роки, характеризується періодом не залучення країни до мирних операцій. Це період, коли Бразилія направила дуже незначну кількість військ для миротворчих операцій ООН. Ці дії відповідала політичні думці міністра закордонних справ Бразилії в уряді Жоао Гуларта та посла Бразилії в ООН Араухо Кастро, який мав важливий вплив на бразильську дипломатію з 1968 року і розумів ООН, як інструмент заморожування конфліктів за міжнародним сценарієм[5, Р.159-162].

В той період Бразилія дистанціювалася від багатосторонніх організацій. Це мало деякі важливі наслідки і означало, що країна: 1) припинила свій внесок у мирні операції, що у цей період перешкоджало участі Бразилії у Надзвичайних силах Організації Об'єднаних Націй II, Силах спостерігачів ООН від роз'єднання (UNDOF) та Тимчасових сил Організації Об'єднаних Націй у Лівані; 2) Бразилія не зайняла непостійне місце в Раді Безпеки після 1968 року, фактично, після свого мандату 1967-1968 років країна посіла лише непостійне місце в Раді Безпеки в 1988 році після процесу редемократизації та нарешті 3) у 1977 році відмовилася від Спеціального комітету ООН з питань миру.

На третьому та четвертому етапах країна знову почала робити свій внесок у мирні операції. Фактично, за цей період можна спостерігати збільшення бразильського залучення до мирних операцій. Третя фаза розпочинається відразу після процесу редемократизації країни. Починаючи з 1989 по 2004 ріки, саме цей період характеризується участю Бразилії у миротворчих операціях другого покоління. Тому в цей період країна вклала свої війська в мирні операції в таких країнах, як Мозамбік та Сальвадор, а також можна виділити внесок Бразилії в Контрольну місію ООН в Анголі у другій половині 90-х років. Це третій за величиною внесок Бразилії в мирні операції, в якому брало участь понад 4000 військовослужбовців. Справді, починаючи з 1990-х років і пізніше внесок країни у мирні операції значно збільшився [7].

Однак, не зважаючи на зростаючу траєкторію руху в 1990-х роках, справжній переломний момент щодо бразильської взаємодії з мирними операціями розпочався лише на початку 2000-х років. Точніше, переломним був 2004 рік. Тоді відбувся четвертий етап бразильської участі в миротворчих

операціях. Бразилія внесла вагомий вклад у мирну операцію в Гаїті, цей етап триває до сьогодні [2, Р. 145-149].

Протягом четвертого етапу Бразилія значно збільшила участь у миротворчих операціях. Це відчутно у двох вимірах: 1) кількість військ, розгорнутих за постконфліктними сценаріями, та 2) безпрецедентний рівень відповідальності, взятих на себе у сфері міжнародного миробудування. Не випадково, що саме у 2004 році Бразилія досягла 14-ї позиції за внеском військ у миротворчі операції ООН у світі.

Бразилія очолила, мабуть, найвиразнішу сферу операції - її військову вісь, - будучи головою Об'єднаних Силами. Це, безумовно, було ключовою віхою для країни, як учасника таких місій. Насправді, в дуже незвичній для ООН практиці, Бразилія послідовно виконувала посаду командувача Силами ООН. Крім того, Бразилія очолювала військову операцію по стабілізації в ДР Конго до грудня 2016 року [6], а з 2011 року очолювала Морську оперативну групу у Лівані [4]. Перша - це найбільша активна операція з підтримання миру, а друга - перша та єдина місія, яка має Морську оперативну групу.

Отже, говорячи про Бразильську участь у мирних операціях в кінцевому підсумку ми приходимо до депозитиву з подвійною метою. По-перше, з одного боку, це депозитив, який прагне впливати, як політичну, економічну та соціальну сфери й нести власну позицію країни в інші суспільства. Тому треба зауважити, що мирні операції в'являються, можливо, одним із найвишуканіших інструментів глобального управління. По-друге, з іншого боку, вони мають на меті заспокоїти райони та населення, які перебувають в турбулентному, як політичному, соціальному та економічному становищах. Безперечно, операції на високому рівні під егідою ООН свідчить про тверду прихильність Бразилії до мирного вирішення конфліктів, що прописано в Конституції країни.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Antonio Ruy, Almeida Silva Carlos, Chagas Vianna Braga Danilo Marcondes. The Brazilian participation in UNIFIL: raising Brazil's profile in international peace and security in the Middle East? . URL: <https://doi.org/10.1590/0034-7329201700211>
2. Cavalcante, Fernando. "Rendering Peacekeeping Instrumental? The Brazilian Approach to United Nations Peacekeeping during the Lula da Silva years (2003-2010)". Revista Brasileira de Relações Internacionais 53 no. 2 (2010): P. 142-159.
3. Cezne, Eric, Eduarda Hamann. "Brazilian Peacekeeping: Challenges and Potentials in Turbulent Landscapes at Home and Internationally". Oslo: Peace Research Institute Oslo, 2016. (PRIO Policy Brief. URL: http://file.prio.no/publication_files/prio/Cezne.
4. Brasil. Marinha do Brasil. "UNIFIL: Força Interina das Nações Unidas no Líbano." Comando-Geral do Corpo de Fuzileiros Navais, URL: <https://www.marinha.mil.br/cgcfm/?q=unifil>
5. Castro, João Augusto Araújo. "The United Nations and the Freezing of the International Power Structure" International Organization 26 no. 1 (1972): P.158-166.
6. Ramon Blanco. The Brazilian Engagement with Peace Operations: a Critical Analysis. Rev. Bras. Polít. Int. 60 (2). 2017. URL: <https://doi.org/10.1590/0034-7329201700206>
7. P. Cunliffe, Legions of peace: UN peacekeepers from the Global South, London: Hurst and Company, 2013.

Казакова Оксана,

к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

КОНЦЕПЦІЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦІЇ

В умовах глобалізації Франція прагне відстоювати свої позиції у зовнішній політиці. На відміну від використання одними державами політики лише «жорстких» методів впливу, Франція зорієнтована на розбудову та впровадження концепції «м'якої сили» для підтримки та відстоювання своїх позицій у зовнішній політиці. На світовій арені французька дипломатична справа визначається в якості носія та захисника універсальних гуманістичних цінностей, вона підтримує державний вплив та утвердження величі країни методами «м'якої могутності» та спрямована на втримання позицій світового дипломатичного лідерства. Для цього на національному рівні Французької Республіки відбувається проведення комплексної державної політики, із залученням не тільки державного фінансування, а й використанням фінансової автономії закладів, пов'язаних з зовнішньою політикою.

В сучасних геополітичних умовах, Франція прагне втримати позиції дипломатичного лідерства, посилити свої зовнішньополітичні важелі впливу та просувати сприятливий імідж, національні цінності в міжнародних справах. Відбуваються становлення політики публічної дипломатії у Франції як дієвого та актуального компоненту реалізації політики «м'якої сили». Саме сектор публічної дипломатії характеризують як «нову дипломатію» або «четвертий вимір зовнішньої політики» [1, с. 239].

Франція веде посилену інформаційну діяльність на міжнародному просторі через усі можливі канали комунікації, виділяючи особливості кожної цільової групи для інформування, та в подальшому, поширення впливу держави.

Французька Республіка намагається залучати як традиційні, так й інноваційні канали просування інформації. Основні інструменти публічної дипломатії, серед яких робота міжнародних французьких організацій, центрів, освітніх та наукових установ, здійснення міжнародних обмінів, культурні та волонтерські кампанії, що проводяться державними та недержавними органами, комплексна робота із міжнародними ЗМІ для просування офіційної політики держави в позитивному розумінні [2, с.233-236].

Франція традиційно робить акцент на підтримку культурного-освітнього, наукового, спортивного та інших напрямів у реалізації зовнішньої політики держави. Важливими інструментами культурної дипломатії держави є робота культурних, освітніх установ, центрів, організацій, що ведуть грантові програми на навчання, вводять роботу нових медіа-форматів, розвиток кіноіндустрії, проведення конференцій, виставок, фестивалів, днів культури та творчості[3, с.187-195].

Серед нових інструментів можна виділити інформаційні технології, серед яких: сайти, соціальні мережі, мобільні додатки аудіовізуальної інформації, популярні відео-платформи. Вони мають значні переваги та виділяються ефективністю, адже охоплюють свою аудиторію через мобільні засоби

отримання інформації, дозволяючи швидко вивчати реакцію міжнародної спільноти, реагувати на соціальні настрої, вести комунікації. Комплексне використання подібного інструментарію є досить ефективним у дипломатичній діяльності.

Культурно-освітній вектор у зовнішній політиці Франції характеризується підтримкою національних цінностей та традицій, просуванням освітніх програм за кордонами держави, формуванням позитивного іміджу та загальної обізнаності міжнародної спільноти про державу. Задля реалізації, було вибудовано розгалужену мережу державних інституцій, організацій та культурних установ. До них відноситься: Французький інститут, Французька експертна комісія, «Альянс Франсез», Агентство французької освіти за кордоном, Міжнародна організація Франкофонії [4, 5]. Вони популяризують загальні знання про Францію, її культуру, традиції, мову, освіту та науку, налагоджують міжкультурний діалог, двостороннє та багатостороннє співробітництво між державами. При цьому, окрім державного фінансування, організації приймають участь у грантових програмах, залучають міжнародних спонсорів, ведуть проекти та програми обміну, що приносять їм додаткові доходи.

За регіонами розповсюдження своєї діяльності та ефективністю їх залучення прослідковуються: держави Європи, Північної та Південної Америки, країни Карибського басейну, держави Близького Сходу та регіон Індійського океану. Саме в результаті таких заходів формується основа для розбудови подальшого міжнародного співробітництва в різних галузях та покращення міждержавної взаємодії в рамках спільних проектів на майбутнє.

Так, важливими є освітні та культурні програми з обміну, що представляють найбільшу ефективність у досягненні цілей зовнішньої політики держави. Здійснення освітніх обмінів формує не тільки благодіючий вплив на імідж Франції на міжнародній арені, а й сприяє поширенню французьких цінностей, традицій і способу життя. Особливістю французької політики у веденні культурних обмінів визначається взаємний характер між Францією та державами-учасницями обміну, участь у спільних проектах для митців та працівників цієї сфери, розвиток довгострокових партнерських відносин.

Важливими для розгляду стала робота Міжнародної організації Франкофонії та Асоціації з Франкофонії. Вони підтримують французьку мову і багатостороннє співробітництво, просувають якісну освіту, підвищують кваліфікації та проведення досліджень, сприяють налагодженню міжнародних контактів. Асоціація об'єднує університетські мережі, центри з володіння французькою мовою у 119 державах [6]. Порівнюючи із іншими популярними світовими освітніми центрами, як США, Великобританія та Австралія, освіта Французької Республіки посіла четверте місце за привабливістю навчання для учнів з-за кордону.

Культурні фонди та фонди допомоги виступають в якості інструменту публічної дипломатії, просувають власний позитивний імідж у світі. Французька Республіка постає другою за кількістю допомоги державою-донором Європейського фонду розвитку. На міжнародному рівні, серед

світових держав-донорів, Франція займає п'яту позицію за обсягом надання офіційної допомоги у розвитку державам. Культурні фонди підтримують двостороннє співробітництво в рамках спільних проектів з багатьох сфер: мистецької діяльності, кіно-проектів, телебачення та радіомовлення, літературної творчості, спорту, та популяризації мови.

Іншим інструментом ведення політики публічної дипломатії виділено волонтерську роботу, що представлена в більше ніж 20-ти французьких волонтерських асоціаціях, затверджених МЗС Франції. За допомогою волонтерських проектів на міжнародному та національному рівні, відбувається активний інформативний, культурний та освітній обмін серед населення різних держав, сприяння міжнародній комунікації, що веде до поширення французької освіти, культури, способу життя серед різних соціальних та вікових груп, в багатьох регіонах світу [7].

Таким чином, можемо зробити висновок, що Франція приділяє значну увагу ролі дипломатії, як ефективному компоненту політики «м'якої сили», підтримуючи на державному рівні роботу інституцій, установ, неурядових освітніх та культурних центрів. Для держави характерні просування французьких культурних цінностей та освітніх програми Франкофонії за кордоном, формування позитивного іміджу республіки. В подальшому Франція має перспективи зміцнити досягнуті позиції, що простежується стратегіями розвитку «дипломатії впливу», загальним зовнішньополітичним вектором та спрямуванням стати рушійною силою зовнішньополітичного простору.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Опанасюк О. І. Особливості сучасної публічної дипломатії. *Гілея* : науковий вісник. 2017. Вип. 117. С. 238-243
2. Макогон Д. І. Роль і місце Франції в сучасній системі міжнародних відносин. *Вісник СевНТУ*. Сер. : Політологія. 2013. Вип. 145. С. 233-237.
3. Лебедева М.М. Публичная дипломатия: Теория и практика. Москва : Издательство «Аспект Пресс», 2017. 272 с.
4. Alliance Française URL: <https://af-france.fr/discover-alliance-francaise>.
5. AEFЕ URL: <https://www.aefe.fr/aefe/propos-de-laefe/pilotage-soutien-conseil>
6. Francophonie. URL: <https://www.francophonie.org/node/81>)
7. Concord URL: <https://www.coordinationsud.org/coordination-sud-2/organisation-et-fonctionnement>.

Калуга Володимир,

д.ф.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

«МЕХАНІЗМ» ІСТОРИЧНОГО ПОСТУПУ ТА КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

У своїх намаганнях встановити суть чого б то було сучасна людина невпинно, але вперто демонструє безнадійну марність своїх старань. Серед

решти причин тому, очевидно, є нав'язливе переконання в «силі пізнання¹», попри невпинне спростування всесильності людського розуму самим життям.

Відповідно, значно продуктивніше підходити до чого б то було з позиції його функціональності, тобто того, яку роль той чи інший предмет, явище, процес чи суб'єкт відіграє в бутті суб'єкта пізнання та/або які запити (бажання, очікування тощо) задовольняє.

У згаданому ракурсі явище світової політики на відміну від міжнародних відносин автоматично виступає «механізмом», котрий лежить в основі поступу людства як деякого конгломерату істот, наділених рефлексією, об'єднаних спільним подвійним простором буття: природним середовищем (Земля) і водночас культурою як середовищем локалізації людини в межах природного середовища. При цьому культура сприймається як штучне, тобто нібито як постійно змінний продукт активності самої людини, середовище на фоні нібито об'єктивно існуючого природного середовища.

Очевидно, в «рух» світову політику призводить перманентна взаємодія і водночас протидія двох взаємообумовлених тенденцій, що функціонують за принципом, подібним до того, який вважається притаманним взаємодії «ян» та «інь». Йдеться про тяжіння до глобалізації та тяжіння до індивідуалізації відповідно. Глобалізація² передбачає розширення, уніфікацію, розчинення, зрештою соціальну ентропію – руйнування або ж стирання всяких меж і відмінностей. Індивідуалізація навпаки супроводжується виокремленням, локалізацією, протиставленням.

Взаємодія/протидія згаданих двох тенденційних начал відбувається за посередництва чотирьох факторів поступу сучасної цивілізації. Мова йде про війну, торгівлю, технології і техніку, релігію.

З функціональної точки зору війна змішує, торгівля оперує надлишком, техніка і технології визначають межі і міру, релігія відволікає та/або націлює. При цьому кожен із факторів є комбінаторним, тобто включає цілий перелік засобів та інструментів. Водночас, будучи явищем культурного середовища, згадані фактори самі виступають засобами та інструментами, що роблять інші три фактори дієвими.

Зокрема війна приводить у рух елементи культури, у безпосередньому значенні – народи, групи, соціальні страти абощо, а з іншого боку, до прикладу, – ідеї, ідеології, конкретні релігії, тим самим сприяючи їх змішуванню шляхом взаємопроникнення.

Торгівля спонукає до накопичення, нарощування, а отже до виробництва, у т.ч. головного «продукту» людської спільноти – соціальної істоти.

---

¹ Пізнання, як воно властиво буденній людині, це здатність розкривати функціонально-ціннісний аспект речей і явищ, на чому наголошували кожен в свій спосіб і Платон, і Кант, і Гайдегер, і багато інших мислителів, але не саму їх суть [3, с. 28].

² Під глобальною системою слід розуміти створювану силами насамперед провідних (надпотужних) представників міжнародної спільноти в епоху глобалізації систему відчутного і достатнього впливу на решту акторів світової політики, що ґрунтується, принаймні декларативно, на сукупності домінуючих у світовій практиці політичних принципів, міжнародних правових норм і умов економічного та інформаційного обміну, котрі певним чином продукуються як відповіді на виклики та потреби поточного часу [2, с. 8].

Техніка і технології визначають вектор і темп поступу якої б то було системи, зокрема людської спільноти. Відповідно саме вони встановлюють межу і міру розвитку (досконалості) спільноти або людства загалом, а з іншого боку людини загалом та конкретних представників людського роду зокрема. При цьому під технологією, очевидно, слід розуміти строгу послідовність певних операцій за певних умов та обставин спрямованих на отримання певного результату (продукту). У цьому ракурсі традиції є своєрідними технологіями, зокрема взаємодії людської спільноти з навколишнім середовищем. Відмінність же технологій та традицій у такому разі криється в тому, що останні стали «декоративними» технологіями, тобто функція і продукт їх реалізації уже змінився на відміну від функції і продукту, передбачуваних прототипом традицій.

Релігія, у т.ч. будь-яка теорія, зокрема наукові, філософські абощо теорії, насамперед відволікають увагу людини та/або спільноти від «невідомого», вибудовуючи з системних уявлень зрозумілу і цілісну картину світу. Таким чином релігія, з одного боку, уберігає людину і водночас людство від постання перед невідомим і, як наслідок, від божевілля або самогубства, а з іншого боку – орієнтує на певні ідеали, цінності, цілі абощо.

В розрізі згаданого вирізнення чотирьох факторів поступу сучасної цивілізації мистецтво стоїть дещо осторонь як фактор поступу людства як певного унікального буття на фоні інших унікальних буттів, водночас як інструмент чи засіб досить активно використовується в розрізі вже згаданих чотирьох факторів.

Мистецтво трансформує. Воно пронизує собою усі аспекти буття, які тільки здатна помислити, уявити чи осягнути людина, таким чином виступаючи провідником і ретранслятором порівняно досконаліших образів (ідей, технологій) до рівня, сприймабельного тим чи іншим середовищем, точніше представниками того чи іншого середовища або культурного «пласту».

Таким чином світова політика, образно кажучи, виступає таким собі електромагнітним полем, тоді як потік подій своєрідним струмом: світова політика і потік подій взаємопороджувані і взаємообумовлені явища, «вмонтовані» в буття, принаймні буття людини.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Калуга В.Ф. Міжнародна інформація у професійній діяльності: навчальний посібник / В.Ф. Калуга – Київ : НУБіП України. – 2020. – 188 с.
2. Калуга В.Ф. Основи світової політики: навчальний посібник / В.Ф. Калуга. – К. : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України. – 2018. – 132 с.
3. Калуга В.Ф. Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 23 / редкол.: А.С.Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», – 2014 – с. 27-37.
4. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / Пол Фейерабенд // пер. с англ. А.Л. Никифорова. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА. – 2010. – 378 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ АСЕАН У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Спільнота АСЕАН є базовою безпековою ініціативою країн-членів АСЕАН, яка націлена на забезпечення необхідного рівня взаємодії держав-членів у питаннях вирішення нагальних проблем безпеки в субрегіоні ПСА. Особливістю Спільноти безпеки АСЕАН є те, що це не оборонний союз і не структура колективної безпеки в традиційному розумінні цього терміна. Це здебільше специфічна форма співробітництва держав, національні безпеки яких настільки взаємозалежні, що їх неможливо розглядати у відриві одна від одної. Спільнота безпеки АСЕАН може також розглядатися як система заходів спільного управління кризовими і конфліктними ситуаціями. Характерною рисою Спільноти є те, що вона не передбачає створення класичної військової організації, що координує дії генеральних штабів держав-членів, на кшталт НАТО. Важливо підкреслити, що в структурі Спільноти також відсутні об'єднані збройні сили, а в її нормативних актах не міститься аналога ст. 5 Північноатлантичного договору, що автоматично оголошує напад на будь-якого члена організації агресією проти блоку в цілому. Таким чином, Спільнота Безпеки АСЕАН значною мірою відрізняється від західних безпекових інституційних моделей, поєднуючи в собі «східні» особливості прийняття рішень та специфіку відносин у сфері безпеки. Підтвердження цього є відсутність чіткої командної вертикально-інтегрованої структури, а також суворе дотримання принципів «Шляху АСЕАН» [1].

В основі принципів «Шляху АСЕАН» покладено «консенсусну модель розвитку», завдяки якому було налагоджено регіональне співробітництво в субрегіоні ПСА. Це принципи неформальності, досягнення консенсусу з усіх питань та невторчання країн-учасниць у внутрішні справи одна одної. «Шлях АСЕАН» не був типовим механізмом вирішення конфліктів, натомість технологією їх уникнення [2].

У 1993 р. на засіданні АСЕАН прийнято рішення щодо створення консультативного органу для координації політики в сфері безпеки – регіонального форуму країн АСЕАН – Азійський регіональний форум (АРФ). А в 1994 р. у Бангкокці відбулося перше офіційне засідання АРФ за участю представників Брунею, Індонезії, Малайзії, Таїланду, Сінгапуру, Філіппін (члени АСЕАН), країн-партнерів із діалогу – США, Канади, Японії, РК, Австралії, Нової Зеландії, а також п'яти країн АТР зі статусом гостей – КНР, Росії, В'єтнаму, Лаосу, Папуа-Нової Гвінеї. Ця подія стала першим кроком, спрямованим на створення формальних структур забезпечення регіональної безпеки. Головним документом Регіонального Форуму АСЕАН, у якому синтезовані цілі та завдання форуму на коротко- та довгострокову перспективу, є Концепція АРФ, що була опублікована під час 2-го форуму в Брунеї Даруссалам у 1995 році.

Малайзія розглядала створення та функціонування Регіонального форуму АСЕАН у якості ефективного механізму забезпечення міцного миру та стабільності в регіоні. Реалізація цієї ініціативи дозволила поглибити співробітництво між країнами АСЕАН, надавши для них можливість обміну думками з питань взаємного інтересу в сфері забезпечення безпеки. Процес діалогу став важливим механізмом зміцнення мір довіри. Головна ціль АРФ – координація політики в області безпеки шляхом обміну думками з актуальних проблем регіонального та світового розвитку, консультацій дипломатичних відомств із метою розроблення засобів довіри та превентивної дипломатії для запобігання та врегулювання конфліктів у регіоні. Беручи до уваги складність поставленого завдання, АРФ розробив два напрямки досягнення цілей: перший – державний, другий – неурядовий. Перший напрямок включає такі ініціативи в контексті зміцнення регіональної довіри: створення міжсесійної наради щодо зміцнення регіональної довіри (надалі – МНАРФ), міжсесійної наради з координації пошуково-рятувальних операцій у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та міжсесійної наради з подолання наслідків стихійних лих; добровільна публікація річних військових доктрин та документів; посилення співробітництва між військовими структурами країн-членів АРФ, стимулювання добровільної участі країн-членів АРФ у Реєстрі ООН зі звичайних озброєнь (РЗО ООН) тощо. Другий напрямок полягає в розвитку співпраці між науковими центрами країн-членів форуму, а також посилення співробітництва між неурядовими організаціями. Наприклад, заснування діалогу Шангри-Ла, ASEAN-ISIS та CSCAP3 [3, с.120-124].

На формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії також впливають ключові позарегіональні держави, зокрема США та Китай. Дана теза підтверджується тим, що останнім часом спостерігається висока імовірність формування нового глобального протистояння між цим двома світовими гравцями на світовій арені та простежується тенденція до утворення аналогу біполярної підсистеми антагоністичного типу в ПСА. Одним із основних елементів такого протистояння на регіональному рівні залишаються відносини держав-членів АСЕАН з ключовими позарегіональними країнами. Південно-Східна Азія за багатьма показниками займає ключове положення в Індо-Тихоокеанському регіоні, органічно об'єднуючи Тихий і Індійський океани, що робить АСЕАН стратегічно важливим партнером як для КНР, так і для США (міжнародна торгівля, контроль над основними водними шляхами і протоками, доставка енергоносіїв, тощо). Концепт Індо-Тихоокеанського регіону відображає пошук спільного контрбалансування зростаючої економічної і військової потужності Китаю з боку США та їх союзників. У геополітичному відношенні мова йде про реструктуризацію системи регіональної безпеки в акваторії Індійського і Тихого океанів, які розглядаються як єдиний водний та геополітичний простір.

Поява Індо-Тихоокеанської стратегії обумовлена прагненням США збалансувати очевидне посилення позицій Китаю в регіоні. Вона спрямована на захист і просування національних інтересів Америки в регіоні шляхом інтенсифікації її економічних і дипломатичних зв'язків зі своїми традиційними

союзниками і новими партнерами, такими як Індія. Інституційною основою ІТР на сучасному етапі слугує Чотиристоронній діалог по безпеці (Quadrilateral Security Dialog – QSD), також відомий як Quad в складі США, Японії, Індії та Австралії. Quad – це неформальний міжнародний стратегічний форум, який передбачає регулярні саміти з питань безпеки, обмін інформацією та проведення військових навчань (Малабар) між країнами-членами. Дипломатичні та військові угоди були спрямовані на скорочення впливу Китаю в регіоні Індійського і Тихого океанів. У своєму зверненні в рамках Діалогу Шангри-Ла в 2018 р. індійський прем'єр-міністр Н. Морі визначив Індотихоокеанський регіон як простір від Африки до Америки. Крім того, Н. Морі відзначив, що концепція ІТР не спрямована проти інших країн. Однак фактично вона передбачає стратегічне та економічне стримування КНР [4].

Отже, формування та діяльність Спільноти безпеки АСЕАН стало закономірним етапом еволюції АСЕАН в умовах перебалансування геостратегічного простору у постбіполярний період. Визначну роль в питанні безпеки АСЕАН відіграють багатосторонні діалогові механізми в рамках АРФ тощо. На відміну від Європи, члени АСЕАН не поділяли ліберально-демократичну політичну культуру, попри супротив прокомуністичним рухам всередині своїх країн в період біполярного протистояння. Засновники АСЕАН значною мірою керувались ідеєю розвитку повноцінної регіональної спільноти, а не інституційно інтегрованого економічного чи військового блоку. Спільнота безпеки АСЕАН покликана посилити здатність держав-членів АСЕАН протистояти як традиційним, так і нетрадиційним викликам, а також зміцнити їх стосунки з партнерами по діалогу та іншими дружніми країнами у сфері безпеки. Особливістю Спільноти Безпеки є те, що це не військовий союз і не структура колективної безпеки в традиційному розумінні, оскільки вона не передбачає створення спільної військової структури чи об'єднаних збройних сил. В АСЕАН дотримуються принципу «взаємозалежності безпеки». Важливою складовою діяльності Спільноти Безпеки АСЕАН на сучасному етапі, це не допустити втягування субрегіону Південно-Східної Азії в імовірне біполярне протистояння між США та КНР.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Авер'янов С.В. Формування Спільноти Безпеки АСЕАН: теоретичний та практичний аспекти. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. 110 (7). 2016. С. 414-418.
2. Городня Н.Д. АСЕАН: утворення й етапи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип.102. С. 7-10.
3. Крупеня І.М. Малайзія в регіональній безпеці Південно-Східної Азії: Дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / І.М. Крупеня. К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2017. 221 с.
4. Авер'янов С.В. Безпековий аспект відносин АСЕАН та КНР у Південно-Східній Азії. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія, 28-29, 2020. 128-137.
5. Шергін С.О. Золотий ювілей АСЕАН: досягнення і проблеми розвитку. *Зовнішні справи*. 9. 2017.
6. Шергін С.О., Космина В., Чекаленко Л.Д. Азійсько-Тихоокеанський регіоналізм: концептуальні моделі та сучасна практика. Матеріал опублікований в: Троян С.С.

Міжнародні регіональні процеси та зовнішньополітичні пріоритети України: Монографія. Дипломатична академія України. 2017. С. 68-108.
7. Шергін С.О., Кулініч М.А. Тихоокеанський регіоналізм у контексті асиметричної інтеграції. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 10 (2). 2004. С. 3-19.

Потехін Олександр,

*д.і.н., професор кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТОК «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Під час прес-конференції за підсумками саміту з В.Путіним в Женеві 16 червня 2021 року президент США Дж.Байден заявив, що Путін “не бажає нової “холодної війни”. Зрозумілі мотиви, з яких лукавив найдосвідченіший в історії США в питаннях міжнародної політики очільник американської держави. Адже якщо триває друга “холодна війна” важко сподіватися на будь-який прогрес у розв'язанні базових конфліктів, у яких сторони дотримуються протилежних позицій. Але саме таку спробу, на реалізацію якої американці відвели 3-6 місяців, Вашингтон вирішив зробити. Звичайно, вона приречена на провал, оскільки усі дії Путіна спрямовані на досягнення поступок з боку Заходу шляхом загострення конфліктів. Отже, друга “холодна війна” набирає обертів. Вона за багатьма параметрами відрізняється від першої, час не стоїть на місці, кожна з них має свою специфіку, яка вже широко висвітлюється в науковій літературі. Свою лепту в її аналіз вніс і автор цих тез.

Другу “холодну війну” розпочала Російська Федерація, Путін виголосив її засади на Мюнхенській безпековій конференції 10 лютого 2007 року, а реалізація відбулася під час двох агресивних воєн Росії - проти Грузії (серпень 2008) та проти України, яка триває досі, сирійської операції з врятування режиму Асада та ін. Вимога В.Путіна до Заходу вдатися до Ялти-2, тобто у сучасній ситуації визнати право РФ на «виключну сферу впливу на пострадянському просторі» (зараз вже зі країнами Балтії, незважаючи на їхнє членство у НАТО та ЄС) від початку страждає відсутністю реалізму у баченні того як влаштований та працює сучасний світ.

Оскільки історична міфотворчість є необхідним інтегральним елементом гібридної війни проти України, а історичні паралелі (алюзії) виникають майже щодня, щоб краще розуміти характер, можна сказати “невизнаної” другої “холодної війни”, варто повернутися до проблеми початку першої - “класичної холодної війни”.

Початок першої “холодної війни”, тобто конфронтації між великими державами - переможницями у Другій світовій війні з різним суспільно-політичним ладом, у науковій літературі та нескінченній кількості популярних дописів головним чином пов'язують з наступними подіями:

По-перше знаменита промова прем'єр-міністра Великої Британії (у відставці) В.Черчилля в м.Фултон, шт.Міссурі 5 березня 1946 року в

присутності президента США Г.Трумена, яка зазвичай називається “Промова про “залізну завісу”, хоча її офіційна назва “Мускули миру”.

По-друге, так звана “довга телеграма” Дж.Кеннана з Москви до державного департаменту США від 22 лютого 1946 року, основний зміст якої згодом було викладено у статті “Джерела радянської поведінки” в журналі “Форін Афферз” в липні 1947 року.

По-третє, промова І.Сталіна перед «виборцями» (активом) Сталінського виборчого округу міста Москви 9 лютого 1946 року, у якій проголошувалася “перевага радянського ладу”, тобто історична приреченість капіталізму як системи. Отже, “підштовхнути” її до краху мало й бути сенсом політики СРСР. Цілком природньо з заявлених засад впливала вже розпочата “советизація” країн Східної Європи, звільнених від нацистів та окупованих Червоною армією.

У проголошеній на Ялтинській конференції “великої трійки” Декларації про звільнену Європу йшлося про те, що СРСР, США та Велика Британія «... домовилися між собою узгоджувати протягом періоду тимчасової нестійкості у звільненій Європі політику своїх трьох Урядів у справі допомоги народам, звільненим від панування нацистської Німеччини, і народам колишніх держав - сателітів осі в Європі, при вирішенні ними демократичними способами їх нагальних політичних та економічних проблем. Встановлення порядку в Європі і налаштування національно-економічного життя має бути досягнуто таким шляхом, який дозволить звільненим народам знищити останні сліди нацизму і фашизму і створити демократичні установи за їх власним вибором. Відповідно до принципу Атлантичної хартії про право всіх народів обирати форму уряду, за якої вони будуть жити, має бути забезпечено відновлення суверенних прав і самоврядування для тих народів, які були позбавлені цього агресивними націями шляхом насильства». Тільки надзвичайно наївні люди могли повірити, що Радянський Союз збирається хоча б чогось дотримуватися з позицій, зафіксованих у Декларації. Той, хто не відчуває сенсу взаємовідносин перших осіб у Ялті та, згодом, у Потсдамі, схильний розчулитися, дивлячись на світліну «трьох світових лідерів у Лівадійському парку», де буцімто панує благодатна злагода. На конференціях дійсно йшлося про попередньо досягнуті «джентльменські угоди» про розподіл впливу у звільнених країнах у відсотках (про них розповідає В.Черчилль у своїй відомій праці “Друга світова війна”). Але для виконання «джентльменських угод», щонайменше, потрібні джентльмени, яких явно бракувало у Ялті та Потсдамі.

Прихильники точки зору, згідно з якою «холодної війни» можна було уникнути, адже ніде не зафіксований, але втілений на практиці у Європі принцип «хто окупує, той і визначає характер політичного режиму у країні», не був універсальним. І наводять приклади Австрії та Фінляндії, окупованих радянською армією, але, незважаючи на це, в них встановилися демократичні режими. Отже, це буцімто підтверджує, за їхньою логікою, що радянський диктатор був договіроздатний, з ним за наявності бажання був можливий компроміс, а не конфронтації. Для цього треба було лише належним чином врахувати «законні безпекові інтереси СРСР». А засліплений ядерною монополією Г.Трумен, мовляв, не був здатний на такі конструктивні

компроміси. Отже, він і розпочав «холодну війну». Але Австрія та Фінляндія - це виключення з правила, які скоріше підтверджують дію згаданого принципу. Віддаючи належне вирішальному внеску Червоної армії у розгром вермахту та розстановку сил після поразки Німеччини та її сателітів, західні союзники визнали територіальні надбання радянців 1939-1940 років, часів так званого “нейтралітету” Радянського Союзу (за виключенням окупованих ним країн Балтії).

Зрозумілим, хоча, на наш погляд, помилковим є євроцентричний пошук стартової відмітки “холодної війни”. Насамперед, йшлося про Польщу, яка 1939 року пала жертвою агресії з боку нацистської Німеччини та сталінського Радянського Союзу. Ця країна, як неодноразово зазначав Черчилль, стала приводом для проголошення війни Німеччині з боку Великої Британії та Франції, зацікавленість у польських справах висловлювали США, а ялтинські рішення були по суті не компромісом, а поступкою Кремлю. “Польське питання” протягом усього існування антигітлерівської коаліції залишалося конфліктним - у відкритій чи прихованій формі. Низка європейських країн встигла повоювати на боці обох супротивників у війні. Отже, перебування у лавах “антикомінтернівського пакту” робило їх вразливими до соведських зазіхань. Але старт “холодної війни” надали не вони, а експансіоністські потяги СРСР до двох країн - Ірану, який був в серпні 1941 р. окупований військами союзників та служив транспортною артерією для постачань за ленд-лізом та нейтральної (невоюючої) Туреччини, до того ж пов'язаною договором про взаємну допомогу з Великою Британією (та Францією) від 19 жовтня 1939 року.

19 березня 1945 року Радянський Союз раптово денонсував в односторонньому порядку договір “Про дружбу та нейтралітет” з Туреччиною від 17 грудня 1925 р., строк дії якого закінчувався у листопаді, мотивуючи цей крок необхідністю підготувати новий, більш змістовний документ. Слід нагадати, що Туреччина розірвала дипломатичні відносини з Німеччиною ще 2 серпня 1944, а 23 лютого 1945 р. оголосила війну Німеччині та Японії. Участі у бойових діях турки не брали. Справжні вимоги Москви до Анкари сформулював В.Молотов на зустрічі з послом Туреччини в Кремлі С.Сарпером 7-го червня: втрачені 1921 р. території у Східній Туреччині (Карс та Ардаган), дозволити будівництво радянських військових баз в зонах Босфору та Дарданелл, встановити “спільний” (по-суті радянський) контроль над судноплавством Протоками. Цей акт сталінської імперської геополітики цілком знаходився в річищі прагнень російського царату здобути контроль над чорноморськими протоками. Московією також було поставлено питання про перегляд режимів доступу до Чорного моря, встановлених рішеннями конференції в Монтрі 1936 року, проти чого Стамбул та західні союзники в принципі не виступали.

Західні лідери були надзвичайно здивовані радянською ініціативою щодо Туреччини, адже вони суперечили досягнутій у Ялті домовленості розглядати проблеми статусу Проток у багатосторонньому форматі. Сталінська дипломатія швидко довела “повагу” до власних обіцянок. Втім реакція західних союзників на “турецьку кризу”, спровоковану експансіоністськими намірами Сталіна, не

була ані оперативною, ані різкою - це підтвердилося на Потсдамській конференції лідерів “великої трійки”, де Захід пропонував інтернаціоналізацію Проток, яка не влаштувала ні СРСР, ні Туреччину. У відповідь на нарощування загрози радянського збройного вторгнення в Туреччину у квітні 1946 року американський лінкор “Міссурі” відвідав Стамбул. Це була перша демонстрація Вашингтоном сили проти Москви. З прийняттям “доктрини Трумена”, проголошеної у квітні 1947 р., західна підтримка суверенітету Туреччини набула відповідної інституціалізації.

Москва відмовилася від боротьби за Протоки тільки після смерті І.Сталіна - 1953 р., коли Туреччина вже стала членом НАТО. На червневому (1957 р) Пленумі ЦК КПРС М. Хрущов заявив: "Розбили німців. Голова пішла обертом. Турки, товариші, друзі. Ні, давайте напишемо ноту, і відразу Дарданелли віддадуть. Таких дурнів немає. Дарданелли - не Туреччина, там сидить вузол держав. Ні, взяли ноту спеціальну написали, що ми розриваємо договір про дружбу, і плюнули в пику туркам. Ми втратили дружню Туреччину і тепер маємо американські бази на півдні, які тримають під обстрілом наш південь. Що тут розумного? Товариш Молотов міністром був. Цікаво, які доводи мав, коли ноту цю готував ».

Восени 1945 року сталінське керівництво посилило також тиск на Іран. Воно відмовлялося вивести радянські війська з території Північного Ірану в передбачені терміни (шість місяців після закінчення війни). Москва домагалася нафтової концесії на півночі Ірану, підтримувало сепаратистський рух за автономію Іранського Азербайджану з метою його приєднання до СРСР. Однак жорстка позиція США і Великобританії в поєднанні з тактичними поступками з боку іранського керівництва змусили Сталіна відступити

Ми навели тут в цілому відомі факти. Метою було довести, що стартовою точкою “холодної війни” слід вважати односторонню денонсацію Москвою радянсько-турецького договору “Про дружбу та нейтралітет” навесні 1945 р. “Холодну війну” розв’язав ще до завершення Другої світової війни Радянський Союз через свої непомірні геополітичні амбіції, нездатність до співробітництва, що завадило ствердженню міжнародних позицій радянської держави.

Прудько В’ячеслав,

к.і.н., доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРЕНАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Активність міжнародних організацій у питаннях пов’язаних з регулюванням конфліктів на теренах Східної Європи особливо проявилася наприкінці ХХ ст. і продовжується по сьогоднішній день.

Окрім того, що було набуто чимало позитивного досвіду у вирішенні конфліктних ситуацій, що доходили до відкритого збройного протистояння,

варто зважати й на те, що з'явилася і низка специфічних до цього часу не врегульованих варіантів поведінки надпотужних сучасних геополітичних центрів.

В першу чергу мова йде про позиції, які займають постійні представники в Раді Безпеки ООН. В силу застарілості міжнародно-правової бази, а інколи і просто її недосконалості, досить часто можна спостерігати доволі казусні ситуації коли за наявності прямого порушення норм міжнародного права, винуватця не можна притягнути до відповідальності та зупинити його протиправну діяльність.

Говорячи про історичний досвід, з певною долею історизму варто згадати про події 30-річної давнини в Косово. Саме там розгорівся потужний конфлікт остаточної крапки в якому не поставлено до сьогоднішнього дня.

На сьогодні існує достатньо велика кількість джерел [2] та праць, в яких детально проаналізована діяльність окремих міжнародних організацій у справі запобігання жертв серед мирного населення в 1990-ті роки в даному регіоні. Так у статтях Катерини Шимкевич висвітлено основні кроки з боку ООН. Серед висновків, до яких приходять дослідниця є і ствердження того, що після санкційних резолюцій РБ ООН 1991 р. кількість військових злочинів ще більше зростала, а конфлікт посилювався [4, с. 24]. Власне це в свою чергу стало передумовою виходу на інший рівень регулювання конфлікту – залучення миротворчих сил.

Починаючи з 1999 р. активними учасниками регулювання конфлікту на Балканах стали НАТО, ОБСЄ та ЄС. Варто відзначити, що ЄС у питанні остаточного вирішення конфлікту займає вичікувальну позицію, оскільки вбачає можливим входження до великої європейської сім'ї як Сербії так і Косово, при цьому є одна вимога, конфлікт має бути припинений. За таких обставин албанці та серби змушені самотійно шукати шляхи виходу з ситуації що склалася [1].

Сучасним центром конфліктної взаємодії став Схід України та АРК. Не дивлячись на тривалий час даного конфлікту, що розтягнувся в довгих сім років, досить складно дати йому однозначну характеристику. Події на Сході України демонструють кризу світової системи безпеки. Особливістю подій, що розгортаються на Сході та Півдні України є те, що вони мають трирівневий характер. По суті ми маємо справу з трьома конфліктами, що розгорнулися на одній території: геополітичним, двостороннім та внутрішньонаціональним [3].

Дана конфліктна ситуація кардинально відмінна від подій, що охопили Балкани з крахом Югославії, а тому говорити про використання напрацьованих моделей регулювання конфлікту не доводиться.

За таких обставин європейська спільнота, потужні міжнародні організації у взаємодії з українськими владними інституціями намагаються знайти шляхи виходу з такої конфліктної взаємодії, у яку потрапила Україна.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Демещук А. Косово: старі рани та урок для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2537243-kosovo-stari-rani-ta-urok-dla-ukraini.html> (дата звернення: 17.08.2020)

- 2.Резолюція 1244 (1999), прийнята Советом Безопасности на его 4011-м засіданні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата звернення: 02.06.2021).
- 3.Філіпчук В.О. Міжнародна миротворчість та війна на сході України: чи є рецепт мирного врегулювання? URL: <https://zn.ua/ukr/international/mizhnarodna-mirotvorchist-ta-viyna-na-shodi-ukrayini-chi-ye-recept-mirnogo-vregulyuvannya-.html> (дата звернення: 17.06.2021).
- 4.Шимкевич К.О. Роль ООН у вирішенні проблеми військових злочинів під час міжетнічного конфлікту в Югославії (1990-ті рр.). Південний архів. Історичні науки: Збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. 30. – С. 21-26.

Сергєєва Анна,

аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Науковий керівник – Ціватий В.Г., к.і.н., доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЯПОНІЯ – ГУАМ: ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА (РЕГІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС)

Історія інституціоналізації ГУАМ тривала більше десятиріччя, однак, все ж, прагнення ряду нових незалежних держав до побудови власного суверенного майбутнього на засадах демократичних та європейських цінностей добіг свого логічного завершення, кінця, що стало початком нового субрегіонального об'єднання у форматі регіональної міжнародної Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ.

Ще на початку свого зародження, у форматі діалогової платформи, ГУАМ отримав підтримку ключових акторів західного світу, які, бажаючи забезпечити відновлення стабільності пострадянського простору та створення поясу безпеки на східних кордонах Європи, вбачали потенціал у новому інтеграційному русі.

Японія, з іншого боку, що відновила свій потенціал економічного та політичного сенсу на світовій арені після Другої світової війни, активно розбудовувала свої відносини в поліцентричному світі з усіма, хто, як і Японія, ставили на меті взаємовигідне співробітництво на засадах демократичних цінностей. На початку ХХІ століття, у поле зору потрапляє – і ГУАМ.

Паралельно, у 2006 році «Арка свободи і процвітання» [1] стає новим стовпом дипломатії Японії [1, с. 139-141; 2, с. 5-9; 3, с. 56-63]. Державна концепція, що ставила на меті розширення горизонтів зовнішньої політики, не оминула увагою Організацію за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, з країнами якої Японія мала тісні двосторонні відносини.

У своїй промові на семінарі Японського інституту з міжнародних питань, Міністр зовнішніх зносин Таро Асо, підкреслив, що стабільність регіону Чорного та Каспійського морів це запорука безпеки «Арки свободи та процвітання», та всієї світової системи. Переорієнтація та супроводження цих країн у своїх демократичних пошуках стає одним з ключових пріоритетів нової зовнішньополітичної доктрини Японії. Більше того, посилення дипломатичного представництва в країнах ГУАМ стає першочерговим завданням.

Ділова співпраця між ГУАМ та Японією була започаткована 18 червня 2007 року, коли сторони висловили бажання до інтенсифікації політичного діалогу та намір працювати в напрямку просування бізнесу та вдосконалення інвестиційного середовища під час першої зустрічі Міністрів закордонних справ у м. Баку, Азербайджанська Республіка [4]. Зокрема, у ході офіційного прийому ГУАМ висловив зацікавленість до інвестицій у такі пріоритетні сфери співпраці як енергетика, транспорт (коридор Європа – Азія через ГУАМ), екологія, тощо. Перспективи співробітництва у гуманітарному секторі, особливо в області туризму та туристичної дипломатії, діаспориальної дипломатії, стояли також на порядку денному.

Десятиріччя діяльності Організації ознаменувалось призначенням Міністром закордонних справ Японії Уповноваженого представника, відповідального у справах ГУАМ. Тим самим, Японія підкреслила значимість партнерства з ГУАМ, та висловила готовність підтримувати Організацію та держави-члени в їх зусиллях на шляху зміцнення демократії та поглиблення ринкової економіки.

Японська сторона схвалювала стійкий інституціональний розвиток організації, та пропонувала свою допомогу, зокрема в сприянні становленню нового київського офісу Секретаріату ГУАМ, який потенційно значно розширював кордони співпраці.

З того часу відбулися численні візити між лідерами ГУАМ та Японією, а взаємодія на двосторонньому та багатосторонньому рівнях за участю міністрів та національних координаторів продовжилась на регулярній основі. У 2011 році, Прем'єр міністр Японії називає ГУАМ «важливим регіональним механізмом просування демократії та економічного розвитку» [5].

Приймаючи до уваги добре розвинену енергозберігаючу технологію, японською стороною було запропоновано організувати в Токіо семінар-практикум для офіційних осіб та дослідників країн ГУАМ вже у вересні 2007 року.

У 2009 році результатом чергової зустрічі стало проведення практичного семінару із залучення інвестицій та просування торгівлі, а пізніше – із розвитку туризму. Подібні тематичні заходи з питань енергетичної безпеки, надзвичайних ситуацій, медичного обслуговування, сільського господарства, управління водними ресурсами, транспорту, культури та інше, починають відбуватися щорічно. Поступово взаємодія в рамках ГУАМ – Японія охоплює широке коло питань регіонального і глобального значення.

Особливу увагу заслуговує активізація співробітництва у сфері туризму. Об'єднання зусиль у цьому напрямку дає перші плідні результати. План дій з розвитку спільного туристичного продукту ГУАМ – Японія, прийнятий у 2010 році, розробка та представлення самого продукту у 2011 році та його активне просування на ринку Японії, демонструє глибокий спільний інтерес та ефективність роботи інституційних інструментів ГУАМ. Відбувається презентація ГУАМ як перспективного напрямку для японських туристів.

Із 2012 року здійснюється підготовка прес-туру для представників японських мас-медіа, турагентів, письменників з метою розширення та популяризації відомостей про держави-члени ГУАМ, та сприяння привабливості регіону. Разом з цим акцентується необхідність вирішення питання відсутності прямого

авіасполучення між країнами-членами та Японією, а згодом також ініціюється проведення практикумів із врегулювання митних питань.

Питання прямого авіасполучення підіймаються і у 2018 році в м. Баку на зустрічі на рівні міністрів ГУАМ-Японія в Нью-Йорку, коли проводяться прямі переговори між авіаційними структурами Азербайджану та Японії.

Розвиток туризму був і залишається одним з важливих аспектів співробітництва країн членів ГУАМ та Японії. Транспорт, логістика, малий та середній бізнес, а також покращення інвестиційного клімату також залишається в інституціонально-регіональному фокусі. Зокрема, у 2018-2019 рр. в Японії проводяться робочі семінари Японія – ГУАМ по заохоченню розвитку малого та середнього бізнесу, та залученню інвестицій. Окремо обговорювалося проведення бізнес форуму у форматі Японія – ГУАМ та зустрічей щодо Діалогу безпеки.

Окремо варто відмітити й безпековий аспект існування як ГУАМ (з її територіальними аспектами) так і Японії (Курили та РФ). Питання якнайшвидшого врегулювання конфліктів на теренах ГУАМ, керуючись резолюціями Ради Безпеки ООН, також постійно фігурувало на спільних засіданнях ГУАМ – Японія.

Програма співробітництва ГУАМ – Японія [6], укладена в ході третьої зустрічі міністрів у 2015 році стає потужним майданчиком для продовження практичного дискурсу у Чорноморсько-Каспійському регіоні.

Відбувається значне поживлення відносин: обговорюється вдосконалення існуючого формату, закладаються основи для подальшого розвитку та впровадження ґрунтовної проектної діяльності, продовжуються систематичні предметні консультації на запити, які становлять спільний інтерес. Попри долучення японських фахівців до активно функціонуючих робочих органів ГУАМ, створюються спеціальні експертні групи.

У 2021 році проводиться зустріч заступника міністра закордонних справ Грузії та посла Японії, де, серед іншого, розглядається повний спектр співробітництва останньої з ГУАМ, формат якого визнається обома сторонами як один з найбільш успішних.

У постійному діалоговому форматі також перебувала і Діаспоральна політика, яка формувалася поетапно і конструктивно в контексті регіональних міграційних процесів [7, с. 66-75; 8, с. 25-30].

Багатополярність (поліцентричність) світу XXI століття – міжнародно-історична тенденція не нова, однак продовжує привносити неочікуваності в спроби вибудувати прогнозовані, стабільні та взаємовигідні міждержавні інституціональні відносини в діяльність міжнародних регіональних організацій, зокрема – і ГУАМ [9, с. 26-29].

Отже, динамічний розвиток відносин та поглиблення двосторонньої співпраці призводить до укріплення позицій Організації на міжнародній арені, і, як наслідок, до посилення інтеграції, передбачуваності та стабільності всього регіону. Покращення репутації та впізнаваності ГУАМ, як міжнародної інституції, стає відчутним.

Формат співдії ГУАМ – Японія демонструє свою дієвість та ефективність, та сприяє посиленню регіонального співробітництва та співпраці у приватному секторі, налагодженій взаємодії не тільки державних установ, а й підприємців

окремих держав-членів. Відбувається вагомий внесок у розбудову та розвиток спроможності країн-членів ГУАМ.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ціватий В.Г. Концепт «Схід» і публічна дипломатія Японії в умовах мондіального світоустрою ХХІ століття: історико-регіональний, діаспоральний та інституціональний дискурси. *Сходознавство. Актуальність та перспективи*. Збірник наукових праць: II Міжнародна науково-методична конференція, 19 березня 2021 р. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. – С. 139-141.
2. Таро Асо. «Арка свободи і процвітання» – розширення горизонтів зовнішньої політики Японії. *Східний світ*. 2007. № 3. С. 5-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2007_3_3 (дата звернення 16.06.2021).
3. Удовік В. Зовнішня політика Японії на пострадянському просторі (1991-2016 рр.). *СХІД*. 2016. Вересень-жовтень. № 5 (145). С. 56-63.
4. Веб-сайт ОДЕР-ГУАМ. URL: <https://guam-organization.org/en/joint-press-statement-of-the-first-guam-japan-meeting-baku-18-june-2007/> (дата звернення 21.06.2021).
5. Веб-сайт ОДЕР-ГУАМ // URL: <https://guam-organization.org/programma-sotrudnichestva-guam-yaaponiya-in-english/> (дата звернення 20.06.2021).
6. Веб-сайт МЗС України // URL: <https://mfa.gov.ua/news/42878-guam-japan-cooperation-program-is-signed> (дата звернення 19.06.2021).
7. Ціватий В.Г. Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 1 (383). С. 66-75.
8. Подрез Ю.В. Українська діаспора Сибіру та Далекого Сходу в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. *Історія та географія*. 2019. № 51. С. 25-30.
9. Ціватий В. Г., Громико Ол. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26-29.

Цветков Александр,

*д.і.н., старший науковий співробітник, професор
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ЧОТИРИ РІВНІ АНАЛІТИКИ БЕЗПЕКИ (ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНИХ ЗАГРОЗ)

Багатополлярний або мультицентровий сучасний світ створює у міжнародних відносинах своєрідну пастку, коли їх численні актори – суверенні держави, міжнародні міжурядові і неурядові організації, транснаціональні корпорації і об'єднання тощо, діючи в рамках колективної безпеки і міжнародного права, з одного боку фактично уникають умов глобального військового конфлікту (війни), а з іншого - підпадають під різночинні регіональні і локальні конфліктні ситуації та колізії, дво і багатосторонні протистояння інтересів, суперечки політичних, міжконфесійних і ціннісних чинників, конкурентних змагань, нерівностей економічного розвитку і багато чого іншого з міжнародних сфер життя і комунікацій сьогодення. Загалом все це і уособлюють як новітні, так і порівняно давні історично сформовані виклики і загрози, що з'являються, вирішуються або продовжуються і заморожуються у міжнародних стосунках між зазначеними акторами. Звідси і виникають у гносеологічному сенсі питання, а як можна розрізняти і

відповідно аналізувати існуюче різноманіття міжнародних викликів і загроз, чи можлива їх структуризація?

До прикладу, останній, 2021 року саміт НАТО в опублікованому комюніке визначає як головні загрози Альянсу - агресивні дії Росії за межами своєї території, зростаючу потугу і експансивну міжнародну політику Китаю та зміни клімату, як множника впливу на безпеку країн-членів. Водночас, у комюніке зазначаються багатогранні інші загрози - системна конкуренція з боку авторитарних режимів, а також зростаючі виклики безпеці з усіх стратегічних напрямків. Серед останніх називають тероризм у всіх його формах та проявах, державні та недержавні суб'єкти з їх викликами міжнародному порядку і демократії, кримінальні форми нелегальної міграції та торгівлі людьми. А також і все частіше - кібер, гібридні та інші асиметричні загрози, включаючи кампанії дезінформації, чи поширення зброї масового знищення та ерозії архітектури контролю над озброєннями, які безпосередньо впливають на євроатлантичну безпеку [1].

З очевидністю Росія, як засвідчив двосторонній саміт 2021 лідерів РФ і США у Женеві, щонайбільше переймається своєю роллю у міжнародній політиці та місцем на міжнародній арені, а також своїм баченням загрози та забезпечення національної безпеки у зв'язку з розширення НАТО і її просування на Схід. У той же час Україна найбільш потерпає і перебуває під постійною загрозою ескалації збройної агресії Росії, що також впливає і кардинально позначається на можливостях економічного зростання Української держави та визначені її місця у світогосподарських зв'язках, що у цілому і формує на часі головні загрози для неї.

Схожі домінуючі загрози від Росії переживають Грузія і Молдова. А, скажімо, країни Азії, Африки чи Близького Сходу стикаються з своїм колом проблем, де превалюють виклики та наслідки колоніального періоду, міжетнічні та міжконфесійні суперечності, перипетії кольорових революцій тощо. Зрозуміло, що весь такий «букет» міжнаціональних і зовнішніх, частенько політично націлених процесів в аналітичному плані дуже складно розподіляти і аналізувати предметно.

У теорії міжнародних відносин у цьому контексті розрізняють чимало спроб та наукових підходів до певної структуризації міжнародних викликів і загроз, які по-різному розглядаються щонайперше базовими політичними школами та у залежності від сфер та форм протікання чи сек'юритизації. Серед них можна виділити структуризацію на базі ціннісних підходів, п'яти сфер поширення (військової, політичної, економічної, суспільної, навколишнього середовища) та визначення їх рівнів. Останнє, ще у повоєнний період, пропонувалося ввести як ідентифікацію трьох можливих джерел спричинення воєн – людину, державу і систему, що фактично і пропонується наразі перенести на три рівні аналізу загроз у міжнародних відносинах [2].

Як узагальнює сучасний дослідник К. Гебхард, різні рівні аналізу в міжнародних відносинах означають, що профільні експерти можуть обирати в залежності від акцентування різні рівні спрямування - на міжнародній системі в цілому, на частинах системи у взаємодії між собою або окремих її частинах.

Що формує частини або компоненти цієї системи, це знову ж таки питання вибору. Міжнародна система може бути представлена як така, що складається з усіх держав, груп держав, організацій, суспільств або приватних осіб з цих суспільств та між ними (субрівні). У цьому сенсі експерти, повторимо, як правило розрізняють тріаду рівней аналізу: рівень системи, рівень суверенної держави та рівень індивіда. Проте груповий рівень також важливо розглядати і останнім часом додається, як четвертий. Тобто окремий експерт чи аналітик може власноруч обирати що або який саме рівень варто застосовувати для аналізу тих чи інших подій на міжнародній арені [3, p.452,p.10].

Так, якщо теоретично взятися, наприклад, до аналізу періоду найбільш гострої фази протікання Холодної війни – Карибської кризи та її наслідків – то загалом існують різні способи наближення та розгляду всієї проблеми. Відповідно, для визначення рівня аналізу потрібно обрати ту чи іншу сферу його охоплення– який саме рівень аналізу варто застосувати і відповідно зробити кілька наступних кроків.

Індивідуальний рівень: це погляд та аналіз діяльності людей, які реагували на кризу відповідно до їхньої владної позиції чи відповідальності. Безумовно у цьому випадку це були дії двох глав найбільших ядерних держав - М.Хрущова від СРСР і Дж.Кеннеді від США, які водночас були і лідерами двох протилежних системних блоків держав. При цьому, ініціативні дії першого з них, як тепер стало добре відомо, безпосередньо призвели до виникнення цієї кризи, а їх спільні дії – інтенсивні переговори і листування через довірених осіб і потаємні канали, а зрештою через прийняття особистих відповідальних рішень - до її мирного вирішення. Знаменним наслідком такого рівня розгляду проблеми постає і факт рішення обох лідерів про проведення – вперше! - прямого кабельного зв'язку між офісами глав держав для забезпечення оперативного вирішення усіх можливих кризових ситуацій між двома сторонами на перспективу.

Груповий політично національний та міжнародний державницький рівні: з очевидністю не менш цікавим від індивідуального може бути і рівень аналізу проблеми з точки зору виявлення і аналізу інтересів внутрішньополітичних груп та військового керівництва в обох державах. Бо якщо на стадії торгу та остаточних лідерських рішень щодо врегулювання кризи роль партійно-політичних і військових осередків в обох країнах зводилася переважно до проміжного обговорення та певного тиску на лідерів, то у подальшій перспективі такий аналіз безумовно підводить до причинно-наслідкових змін в політичному керівництві СРСР та у факті вбивства президента в США, що не можна не пов'язувати з проявами інтересів внутрішніх політичних груп.

До цього рівня аналізу може бути дотичним і розгляд інтересів зарубіжних політичних еліт та їх лідерів, зокрема кубинського - Ф.Кастро, які до певної міри чи певного моменту ставали своєрідними заручниками результатів двох головних перемовників і, знову ж таки, у перспективі значно посилили, якщо не змінили, позиції у ставленні до глобальних безпекових дискусій та порядку їх проведення. Чи не найкращим підтвердженням такого

постає проведення у наші дні самітів держав НАТО, де кожен з членів має рівний голос і спільну відповідальність за захист національної безпеки.

Отже останнє паралельно виводить аналіз на *Рівень* держави і держав, як базових суб'єктів міжнародних відносин, що взаємодіють між собою для вирішення кризових моментів і реалізації національних інтересів, іншими словами, головних цілей своїх зовнішніх політик на міжнародній арені.

Системний рівень: у зазначеному контексті походить від або спирається на державний рівень аналізу, бо для періоду Холодної війни ролі двох головних у конфлікті держав були вирішальними по відношенню до відповідних політичних блоків у двополюсному світі. В той же час у науковому сенсі цікавим і самостійним може розглядатися аналіз впливу та міжнародної реакції на Карибську кризу, що загрожувала ядерною катастрофою всьому світу - у глобальному масштабі, який на той час формувався майже виключно виміром універсальних міжнародних організацій, насамперед ООН.

У цій площині позиція СРСР і соціалістичного табору в ООН щодо заперечення факту розташування на Кубі радянських балістичних ракет стала провальною на фоні представлених США у фойє Генеральної асамблеї ООН фотоматеріалів з прямими доказами такого факту. СРСР у цьому вимірі зазнав системної поразки, що згодом не тільки змусило його забрати ці ракети з Куби, а і постало чинником потужної дискредитації політики і міжнародних позицій СРСР та всього соціалістичного табору на міжнародній арені.

У порівняльному плані, нинішня політика Росії і заперечення в РБ ООН участі її збройних формувань в агресивних діях проти України може слугувати додатковим свідченням історичної звичності у порушенні загальновідомих норм міжнародної поведінки або певної системності в практиці цієї держави щодо просування своїх власних інтересів на міжнародній арені всупереч інтересів інших. У заключному аналітичному сенсі такі дії і політика Росії можуть прив'язуватися до переслідування квазі-цілей та принципів Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, але ніяк не сучасних демократичних норм міжнародного спілкування більшості країн світу.

Підсумовуючи розгляд зазначених 4 -х рівнів аналізу безпекових проблем у міжнародних відносинах можна легко побачити, що від того, який з цих конкретних рівнів обирається, в значній мірі залежить і до якого рівня висновків можна прийти у його прикінцевих положеннях. Тобто обраний рівень аналізу або підходів до розгляду конкретної проблеми безпеки визначає і відповідні сфери їх результатів. У цьому полягають і головні переваги зазначеного методу теоретичного аналізу питань безпеки [4,р.81]

Тим часом самі реальні події чи загрози, які у теоретичному плані аналізуються, залишаються незмінними як у минулому, так і у поточному часі. Саме тому найбільш вживаними наразі формами практичного визначення кризових безпекових проблем є їхнє віднесення до категорій існуючих чи поточних регіональних конфліктів, так званих «гарячих» точок, «заморожених» чи в'яло текучих подій, кібер і гібридних загроз тощо.

Подібне різноманіття у підходах до аналізу кризових ситуацій у міжнародних справах є логічним з точки зору множинності поглядів чи

глобальних інтересів до цих питань. У науковому сенсі, на наш погляд, метод застосування 4 рівнів у структуризації міжнародних загроз може стати якісно значущим, особливо в ситуаціях, коли прагнемо зробити узагальнені висновки на базі зрізів усіх її рівнів. Зокрема, розгляд конфлікту у зв'язку з агресивними діями Росії проти України за пропонованими рівнями може допомогти створити системну дорожню карту контр дій за окремими напрямками чи рівнями аналізу існуючої для України головної загрози. При цьому справедливість висновків і відповідних рекомендацій за тим чи іншим рівнем залежатиме від якості його проведення та наступного введення в дію.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Brussels Summit Communiqué, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
2. "Carmen Gebhard. Levels of Analysis.- International Relations: Proximate Versus Underlying Causes. Feb 25 2018. URL: <https://www.e-ir.info/2018/02/25/student-feature-levels-of-analysis/>
3. International Conflict: Three Levels of Analysis," World Politics, xii (April 1960), P.453-461. Theorizing Security in the Eastern European Neighborhood: Issues and Approaches. -Bratislava Kyiv. 2018, P. 4-15.
4. THE LEVEL-OF-ANALYSIS PROBLEM IN INTERNATIONAL RELATIONS By J. DAVID SINGER. Accessed: 20-09-2018, P.77-92. URL:https://is.muni.cz/el/fss/podzim2018/IRE107/um/01_Singer_1961_-_Levels_of_analysis.pdf

Черкасов Станіслав,

к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Багатоаспектне міждисциплінарне студювання концепту цивілізації та цивілізаційної спільноти спирається на практику використання цих фундаментальних понять у сучасному гуманітарному дискурсі. При цьому виокремлення політологічного та країнознавчого контекстів надає можливість не тільки розширити змістовно-концептуальний ряд засадничих категорій цивілізаційного аналізу, але й простежити межі пізнавальних можливостей цивілізаційної теорії як когнітивного інструменту політології, міжнародних відносин та країнознавства. Зокрема, однією зі спроб акцентувати увагу наукової спільноти на тісному взаємозв'язку цивілізаційного дискурсу з політологією міжнародних відносин стала праця американських науковців М. Холла та П. Джексона «Цивілізаційна ідентичність: створення та відтворення цивілізацій у міжнародних відносинах» (2007) [2]. Важливою істотною особливістю даного дослідження є документальна основа видання, побудова теоретичних висновків на основі історичних прецедентів. Врахування ментальних характеристик цивілізаційного простору вирізняє працю Д. Хедлі «Європеїзація світу» (2007) [4], яка пропонує комплексний аналіз цілої сукупності явищ та містить широкий фактичний матеріал, спрямований на висвітлення політичної історії Європи та колонізованих нею територій.

Інформаційною насиченістю вирізняється робота Ф. Петіто «Цивілізаційний діалог та світовий порядок: культурна, релігійна та цивілізаційна політика у міжнародних відносинах» (2009) [1], яка зосереджується на знакових аспектах репрезентації методологічних можливостей цивілізаційного аналізу у міжнародних відносинах, приділяє увагу висвітленню теоретичного виміру їх сутності. Прагнення включити цивілізаційні концепції глобальної геополітики у широкий аналітичний контекст ілюструє видання австралійських дослідників Д. Джозефа та К. Уайта «Науковий реалізм та міжнародні відносини» (2010) [10]. Концептуально важливий підхід запропонував відомий дослідник Ян Морис у своїй праці «Чому Захід панує натеper: оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього» (2010) [7], запропонувавши системне бачення глобальних політичних процесів з точки зору історії сучасної світової цивілізації. Праця того ж автора «Вимір цивілізації» (2013) [6] хронологічно продовжує виклад, фокусуючи увагу на найбільш дискусійних проблемах націотворення. Знаковий внесок у розробку цивілізаційного підходу до аналізу міжнародних відносин здійснила американська дослідниця Н. Орескес у своїй праці «Занепад Західної цивілізації» (2014) [8]. Авторка з'ясовує умови та причини зменшення динаміки розвитку традиційних західних суспільств. Окреме місце займає робота Ю. Моллер «Завіса обставин: технології, цінності, дегуманізація економіки та політики» (2015) [5], пропонуючи аналіз цивілізаційного розвитку різних історико-культурних регіонів сучасного світу. Особливий інтерес серед дослідників останнім часом викликає робота М. Персі «Похибки цивілізації: локальні народи у структурі міжнародного співтовариства» (2016) [9], у якій автор дійшов висновку про існування низки парадоксів країнознавчого підходу до світової геополітики. Окремі аспекти глобалізації світових культур докладно проаналізував у своїй праці «Межі вестернізації» П. Гюрел (2017) [3]. У цілому, дослідникам вдалось обґрунтувати цивілізаційне бачення політології міжнародних відносин, рельєфно виокремити цивілізаційний чинник розвитку світової політики. У цьому сенсі кожне покоління політологів пропонує власне вирішення проблеми відсутності правової суб'єктності цивілізацій у міжнародних відносинах, оскільки цивілізаційні спільноти не мають правового статусу у світовій політиці, здійснюючи значний вплив на її перебіг, при цьому правова суб'єктність цивілізацій жодним чином не формалізована у міжнародному праві. Натомість у гуманітаристиці остаточно затвердилась концепція розподілу сучасного світу на дві цивілізаційні спільноти: східну та західну, що виступають як бінарні протилежності. Загальнопоширеним стало твердження про співіснування «західної» індивідуалістичної та «східної» колективістської, ірраціональної, орієнтованої на внутрішній світ людини цивілізаційної парадигми.

Переважає більшість теоретичних цивілізаційних моделей належить до геополітичних конструктів та мають високу прогностичну ефективність. Такі особливості, зокрема, відрізняють класичну модель «зіткнення цивілізацій» американського політолога, директора Інституту стратегічних досліджень Гарвардського університету С. Хантингтона. На аналогічні висновки нашттовхує його аналіз міжнародних відносин, а також прогнозований ним перехід світової

політики у нову фазу, у межах якої найважливішими діючими особами у міжнародних відносинах стають групи країн різних цивілізацій, а не державинації західного світу [2]. Наголос на визначенні рівня цивілізаційного розвитку окремих груп країн притаманний також теорії світ-сисеми І. Уоллестайна, що оперує категоріями «ядра», «напівпериферії» та «периферії» цивілізаційного розвитку в залежності від успіху країн у розробці та експорті нових технологій та ступеню незалежності від зовнішнього політичного та економічного впливу [5]. До аналогічних висновків доходить у своїх роботах розробник теорії глобальної цивілізації Г. Кіссенджер, наголошуючи на необхідності підтримки у світі глобального балансу сил за допомогою держав, які становлять основу світового порядку [6]. Цивілізаційна теорія використовується також і в основних положеннях концепції «великої шахівниці» З. Бжезинського, відповідно до якої домінуюче становище США у вирішальних позиціях світової влади базується на міжнародному розподілі сил та здатності контролювати політичні еліти євразійського простору [8]. Концепт, що пов'язує міжнародні відносини з цивілізаційним чинником, ще більш виразно простежується у теорії «третьої хвилі» цивілізації Е. Тоффлера, яка ґрунтується на спостереженні за динамікою змін у технологічній сфері, яка послідовно змінюється від аграрної до індустріальної та інформаційної стадії, результатом чого є нерівномірний цивілізаційний розвиток країн сучасного світу, оскільки різні типи технологічних цивілізацій змушені співіснувати одна з одною [9].

Таким чином, цивілізаційна теорія є одним із сучасних комплексних міждисциплінарних інструментів дослідження країнознавчих та геополітичних характеристик соціокультурних спільнот. Проведений аналіз сучасних дискурсійних практик використання основних засад цивіліографії у прикладних аналітичних дослідженнях демонструє зміщення акцентів на користь прогностичного моделювання, виявлення загальних тенденцій та закономірностей міжнародних відносин, що сприяє виразному переміщенню цивілізаційного аналізу у площину загальної геополітики, у межах якої категорія цивілізації виступає у якості зручної методологічної основи здебільшого глобального політологічного прогнозування як найвища форма теоретичного узагальнення світових процесів соціокультурного та технологічного розвитку. Значний внесок у розвиток теоретичних положень цивілізаційного аналізу міжнародних відносин внесла конструктивістська теорія ідентичностей, поставивши питання про можливість цивілізаційного самовизначення соціокультурних спільнот, а також формування різних ступенів цивілізаційної самосвідомості, безпосередньо порушивши питання про суб'єктність цивілізацій у міжнародних відносинах. З'ясована спрямованість наукових досліджень відображає прагнення експертів включити категорію цивілізації у практичний політологічний контекст, вийти за межі суто теоретичного ракурсу. Така оцінка досить чітко детермінує підходи до перспектив подальшої розробки проблеми з урахуванням результатів концептуалізації останніх досліджень та розширення можливості їх впровадження у політологічну практику.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Civilizational Dialogue and World Order: the Other Politics of Cultures, Religions, and Civilizations in International Relations / ed. by S. Michális, F. Petito. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2009. – 294 p.
2. Civilizational identity: the Production and Reproduction of Civilizations in International Relations / ed. by M. Hall, P. Jackson. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2007. – 243 p.
3. Gurel P. The Limits of Westernization: A Cultural History of America in Turkey / Peril Gurel. – N.Y. : Columbia University Press, 2017. – 288 p.
4. Headly J. M. The Europeanization of the World: On the Origins of Human Rights and Democracy / J. M. Headly. – Princeton : Princeton University Press, 2008. – 312 p.
5. Moller J. The Veil of Circumstance: Technology, Values, Dehumanization and the Future of Economics and Politics / Jorgen Ostrom Moller. – Singapore : Iseas-Yusof Ishak Institute, 2016. – 298 p.
6. Morris I. The Measure of Civilization: How Social Development Decides the Fate of Nations / I. Morris. – Princeton : Princeton University Press, 2014. – 400 p.
7. Morris I. Why the West Rules – For Now: The Patterns of History, and What They Reveal About the Future / I. Morris. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2011. – 768 p.
8. Oreskes N. The Collapse of Western Civilization: A View from the Future / Naomi Oreskes. – N.Y. : Columbia University Press, 2014. – 104 p.
9. Pearcey M. The Exclusions of Civilization: Indigenous Peoples in the Story of International Society / Mark Pearcey. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2016. – 155 p.
10. Scientific Realism and International Relations / ed. by J. Joseph, C. Wight. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2010. – 258 p.

СЕКЦІЯ 3. ФЕНОМЕН ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ

Бойко Ольга,

аспірантка

Запорізький національний університет

ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ

Дуже часто у сучасних засобах масової інформації можна зустріти дискусії стосовно ведення проти країн Балканського регіону російської гібридної війни. Загалом явище гібридної війни несе загрозу суверенітету та державності не тільки окремих країн, але і Європейському союзу, в цілому, його єдності та політичному устрою. Гібридна агресія Росії включає у собі комплекс економічних, політичних та інформаційних методів дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в країні. Серед них – дискредитація державної влади, пропаганда, дезінформація, хакерські атаки, підтримка проросійських організацій у країнах Європи і т.д.

Мета дослідження – проаналізувати інструменти та методи російської гібридної війни у Республіці Болгарія, та дослідити особливості і наслідки.

У наш час вже опубліковано низку досліджень та звітів, підготовлених низкою міжнародних організацій та аналітичними центрами, які присвячені російській «гібридній війні» та використанню пропаганди та дезінформації щодо країн Заходу. Однак Болгарія не часто зустрічається у аналітиці

російської гібридної війни. Дослідженням болгарської внутрішньополітичної ситуації та проникнення російських інтересів (головним чином економічні) в Болгарії, займався аналітик Д.Бечев [1]

Загалом Болгарія, як країна пост-радянського простору, наближена до Росії в історичному та культурному плані. Саме через це її медіапростір страждає від атак російської інформаційної пропаганди. Російська пропаганда має чітко визначені три опори в Болгарії. Це відбувається у найважливіших для суспільства областях - культура, бізнес та політика, що впливає на збільшення потоків дезінформації. Документ від 20 квітня 2014 року підтверджує загальну концепцію «державної політики Російської Федерації у сфері міжнародної допомоги в розвитку». Однак під глянцевим поняттям «міжнародна допомога на розвиток» лежить так звана «м'яка сила», завдяки якій російська пропаганда реалізується у зарубіжних країнах. Президент РФ, в одній з промов охарактеризував це як «набір інструментів і методів для досягнення зовнішньополітичних цілей без використання зброї, використовуючи інформацію та інших важелів впливу»[2]. У цій концепції прямо зазначається, що вона орієнтована на країни СНД, а також на країни з «історично дружніми відносинами з Росією», в яких граф Кремль традиційно класифікує Болгарію.

У галузі культури це Російський культурно-інформаційний центр (РКІЦ). Він працює з часів Радянського Союзу, на початку демократії РКІЦ продовжував своє існування в Болгарії, але спочатку – на знижених швидкостях. Переважно з концертами та курсами російської мови. Однак у 2014 році установа почала працювати все більшими темпами. Розпочато масштабну стипендіальну програму для студентів та аспірантів для навчання в російських університетах. В даний час у програму включено понад 500 університетів Федерації, а на початку програми було призначено 153 стипендії. А вже за 2017-2018 навчальний рік вони підскочили до 300.[3] Також, у 2015 році «Росспівробітництво» та МВС «Росія сьогодні» підписали угоду про співпрацю, згідно з якою «молоді журналісти» з інших країн щороку проходять навчання в Москві. Представники болгарських ЗМІ також пройшли навчання в цій галузі.

З впевненістю можна сказати, що в основі російської пропаганди лежать міжнародні засоби масової інформації RT (раніше Russia Today) і Sputnik News/Sputnik International, які зображують Болгарію як дружню до Росії, але обмежену ЄС. Політична еліта зображується вірною своїм «господарям», тобто. Брюсселю, Берліну та Вашингтону, хоча іноді реакція буває хиткою. Іншими словами, її образ потрапляє в загальний пропагандистський наратив та дискурс проти ЄС та НАТО, хоча і з деякими більш конкретними основними акцентами.

Також не менш центром пропаганди є російське посольство в Софії, адже саме через офіційні канали поширюється не правдива інформація про визначну роль Росії в історії Болгарії. До того ж популярною темою для пропаганди є обговорення та засудження вступу Болгарії у ЄС, зниження рівня життя населення та темпів розвитку економіки.

Тож, найбільш поширені теми в російській пропаганді у Республіці Болгарія стосуються: по-перше, НАТО (Балканський повітряний простір та

морська діяльність Альянсу в Чорному морі), по –друге, криза в Україні та санкції проти Росії, по – третє, криза біженців та (громадянська) війна в Сирії, по – четверте, енергетична політика (проекти «Південний потік»/ «Турецький потік»), видобуток сланцевого газу та проект АЕС «Белене»).

Російські таблоїди запропонувати ще одну тематичну лінію, пов'язану з болгарською туристичною промисловістю, і зокрема літній відпочинок на узбережжі Чорного моря, від якого російські туристи мають лише «негативний досвід».

Варто підкреслити, що російські ЗМІ націлені на свою внутрішню аудиторію, а основним джерелом пропаганди залишаються інформаційні агенції, що базуються в Болгарії, такі як News, Sofia Globe, Aspecto, Дума, Russia Today, Russian Diary, Bultimes та ін.) та близько 200 інших веб-сайтів та соціальних мереж. Російськомовні ЗМІ працюють переважно для місцевої російської аудиторії (і для читачів в Інтернеті за межами Російської Федерації). Потім такі сумнівні новини російською мовою передруковуються у болгарські ЗМІ, тим самим сприяючи поширення фейкових новин у Болгарії. Варто ще раз підкреслити, що російські ЗМІ зосереджені на свою вітчизняну аудиторію та читачів, а Кремль визначає «пропагандистські канали» як необхідне питання національної безпеки російськомовних за кордоном [4], особливо в Болгарії пострадянській країні з російськомовною меншиною або діаспорою, що становить другу за значимістю аудиторію читачів. Болгарські ЗМІ виконують цю функцію ефективніше, а отже можна вважати їх основним джерелом російської пропаганди в країні. Цікавим прикладом стала президентська кампанія в листопаді 2016 року, що привернула велику міжнародну увагу. Ці президентські вибори у Болгарії відрізнялась дуже стриманою кампанією, в якій переможець, Румен Радев був представлений як «проросійський кандидат». Обрання кандидата схвально обговорювалось Росії, а саме через офіційні заяви Кремля та російські ЗМІ, стимулюючи тим самим відповідну позицію у Болгарії [5].

Також частим явищем стали кібератаки, серед яких блокування сайту Президента і ЦВК, що вкотре похитнуло соціальний та політичний баланс в країні. Таким чином, наслідки від російської пропаганди мають довготривалий вплив і дозволяють російським ЗМІ використовувати підґрунтя яке вже сформовано.

Досить суперечливим є існування русофільських напівлегальних організацій у Болгарії, на кшталт «Шипка». Вони часто проводять акції з російськими прапорами у національні болгарські свята, показуючи свою проросійську ідентичність, тим самим створюючи сюжети для пропаганди у російських ЗМІ.

Активно застосовуються законодавчі «торги» (lawfare) проти Болгарії. До них відносяться погрози РФ ввести санкції проти Болгарії через замороження проекту «Південний потік», судова справа Росії, яка стосувалась скасування будівництва атомної електростанції «Белене» на території Болгарії. У останньому випадку болгарська сторона була змушена виплатити штраф

російському забудовнику «Атомбудекспортом» та завершити будівництво, що знехтувало громадську думку Республіки Болгарія.

Загалом, російська гібридна війна у Болгарії має на меті дискредитацію державної влади та створення проросійського іміджу Болгарії на міжнародній арені. Крім того не варто забувати про традиційні інструменти, як історія та релігія, які вкотре «нагадують» болгарському суспільству про єдність з російським народом, та вдячність за отримання державного суверенітету від Османської імперії. Сьогодні ж в Болгарії більшість не усвідомлює масштаб негативного впливу від гібридної війни, а тому процеси протидії знаходяться на початковому рівні.

Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок що в Болгарії існує внутрішньополітичний розкол щодо Росії. З огляду на складні історичні відносини, культурний зв'язок та енергетичну залежність від Росії, нинішня влада займає досить нерішучу позицію у відносинах з Росією. В основі російської пропаганди лежать міжнародні засоби масової інформації RT (раніше Russia Today) і Sputnik News / Sputnik International, які зображують Болгарію як дружню до Росії. Також, найбільшим успіхом російської гібридної війни проти Болгарії є президент Р. Радев, який займає проросійську позицію, та дискредитує державу в європейському співробітництві. Також перевага Росії у залежності від їх енергетичних носіїв та спільних економічних проектів – АЕС «Белене» і «Турецький потік-2», що завжди трансформується у політичну залежність. Разом із тим пропаганда завдяки місцевим ЗМІ призводить до поляризації болгарського суспільства. Водночас за останні кілька років Болгарія дедалі більше усвідомлює загрозу, яку російська гібридна війна несе для Європи та прагне дотримуватися твердої проєвропейської та пронатовської позиції: підтримує санкції проти Росії та активно працює у військових проектах НАТО.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Russia's Influence In Bulgaria: defence, foreign policy and security. – URL: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-report-RussiasInfluenceInBulgaria-preview-lo-res.pdf> (дата звернення: 19.06.2021).
2. Commentary: means, goals and consequences of the pro-kremlin disinformation campaign. – URL: <https://euvsdisinfo.eu/commentary-means-goals-and-consequences-of-the-pro-kremlin-disinformation-campaign/> (дата звернення: 19.06.2021).
3. Ведущие российские ВУЗы приглашают болгарских студентов, Русский дом в Софии. – URL: <https://bgr.rs.gov.ru/ru/news/4270> (дата звернення: 19.06.2021).
4. Russian Propaganda Outlets Declared 'Important for Country's Defense'. – URL: <https://www.themoscowtimes.com/2017/01/11/russian-propaganda-outlets-declared-important-for-countrys-defense-a56786> (дата звернення: 19.06.2021).
5. Болгария отдала честь генералу, Газета «Коммерсантъ». – URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3143253> (дата звернення: 19.06.2021).

Ken Rackers,
diplomat, military historian, US Army officer

ISRAELI EXPERIENCE OF HYBRID WAR

After the Cold War, analysts in many countries could not accurately describe emerging threats that did not fit the then-existing concepts and could not be clearly classified. The American military spoke of "hybrid threats," the Russians of "asymmetric wars." Israel, given its geographical location, adhered to the "peripheral doctrine" of the first Prime Minister Ben Gurion [2, p. 132].

Having survived three devastating wars (1948, 1967, 1973), Israel in the following decades tried not to fight anyone. However, he was forced to conduct five military campaigns against the enemy, which was a union of states and non-state actors (NGOs): the First Lebanese War (1982), the First Intifada (1987-1993), the Second Intifada (2000-2004), the Second Lebanese war (2006) and Operation Cast Lead (2008-2009). Since the beginning of the Israeli-Hezbollah conflict in 2006, the term "hybrid threats" has been used to describe the growing complexity and non-linearity of "threat actors" who have undermined the status quo.

The growth of these actors, who reconnected regular and irregular opportunities in a new way and suddenly moved them to create a strategic effect in the right directions, contributed to the fact that the concept of hybrid threats attracted attention and became the subject of much discussion. From this discourse came the term "hybrid wars" [1]. In today's world, Israel is perhaps the only country that has gained experience in waging wars in various areas - traditional (land, sea, air), economic (sanctions of Arab countries and their allies) and terrorist (in Israel and in other countries where attacks on Jews). Historically, as soon as one form of war with Israel failed, there was a process of strategic adaptation of its enemies to this situation and new spaces for attacks were chosen. As the old form of war changed to a new one, Israel was forced to adapt, conceptualize it properly, assess the nature and severity of the threat, and develop its own strategic concepts, institutions, and behaviors to respond adequately to the changing situation. The rapid ability to recognize the looming threat of war, to properly assess and respond effectively, has thus become a critical need for Israel's national defense strategy.

Now Israel is at the stage of the last change in the space of war. The new conflict is a hybrid war in which non-Western countries and non-state actors form transnational alliances, use uncontrolled spaces, global institutions and international law to wage military, terrorist, informational, and diplomatic struggles against Western democracies. This new "hybrid" form of war manifests itself in two forms: the formation of an alliance between the state and NGOs and the use of international law and international organizations. This has become possible as a result of globalization and the spread of technologies that empower organizations, networks, or even individuals that they have never had before.

After the Cold War, the characteristic features of hybrid wars began to gain strength. The first feature is that the main participants in the wars have changed. Traditional war between two countries or more countries (war between states) has become a rare phenomenon and seems to be becoming increasingly rare. Today, armed conflicts in most cases take place either within the state (civil war) or between Western and non-Western opponents - rather backward, non-nuclear, non-state actors and terrorist groups. In the 124 armed conflicts that took place from 1989 to 2007, 117 took place in individual countries or in border conflicts between NGOs and the

state. Only seven conflicts can be described as war between states. The number and strength of NGOs remain fairly stable and even tend to increase. Currently, there are 345 non-state actors in the world [3, P. 128]. The second feature of hybrid wars is the formation of dynamic alliances (formal and informal) between non-Western countries and NGOs. Here, as a well-known example, we can name the "radical axis" Iran - Syria - Hezbollah - Hamas. Other such alliances include Pakistan, the Taliban network that opposes NATO forces in Afghanistan; alliance Pakistan - Hezbollah Mujahideen against India in Kashmir.

Conflicts between Western countries and their alliances, on the one hand, and non-Western countries and NGOs, on the other, are neither a traditional war between states nor internal unrest. They challenge the traditional categorization of armed conflicts, erode the responsibility of states for armed attacks and undermine the deterrence of NGOs from carrying out force operations [5, P. 62]. The third feature is the capture of "unmanaged spaces" by non-Western countries and their NGO allies and the use of such spaces as bases for attacks. The conquest of "physical space" by non-Western countries and NGOs, where the weakness of the state or its complete collapse creates a vacuum of public order and the disappearance of the monopoly on the use of organized violence, is certainly the most serious, growing and underestimated strategic threat. The weakness of the state undermines its fundamental responsibilities for security. Today's situation around Israel is shaped by weak states (Lebanon, Jordan, Syria) and unrecognized states (Gaza Strip, Somalia, Sudan). The list of territories poorly managed or not managed at all can be expanded: Afghanistan, Libya, Syria, Eritrea, Yemen. Weak countries are a source of conflict, as the vacuum of state power attracts all kinds of violence: anti-government riots, inter-tribal, ethnic, religious and other conflicts. NGOs operate within weak states. Weak state institutions usually mean weak border control, which in turn leads to the penetration of militants, weapons, finances and drugs.

The development of international law, law enforcement in the International Criminal Court resulted in the use and violation of domestic and international laws and institutions as a means of military, diplomatic and economic destruction of his opponent. The purpose of using the international legal system is as follows: - neutralization of state power and the ability to take military action, even when they are necessary and justified, sowing fear of legal punishment among politicians, military command and soldiers; - "beheading" of political and military leadership by creating legal difficulties, arrests and prosecution; - declining military and technological capabilities, convincing corporations and investors that it would be suicidal to do business with a state that is under attack by NGOs; - questioning the ability of the legal system of the attacked state to independently and fairly investigate complaints of violations, which would be grounds for replacing these decisions by decisions of external (international) actors; - to carry out an accusatory, accusatory and demonizing strategy in international public opinion.

LITERATURE AND SOURCES

1. Alpher Y. Periphery: Israel's search for Middle East. Lanham, 2015.
2. Hoffman F.G. Conflict in the 21st Century: the rise of hybrid wars. Arlington, 2007. 284 p.
3. Hoffman F.G. Hybrid warfare challenges / Joint Force Quarterly. 2009. N 52 (1). P. 124 - 136.

4. Hoffman F.G. Hybrid vs. compound war, the Janus Choice: defining today's multifaceted conflict // Armed Forces Journal. 2009. Oct. URL: <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war>

5. Magen A. Hybrid wars and the “gulliverization” of Israel // Israel Journal of Foreign Affairs. 2011. Vol. 1. P. 59 - 67.

Сльников Михайло,

к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

КОНВЕНЦІЯ МОНТРЕ І КОНФРОНТАЦІЯ РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН 1920–1940-Х РР.: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Під час відкриття телевежі у Стамбулі 29 травня 2021 р. президент Турецької Республіки Р. Т. Ердоган оголосив про початок будівництва штучного каналу в обхід протоки Босфор. Мегапроект «Kanal İstanbul» сполучить Чорне і Мармурове моря. У ЗМІ почали лунати припущення, що цього каналу не буде стосуватися положення Конвенції Монтре 1936 р., викликавши занепокоєння нинішньої російської влади [4]. Століттями чорноморський регіон був зоною суперництва спочатку Османської і Російської імперій, а згодом – Турецької Республіки і СРСР [9, с. 70-76; 2, с. 409-412].

Згідно Лозаннської угоди від 24 липня 1923 р. передбачалася демілітаризація та міжнародний статус Чорноморських проток. В обговоренні питання режиму проток брала участь єдина радянська делегація від РРФСР, Української і Грузинської РСР, виступивши за закриття Чорноморських проток для всіх військових кораблів як в мирний, так і у військовий час, а також повну свободу торгового мореплавства. Однак до остаточного проекту делегація допущена не була. Туреччина вимушена була демілітаризувати Босфор і Дарданелли, військові кораблі фактично могли заходити у Чорне море без обмежень. Це положення викликало найбільше занепокоєння радянської дипломатії [6, с. 153-154]. Під час підписання 17 грудня 1925 р. радянсько-турецького Договору про дружбу та нейтралітет радянська сторона намагалася переглянути статті Лозаннської угоди, які б полегшували проходження через Босфор і Дарданелли радянських військових кораблів. Однак Туреччина не схотіла загострювати відносини з іншими державами [6, с. 187–188].

Після приходу 1933 р. до влади у Німеччині А. Гітлера і військової активізації Італії у Середземному морі, Туреччина почала зондувати питання «лозаннського спадку» стосовно Чорноморських проток. 20 липня 1936 р. на міжнародній конференції в Монтре була прийнята нова Конвенція по протоках, що діє і в нас час. Для незалежної України Конвенція набула чинності 3 квітня 1992 р. [7]. Радянська сторона була проти пункту про обмеження проходу через Протоки військових кораблів чорноморських держав [6, с. 225-226]. Перемогла британська позиція стосовно повної рівності як для чорноморських, так і нечорноморських держав. Туреччина мала право на свій розсуд регулювати режим Проток, зокрема дозволяти військовим кораблям нечорноморських

держав перебувати в акваторії необмежений час [2, с. 412-413]. Конвенція призвела до конфронтації російсько-турецьких відносин у 1930–1940-х рр.

Смерть президента Мустафи Кемаля Ататюрка 10 листопада 1938 р. поглибила розлом у радянсько-турецьких відносинах. Підписання пакту Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р. Туреччина зустріла з тривогою, і, як вказують турецькі історики М. Гонлюбол і Б. Оран, «шляхи Радянського Союзу і Туреччини розійшлися» [14, с. 34; 15, с. 29]. З початку Другій світовій війни Туреччина посилила контроль над Протоками, і це дратувало СРСР. Після затримання 14 липня 1940 р. катеру «Москва» біля входу в Босфор під радянський уряд заявив про порушення статті 4 договору Монтре. Туреччина у відповідь заявила, що СРСР не підходить на роль захисника цього договору [5, с. 84]. В тому ж році Й. Сталін запропонував розділити Туреччину між Радянським Союзом і Болгарією, проти цього виступила Італія [3, с. 136]. Після нападу Німеччини на СРСР радянська сторона звинувачує турок в прогерманських настроях. Напруга, що виникла у радянсько-турецьких відносинах, трагічно відбилася на долі тюркського населення Кавказу і Криму, яке протягом квітня-червня 1944 р. було депортоване за Урал [3, с. 137]. Це були елементи політики тиску на Туреччину з боку Кремля.

З осені 1944 р. відправною точкою радянської політики щодо Туреччини була ревізія Конвенції Монтре. Це питання обговорювалося Й. Сталіним і У. Черчиллем під час візиту британського прем'єра до Москви в жовтні 1944 р. [11, с. 48]. 15 січня 1945 р. радянська сторона висунула умови підписання двосторонньої радянсько-турецької угоди [8, с. 63], серед основних положень якої зазначався спільний захист зони Проток і встановлення Туреччиною в Протоках режиму за погодженням з СРСР [3, с. 163-164]. 19 березня 1945 р. Радянський Союз розірвав радянсько-турецький Договір про дружбу і нейтралітет, що діяв 20 років [8, с. 63-64]. Туреччина відповіла, що «якби була здійснена система безпеки, яку хотіла створити Туреччина, то війська Гітлера ... не наважилися б напасти на СРСР. ... Московський уряд свою безпеку шукав в угоді з Берліном» [3, с. 181-182]. Наступним кроком були територіальні претензії СРСР, що переросло у «війну нервів» 1945–1947 рр. і зближення Анкари зі США. 7 червня 1945 р. СРСР висунув Туреччині ряд вимог: уступити Радянському Союзу території у Східній Туреччині, дозволити будівництво військової бази в протоках, організувати спільний радянсько-турецький контроль над Босфором і Дарданеллами. 18 серпня були визначені розміри майбутніх територій, що увійдуть до Вірменської і Грузинської радянських республік [3, с. 210-211], збільшивши площу першої на 80%, а відповідно другої – на 8% [1]. Вимоги носили характер політичного пресингу [10, с. 20].

Посилення радянського тиску на Туреччину змусило США вжити ряд кроків у відповідь, заявивши, що вимоги Москвою Анкарі «... є абсолютно неприйнятними і несумісними з духом і принципами, на яких США спільно з СРСР збираються будувати нову міжнародну організацію» [13, р. 1022-1023]. На Потсдамській конференції СРСР оголосив дві претензії до Туреччини – територіальні вимоги і перегляд режиму Проток. Проблема Проток сама складалася з двох частин: перегляд Конвенції та надання Радянському Союзу

військової бази в протоках [3, с. 232]. 31 липня 1945 р. США і Великобританія виступили з пропозиціями щодо Чорноморських проток. Перегляду Конвенції Монтрю не відбулося, що було значною поразкою Радянського Союзу і особисто Й. Сталіна, що з 1920-х років намагалися взяти під свій контроль Боспор і Дарданелли. Союзники також не підтримали територіальні претензії СРСР до Туреччини – ще одна поразка радянського керівництва.

Вашингтон взяв на себе зобов'язання протидіяти зростаючому впливу і експансії Радянського Союзу, будь то військовим або політичним шляхом. Починаючи з 1946 р. США зайняли жорстку антирадянську політику щодо захисту Туреччини від радянських нападок. Секретні німецькі документи, захоплені американцями, сприяли відтворенню повної картини радянських намірів на Середньому Сході, в районі Середземного моря [12, с. 302]. Така позиція США привела до того, що «війна нервів», розпочата Радянським Союзом проти Туреччини як наслідок нейтралітету в роки Другої світової війни, починає поступово сходити нанівець. Цьому сприяла американо-турецька угода від 12 липня 1947 р. про надання Туреччині військової допомоги згідно «доктрини Трумена». В ній було зазначено, що радянський тиск, під яким знаходилась Туреччина, є широкомасштабною загрозою для великого простору – від проток Босфор і Дарданелли й до Китаю.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Балиев А. Мечта о «Великой Армении». В 1945–48 гг. Сталин готовился отобрать у Турции армянские земли. URL: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1213799040> (дата звернення: 28.05.2021).
2. Васильева Н. В. Черноморские проливы – императив российской/советской внешней политики в Восточном Средиземноморье: мифы и геополитические реалии (первая половина XX в.). *Славяне и Россия*. 2017. № 1. С. 408–424.
3. Гасанлы Дж. П. СССР – Турция : от нейтралитета к холодной войне (1939–1953). Москва : Центр Пропаганды, 2008. 663 с.
4. Ердоган назвал дату строительства канала Стамбул, що може скасувати чорноморську конвенцію Монтре. URL: (<https://novynarnia.com/2021/05/29/erdogan-kanal/>) (дата звернення 30.05.2021).
5. Кайгусуз Дж. Турецко-советские отношения в контексте международной военно-политической конфронтации (1920–1991 гг.) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03. Нижний Новгород, 2017. 146 с.
6. Киреев Н. Г. История Турции – XX век. Москва: ИВ РАН: Крафт+, 2007. 608 с.
7. Конвенція про режим проток (укр/рос). *Законодавство України. Документ 995_228, чинний, поточна редакція – Прийняття від 20.07.1936.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228 (дата звернення: 28.05.2021).
8. Кочкин Н. В. СССР, Англия, США и «Турецкий кризис» 1945–1947 гг. *Новая и новейшая история*. 2002. № 3. С. 58–77.
9. Озбай Ф. Черноморский фактор в турецко-российских отношениях. *Актуальные проблемы изучения современной Турции : материалы междунар. науч. конф.* (Нижний Новгород, 21 апр. 2010 г.). Нижний Новгород – Стамбул : ФМО ННГУ, ИСИ ННГУ, Центр стратегических исследований мудрецов «BILGESAM», 2011. С. 70–84.
10. Смольняк И. В. Турция во внешнеполитических конструкциях США и СССР во время Второй мировой войны и первые послевоенные годы. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2016. № 3. С. 13–24.

11. Смольняк И. В. У истоков политики Сдерживания: Черноморские проливы как фактор напряжённости внутри Большой тройки на завершающем этапе Второй мировой войны. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2015. № 8. С. 48–57.
12. Юнгблуд В. Т. Внешнеполитическая мысль США 1939–1945 годов. Киров : Изд-во ВГПУ, 1998. 360 с.
13. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume I. Washington : United States Government Printing Office, 1960. 1062 p.
14. Gönlübol M. Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919–1990. Ankara : Siyasal Kitabevi, 1993. 133 s.
15. Oran B. Türk Dış Politikası Cilt 1. İstanbul : İletişim Yayınları, 2012. 900 s.

Михтуненко Вікторія,
к.і.н., старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК НОВА ФОРМА МІЖДЕРЖАВНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

На початку ХХІ століття з новою силою заявив про себе феномен гібридної війни, яка служить однією з причин істотних зрушень в сучасному світовому порядку. При цьому суть і сенс війни кардинально змінилися, проте вищі інтереси, з нею пов'язані, зберігаються і не відрізняються від карбованої формули Карла фон Клаузевіца: «Мета будь-якої війни полягає в тому, щоб досягти миру на сприятливих для переможця умовах».

Сучасний світовий порядок зациклений на парадигмі тотальної війни як єдиного способу вирішення геополітичних і суспільно-соціальних питань. При тому цей порядок базується відразу на двох концепціях, які допомагають здійснювати цю стратегію, - на концепції гібридних (таємних) воєн і концепції тотальної «справедливої війни», коли поняття війни як злочину трансформується в поняття війни як форми наведення «світового порядку».

Іншими словами, війна вводиться в ранг природного правового і політичного інструменту, а по суті, формуються і використовуються масштабні і практично нічим не регламентовані поліцейські міжнародні функції, оскільки міжнародні інститути і структури, що відповідають за питання безпеки, показали свою слабкість і безрезультатність перед викликами і погрозами сучасності. Таким чином, сучасна війна поступово набуває рис, більш властивих за формою до війн громадянських, з орієнтацією на пріоритетність сили, як основного інструменту встановлення порядку.

У військово-політичному контексті під гібридною війною розуміється використання вкрай різноманітних тактик військової, політичної та соціально-економічної дестабілізації на території супротивника. Таким чином, гібридна війна, поряд з «звичайною» традиційною війною, включає в себе також і політику «іншими засобами» для досягнення певних політичних цілей і може проводитися в різних просторах:

- інформаційному (засоби масової інформації, інтернет-простір);

- кіберпросторі (застосування технічно складних комп'ютерних програм, націлених на нанесення шкоди великим промисловим підприємствам та іншим стратегічно важливих об'єктів, а також спеціальних програм-шпигунів проти конкретних державних і промислових об'єктів з метою отримання інформації про закриті розробки, в тому числі в оборонно-промисловому комплексі);
- дипломатичному (традиційна форма політичного протиборства);
- внутрішньополітичному (використання будь-яких наявних протиріч в суспільстві противника - від релігійних і міжетнічних конфліктів до зіткнень між спортивними вболівальниками);
- економічному (застосування економічних та фінансових санкцій та контрсанкцій, ослаблення супротивника в ключових секторах економіки, організація «керуваного краху» на ринку національної валюти).

Таким чином, в результаті глобалізації та інтернаціоналізації політико-економічних зв'язків в глобальному геополітичному просторі політичний та економічний тиск в рамках міждержавної конфронтації може принести дуже високі результати за рахунок використання фінансово-економічних важелів впливу на національну економіку країни-опонента. Дана обставина є методологічно значущим при виборі пріоритетів макроекономічної політики, а також політики економічної і національної безпеки країн, задіяних в міждержавному протиборстві.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Hoffman F.G. Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. P. 72.
2. Kraatz S. The Russian Embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU. Policy Department A: Economy and Scientific Policy. European Parliament, 2014. PE 536.291. P. 10.
3. Nichol J. Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests. Congressional Research Service. Washington DC, March 31, 2014. 89 p.

Скрябін Олександр,

*к.і.н., старший науковий співробітник
науково-дослідного центру Військового інституту
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Вановська Інна,

*к.і.н., доцент, провідний науковий співробітник
науково-дослідного центру Військового інституту
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ДІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ (2014–2018 рр.)

У сучасних умовах глобалізованого світу, бурхливого розвитку комунікацій, інформаційних технологій тощо, з'явилися нові спроможності у вирішенні суперечок між державами для реалізації власних національних інтересів. Це надало можливість деяким амбітним країнам здійснювати збройну агресію з використанням “гібридних” методів і механізмів, пріоритетом у яких є політичні, економічні, інформаційно-пропагандистські заходи, а воєнні засоби

використовуються для їх силової підтримки. Це підтверджується подіями російсько-українського збройного конфлікту, який розпочався у 2014 році і триває досі. Ключову роль у протистоянні російській агресії зіграли Збройні Сили України. У цій праці крізь призму історичної періодизації показано дії Збройних Сил України у протистоянні з агресором.

Вже під час початкового періоду російсько-українського збройного конфлікту (20 лютого – початок квітня 2014 року) було продемонстровано його гібридний характер, коли нестандартними для воєнної науки методами війська РФ окупували територію Автономної Республіки Крим. Особовий склад військових частин Збройних Сил України фактично був позбавлений права застосувати зброю, оскільки був заблокований “ніби́дто мирними місцевими мешканцями” при підтримці підрозділів регулярних військ РФ.

Перший період збройного конфлікту (початок квітня – 5 вересня 2014 року) розподілено на три етапи [3, с. 20].

Перший етап (квітень – червень 2014 року) характеризується активними діями російських спецслужб по дестабілізації обстановки в східних та південних областях України, що призвело до захоплення незаконними збройними формуваннями (НЗФ) великих територій Донецької і Луганської областей. Керівництво та основу цих загонів склали російські найманці, які мали бойовий досвід у гарячих точках. Для стабілізації обстановки керівництво України застосувало сили сектору безпеки і оборони.

Зміна у розумінні державного керівництва завдань АТО поступово впливала на формат залучення і участі в ній частин і підрозділів української армії. На початку етапу вони застосовувались переважно як допоміжні сили для забезпечення операції, що здійснювалась правоохоронними органами. Особовий склад військ виконував завдання з патрулювання на небезпечних ділянках місцевості, охорони державних і військових об’єктів, ізоляції місць скупчення незаконних збройних формувань. Для недопущення розширення кризового району, ввезення зброї, боєприпасів з території Російської Федерації, створення умов для функціонування органів влади, підрозділи Збройних Сил України здійснили ізоляцію кризового району [4, с. 94-95].

Під час другого етапу (1.07 – 24.08.2014 року) українські війська взяли бойову ініціативу в протистоянні з противником під свій контроль. Кільце ізоляції кризового району вдалося звузити, а підрозділи російських найманців були оточені і поділені на окремі осередки, що створило передумови для успішного завершення звільнення території Сходу України. У цей час дії військових підрозділів мали переважно наступальний характер, у поєднанні з несенням служби на блокпостах та рейдовими діями [2, с. 16].

Третій етап (25.08 – 5.09.2014 року) характеризується вторгненням на територію Донецької і Луганської областей регулярних військ російської армії, що кардинально змінило бойову ситуацію. Значні сили одного з угруповань українських військ були оточені під містечком Іловайськ і з боями проривали кільце оточення щоб з’єднатися з основними силами. Поступово, з значними втратами, сили АТО стабілізували лінію зіткнення і не допустили просування російських окупаційних військ в глибоку територію України [3, с. 32]. Під час цього

етапу основною формою застосування військ (сил) стало ведення оборонних дій (операцій) оперативно-тактичними угрупованнями.

Отже, під час першого періоду відбулася зміна форми російської агресії з прихованої у відкриту. Це не дало можливості українським військам завершити розгром незаконних збройних формувань і вимусило їх вступити у відкрите протистояння з регулярними військами країни–агресора.

Другий період збройного конфлікту (5 вересня – 30 квітня 2014 року) розподілено на п'ять етапів.

Для четвертого етапу (5 вересня 2014 року – 14 січня 2015 року) характерною стала поступова стабілізація лінії зіткнення. З незаконних збройних формувань, що діли на захоплених територіях Російською Федерацією були сформовані регулярні сили так званих “Донецької народної і Луганської народної республік” (“ДНР і ЛНР”) у складі 1 і 2-го армійських корпусів, які вчиняли чисельні збройні провокації на лінії зіткнення.

Для недопущення активних наступальних дій з боку російських окупаційних сил, на лінії зіткнення сторін Україна розпочала масштабне будівництво лінії оборони. Дії сил АТО були спрямовані на утримання суцільної смуги ізоляції кризового району; припинення спроб проникнення ДРГ противника на підконтрольні українській владі території [2, с. 16].

П'ятий етап (15 січня – 20 лютого 2015 року) ознаменований відбиттям другого наступу російських окупаційних військ. Найважливішими операціями Збройних Сил України на Сході України стали деблокування армійських підрозділів в Донецькому аеропорту (18 – 26.01.2015) та виведення угруповання військ з-під ударів противника в районі м. Дебальцеве (27.01 – 18.02.2015). Це угруповання з мінімальними втратами вийшло з-під ударів противника і з'єдналося зі основними силами, які діяли назустріч, оволоділи важливим рубежем, що в подальшому дозволило стабілізувати обстановку. Українські війська зайняли вигідне оперативне положення, а просування противника вглиб території України було зупинено [1].

Під час шостого етапу (21 лютого 2015 – 20 вересня 2016 років) відбулося зміцнення лінії оборони, що у поєднанні з вжитими заходами з бойової виучки частин і підрозділів Збройних Сил України стало важливим фактором під час відбиття наступу російських окупаційних військ біля Мар'їнки у червні 2015 року. У цих бойових діях підрозділи противника зазнали поразку, втратили значну кількість особового складу і техніки. У подальшому, відмовившись від активних наступальних дій російські окупаційні війська на Донбасі перейшли до тактики “турбуючих дій”, з метою виснаження наших підрозділів.

Протягом 2015 року в умовах обмеженої кількості сил і засобів АТО відбулось переформатування району АТО в чітко визначені оперативно-тактичні угруповання з необхідним комплектом військ, склад яких визначався у залежності від кількості небезпечних напрямків [2, с. 16]. У 2016 році умови оперативної обстановки знову обумовили перехід від маневреної оборони, рейдових та штурмових дій до виконання завдань стабілізаційної операції.

Сьомий етап (21 вересня 2016 – листопад 2017 років) характеризується розведенням сил і засобів сторін конфлікту за результатами рішення

Тристоронньої контактної групи у Мінську (Республіка Білорусь), але по всьому периметру збройного протистояння противник зосереджував зусилля на просуванні своїх підрозділів вглиб так званої “сірої зони”. Найбільш жорсткі бойові дії відбулися в Авдіївській промзоні (грудень 2016 року) і Світлодарській дузі (грудень 2016 року – січень 2017 року), де українські війська відбили низку атак російських окупаційних військ, зуміли розвинути успіх і покращити тактичне положення.

Восьмий етап (листопад 2017 – квітень 2018 років) характеризується поступовим завершенням АТО. Для покращення оперативного-тактичного стану на окремих ділянках лінії зіткнення з підрозділами російських окупаційних сил звільнялись вигідні ключові об’єкти чим порушувались важливі комунікації противника та обмежувався маневр його резервів. Цим закладалися умови для проведення в майбутньому активних дій українською армією на визначених оперативних напрямках на тактичну або оперативну глибину.

З 30 квітня 2018 року розпочалась операція Об’єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей. Вона проводиться на цих територіях в особливих умовах до їх звільнення і відновлення конституційного ладу.

Отже, участь Збройних Сил України в антитерористичній операції стала наслідком збройної агресії з боку Російської Федерації. Розподіл російсько-українського збройного конфлікту на періоди дає можливість побачити, що в першому періоді конфлікту, в результаті активних наступальних дій Збройних Сил України, незаконні збройні формування були заблоковані і приречені до ліквідації. Для недопущення цього РФ задіяла регулярні війська, чим розв’язала відкриту агресію до нашої держави. Збройні Сили України зуміли зупинити війська агресора і стабілізувати лінію зіткнення. Другий період АТО характеризується подальшим нарощуванням військового потенціалу противника і спробами вклинитися вглиб України, що зумовило створення українською стороною лінії оборони і перехід частин і підрозділів Збройних Сил України в АТО спочатку до оборонних, а згодом стабілізаційних дій.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі з 27 січня до 18 лютого 2015 року, <https://www.mil.gov.ua/analitichni-materiali/analiz-generalnogo-shtabu-zsu-shhodo-bojovih-dij-na-debaltzevskomu-placzdarmi-z-27-sichnya-do-18-lyutogo-2015-roku.html>
2. Баргилевич А.М. Аналіз форм та способів застосування Сухопутних військ Збройних Сил України в антитерористичній операції. / Баргилевич А.М. // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції. Львів: НАСВ; 2018. 389 с.
3. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [С. Сегеда, В. Шевчук, В. Грицюк та ін.; голова робоч. гр. І. Руснак. – К.: НУОУ, 2017. – 162 с.
4. Скрябін О.Л. Збройні Сили України в антитерористичній операції (2014 рік): історико-хронологічний аспект. / Скрябін О.Л. // Воєнно-історичний вісник. 2015; №4 (18): с. 94-98

СЕКЦІЯ 4.
**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ: ПАРАДИГМИ,
СИСТЕМИ, МОДЕЛІ, ІНСТИТУТИ, СПЕЦИФІЧНІ ГАЛУЗІ**

Vdovychenko Victoria,
Associate Professor, PhD
Borys Grinchenko Kyiv University

**SISTEMA PAESE AS A PUBLIC DIPLOMACY APPROACH OF ITALY TO
OVERCOME PANDEMIC IMPACT OF COVID-19**

The pandemic impact on the political, economic and social life caused by the SARS-COV-2 virus prompted the world to overcome this challenge within rapid response solutions and to look for effective methods and measures to counter its consequences. Lockdowns were hitting each and every country demanding new quarantine restrictions. These measures have completely changed the dimensions of the world economies as the ‘focus on ourselves’ prevailed within decision-making of the EU countries in particular. Moreover, it demonstrated that the public diplomacy strategies and country branding should adapt in this realias, especially when all the countries are having vaccination campaigns.

This article presents a critical review of the impacts of the pandemic on the public diplomacy strategies in Italy during first half of the 2021. By analyzing the approaches and responses to the vaccination campaign, it tries to seek perspective on how it is possible to become more economically resilient and nation-serving.

The focus is now shifting from the development to the rapid and equitable distribution of vaccines, the demand for which far exceeds the supply. The uneven course of national immunization campaigns amid a growing number of infections and deaths is increasing political and societal pressure on the pace and scale of vaccinations.

The coronacrisis dealt a significant blow to the Italian economy. In 2021, Italy is expected to need at least 11.8% of GDP in additional loans to protect the socio-economic system from the effects of the pandemic [5, p.21-22]. Recently, the Italian government approved another loan ‘portion’ of 40 billion euros for new measures to stimulate economic recovery. At the same time, the total cost of countering COVID-19 in Italy will be 170 billion euros [5, p.8-9].

By a decree passed on December 2, 2020, which entered into force on January 2, 2021, Italy began to vaccinate its citizens [2]. Against this background, the country has experienced a crisis period associated with a change of government, and at the same time the process of ideological fragmentation of two key parties - the Democratic Party and the 5 Star Movement, where new leaders have emerged.

Based on agreements with the EU, Italy will receive 224 million doses of vaccines, distributed as follows: AstraZeneca - 40.16 million doses, Johnson & Johnson - 26.57 million doses, Sanofi - 40.38 million doses, Pfizer / BNT - 65.76 million doses, CureVac - 29.89 million doses, Moderna - 21.24 million doses.

Priority during vaccination was given to medical and social health workers, the elderly and nursing home workers [4].

The management of the vaccination plan in Italy is constantly monitored by the Ministry of Health, the Special Commissioner for the matter, the regions and the autonomous provinces. The vaccination campaign is supported by a special information system to ensure integrity, safety and transparency. Coordination is also under way with the Italian Ministry of Defense, which is turning individual military facilities into vaccination centers.

At the same time, the Ministry of Foreign Affairs of Italy, the Ministry of Economic Development of Italy, responsible for foreign trade, are at the top of the 'Sistema Paese', as decision-makers of the guidelines and strategies the Ministry with responsibility for Tourism [1, p.16]. There is no specific forum for dialogue between these two ministries which are instead included in the broader coordination committees in which other subjects participate. A 'forum for dialogue' is specifically controlled by the Minister of Foreign Affairs Luigi Di Maio. In particular, in the pandemic times, a focus to overcome losses related to "Made in Italy" brand worldwide prompts to forget about conflict of interests between various ministries and try to cooperate and coordinate together [3].

The characteristic activities of the 'Sistema Paese', promotion, consultancy, financing, training, are carried out in overlap between different entities, only export insurance and the assumption of participation in risk capital, the latter peculiar to Italian experience, can be traced back to a single and well-identified actor.

In general, the entire "Sistema Paese" as a set of institutional, political, business, cultural and social components that contribute to the development of the Italian nation, support vaccination campaigns. For example, the Italian national post office Poste Italiane supports the regions of Italy with its own information systems and distributes materials through the courier company SDA Express.

SOURCES AND LITERATURE:

1. Caffarelli F.V., Veronese G. Questioni di Economia e Finanza. Il sistema paese a supporto dell'internazionalizzazione. Settembre, 2013. P. 11-14.
Numero 196 – Settembre 2013
2. European Economic Forecast. Spring 2021. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Institutional Paper 149. Italy. Pp.74-76. Electronic source - https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip149_en.pdf - June 25, 2021.
3. Made in Italy, tutti con Di Maio: 'Vola grazie a sua intuizione Patto Export'/ Affari Italiani, 23 gennaio, 2021. Electronic source: https://www.affaritaliani.it/politica/made-in-italy-tutti-con-di-maio--vola-grazie-a-sua-intuizione-patto-export-718409.html?refresh_ce – June, 25, 2021
4. Piano vaccini anti-COVID. Ministero della salute d'Italia. Electronic source: <https://www.salute.gov.it/portale/nuovocoronavirus/dettaglioContenutiNuovoCoronavirus.jsp?lingua=italiano&id=5452&area=nuovoCoronavirus&menu=vuoto> - June 25, 2021.
5. Iniziative per il rilancio "Italia 2020-2022". Comitato di esperti in materia economica e sociale. Rapporto per il Presidente del Consiglio dei Ministri. Giugno 2020. 53 p. Electronic source: https://www.governo.it/sites/new.governo.it/files/comitato_rapporto.pdf - June, 25, 2021.

Концур Вікторія,

к.і.н., доцент

Горлівський інститут іноземних мов

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ «ПАМ'ЯТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ» (EVZ) В УКРАЇНІ

У сучасному світі культурно-освітня співпраця держав стала одним із інструментів розбудови міжнародних відносин. Прикладом такого формату взаємодії є діяльність фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (“Erinnerung, Verantwortung und Zukunft” (EVZ)) Федеративної Республіки Німеччина в Україні.

Фонд був заснований з ініціативи німецьких підприємств і держави у 2000 році, насамперед для організації виплати компенсацій колишнім підневільним робітникам та особам, які постраждали від націонал-соціалізму. Програму виплат Німеччина здійснювала з 2001 по 2007 роки. Більше 1,66 мільйона осіб у майже 100 країнах світу отримали в цілому 4,4 мільярда євро, з яких Україна отримала понад 400 мільйонів євро [9]. На думку Федерального президента Хорста Келера, здійснення цих виплат сприяли тому, «що страждання були визнані стражданнями, а вина і відповідальність отримали також відчутне матеріальне вираження» [1].

В умовах націонал-соціалізму з 1939 року і до кінця Другої світової війни близько 8,4 мільйона іноземних цивільних підневільних робітників і 4,5 мільйона військовополонених залучалися до примусових робіт у концентраційних і трудових таборах, інших місцях ув'язнення, на промисловості і в сільському господарстві. Із загальної кількості іноземних цивільних підневільних робітників 5,5 мільйона (65,5%) становили остарбайтери (нім. Ostarbeiter – східний працівник), з-поміж яких 30% становили діти віком від 10 до 14 років [2]. Таким чином, Фонд є своєрідним виразником політичної і моральної відповідальності німецької держави за заподіяні націонал-соціалістським режимом збитки. Але, далеко не всі жертви змогли отримати компенсацію. Наприклад, інтерновані італійські солдати або радянські військовополонені, які, хоча і були задіяні на примусових роботах, не могли розраховувати ні на компенсацію, ні на гуманітарну допомогу, тільки тому, що були військовополоненими [9].

По завершенню здійснення виплат Фонд продовжив і розширив свою діяльність. Сьогодні він сприяє реалізації міжнародних проєктів, спрямованих на підсилення партнерської взаємодії й співпраці між Німеччиною та країнами, які значною мірою постраждали від наслідків націонал-соціалізму. Переважна більшість проєктів реалізується за трьома основними напрямками:

- **аналіз історичних подій** (Проєкти, що заохочують молодь до вивчення подій націонал-соціалістичного минулого, а також до збереження у пам'яті людства їх наслідків);
- **демократія та права людини** (Підтримка міжнародних ініціатив, спрямованих на посилення засад демократії та зміцнення прав людини);

- гуманітарні ініціативи з метою надання допомоги тим, хто пережив націонал-соціалістичну диктатуру (Міжнародні проекти допомоги жертвам націонал-соціалізму на місцях) [4].

Щорічні звіти Фонду засвідчують, що серед країн-партнерів із реалізації проєктів Україна є беззаперечним лідером. Для наочної ілюстрації цього наведемо дані за 2011 рік: Україна – 36 проєктів, Білорусія – 26, Ізраїль – 8, Польща – 8, Росія – 8, Чехія – 9 [6]. Найбільше (56) проєктів в Україні було реалізовано в 2015 році [7].

Така плідна співпраця стала можливою і завдяки активній роботі українських організацій, спілок та фондів щодо всебічної підтримки і допомоги з боку держави та суспільства жертвам нацизму. Розглянемо декілька форматів українсько-німецької співпраці у рамках проєктів EVZ. Українська спілка в'язнів-жертв нацизму (УСВЖН) (створена в 1991 році) протягом багатьох років успішно співпрацює з Фондом. В основі спільної роботи Фонду та УСВЖН лежить виховання молодого покоління, протидія проявам расизму та ксенофобії, запобігання перекручуванню історичних фактів. УСВЖН представлена в Опікунській раді EVZ, що надало можливість членам спілки звернутись до керівництва Фонду в грудні 2015 року щодо надання допомоги жертвам нацистських переслідувань, які мешкають на непідконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей. Як результат згаданої ініціативи, їм було виділено допомогу в розмірі 150 тисяч євро [8].

Надзвичайно плідним стало партнерство Українського культурного фонду та EVZ у рамках програми «МЕЕТ UP! Німецько-українські зустрічі молоді», яка стартувала в 2019 р. Метою цього партнерства є посилення українсько-німецької співпраці, спільний пошук відповідей на виклики сучасного світу, підтримка культурного діалогу, створення українсько-німецьких проєктів у галузях культури та мистецтва [5]. За досить короткий час дії програми «МЕЕТ UP!» Фондом було підтримано 180 проєктів, у яких взяли участь 6000 осіб з України та Німеччини [3], що засвідчує значну інтенсифікацію відносин Німеччини з Україною через надання підтримки молодим людям з активною позицією, вихідцям із Німеччини та України. Така діяльність є запорукою встановлення та збереження у майбутньому порозуміння між народами.

Таким чином, німецько-українська партнерська взаємодія, підтримана EVZ, відкрила нові можливості для поглибленого пізнання і збереження історичної пам'яті про трагедію, яку принесла нашому народу Друга світова війна; встановлення цивілізованого діалогу між європейськими країнами, які були непримиренними ворогами під час війни; проговорення травм минулого та пошуку ефективних форматів для партнерства в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. История создания Фонда EVZ. Режим доступу: <https://www.stiftung-evz.de/rus/o-nas/istorija-sozdaniya-fonda-evz/istorija-sozdaniya-fonda-evz.html>
2. Полян П. (2005). Остарбайтеры. Звезда. № 6. Режим доступу: <https://magazines.gorky.media/zvezda/2005/6/ostarbajtery.html>

3. Програма підтримки «Meet up! Німецько-українські зустрічі молоді». Режим доступу: <https://www.stiftung-evz.de/rus/podderzhka-proektov/vystuplenie-za-prava-cheloveka/meet-up.html>
4. Сайт посольства ФРН. Режим доступу: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/service/erinnerungsverantwortung-zukunft/1270084>
5. УКФ розпочав нову міжнародну співпрацю. Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/2019_09_27
6. Фонд EVZ. Отчет о деятельности за 2011 г. Режим доступу: https://www.stiftung-evz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Publikationen/Taetigkeitsberichte/Russisch/OU-EVZ_TB_2011_russ.pdf
7. Фонд EVZ. Отчет о деятельности за 2015 г. Режим доступу: https://www.stiftung-evz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Publikationen/Taetigkeitsberichte/Russisch/EVZ_TB_2015_russ.pdf
8. УСВЖН. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://usvzn.com/?p=4929>

Котик Юрій,

к.і.н., старший викладач

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Українська зовнішня політика зосереджена на розв'язанні вкрай важливих питань, які прямо чи опосередковано пов'язані із російсько-українською війною та її наслідками. Конфліктна взаємодія держав, і збройна зокрема, історично є однією із найдавніших та перманентних. Тому і «дипломат», і «солдат» є змістовно протилежними, але впливовими суб'єктами міждержавних відносин. В умовах гібридної війни ефективними засобами протидії можуть бути лише комплексні заходи, як-от скоординована робота всіх видів та напрямів дипломатії і спортивної також – як вагової складової публічної дипломатії України. Події щодо затвердження форми збірної України з футболу до Євро-2020 із написами «Слава Україні!» і «Героям Слава!» спричинили істеричні протести та скарги північного сусіда, а також негативну реакцію та рішення для України УЕФА – заборонити другу частину напису. Водночас, представники посольств США та Великої Британії в Україні одягнули нову патріотичну форму української збірної, «на якій зображено мапу країни у її міжнародно визнаних кордонах, включно з Кримом» [1]. Ці події демонструють впливовість Росії на міжнародній арені, підтверджують правило, що спорт не перебуває поза міжнародною політикою, є її ваговою складовою, а головне, допомагає виявляти тригерні точки у зовнішній політиці України і розвитку української спортивної дипломатії.

Поступ глобалізаційних процесів, зростання ролі і впливу недержавних акторів на світовій арені стали передумовою того, що спорт виокремився як вагомий політичний інструмент держав у зовнішній політиці, а спортивна дипломатія, у контексті України, відкриває нові можливості перед

зовнішньополітичними інституціями для захисту внутрішніх і зовнішніх інтересів.

Зміна суспільної свідомості громадян після Революції Гідності вплинула на всі процеси державотворення, а російська агресія стала каталізатором у їх розвитку. В умовах ворожості північного сусіда зменшено фінансування українського спорту, особливо олімпійських видів. Скрутне становище, у якому опинилися молоді спортсмени та тренерський штаб, спонукало до пошуку можливостей для реалізації власного потенціалу за кордоном. Водночас, успіхи та поразки українських спортсменів на міжнародній арені всюди політизуються: що вдома, то і за межами країни. Ставлення вітчизняної спортивної спільноти до війни, на жаль, розділило її на тих, хто намагається «не бачити» російської агресії, і хто висловлює солідарність і надає підтримку у боротьбі за незалежність України. Однак успішні виступи українських боксерів-професіоналів, перемога жіночої збірної з біатлону на Олімпіаді 2014 року у Сочі, промова у цьому самому місті у 2018 році на врученні нагороди кращому боксерові світу серед любителів – О. Хижняку, українською мовою, виборювання українськими гімнастками найвищих нагород на європейській першості 2020 року та переможна хода збірної України з футболу за вихід до фінальної частини Євро-2020 – усе це неповний перелік досягнень українських спортсменів, які консолідують суспільство та протидіють гібридній війні Росії проти України. І хоча об'єктивні причини завадили Україні прийняти Євробаскет – 2015 та відтермінувати боротьбу за проведення зимових Олімпійських ігор 2020 року у Карпатах, наша держава спромоглась забезпечити належні умови для проведення фіналу Ліги чемпіонів 2018 року у Києві, а у 2020 році, в умовах пандемії COVID-19, прийняти Чемпіонат Європи з художньої гімнастики. Демократизація українського суспільства та його очікування щодо впровадження всеосяжних державних реформ, зростання самосвідомості громадян України в умовах гібридної війни сприяли активізації законодавчої та інституційної розбудови спортивної дипломатії. У грудні 2015 року у складі МЗС України створено самостійний структурний підрозділ – Управління публічної дипломатії, покликане, за словами П. Клімкіна, з урахуванням вже набутого досвіду спільно з іншими органами влади та народною дипломатією ще активніше розповідати світові про Україну [7]. Окрім того, у команді очільника МЗС України Д. Кулеби створено посаду радника з публічної дипломатії, яку обіймає В. Рясна. Напрямом її роботи у МЗС є розвиток спортивної дипломатії, «як частини публічної дипломатії – ключового та ефективного інструменту «м'якої сили» України за кордоном» [8]. Окрім цього, у першій Стратегії публічної дипломатії МЗС України, опублікованій 21 березня 2021 року, одним із семи ключових напрямів її розвитку є спортивна дипломатія. Уперше в єдиному документі систематизовано що, кому, коли і як Україна повідомляє про себе у світі: ключові меседжі, аудиторії, формати та канали комунікацій [9]. Ще у листопаді 2020 року КМ України прийняв постанову «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року», де проголошуються амбітні плани: створення п'яти сучасних центрів підготовки спортсменів у п'яти географічних

регіонах України, побудова «25 спортивних магнітів»: регіональних спортивних центрів, здатних приймати міжнародні змагання, проведення в Україні не менше 80 міжнародних змагань, досягнення не нижче 21-го місця на Олімпійських іграх, не нижче 10-го місця на Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх іграх [10]. Звитяга і громадянська позиція українських спортсменів, досягнення державних органів у проведенні міжнародних змагань високого рівня в Україні та розбудова і зміцнення законодавчих та інституційних засад є ефективним інструментом у формуванні позитивного іміджу України та протидії гібридній війні Росії проти України. А спільна, скоординована боротьба всіх державних та недержавних інституцій України та громадян за збереження недоторканим патріотичний слоган на формі збірної України з футболу до Євро-2020 наштовхують на думку, що «футбольна» чи «боксерська» дипломатія України має вагомі передумови для того, щоб стати успішною і відомою як «пінг-понгова» у США.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Британські дипломати одягли форму українських футболістів із Кримом на мапі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/11/7296895/>.
2. МЗС створено новий напрям роботи - публічна дипломатія. URL: <https://mfa.gov.ua/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryam-robotipublichna-diplomatija>.
3. Величко Л. Окремий світ. Як влаштована українська дипломатія. URL: <https://project.liga.net/projects/ukrainian-diplomacy/>
4. Дмитро Кулеба представив першу Стратегію публічної дипломатії МЗС України та назвав сім її напрямів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-predstaviv-pershu-strategiyu-publichnoyi-diplomatiyi-mzs-ukrayini-ta-nazvav-sim-yiyi-napryamiv>.
5. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/do-2028-roku-30-ukrayinciv-budut-regulyarno-zajmatisya-sportom>.

Миرونчук Анатолій

*к.і.н., старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ВІДНОСИН

Прогрес науки вимагає застосування різних типів і форм міжнародного наукового співробітництва, здійснюваного як на державному, так і недержавному рівні. Прикладом такої кооперації є українсько-молдовське науково-технічне співробітництво, яке постійно збагачує весь спектр двосторонніх взаємин. Характерною рисою розвитку українсько-молдовських науково-технічних зав'язків є різноманітність форм, їх постійне розширення та вдосконалення, що позначається на сталості цього процесу.

Українсько-молдовські науково-технічні зв'язки посідають важливе місце і є вагомим чинником у системі зовнішньополітичних відносин України і Молдови. Це зумовлено передусім тривалою історією взаємостосунків та значним науковим потенціалом.

У науково-технічній сфері Україна та Молдова від початку встановлення міждержавних відносин створили дієву договірно-правову базу. Наявна

нормативно-правова база науково-технічного співробітництва є важливим підґрунтям для розбудови широкої та змістовної системи двосторонніх відносин в науковій сфері, основою яких є спільність завдань та практичних пріоритетів, що стоять перед обома державами [1]. Науково-технічне співробітництво між Україною і Молдовою здійснюється як в рамках базових міждержавних угод, так і в межах угод між безпосередніми учасниками цього процесу – науковими установами, університетами та закладами вищої освіти обох країн.

Плідні зв'язки з установами Академії наук Молдови підтримує Національна академія наук України. Ці контакти отримали новий виток свого розвитку після здобуття Україною і Молдовою незалежності і були підкріплені в 1996 р. Договором про співробітництво між Академією наук Молдови та Національною академією наук України. Міжакадемічне співробітництво реалізується також відповідно до низки прямих угод, укладених між установами НАН України і АН Молдови.

Активне співробітництво між НАН України та АН Молдови відбувається в рамках діяльності Міжнародної асоціації академій наук (МААН). Вчені академій тісно співпрацюють у наукових радах МААН – Об'єднаній раді з фундаментальних географічних проблем, Раді директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів національних академій наук, Консультативній раді з питань охорони інтелектуальної власності та передачі технологій тощо [2, с. 172].

Підтвердженням плідного та взаємовигідного українсько-молдовського науково-технічного співробітництва є те, що двоє видатних вчених НАН України є почесними членами Академії наук Молдови: академік НАН України С. А. Адронаті (Відділення природничих наук і наук про життя, обраний 2000 р.); академік НАН України В. В. Гончарук (Відділення природничих наук і наук про життя, обраний 2009 р.). Віцепрезидент НАН України академік НАН України С. І. Пирожков у 2012 р. обраний Почесним доктором АН Молдови (Відділення суспільних і гуманітарних наук). Президент АН Молдови (2004 – 2018) академік Г. Дука є іноземним членом НАН України (екологічна хімія, обраний 2009 р.).

В 2012 р., коли АН Молдови опинилася в критичному становищі, НАН України виступила на захист АН Молдови у зв'язку з планами радикального реформування цієї академії, по суті її ліквідації: на адресу Президента і Голови Парламенту Республіки Молдова було надіслано відповідне звернення.

Науково-технічна співпраця з Республікою Молдова є одним з пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва НАН України, яка сприяє не тільки взаємному ознайомленню з напрямками і рівнем наукових досліджень, а й подальшому розвитку плідних прямих контактів між науковими організаціями передусім в галузі фундаментальних і прикладних досліджень.

Академічні установи співпрацюють в галузі охорони природних ресурсів, захисту ґрунтів від деградації, ерозії і забруднення; створення стійкої екологічної системи для раціонального використання біологічних ресурсів у

прісноводних озерах та водних просторах Дністра і Дунаю; розробки та застосування альтернативних біоенергетичних технологій тощо.

Усталеними є зв'язки представників суспільних і гуманітарних наук. В даний час триває робота з вивчення українсько-молдовських зв'язків. Ця проблематика знаходить своє відображення в сучасних дослідженнях, політологів, економістів та філософів. Вчені НАН України та АН Молдови активно співпрацюють у галузі енциклопедистики, розробки сучасних теоретичних та методичних засад підготовки енциклопедичних та словникових видань, а також над реалізацією енциклопедичних проєктів загальнонаціонального значення.

Одним із дієвих чинників українсько-молдовського наукового співробітництва, а також важливим джерелом формування фондів національних бібліотек і бібліотек науково-дослідних установ академій наук зарубіжними виданнями продовжує залишатися міжнародний документообмін.

Яскравим прикладом багаторічного взаємовигідного співробітництва є книгообмін Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського з Центральною науковою бібліотекою ім. Андрея Лупана АН Молдови. Попри те, що питома вага цього джерела комплектування бібліотечних фондів змінювалася залежно від суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, Молдові та світі, він є одним з провідних напрямів діяльності обох наукових бібліотек, який забезпечує поповнення фондів книгозбірень профільними науковими виданнями, літературою універсального змісту, а також сприяє поширенню наукового знання.

Плідною є взаємодія вчених обох країн в рамках регіонального співробітництва академій наук України, Молдови і Білорусі. Найбільш суттєві досягнення українських, білоруських і молдовських вчених, отримані при виконанні спільних наукових досліджень, з 1996 р. відзначаються преміями академій наук України, Білорусі і Молдови.

Спільність інтересів України і Молдови на євроінтеграційному напрямку зумовлюють необхідність більш тісної співпраці в науково-технічних програмах Європейського Союзу, активної інтеграції до європейського наукового простору.

Установи НАН України та АН Молдови є партнерами міжнародних проєктів Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «ГОРИЗОНТ 2020», спільними виконавцями низки завдань Мережі науково-технічного співробітництва між країнами Східного партнерства, беруть участь в реалізації Дунайської стратегії Європейського Союзу, співпрацюють у рамках Програми НАТО «Наука заради миру і безпеки».

Важливою для двосторонньої науково-технічної співпраці є діяльність Українсько-молдовської комісії з науково-технічного співробітництва, в рамках якої українські та молдовські вчені реалізують спільні науково-дослідні проєкти [3].

Одним з основних завдань в сфері міжнародної діяльності НАН України та АН Молдови є налагодження плідної і скоординованої співпраці з представниками національних наукових діаспор. В цьому плані цікавим є

досвід Молдови по налагодженню зв'язків з представниками своєї наукової діаспори в рамках спеціальної програми [4, с. 115].

Вчені НАН України та АН Молдови входять до складу редакційних колегій та редакційних рад часописів, що видаються в Україні та Молдові, а також до складу спеціалізованих вчених рад.

В цілому ж українсько-молдовське науково-технічне співробітництво сьогодні динамічно розвивається, а для його поглиблення є чимало резервів і значний потенціал, вмiле використання яких сприятиме виведенню міждержавних відносин України і Молдови на якісно новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Коцур В. В. Україна і Республіка Молдова: пріоритетні напрямки міждержавних взаємин та стратегічного партнерства в ХХ столітті // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2010. – Вип. 4. – С. 151-158.
2. Дука Г. Г. Молдавско-украинские культурные и научные связи: история и современность // Наука та наукознавство. – 2009. – № 1. – С. 171. С. 166-173.
3. Науково-технічне співробітництво між Україною та Молдовою // Консульство України в м. Бельці (Республіка Молдова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://baltsi.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/naukovo-tehniche-spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-moldovoyu>
4. Мирончук А. С. Євроінтеграційні прагнення України і вітчизняна наукова діаспора // Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива і перспектива: збірник наукових праць. – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2018. – С.109-121.

Мирончук Олена,

магістр міжнародних відносин

молодший науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,

відділ глобальних і цивілізаційних процесів

АВСТРАЛІЙСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК В СТРУКТУРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АВСТРАЛІЇ

Академії наук доволі широко розповсюджені у світі, оскільки вони ефективно сприяють розвитку та поширенню нових знань. Наявність академій наук є показником розвитку суспільства в країні та його готовності вирішувати проблеми економічного, соціального і духовного розвитку спираючись на наукові знання, оперативно реагувати на глобальні виклики сьогодення.

Австралійська академія наук була заснована 16 лютого 1954 р. австралійськими членами Королівського товариства Лондона. Першим президентом Академії став фізик-експериментатор сер Марк Оліфант. Її попередником була Австралійська національна наукова рада, заснована в 1919 р. з метою представлення Австралії в Міжнародній раді з науки.

Устрій Академії побудований за зразком Королівського товариства Лондона, а повноваження підтверджені королівською грамотою. Академія має статус незалежної наукової установи, фінансується переважно державними

субсидіями, хоча і не має статутних зобов'язань перед урядом, а також за рахунок коштів національних фондів і міжнародних грантів [1].

Академія створювалася у той час, коли в суспільстві виникла гостра потреба у висококваліфікованих національних фахівцях у різних галузях народного господарства. На момент заснування до складу Австралійської академії наук входило 24 члени, двоє з яких стали згодом лауреатами Нобелівської премії: Френк Бернет (1960 р., фізіологія та медицина) та Джон Екклс (1963 р., фізіологія та медицина).

Виходячи із усталеної типології національних академій наук Австралійська академія наук належить до першого типу – співтовариство видатних національних вчених у галузі природничих наук та іноземних вчених і фахівців [2, с. 63]. Членами Австралійської академії наук є більш ніж 420 провідних вчених країни. Щорічно до складу Академії може обиратися до двадцяти нових членів. Невелика кількість видатних іноземних учених, які мають тісний зв'язок з австралійським науковим співтовариством, обираються членами-кореспондентами Академії.

Метою діяльності Академії є сприяння науково-технічним дослідженням в галузі природничих наук та сучасному науковому забезпеченню розвитку освіти на всіх рівнях; участь у науково-технічній інтеграції на національному та міжнародному рівнях; надання незалежних експертних оцінок уряду та суспільству з питань науки і освіти; визначення та підтримка видатних вчених і фахівців, зокрема жінок і молоді; заохочення дослідницької діяльності шляхом надання нагород, грантів, стипендій тощо; налагодження діалогу між наукою та громадськістю з питань розвитку країни, підвищення обізнаності суспільства щодо переваг науки і техніки [1].

Керівним органом Австралійської академії наук є Рада, яка складається із 17 членів академії – представників різних наукових дисциплін, обраних на щорічних загальних зборах. Повноваження членів Ради та президента Австралійської академії наук – 4 роки [3].

Раду очолює постійно діючий Виконавчий комітет із семи членів, кожен з яких відповідає за різні сфери діяльності Академії. До складу Виконавчого комітету входять президент, секретарі з біологічних і фізичних наук, розпорядник коштів, секретар з міжнародних питань, секретар з питань освіти та громадської обізнаності, а також секретар з наукової політики [4].

Рада делегувала членам Виконавчого комітету відповідальність за ухвалення та розгляд щоденних справ Академії з усіх поточних питань, окрім тих, які потребують рішення Ради, як то: затвердження нових членів Академії, висунення нових членів Ради; рішення про представлення до нагород та відзнак; затвердження річного звіту Ради; прийняття річних бюджетів; змін до нормативно-правових актів тощо.

У складі Академії діють постійні комітети, які є дорадчим органами Ради та ухвалюють рішення щодо конкретних сфер діяльності Академії: комітет з питань фінансів, управління ризиками та аудиту; комітет з міжнародних питань; комітет з розвитку; комітет з питань рівних можливостей та

різноманітності; комітет з підтримки управління; комітет з питань освіти; комітет з підтримки молодих дослідників [5].

Академічна робота зосереджена у 22 національних наукових комітетах, які широко представляють її дисципліни і сприяють розвитку певного наукового напрямку або конкретної теми чи галузі природничих наук: національний комітет з питань сільського господарства, рибальства й продовольства; антарктичних досліджень; астрономії; біомедицини та біологічних наук; хімії; кристалографії; наук про Землю; географії; історії та філософії науки; інформаційно-комунікаційних наук; матеріалознавства; математики тощо [6].

Австралійська академія наук широко представлена в організаціях та міждисциплінарних органах Міжнародної ради з питань науки (ICSU) та інших міжнародних наукових організаціях. Академія є ініціатором та організатором ряду міжнародних наукових заходів: конференцій, з'їздів, наукових зустрічей.

Австралійська академія наук підтримує розвиток австралійської науки через реалізацію ряду наукових програм і заходів. В рамках Ініціативи Тео Мерфі Академія щорічно проводить від 3 до 6 різноманітних заходів, спрямованих на підтримку австралійських дослідників ранньої та середньої кар'єри і, в кінцевому підсумку, подальших наукових відкриттів [7]. Фінансова підтримка, яка може складати від 15 до 50 000 австралійських доларів на один захід, надається передусім для наукових досліджень в тих галузях, де реальні результати не відразу виявляються, на відміну від довготривалих цілеспрямованих досліджень. Акцент робиться на несподівані наукові прориви, які спочатку розглядалися як суто теоретичні за змістом. Однак повне фінансування заходів не передбачається: учасники проекту повинні залучити додаткові кошти для підтримки своєї наукової діяльності.

Австралійська академія наук реалізує ряд ініціатив, спрямованих на підтримку та розвиток передових наукових досліджень [8]. Так, Австралійська мозкова ініціатива (Australian Brain Initiative) – це амбітний проект австралійської наукової спільноти, спрямований на поглиблення знань про людський мозок та створення передових новаторських ідей в галузі нейротехнологій, розробку сучасних та високоефективних методів лікування порушень мозку, впровадженні нових високотехнологічних галузей, що займаються створенням та імплантацією штучних пристроїв для відновлення порушених функцій нервової системи або сенсорних органів (нейропротезів чи нейроімплантів).

UNCOVER – це ініціатива, яка об'єднує дослідників з геологічних наук у різних галузях промисловості, урядових колах, наукових установах з метою розроблення та розвідки родовищ корисних копалин та розкриття прихованих запасів корисних копалин Австралії. У сфері розвідки, виробництва та постачання корисних копалин в Австралії прямо чи опосередковано задіяно близько 200 000 осіб.

Метою діяльності Асоціації випускників Японського товариства сприяння розвитку науки в Австралії є зміцнення двосторонніх науково-технічних відносин між країнами; підвищення обізнаності про можливості та

переваги наукової співпраці з Японією; просування Австралії як пріоритетного партнера Японії у наукових дослідженнях та розробках.

З 2015 р. спільно з Австралійською академією наук технологій і інженерії Австралійська академія наук працює над реалізацією ініціативи «Наука в Австралії. Гендерна рівність» (Science in Australia Gender Equity, SAGE), яка спрямована на подолання гендерної нерівності в науковій сфері, більш активне залучення жінок до наукової діяльності [9].

Окрім щоквартального бюлетеня та щорічника наукових доповідей Академія видає свій часопис «Історичні записки австралійської науки» (Historical Records of Australian Science) – науковий рецензований журнал, що виходить двічі на рік і публікує огляди провідних науковців з актуальних напрямків досліджень або з теоретичних та методологічних питань історії науки Австралії, Нової Зеландії та південно-західної частини Тихого океану [10].

Австралійська академія наук присуджує 15 спеціальних премій та нагород на честь видатних учених, найпрестижніші з-поміж них: медаль Позі – молодому фізику; медаль Готчока – молодому медику-досліднику; медаль Феннера – молодому біологу.

Австралійська академія підтримує тісні зв'язки з Австралійською гуманітарною академією, Австралійською академією соціальних наук та Австралійською академією технологічних наук і машинобудування через Форум національних академій, створений в 1995 р.

Академія наук активно співпрацює з вищими органами влади. Президент Академії входить до Ради при прем'єр-міністрові з питань науки, техніки та інновацій.

Наукова інфраструктура Австралії, яка створена та розвивається за участі Академії наук, дозволяє досягти видатних наукових результатів. Шість членів Австралійської академії наук відзначені Нобелівськими преміями в галузі природничих наук. Академічна наука країн світу. Академія нині залишається найпотужнішою, продуктивною та авторитетною науковою організацією країни. Успішна діяльність Австралійської академії наук зумовлена орієнтацією на найвищі наукові стандарти, дотримання демократичних принципів управління та створення умов для підтримки талановитих учених.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. The Academy // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/about-us/academy>
2. Грачев О. О., Хорєвін В. І. Академічна наука країн світу. – Київ: Фенікс, 2020. – 576 с.
3. Council // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/about-us/governance/council>
4. Executive Committee // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/about-us/governance/executive-committee>
5. Governance committees of Council // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/about-us/governance/committees-council/governance-committees-council>
6. National Committees for Science // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/supporting-science/national-committees-science>

7. Theo Murphy Initiative (Australia) // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/supporting-science/awards-and-opportunities/theo-murphy-initiative-australia>
8. Other initiatives // The Australian Academy of Science. URL: <https://www.science.org.au/supporting-science/other-initiatives>
9. Science in Australia Gender Equity. URL: <https://www.sciencegenderequity.org.au/>
10. Historical Records of Australian Science. URL: <http://www.publish.csiro.au/hr/AbouttheJournal>

Подрез Юлія,

*к.і.н., доцент,
директор навчально-наукового інституту історії,
права та міжнародних відносин,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

РОЛЬ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ГУМАНІТАРНІЙ ДИПЛОМАТІЇ

Гуманітарні потреби в світовому масштабі в середньостроковій і більш довгостроковій перспективах будуть продовжувати рости. Населення світу, за прогнозами, досягне 8,4 мільярдів чоловік до 2025 р. В найменш розвинених країнах воно росте майже в два рази швидше, ніж в країнах, що розвиваються. Найшвидше росте міське населення найбідніших країн світу, що підвищує ступінь і масштаби уразливості народонаселення планети. Некерований процес урбанізації призводить до концентрації жителів у сейсмонебезпечних районах, річкових долинах і на узбережжях. Більш того, країни, що розвиваються, відчувають набагато більший вплив конфліктів на тлі постійної конкуренції за обмежені ресурси, політичної та економічної нестабільності, а також впливу кліматичних змін, які, за даними ряду досліджень, також можуть посилювати конфліктогенний потенціал в суспільстві. Взаємозв'язок між природними і «рукотворними» факторами посилює гуманітарні потреби і являє собою виклик для міжнародної спільноти. Багато поточних конфліктів, такі як в Сомалі, Судані, ДРК і на Близькому Сході є довготривалими. До них додаються і конфлікт на Сході України та ряд інших нових зон військових дій.

Ці виклики часто перевершують можливості окремих держав. ООН є єдиною глобальною міжнародною організацією, яка володіє необхідною легітимністю для реалізації політики щодо пом'якшення наслідків різних стресових впливів на суспільства та підвищення їх стійкості. Тим часом, сьогоднішнє лідерство ООН в гуманітарній сфері знаходиться на невисокому рівні, що створює запит на посилення підтримки її гуманітарних функцій державами-членами Організації [2, р. 194].

В даний час координація гуманітарної діяльності на глобальному рівні найбільше відповідає мережевій моделі управління, в якій беруть участь безліч суб'єктів, наділених різними мандатами. Завдяки наявності визнаних усіма учасниками загальних цілей (порятунк життя, полегшення страждань) і координуючої ролі ООН виникає глобальна відповідальність світової спільноти за своєчасність і ефективність гуманітарного реагування на кризи.

Одним з основних завдань ООН в сучасному світі стало підвищення ефективності її зусиль із запобігання гуманітарним кризам. Установи, фонди і програми системи ООН відіграють каталітичну роль у підтриманні миру, однак вони потребують ширшої політичної, фінансової і оперативної підтримки з боку держав-членів Організації. Мир в документах ООН осмислюється як одне з базових прав людини. Зміцнення миру - це довгострокова робота, спрямована на створення стійких інститутів, забезпечення економічних перетворень і усунення нерівності. Для реалізації планів по зміцненню миру потрібні амбітні стратегії і програми ООН, проте держави-члени, як правило, неохоче приймають фінансові, репутаційні та операційні ризики, пов'язані з подібними стратегіями. Крім того, нездатність держав вирішувати на політичному рівні великі кризи і врегульовувати збройні конфлікти є одним з найбільш важливих факторів, що стримують діяльність ООН з підтримання миру.

В даний час ООН здійснює 16 миротворчих операцій і 36 спеціальних політичних місій. Мандати більшості миротворчих операцій включають в себе захист цивільних осіб. Миротворчі операції під егідою ООН все частіше розгортаються на більш ранніх стадіях з метою запобігання і припинення насильства. У той же час, недавні резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки, що стосуються операцій з підтримання миру, розширили поняття будівництва миру. Воно тепер розуміється не тільки як суто постконфліктна діяльність, але і сфера превентивних заходів, спрямованих на попередження повторних спалахів ескалації та продовження насильства.

В контексті переходу до попередження криз ООН зміцнило партнерство з регіональними організаціями, вважаючи подібні формати найбільш ефективним превентивним інструментом в своєму арсеналі. Ст. 52-54 Статуту ООН присвячені регіональним домовленостям і установам. Практичне залучення регіональних організацій в цілий ряд секторів сучасної гуманітарної дипломатії, проте, є відносно недавнім феноменом. Це управління конфліктами, підтримання миру, захист цивільних осіб, надання термінової допомоги, зменшення ризику природних лих. Між обсягом гуманітарних функцій різних регіональних міжурядових організацій існують значні відмінності [1, р. 283].

Наприклад, запобігання конфліктам і врегулювання криз є однією з ключових сфер відповідальності ЄС в рамках Європейської політики в сфері безпеки і оборони. Стаття 21 (с) Лісабонського договору передбачає відповідальність ЄС за запобігання конфліктам, а Глобальна стратегія ЄС в області безпеки 2016 р. постулює необхідність інтеграції заходів щодо запобігання конфліктам в усі сфери зовнішньої політики Союзу. Раніше попередження визначалося як пріоритет «інтегрованого підходу до врегулювання конфліктів і криз». В даний час ЄС здійснює 17 військових і цивільних місій і операцій з підтримання миру і постконфліктного врегулювання. Як правило, цивільні місії Євросоюзу просувають комплексний підхід до постконфліктного відновлення і нормалізації. Вони спрямовані на зміцнення верховенства права в суспільствах, які пережили конфлікти. Так, наприклад, на Західних Балканах зусилля з відбудови миру реалізуються в рамках процесу стабілізації та асоціації з Євросоюзом.

Переважає більшість сучасних регіональних організацій, що діють за межами Європи, виходять у своїй політиці з поваги принципів суверенітету і невтручання у внутрішні справи своїх членів. Найбільш помітними винятками є Африканський Союз, а також Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС). Ця відмінність АС і ЕКОВАС від інших регіональних міжурядових об'єднань робить їх роль в конкретних миротворчих операціях та врегулюванні конфліктів в Африці дуже помітною. Так, ЕКОВАС здійснив військову інтервенцію в Сьєрра-Леоне ще в 1999 р., а Африканський союз в 2000-х - 2010-х рр. заснував ряд місій з підтримання миру, в тому числі в Бурунді (2003), Судані /Дарфурі (2004), Сомалі (2007) і спільно з ЕКОВАС в Малі (2013). ООН часто продовжує, тобто бере на себе миротворчі місії, розпочаті АС. В рамках АС діє Рада миру і безпеки, а також Група мудреців. Існують резервні сили АС. Крім того, Африканський союз створив панафриканську систему раннього попередження. Система раннього попередження конфліктів швидко розвинулася на субрегіональному рівні в усій Африці. Крім того, Африканським союзом був розроблений базовий документ в гуманітарній сфері: «Структурні рамки гуманітарної політики». Іншими словами, АС і ЕКОВАС розвинули комплексне бачення своїх гуманітарних функцій в Африці, накопичивши значний досвід в такій важливій сфері, як управління конфліктами [3, р. 25].

В цілому, можна говорити про те, що наявні багатосторонні підходи, формати і інструменти гуманітарної дипломатії дозволяють підтримувати досить крихкий баланс між «надзвичайними» (кризовими) зонами, які розмножилися на карті світу в 2010-х рр., і «цивілізованими» просторами, де існують гарантії дотримання прав людини і верховенства права, на користь останніх. Сформована система реагування на гуманітарні виклики спрямована на підтримку і відновлення соціальності в зонах конфліктів, а також стримування поширення загроз, що виходять з подібних просторів. Міжурядові організації, перш за все ООН, завдяки наявності постійно оновлюваного довгострокового бачення майбутнього розвитку світу відіграють провідну роль у відповіді на гуманітарні кризи. Проте, їх ресурсні та інституційні можливості обмежені і тільки за підтримки з боку держав можуть бути використані максимально ефективно. В умовах посилення багатополярних тенденцій в міжнародних відносинах участь регіональних організацій в багатосторонній гуманітарній дипломатії все більше інституціалізується і буде продовжувати поглиблюватися.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Contemporary States of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions. Cambridge: MA: Zone Books. 2010. 408 p.
2. Fassin D. Humanitarian Reason: A Moral History of the Present. Berkeley, CA: University of California Press. 2011. 352 p.
3. Zyck S.A. Regional Organizations and Humanitarian Action. HPG Working Paper. November 2013. L: ODI. 46p.

Ціватий Вячеслав,
к.і.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТУРИСТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ГАЛУЗЬ ДИПЛОМАТІЇ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Концепт «історичне місто» це особлива категорія нового напрямку історичної науки – історичної урбаністики. Цей термін вживається у нормативно-правових актах, які пов'язані з охороною історико-культурної спадщини та історико-культурним туризмом, а також для означення міст, які уособлюють у собі цінності, притаманні традиційним міським цивілізаціям та публічним просторам, зберегли впродовж віків неповторне історико-архітектурне обличчя й планування, традиційну планувальну структуру, відповідне культурне, історичне та архітектурне середовище, яке безпосередньо пов'язане з публічною історією та історико-культурним, урбаністичним і діаспоральним туризмом.

Сучасний поліцентричний світоустрій та процеси мондіалізації публічного простору, безумовно, впливають на сучасний стан та історико-культурні перспективи існування і збереження історичної спадщини, історико-архітектурних надбань людства, зокрема – міського публічного простору та історико-культурного урбаністичного простору [12, с. 26-29].

Поняття «історичне місто» уперше з'явилося в ухваленій Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) Міжнародної хартії про охорону історичних міст у 1987 році. З кінця ХХ століття актуалізувалося питання збереження планувальної структури історичних міст, у т.ч. зв'язків між його забудованими, вільними та озелененими зонами, а також набутого містом у процесі історичного розвитку призначення. Для історичного ареалу кожного історичного міста («історичне населене місце»; «історичний ареал населеного місця») розробляються «Правила охорони і використання історичного ареалу» [9, с. 355-369].

В Україні традиційно до числа історичних міст прийнято зараховувати міста, вік яких сягає понад 300 років, а також усі обласні центри, незалежно від їхнього віку (з огляду на зосереджені в них містобудівні й культурні цінності, містобудівну та архітектурну спадщини, потенціал історико-культурного регіонального туризму і підтримки міського публічного простору). Подібні практики мають місце і у світових міських публічних інституціональних просторах [1, с. 231-232].

Інституціональне освоєння людиною простору навколо себе уособило в традиційній просторово-часовій парадигмі новий напрям – візуальний або пікторальний напрям. Секрети топофілії – своєрідної прив'язаності людини до освоєної й обжитої нею території, розпланованого міського простору – стали предметом окремих наукових досліджень. У зазначеному контексті актуалізувалися дослідження проблем динаміки знакових і символічних ознак

культури певного місця, просторової метафоризації, простору пам'яті та уяви. Атмосферу дому або міського (сільського) урбаністичного простору в цілому для людини визначають значною мірою – символи, культурні коди, прийоми репрезентації спадщини, архітектурні стилі [6, с. 127-146].

Мозаїка просторового досвіду конкретного індивідуума в конкретну історичну епоху, його ментальні установки та пріоритети, інституціонально формуються із безлічі різнокольорових фрагментів, причому не лише за їх розташуванням, але й за домінуванням в даному соціумі системи їхнього осмислення, яка впливає на душевний стан людини та її соціокультурні й соціополітичні уподобання. Регіональний поділ урбаністичного простору, регіоналізація простору і відповідних уявлень, формування регіональних і локальних ідентичностей відбуваються в загальному руслі осмислення урбаністичного простору, ментальних основ буття і в тісному зв'язку із виокремленням відповідних образно-географічних полів [6, с. 139-144].

Освоєння істориками простору візуального – характерна прикмета нашого часу. Сфера уявленого стала об'єктом прискіпливої уваги в контексті історії ментальностей та ідентичностей [10, с. 397-408].

У сфері міждержавного та політико-дипломатичного спілкування в даний час посилюється головна тенденція в еволюції міжнародних відносин, політики, дипломатії та права – усе більше превалює міжнародно-правове регулювання на ті напрями, які раніше підпадали виключно під національну юрисдикцію окремих держав. У підсумку межі між різними областями міжнародно-правового регулювання все частіше і у все більшій мірі стираються та універсалізуються (наприклад, міжнародний туризм; регіональний туризм; урбаністичний туризм тощо) [11, с. 9-14; 14, с. 196-208].

У цьому напрямі одним з об'єднавчих інституціональних векторів у світовій політиці та стимулом регіонального розвитку є публічна дипломатія, культурна дипломатія, гастрономічна дипломатія [13, с. 32-36].

Туристична дипломатія, публічна дипломатія, культурна дипломатія і діалог культур у зовнішньополітичній діяльності – це перелік пріоритетних інструментів зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності більшості сучасних держав у поліцентричному світі XXI століття. Індустрія туризму та екскурсійної діяльності, будучи проявом і фактором глобалізації, а в певному сенсі й її втіленням, відчувають помітний вплив таких сил, як інформаційні технології, соціальна диференціація суспільства, зміна клімату та ін. Геополітичні і соціально-економічні зміни, розвиток інформаційних технологій істотно вплинули на динаміку міжнародного туристичного потоку, призвели до інституціональної трансформації туристичної галузі з такої, яка орієнтована на обслуговування організованих туристів, на багатогалузеву сферу діяльності, спрямовану на задоволення різноманітних потреб мільйонів індивідуальних мандрівників. У той же час, такий погляд на туризм свідчить про віднесення його до спектру найважливіших системних інституціональних об'єктів суспільства: народження «*Homo viator*» (людини мандрівної). У даний час туризм став не просто подорожжю заради отримання насолоди від спілкування з природою. У сучасній дипломатії туризм відіграє все більш важливу роль і

вже переступив межі міжнародних відносин, вийшов на передову лінію дипломатії, сформувавши специфічну галузь дипломатії, як – туристична дипломатія.

Комплексний і мобільний характер сучасного туризму сформував попит на безпечне і комфортне для життя і здоров'я середовище, здатне забезпечити необхідні умови для реалізації громадянами їх права на відпочинок і свободу пересування. Сучасний глобалізований світ важко уявити без туризму. Він розглядається міжнародними організаціями, планується національними урядами, обговорюється в засобах масової інформації (ЗМІ), у кінці кінців, ми самі зустрічаємося з ним кожен день. Без перебільшення можна стверджувати, що туризм на сьогодні є не тільки практикою суспільного життя, а й фактором, що впливає на світовий глобальний розвиток суспільства. Безперечно, подорожі існували з давніх часів і були мотивовані в ранній Новий і Новий час різними факторами. Трансформувались із сучасної практики організації дозвілля у важливий соціальний інститут, що має власні інституціональні функції, туризм постає у вигляді масового соціокультурного явища, з яким змушені рахуватися як національні уряди, так і міжнародні організації. Сучасна людина, повсякденне життя якого сповнене клопотів, завдяки багатьом місяцям напруженої праці придбає дещо більше, ніж туристичний продукт в урбаністичному просторі [6, с. 133-139].

У даний час урбаністичний туризм і історико-культурний туризм стали не просто подорожжю заради отримання насолоди від спілкування з природою, в європейській дипломатії туризм відіграє все більш важливу комунікативну роль, туризм уже переступив межі міжнародних відносин і вийшов на передову лінію дипломатії [3, с. 21-38; 5].

У 2016-2021 роках термін *«туристична дипломатія»* став одним з широко вживаних серед людей в нашому суспільстві. Туризм став уже складовою і невід'ємною інституціональною частиною національної дипломатії. **Туристична дипломатія** стає важливим каналом формування і поширення іміджу і просування міжнародного визнання держави, також проводить у життя дипломатичну концепцію на співпрацю та взаємний вигравш, реалізує стратегію взаємовигідної відкритості, є важливим аспектом у справі формування глобальної та інституціональної мережі партнерських відносин. Історико-культурний туризм і екскурсійна діяльність стають інструментарієм і важливим засобом просування сучасної дипломатії в умовах поліцентричного світу XXI століття.

Туристична дипломатія та історична урбаністика – це важливі фактори розвитку регіонів України, їх урбаністичних просторів, як сучасних, так і історичних [2, с. 146-155; 8, с. 85-112, 193-216]. Саме архітектурні та візуальні образи роблять історію видимою, відчутною «на дотик». Реалії сучасного буття людини стимулюють її до освоєння «простору ідентифікації», зокрема – й у сфері урбаністичній [4, с. 17-19]. Вони пов'язані, перш за все, з розширенням комунікативного простору, впливом віртуалізації на свідомість, розвитком туризму. Місто – найбільш вдячний об'єкт для таких досліджень. Саме за умов урбанізму, констатував Поль Рікбор, краще помітна робота,

здійснювана часом у просторі – урбаністичному просторі. «Місто зіштовхує в одному й тому ж просторі різні епохи, відкриваючи погляду історію смаків і культурних форм, що вже відстоялася. Місто дає одночасно бачити себе й читати, образ міста – доволі ємке й інституціонально насичене поняття. Переказаний час і освоєний простір тут переплетені тісніше, ніж в окремій будівлі. До того ж місто, у порівнянні з домом, стає ареною більш складних почуттів, оскільки надає простір для переміщення, зближення, віддалення. У місті можна відчути себе таким, що збився з дороги, заблудився, загубився – у той час як його публічний простір, його площі із звучними назвами запрошують до проведення меморіальних заходів і торжеств, що стали ритуальними» [7, с. 208].

Історична урбаністика останнім часом все більше набуває рис міждисциплінарності. Системи ментальних установок, символів, знаків, архетипів, стереотипів, які дають уявлення про образ міста, його обличчя, являють собою саме ті елементи міської семіотики, які останнім часом привертають особливий інтерес практиків і теоретиків архітектури, географії, культури, соціології, які досліджують соціальне самопочуття людини в урбаністичному просторі. Регіони і міста в Україні мають свої історичні образи, які сформувалися історично та зберігають свій неповторний архітектурний і урбаністичний колорит епох.

Таким чином, **урбаністичний туризм, туристична дипломатія, екскурсійна діяльність та історико-культурний туризм** на сьогодні – це інноваційні технології у сфері культурної індустрії та креативної індустрії, історико-культурного туризму в глобальному світовому просторі. Регіональний урбаністичний розвиток багато в чому на сьогодні залежить саме від розвитку регіонального туризму. Історична урбаністика створює всі умови для його успішного інституціонального функціонування та удосконалення. Нове освоєння урбаністичного та історико-культурного ландшафту – це водночас і збереження найвиразніших ознак спадщини, і пошук нових форм, здатних відобразити сучасні інновації та індивідуальну творчість митців. Вдала урбаністика – це привабливий імідж і «обличчя» регіонів і міст.

Сучасна туристична дипломатія і філософія урбанізму базується на пріоритетному інтересі до простеження еволюції міст у контексті світових цивілізацій, способів виробництва і дослідженні їх багатоманітних функцій.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Аккерман Ф., Аккерман Я., Литтке А., Ниссер Ж., Томанн Ю. Прикладная история или Публичное измерение прошлого. *Неприкосновенный запас*. 2012. № 3. С. 231-232.
2. Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2011. 306 с.
3. Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики. *Український історичний журнал*. 2004. № 3. С. 21-38.
4. Малес Л. Карта міста: символічний простір управління. *Критика*. 2007. Ч.1. С. 17-19.
5. Міжнародні регіональні процеси та зовнішньополітичні пріоритети України: Колективна монографія / Л. Д. Чекаленко, В. Г. Космина, В. Г. Цватий / Дипломатична академія України при МЗС України. Київ, 2017. 440 с.

6. Нагорна Л.П. Образ міста: регіональні аспекти вітчизняної візуалізації. *Регіональна історія України*. Збірник наукових статей. Київ, 2013. Випуск 7. С. 127-146.
7. Рикёр П. Память, история, забвение / Пер. с франц. / Серия: «Французская философия XX века». М., 2004. 728 с.
8. Рыженко В. Исследователь в современном междисциплинарном пространстве: возможности изучения образов и пространства города советской эпохи. *Регіональна історія України*. Вип. 3. К., 2009. С. 85-112; Вип.4. К., 2010. С. 193-216.
9. Тронько П.Т., Верменич Я.В. Історичні міста в системі пам'яткоохоронної діяльності та регіонально-історичних досліджень. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*: Збірка наукових праць та спогадів. Число 4. Ч. 2. К., 2000. С. 355-369.
10. Тронько П.Т., Верменич Я.В. Типи і типові ознаки історичного міста: проблеми дослідження і охорони спадщини. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики*. Число 5. Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 10. Ч. 1. К., 2000. С. 397-408.
11. Циватий В.Г. Історико-культурний туризм и туристическая дипломатия как глобальная технология культурной индустрии: институциональный и региональный дискурсы. *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід*: Зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції. К.: «Фоліант», 2019. С. 9-14.
12. Циватий В. Г., Громико Ол. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26-29.
13. Циватий В.Г. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32-36.
14. Шульга М. Освоєння особистістю соціокультурного простору життя через туризм. *Соціальний ареал життя особистості*. К.: Ін-т соціології НАН України, 2005. С. 196-208.

СЕКЦІЯ 5. СТУДЕНТСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Бабій Інна,
студентка III курсу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІСТ ЯК СКЛАДОВА М'ЯКОГО ВПЛИВУ ЄС

У сучасних міжнародних відносинах дедалі характернішим стає вплив різноманітних недержавних акторів на формування основних тенденцій та проблем розвитку світу. Різноманітні міжнародні організації, ТНК, глобальні ЗМІ, транскордонні рухи громадянського суспільства, терористичні організації, представники регіональної та локальної влади(мери міст) через «глокалізацію» соціальної взаємодії та світових проблем й завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій інтенсифікують власну присутність у міжнародному порядку денному. В свою чергу, це змушує державних акторів вдаватися до більш гнучких, нетрадиційних способів та напрямків дипломатії, поєднання в ній різних сфер діяльності індивідів та залучення представників із різних рівнів політичної ієрархії, щоб реалізувати власні зовнішньополітичні цілі. Подібний стан справ актуалізує положення концепції Хедлі Булла про «Нове Середньовіччя», в якій в системі міжнародних відносин, окрім держав,

присутні міжнародні організації, ТНК, приватні транснаціональні структури.[...]Сучасний світ характеризують різноспрямовані процеси на зразок регіональної інтеграції, встановлення приватного насилля в міжнародній сфері, розпаду держав та технологічної уніфікації світу[...].В основі метафори(«нового середньовіччя» авт.) лежить модель Священної Римської імперії німецької нації, всередині якої поєднувалися духовна та світська влада, влада імператора та князів, міст та орденів, уній та приватних інтересів[16, с. 27]. Помічаємо, що у даній аналогії автор згадує про місто, як про одного із акторів, що відігравав роль у політичному функціонуванні значної частини Європи. За словами М. Акуто, активність міст навіть призвела до підриву Священної Римської Імперії. Якщо ж звернутися до інших історичних довідок, наведених автором, то помічаємо, що міста – це ледь не одні із найдавніших дипломатичних акторів не лише на Європейському континенті, а й у світі загалом[2, с. 512]. Вони відіграли роль у еволюції міжнародних контактів та інструментів дипломатії в цілому. І хоча характер сучасного міста та його положення у міжнародних відносинах за низкою ознак відрізняється від середньовічних міст-держав, тим не менш, його цивілізаційну функцію важко піддавати сумніву. До того ж, через значний підйом політичної ролі міст(особливо «глобальних» чи «світових»), в ряді досліджень сучасний світовий порядок порівнюється із європейським Середньовіччям. Ось чому, для того, щоб більш ефективно оперувати тими перевагами та недоліками, які може нести підйом дипломатичної активності міст, важливим є розуміння природи міста як актора та його «м'якої сили» у міжнародних відносинах.

Метою даного дослідження стало визначення особливостей європейських міст як акторів «дипломатії міста», та ролі їхньої культурної дипломатії для зміцнення та поширення м'якої сили ЄС. У середовищі постійних трансформацій, поширення гібридних загроз та євросектицизму, м'яка сила стає однією з вагомих опор Європейського проекту. Привернення уваги у цьому контексті до культурної взаємодії міст пов'язано з тим, що вона є однією із найбільш поширених та вдалих практик, завдяки якій муніципалітети взаємодіють між собою впродовж століть.

В дослідженні «Монітор культурних та креативних міст», містами вважаються локальні адміністративні одиниці, де більшість населення живе в урбанізованому центрі, зі щонайменше 50 000 мешканців[13, с. 12].

Особливості міст ЄС як акторів «дипломатії міста» полягають у: а) значному історичному досвіді муніципальної активності, який пережив різні епохи; б) наявності «подушки безпеки» у вигляді нормативно-правової бази ЄС. (починаючи від Ольборгської хартії 1994р, закінчуючи Новою Лейпцизькою хартією 2020), що змушує звертати увагу на думку міст як на національному, так і на загальноєвропейському рівні; с) високому ступені демократизації у прийнятті рішень, що підтверджує дослідження Чиказької ради глобальної політики, й становить 33%, що на 8% більше, ніж в Азії та на 16% більше, ніж на Близькому Сході[11, с. 20]; d) європейське місто як міжнародний актор відрізняється надзвичайним культурно-історичним впливом, силою свого символізму, який притягує до себе безліч відвідувачів з усього світу. Разом з

тим, такий вплив ставить перед містами низку проблем пов'язаних із конфліктністю у містах, міською інфраструктурою, пошуком нових форм творчої атракції заради підтримання власного статусу, особливо в часи кризи. Цим самим муніципальна влада змушена ще раз вдаватися до міжміської дипломатії, задля обміну досвідом.

Специфічною характеристикою культурної дипломатії міст ЄС є її внутрішня та зовнішня спрямованість. В контексті ЄС *внутрішня «дипломатія міста»* відбувається при взаємодії із містами в межах Союзу та участі у загальноєвропейських урбаністичних програмах, таких як: URBACT, INTERREG, Creative Europe, Europe for Citizens, та.ін. Таким чином, на неї впливають як інститути та ініціативи ЄС, так і державна політика й звичайно власна ініціатива. Під *зовнішньою «дипломатією міста»* розуміють різні форми взаємодії європейських міст із муніципальними одиницями та організаціями поза межами Союзу та ЄАВТ, формально встановлені, і в рамках певних ситуативних проєктів.

Лейпцизька хартія 2007 визнає взаємодію міст як вагомий рушій у розвитку Європейського Союзу. Одним із ключових ресурсів для цієї взаємодії вона називає культурну спадщину міст. У Новій Лейпцизькій хартії 2020 йдеться про те, що більшість міст є унікальними історично сформованими центрами з визначною культурною цінністю, що формує європейську урбаністичну спадщину та ідентичність мешканців міст[14, с. 2]. В рамках «Нової Європейської програми культури 2018р.», йдеться про те, що конкурентна здатність Європи все більше буде залежати від здатності просувати нові моделі росту на регіональному рівні.

Починаючи із підписання Амстердамського Пакту, про міста як важливі носії Європейської культури почали говорити не лише у внутрішньому вимірі, а й на зовнішньому рівні. Проте, в плані дій по впровадженню «Європейської зовнішньополітичної культурної стратегії» міста згадуються достатньо рідко й майже не зазначаються як суб'єкти м'якої сили, на відміну від культурних інституцій держав(Британська рада, Інститут Гете)[1, с. 3]. Отже, бачимо певну розбіжність між декларованими принципами та реальними стратегіями залучення міст саме на зовнішньому рівні.

Тим не менш, якщо розглянути позиції міст-ЄС у найбільш популярних світових рейтингах помічаємо, що вони займають найвищі сходинки за показниками якості життя, екологічності, політичної і культурної активності. У міжнародному дискурсі міста ЄС представлені як «міста для людей», на відміну від азійських глобальних міст, котрі можна назвати «містами для економіки».

Звертаючи увагу на основні форми співпраці місто-місто та сфери взаємодії міст, спостерігаємо, що до мережі Креативних міст ЮНЕСКО у 2019р. потрапило на 20 європейських міст більше ніж 2017[13, с. 16], які в основному представлені у сфері музики та літератури. Вагоме значення для формування профілю європейського міста, як міжнародноактивної одиниці, має й участь у діяльності Комітету культури організації UCLG, або ж Міжнародного культурного форуму світових міст(WCCF). Ще однією мережею міст членство, в якій приносить європейським містам позитивний імідж, є

Intercultural Cities, ініціатором створення якої виступив Комітет міністрів Ради Європи, хоча членами станом на 2019р. було 136 міст поза межами Європи.

Основними регіонами взаємодії залишаються країни-члени Європейського партнерства як на сході, так і на півдні. В центрі уваги також знаходиться Північна Америка, особливо вздовж східного узбережжя США та Канади й Китай. Партнерських взаємодій ж із містами Південної Америки, Африки, Південної Азії чи Океанії зовсім мало, хоча виняток тут становлять міста Іберії, які історично мають зв'язки із латиноамериканськими містами.

У внутрішньому вимірі культурної дипломатії міста географічний чинник також накладає свій відбиток, адже найбільше двосторонніх угод про побратимство встановлюється із містами сусідніх країн, або ж групування відбувається в рамках регіонів, як от: Адріатичні та Іонічні міста, Рада Дунайських міст та Регіонів, Союз Балтійських міст. Хоча Рада Європейських муніципалітетів та регіонів, мережа міст Eurocities та програма Європейські столиці культури допомагають зняти регіональний розподіл та об'єднати в рамках спільних проєктів міста з різних куточків Європи. Так, кожного року титул ЄСК переходить до одного з міст зі «старої» та «нової» Європи, які окрім культурних заходів для кожного міста, проводять й спільні, до того ж, деякі із них направлені й на міжнародну аудиторію.

Свою діяльність у культурних мережах міст(10 із них найбільш популярні) та побратимські контакти міста ЄС зазвичай направляють на досягнення цілей: формування європейської культурної ідентичності, підвищення цінності різноманіття та спільного проживання, інтеграції мігрантів, здобуття навичок кращого управління та захисту своєї культурної спадщини, побудови соціальної згуртованості та громадської участі, приваблення інвестицій на локальний рівень. Створений у 2015р. Барселаною план міста Барселони для біженців, став реакцією на відмову влади Іспанії прийняти 17, 313 біженців, яка натомість дозволила прибути на свою територію лише 1,910 шукачам притулку[6, с. 202]. А міністр культури Румунії, коли відвідував місто Сибіу(ЄСК 2007р) сказав: «Через культуру ми вступимо в Європу!»[3, с. 10]. Що підтверджує вищенаведені цілі.

Отже, помічаємо, що із трансформацією світу змінюється роль традиційної дипломатії та її носіїв, що робить дедалі актуальнішими принципи концепції «нового середньовіччя». Такі зрушення, в свою чергу, привертають увагу до міст, як виразників політичного впливу та «м'якої сили». В даному контексті міста ЄС є особливими міжнародними акторами, які ведуть свою дипломатію на декількох рівнях як в межах ЄС, так і поза ними. Звертаючи увагу на їхні практики, можемо відзначити, що міста ЄС займають чільне місце у світових рейтингах та ТММ. На географію їхніх зв'язків впливають територіальна близькість, а також мовна та культурна спорідненість. Доволі часто урбаністичні центри на внутрішньому та зовнішньому рівні дипломатії міста завдяки формам культурної взаємодії намагаються вирішувати низку інших соціальних проблем, в чому й проявляється їхня цінність, як унікальних суб'єктів для міжнародних відносин та ЄС. Сьогодні вона знайшла своє відображення у внутрішньоєвропейських хартіях, проте є ще не достатньо

сформованою на рівні зовнішньополітичних стратегій різних рівнів, й цим самим залишає простір для подальших досліджень у даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Abdullach H. Molho J. Toward a Multi-level Strategy for EU External Cultural Relations: Bringing Cities on Board. Policy Brief. European University Institute. 2019. P. 1-8.
2. Acuto M. City Diplomacy. The Sage Handbook of Diplomacy/ed. By C.M.Constantinou, P.Kerr, P.Sharp. 2016. P.510-521. , 512.
3. Chira A. Capital of Culture as Cultural Capital. Cultural Diplomacy in Sibiu/Hermannstad, Romania. 12 p.
4. Cities` external cultural relations: trends and actions. Eurocities study. 2017. 26 p.
5. Dundee A. Promoting city-to-city cooperation in the field of culture. Doc. 13995. Parliamentary Assembly. Council of Europe. Strasbourg. 2016. 13 p.
6. Garcia A. Bak Jorgensen M. Solidarity Cities nad Cosmopolitanism from Below: Barcelona as a Refugee City. *Social inclusion*. Volume 7. Issue 2.2019. P. 198-207.
7. Global Power City Index 2020 Summary. *Institute for Urban Strategies. The Mori Memorial Foundation*. 2020. 32 p.
8. Ipsos Top Cities 2017.Ipsos Public Affairs./pres. ed. S. Atkinson. M. Clemence. 2017. 37p.
9. Isar Y.R., Triandafyllidou A. Introduction to this Special Issue Cultural Diplomacy: What Role for Cities and Civil Society Actors? *International Journal of Politics, Culture, and Society*. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10767-020-09385-1.pdf> (Last accessed 10.06.2021).
10. Kearney A. 2020 Global Cities Index and Emerging Cities Outlook. 2020. 12 p.
11. Kosovac A. Pejie D. What`s next? *New forms of city diplomacy and emerging global urban governance. Monografias.CIDOB*. №81.2021. p.87-95. , 91.
12. Leipzig Charter on Sustainable European Cities. May 2007.7p.
13. The Cultural and Creative Cities Monitor. 2019 Edition./ed. V. Montalto, M. Sasiana. European Commission: Joint Research Centre. 2019. 120p.
14. The new Leipzig charter: transformative power of cities for the common good.13p.
15. Белоусова Н. Глобальні міста як джерело «м'якої сили» в XXI столітті. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія, Політологія. Вип.21.2018.ст.85-89.
16. Миронов В. «Новое средневековье» в концепциях представителей английской школы теории международных отношений. Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки». №2(6). 2015. Ст.23-29.

Баришев Олександр,

бакалавр, курсант 514мв навчальної групи

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чорногор Ярослав,

к.і.н., доцент

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«М'ЯКА СИЛА» ТА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США ЯК ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У сучасному швидкозмінному світі дипломатія постійно розвивається та еволюціонує, що в свою чергу визначає можливість виділення як традиційних, так і новітніх методів дипломатії. Безперечно, Сполучені Штати Америки займають досить вагоме місце у сучасній системі міжнародних відносин, що

підтверджується їх активною позицією в ООН, НАТО, G-7, інших міжнародних організаціях та об'єднаннях.

Публічна дипломатія США на сучасному етапі включає кілька елементів, які є інструментами впливу на зарубіжні країни і вирішення різних зовнішньополітичних завдань. Перш за все це інформаційні програми, програми в області культури і програми в галузі освіти.

Актуальними зовнішньополітичними завданнями, які стоять перед публічною дипломатією США є:

- поліпшення іміджу країни серед найбільш активної та впливової частини зарубіжного суспільства;
- вплив на еліту зарубіжних країн, в першу чергу на ту її частину, яка приймає рішення;
- створення сприятливого економічного та інвестиційного клімату для США в зарубіжних країнах;
- лідерство із використанням усіх засобів американської сили, внаслідок переваг США над рештою держав у дипломатії, розвитку, обороні, розвідці, науці і технологіях, та багатьох інших сферах;
- лідерство шляхом надання прикладу через захист власних цінностей всередині держави та дотримання своїх зобов'язань на міжнародній арені [3].

Слід зазначити, що у сучасній публічній дипломатії США активно практикують і такі елементи, як аналіз громадської думки або якості поширюваної інформації про США, а також проведення короткострокових політичних кампаній, спрямованих на просування конкретної політичної ідеї, дії тощо. Саме такий комплекс заходів, згрупований у поняття “розумної сили”, яка є вищою формою “м'якої сили”, і характеризується зовнішньополітичною стратегією Сполучених Штатів, яка повинна сприяти розвитку найменш розвинених країн світу, а також вирішенню глобальних проблем, здійснюючи інвестиції не тільки в економіку держави та у військовий сектор, але і в політику м'якого домінування у світі, покращуючи свій імідж такою допомогою і глобальними проектами. Щоб зберегти і утримати своє лідерство у міжнародних відносинах США повинні відповідати на глобальні виклики, “не сіючи страх і гнів у світі, а надихаючи його оптимізмом і надією” [2].

При цьому, основний акцент ставиться на привабливість та легітимність зовнішньої політики держави та роботу її дипломатії, яка здатна роз'яснювати певні зовнішньополітичні дії держави та пом'якшувати їх негативні наслідки, адже передусім саме методи дипломатії визнаються законними і морально авторитетними у міжнародних відносинах. До “м'якої сили” та її похідної – “розумної сили” – належить і вміння враховувати та координувати різні багатосторонні інтереси США в умовах здійснення міжнародного співробітництва. У рамках такої діяльності публічна дипломатія виконує функцію налагодження зв'язку із іноземною аудиторією, що в свою чергу слугує роз'ясненню зовнішньої та внутрішньої політики держави, адже при її неправильному сприйнятті, навіть позитивні дії можуть мати негативний ефект

(слід мати на увазі, що, у багатьох випадках, дипломатичний компонент є обслуговуючим щодо політичного компонента).

Виразною характеристикою сучасної публічної дипломатичної служби США є її глибокий зв'язок як із військовою силою держави, так і з її економічним потенціалом та бізнесом, і, відповідно достатньо ефективним застосуванням військової та економічної дипломатії. Такий зв'язок проявляється на багатьох рівнях: як інституційному, через існування спеціалізованих структурних одиниць Державного департаменту націлених на координацію дій, здійснення розвідувальної діяльності чи захист інтересів американського бізнесу за кордоном, так і на кадровому рівні, оскільки, на дипломатичні посади можуть призначатися кадрові військові чи представники великого бізнесу, а також, не менш важливо, включно із укладанням відповідних угод і діяльністю військових, торговельних аташе та аташе з питань економіки, що, певною мірою, також може бути вираженням “м'якої сили” [1, с. 47-59].

Наразі ми можемо констатувати лише те, що серед політичного керівництва США, як з числа представників демократичної, так і республіканської партії, зросло розуміння значення “м'якої сили” та публічної дипломатії у міжнародних відносинах, тому відповідні зміни вносяться до зовнішньої політики держави як на рівні доктрин, так і на рівні інституцій і дипломатичної практики, хоча особистісна позиція кожного окремого Президента США може призводити до різних інтерпретацій.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Цюрупа М. Поняття “м'якої сили” держави та особливості її застосування в сучасній світовій політиці [Текст] / Михайло Цюрупа // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2007. – Вип. 36: Курасівські читання. Влада і суспільство в сучасній Україні: механізми взаємодії. – К.: Знання України, 2007. – С. 47-59.
2. Nye J.S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Електронний ресурс] / Craig Cohen, Joseph S. Nye, Richard Armitage. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://csis.org/publication/smarter-more-secureamerica>.
3. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>.

Баришева Вікторія,

бакалавр, курсант 514мв навчальної групи

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чорногор Ярослав,

к.і.н., доцент

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ
СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ТА ІНШИХ
ДЕРЖАВ**

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій кардинально змінив принципи й методи державного управління, призвів до революційних змін у галузі міжнародних відносин, військовій справі та способах ведення війни. Як наслідок – у сучасному світі можна досягти перемоги у воєнному конфлікті завдяки цілеспрямованому інформаційному впливу на населення іншої країни у комплексі стратегічних комунікацій без застосування військової сили.

Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах розглядаються як інтегровані технології, спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії і формування стійких формальних та неформальних зв'язків між урядовими інститутами, міжнародними акторами, дипломатичними установами і політичними лідерами з метою реалізації політичних, економічних, безпекових, культурних, соціальних і гуманітарних ініціатив та проектів.

Наразі стратегічні комунікації вважаються невід'ємним та ефективним механізмом зовнішньої політики національної безпеки провідних країн світу, одними з найбільш ефективних інструментів просування геополітичних і національних інтересів на міжнародній арені.

У сучасній площині міжнародних відносин актуальними факторами надзвичайно швидкого розвитку стратегічних комунікацій стали:

- стрімкий розвиток інформатизації;
- зростання ролі інформаційного протиборства для досягнення військово-політичних та економічних цілей;
- збільшення кількості силових(збройних) конфліктів у світі;
- поширення терористичної діяльності;
- формування нових національних стратегій сучасних країн;
- коригування і зміна іміджу країн на міжнародній арені;
- виникнення і розвиток нових форм дипломатії (громадська дипломатія, кібердипломатія тощо) [1, с. 147-152; 2, с. 9-23; 3, с. 29-33; 4, с. 124-130; 5, с. 93-96].

Необхідно зазначити, що із часу виникнення і до сьогодні стратегічні комунікації ще перебувають у стадії розробки та вивчення фахівцями у військовій сфері та дослідниками у галузі суспільних наук. І однією з найголовніших проблем у цьому вимірі є те, що ефективність роботи стратегічних комунікацій гальмують такі фактори, як відсутність чіткого підходу до організації їхнього застосування, так і недооцінка значущості міжкультурних комунікацій при роботі із цільовими аудиторіями, на які спрямовані стратегічні комунікації.

Як свідчить аналіз, на сьогодні такі сильні країни-члени НАТО як США та Велика Британія – єдині країни, де концепція стратегічних комунікацій оформлена на державному рівні й має організовану структуру [6]. На стадії активної розробки і впровадження в сектор безпеки і оборони стратегічні комунікації перебувають в Китаї, державах Латинської Америки та країнах-членах ЄС.

Говорячи про стратегічні комунікації, як про необхідний механізм становлення та розвитку міжнародних відносин й концептуалізуючи цей соціо-

культурний феномен, необхідно підкреслити, що важливим завданням, яке стоїть перед сучасними країнами, які розробляють комунікації, є вміння працювати з її каналами. Які в останні роки розширилися завдяки розвитку інтернет-технологій, і подальший розвиток яких значною мірою буде залежати від цих феноменів і здатності систем міжнародної (регіональної, національної) безпеки вчасно реагувати на сучасні виклики та загрози міжнародній спільноті.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Баровська А.В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №1(34). – С.147-152.
2. Дубов Д.В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації // Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. – 2016. – № 4(41). – С. 9-23.
3. Лапутіна Ю.А. Стратегічні комунікації у секторі безпеки: сучасний стан правового регулювання та перспективи удосконалення // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1(21). – С.29-33.
4. Мильченко О.М. Деструктивні стратегічні комунікації Росії(за матеріалами мас-медіа) // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1(21). – С. 124-130.
5. Соловійов С. Стратегічні комунікації в публічному управлінні: впровадження в Україні // Актуальні проблеми державного управління. – 2016. Вип. 3. – С. 93-96.
6. NATO Strategic Communications Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>.

Гулієва Фаріда,

студентка 1-го курсу магістратури

*Науковий керівник – **Маклюк О.М.**, к.і.н., доцент*

Запорізький національний університет

ХОДЖАЛИНСЬКИЙ ГЕНОЦИД У ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОГО АЗЕРБАЙДЖАНУ

Політика пам'яті як інструмент впливу на свідомість суспільства набуває надзвичайно важливої ролі в умовах трансформації суспільства. На сучасному етапі конструювання в колективній пам'яті образу «минулого» є допоміжним інструментом з досить цінним ресурсом для мобілізаційних процесів суспільства. У цьому контексті метою державної політики пам'яті виступає вдале використання подій минулого та закріплення їх на підсвідомому рівні людей.

Політика пам'яті як об'єкт наукових досліджень розглянута у працях західних науковців, серед яких: Басабе Н., Верч Дж., Гонсалес Й., Ексле О., Паез Д. [3, 8, 10] В працях цих вчених приділена основна увага розробці теоретичних засад даної проблематики. Значної уваги потребує робота Дж. Верча, який крізь призму соціокультурного підходу виокремлює в кожній окремішій культурі свої відмінності оповіді про важливі події в історії. [10, с. 60-62]

В азербайджанській історіографії Рауфом Гарагезовим розроблений оригінальний метод дослідження колективної пам'яті, який базується на аналізі

історичних оповідань, а саме роз'яснення свого історичного минулого в азербайджанській традиції. [2]

Поняття «політики пам'яті» у вітчизняному науковому дискурсі є досить новим. Проблематиці державної політики пам'яті присвячена праця українського науковця Веденєєва Д. «Політика пам'яті в Україні державна. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів». На думку автора, державна політика пам'яті має бути пріоритетним напрямком внутрішньої політики уряду, адже цей фактор є фундаментальним у національно-державному будівництві. [1]

В якості джерельної бази використовуються дані з офіційної сторінки «Справедливість Ходжали» [5], яка присвячена Ходжалинському геноциду, а також офіційний сайт президента Азербайджанської Республіки. [4]

Мета дослідження – дослідити вплив Ходжалинського геноциду на особливості формування та становлення державної політики пам'яті сучасного Азербайджану.

Важливою складовою політико-гуманітарної політики є державна політика пам'яті, що включає в себе сукупність концептуальних й правових принципів, конкретні державні і суспільно-політичні заходи з використанням інформації про історичне минуле в процесах національно-державного будівництва. [1, с. 329–333.] Формування в Азербайджані державної політики пам'яті тісно переплітається з проблемою національної ідентифікації, а також зближенням всіх етнічних груп республіки. Наразі втілення владою Азербайджанською Республікою своєї політики в цьому напрямі можна прослідкувати у проведенні інформаційних та освітніх кампаній, відкриття музеїв та архівів, встановлення пам'ятників та вшанування пам'ятних днів на загальнонаціональному рівні тощо.

Ходжалинська різанина – одна з найкривавіших та трагічних подій в історії азербайджанського народу. Передісторія вірменської агресії сягає коріннями у 1988 рік, коли владою Вірменської РСР був розпочатий наступ з метою відторгнення Нагірного Карабаху та приєднання його до Вірменії. Ходжали, місто Нагірно-Карабахської області, чисельність якого до початку конфлікту складала 7000 осіб, стало метою однієї з таких операцій. Збройні сили Вірменії за підтримки незаконних збройних формувань в ніч з 25-го на 26-е лютого 1992 року захопили місто. [9]

Напередодні трагедії у місті залишалось близько 2500 осіб та під час штурму вони були вимушені залишити домівки у надії знайти спасіння. Однак, всі спроби були марними – біженці були розстріляні збройними силами постів, деякі взяті полон, та частина, яка намагалася втекти повз гірські території, вмерли від обмороження. Лише одиницям вдалось дістатися у довколишні підконтрольні Азербайджаном міста.

У всесвітній історії є чимало прикладів того, як географічні назви втрачають свій так званий «географічний» зміст та символізують події, які мали місце на цій території. Ці об'єкти становляться точкою на карті, яка нагадує жорстокість, масові вбивства та нелюдськість. Таким містом є і

азербайджанське місто Ходжали, яке є символом муки для азербайджанського народу.

За офіційною статистикою, в результаті цієї трагедії загинуло (включаючи замерзлих в дорозі) 613 осіб, з них – 63 дитини, 106 жінок, 70 людей похилого віку. Вісім сімей було знищено повністю. [7]

З моменту приходу до влади Гейдара Алієва і по сьогодні основною метою азербайджанського уряду є об'єднання народу навколо спільної ідеї. Одним з принципів такої політики є відкладення в пам'яті суспільства трагічних подій в історії Азербайджану, а також консолідація народу у боротьбі зі спільним ворогом.

8 травня 2008 генеральним координатором Форуму Молоді Ісламської Конференції за Діалог і Співробітництво Лейлою Алієвою була ініційована Міжнародна інформаційна кампанія «Справедливість Ходжали». [5] Дана кампанія виступає складовою державної політики пам'яті, в ході якої підвищується рівень обізнаності міжнародного співтовариства про Ходжалинський геноцид. Кампанія успішно ведеться в десятках країн, і на сьогоднішній день до неї приєдналися понад 120 тисяч осіб та 115 організацій. Соціальні мережі, виставки, мітинги, конкурси, конференції, семінари та інші схожі заходи також є ефективними засобами для пропаганди цілей кампанії. [6]

Трагедія «Ходжали» – одна з найтрагічніших подій в новітній історії Азербайджану, що надала травмуючий вплив на становлення сучасного азербайджанського суспільства. Ряд досліджень свідчать про те, що саме сильні емоції, які викликані жорстокими подіями, краще за всього відкладаються в колективній пам'яті. [8, с. 147-148] В цьому контексті грає дуже важливу роль освітній процес, перш за все – шкільні підручники. В кожному підручнику з історії вивчається Ходжалинська трагедія, наводяться цифри, які демонструють кількість загиблих та постраждалих. Крім того, 26-е лютого оголошено «Днем Ходжалинського геноциду і національної жалоби». Щорічно 26-го лютого Президент Азербайджанської Республіки звертається до народу і бере участь в церемонії вшанування пам'яті жертв Ходжали. [4] В цей день проводяться заходи, присвячені жалобі загиблим від агресії вірмен у м. Ходжали, в усіх освітніх закладах країни, діти відвідують пам'ятник жертвам трагедії «Крик матері».

Політика пам'яті – невід'ємна складова як внутрішньої, так і зовнішньої державної стратегії. Метою державної політики пам'яті Азербайджану є формування єдиного меморіального поля, а також протидія деструктивним процесам, які можуть загрожувати стабільності та територіальній цілісності республіки. Саме реалізація цієї мети стала однією з ключових, адже Азербайджан довгий період з моменту проголошення незалежності перебував у конфлікті, а частина його територій була окупована агресором. Ходжалинський геноцид – кривава сторінка в історії Азербайджанської Республіки, що є символом трагічної долі азербайджанців. Складно не переоцінити важливість цієї події в сучасному азербайджанському суспільстві. Метою сучасного уряду є об'єднання всього народу під спільним гаслом. Останні події

продемонстрували успішність державної політики пам'яті та консолідацію суспільства перед зовнішнім ворогом.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Веденєєв Д. Політика пам'яті в Україні державна. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / Кер. авт. кол. А. М. Киридон. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 329-333.
2. Гаргаєзов Р.Р. Колективна пам'ять: Як створюються, зберігаються і відтворюються колективні уявлення про минуле. Баку, «Елм», 2013. 412 с.
3. Эксле О. Г. «История памяти» – новая парадигма исторической науки. Историческая наука сегодня; теории, методы, перспективы / ред. Л. П. Репиной. М., 2012. С. 75–90.
4. İlham Əliyev Xocalı faciəsi qurbanlarının xatirəsini anma mərasimində iştirak etmişdir. URL: <https://president.az/articles/7437>
5. Justice for Khojaly. URL: <https://justiceforkhojaly.org/>
6. Kampaniya haqqında. URL: <https://justicefor Khojaly.org/az/content/kampaniya-haqqında>
7. McGuinness, Damien. "Nagorno-Karabakh: Remembering the victims of Khojaly". URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17179904>
8. Paez D., Basabe N., Gonsales J. Social Processes and Collective Memory: A Cross-Cultural Approach to Remembering Political Events. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 1997. P. 147-174.
9. Soyqırımın törədilməsi. URL: <https://justicefor Khojaly.org/az/content/soyqirimint%C3%B6r%C9%99dilm%C9%99si>
10. Wertsch J.V. Voices of Collective Remembering. Cambridge. Cambridge University Press, 2002. P. 60-62.

Єленевська Анастасія,

студентка I курсу спеціальності

«Міжнародні відносини»

Науковий керівник – Михтуненко В.В., к.і.н., старший викладач

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С.Макаренка

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У сучасному світі дуже великий вплив мають соціальні мережі. Раніше, ще якихось 20 років тому, люди навіть і уявлення не мали про них. Проте зараз, про них знає весь світ, і майже кожна друга людина користується принаймні однією з соціальних мереж. Без них ми навіть не уявляємо свого існування. Ми дуже легко можемо, побачити й почути людину яка знаходиться за тисячі кілометрів від нас, відправити фото, відео, аудіо запис, прочитати книгу, надіслати документи, пройти співбесіди, навчатися в університеті, інституті, коледжі чи школі.

Ще сорок років тому люди читали газети, слухали радіо, а найзаможніші дивилися телебачення. Люди жили в соціалістичній державі, їм вселяли думки силою та страхом, люди вірили, навіть якщо вони не були на боці політики, то боялися про це говорити.

Часи змінилися, змінилася влада, народилося нове тисячоліття, почалася нова епоха людства. Разом із цими змінами прийшли зміни в цивілізаційній

сфері. Еволюція техніки. Поява інтернету. Поява того що невдовзі змінило світ, нового, цікавого, з великим спектром можливостей, і в той же час того, що згубило не одне життя, не одну душу, з'явилася найпотужніша зброя людського розуму.

Що таке інформація? В будь – яку епоху, в будь який час, той хто володів інформацією, володів безмежною силою. Так залишається і до сьогодні.

В сучасному світі соціальні мережі є керівною системою світової інформації. У неї з'являється своя мова, «сленги», «хештеги», вона найпоширеніша серед сучасної молоді. Внаслідок цього, індивід-користувач соціальної мережі починає думати встановленими правилами в мережі канонами.

Аналізуючи соціальні мережі в контексті інформаційних війн, слід приділити увагу психологічним явищам, які роблять мережі таким привабливим для здійснення інформаційно-психологічного впливу на користувачів. Зокрема, доцільно виділити такі: явище «Спіраль мовчання» (за Е. Ноель-Нойман) [1]; стадний інстинкт у соціальних мережах; довіра всьому опублікованому у мережі; присутність лідерів думок; прагнення самореалізації чи заміни реальності.

«Спіраль мовчання» - всевітньо відома гіпотеза німецької дослідниці Елізабет Ноель-Нойман. Вона полягає в тому, що сучасні засоби масової інформації можуть маніпулювати людьми силою слова та думки представниками меншості і замовчуючи думок більшості.

Дуже подібне відбувається в соціальних мережах у повідомленнях, публікаціях, коментарях чи постах. Авторами таких повідомлень виступають представники меншості, тим самим збуджуючи хвилю. На ці повідомлення реагують односторонні, підтримуючи своїми словами, можливо навіть не прийняту для них думку. Як правило більшість не оскаржує їх, вони мовчать.

Дуже щільно з вищезгаданою моделлю контактує «стадний інстинкт». Принцип «Стадного інстинкту» полягає в тому, що людина за своєю природою істота колективна, вона тягнеться до стада, тобто суспільства, більшості, і тут її не зруйнувати. Особистість завжди знайде односторонців, різниця лише в тому буде це більшість чи меншість. Цей інстинкт проявляється найбільше в тому, що людина побачивши коментар який набрав найбільшу кількість відгуків та лайків, приєднається до цієї групи, навіть якщо не схиляється до цієї думки. Подібне відбувається і з діяльністю груп: людина із більшим задоволенням приєднається до групи, аудиторія якої складає декілька тисяч, аніж ту де всього лише декілька десятків.

Цікавим явищем залишається повна довіра до того що публікують в соціальних мережах. Майже ніхто з користувачів не перевіряє достовірність та правдивість опублікованої в мережі інформації та приймає її за достовірну, на основі того, що ця інформація опублікована солідною групою з великою аудиторією [2].

Важливим аспектом є також те, що у людини є бажання та прагнення реалізувати себе в мережі, примірявши на себе якусь іншу роль, вільно виголошувати свої думки, тим часом прикриваючись анонімністю, яку надає

мережа. В той же час віртуальність життєдіяльності людини посилюється за рахунок відчуття того, що віртуальна реальність є менш агресивною до людини і в значній мірі підконтрольна їй. Також прагнення людини до віртуалізації свого життя більш яскравим, таким, що містить цікаві події та емоційні почуття.

Аналізуючи вище написане, методи та матеріали, не можна не згадати теорію Г. Почепцова. Його теорія полягає в тому, що сьогодні інформаційні війни ведуться за допомогою інтелектуального інструменту, а соціальні мережі є тільки платформою для безпосередньої візуалізації. А також він говорить про новий метод управління та впливом на суспільство, він отримав назву мікротаргетингу і полягає у публікації персоналізованих повідомлень на рівні окремої людини для привернення її уваги та завоювання прихильності.

Загалом серед основних моделей ведення інформаційних війн у соціальних мережах, можна виділити такі: модель мережових атак, модель із залученням користувачів-волонтерів, модель тотального блокування.

Аналізуючи сучасні соціальні мережі, можна говорити про те, що людина завдяки їм може знищити ту саму більшість. На жаль на сьогоднішній день є проблема залежності від соціальних мереж у дітей. Діти після сварок з батьками діляться проблемами з незнайомою їй людиною, і дуже часто це призводить до самогубств. Це також можна вважати інформаційною війною, адже за останні роки від цього вкоротили собі життя тисячі підлітків. І цим керувала на початку всього одна людина.

В той же час слід зауважити, що соціальні мережі є не тільки ідеальним знаряддям для впливу, але й місцем де можна знайти будь яку інформацію. Тому проаналізувавши це все можна сказати, що соціальні мережі можуть стати гарною підмогою для організаторів кольорових революцій. І це гарно описує Ентоні Саттон у своїй книзі « Як орден організовує війни і революції». І що цікаво, метою нових технологій не є встановлення прямого контролю над конкретно країною, а управління країною шляхом маніпуляцій через хаос. При цьому замовник хаосу легко вирішує питання передачі активів, заміни власників і ключових політиків на маріонеток.

Соціальні мережі помітно впливають на взаємодію державної влади і суспільства. Вони все частіше стають своєрідними посередниками між владою та громадянами через офіційні сторінки політиків та центральних органів, на яких активно пропагандується основні позиції влади. Саме представленість політиків у мережі позитивно впливає на створення їхнього іміджу в очах виборців. Адже «ближче до народу», вони видаються більш чесними та людяними. Проте читаючи новини та повідомлення від представників владних структур, слід врахувати те, що більшість повідомлень спрямовані не проінформувати користувача, а вплинути на нього.

Як висновок вище написаного, сьогодні соціальні мережі мають дуже великий вплив на суспільство. Щороку кількість користувачів збільшується, охоплюючи значну і різноманітну аудиторію. Соціальні мережі перетворюються все більше на інструментарій ведення інформаційних війн та здійснення потужного впливу на громадян. Звісно соцмережі мають великий

позитивний аспект, вони істотно підвищують ефективність механізмів громадської самоорганізації, тобто сприяють виникненню громадського суспільства. Знаходження будь якої інформації за короткий час та комунікацію з різних точок планети. Проте в той же час існують негативні моменти. Користувачі схильні до аддикції, тобто залежності від соціальних мереж та інтернету загалом.

Коли людина довгий час залежить від соціальних мереж, надалі під час користування ними вона відчуває своєрідний психологічний транс, а це дозволяє іншим дуже легко контролювати її. Тож користуючись певними методами, можна легко переконати звичайного користувача у будь чому, незалежно від його соціального статусу чи місцезнаходження.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ноель-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания: Общ. ред. и предисл. Мансурова Н.С. М.: Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. 352с.
2. Психологія натовпу та управління ним при виконанні службових завдань, навчальний посібник: Харків, 2015. 251 с.

Землякова Катерина,
студентка II курсу спеціальності
«Міжнародні відносини»
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ГАЛУЗЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТКИ США

Відомо, що дипломатія як основний засіб реалізації зовнішньої політики виникла досить давно, майже з початку появи перших держав у світі. Але це не означає, що вона не розвивалась протягом всього періоду. У минулому столітті з'являється велика кількість специфічних видів дипломатії, зокрема і публічна. Тому вже зараз відбувається перехід від традиційної дипломатії, що означає міжнародну взаємодію на рівні урядів, до нової дипломатії, яка використовує новітні засоби інформації. Саме публічна дипломатія США є ключовою проблемою в глобалізованому світі, адже ця держава є провідним актором на міжнародній арені.

Публічна дипломатія являє собою сукупність наявних інструментів і засобів зовнішньої політики, які застосовуються політичними інститутами та акторами, спрямованих на реалізацію комплексної дипломатичної стратегії держави через вплив на населення іноземної держави. [2, с. 3]

Мета такої дипломатії полягає у створенні та зміцненні позитивного зовнішнього іміджу держави на міжнародній арені, вплив на громадську думку інших держав для побудування позитивного мислення до країни, щоб полегшити досягнення інших цілей міжнародної політики. [5, с. 3]

Сам термін «публічна дипломатії» відносно новий, адже з'явився лише у 1965 р. завдяки американському дипломату Е. Гулліону, який запропонував

дати усім міжнародним програмам пропаганди, наукових обмінів, навчання політиків і бізнесменів, програми у сфері культури єдиним терміном – public diplomacy. Є й інша версія, за якою цей термін було у 1977 р. використано в доповіді комісії палати представників Конгресу США Мерфі, що займалася реорганізацією зовнішньої політики. [7, с.184]

У 1953 р. було створено Інформаційне Агентство США, що також можна вважати початком роботи у сфері публічної дипломатії. В цей час США сформулювали основні завдання публічної дипломатії та визначили головні регіони та аудиторію заходів. Основним інструментом на той час стала міжнародна мережа радіо і телебачення, яка об'єднувала 5 американських трансляційних установ – Голос Америки (Voice of America), Світову мережу обслуговування телебачення та кіно (WorldNet Television and Film Service), Радіо і ТБ Марті (Radio and TV Marti), Раді «Свобода» (Radio Liberty) та Радіо «Вільна Азія» (Radio Free Asia). У 1983 р. була проголошена «Програма демократичної та публічної дипломатії», за якою було створено групу з координації діяльності усіх відомств та програм публічної дипломатії.

Іншим методом на той час були програми міжнародних обмінів, що переважно відбувалися з країнами Західної Європи. Аудиторія в основному включала в себе 3 групи:

- 1) державні службовці, журналісти, редактори ЗМІ;
- 2) викладачі вузів та вчителі шкіл;
- 3) студенти

Найвідомішим таким проектом є програма Фулбрайта. згідно з якою США надає гранти для студентів, аспірантів, викладачів для навчання і стажування в різних установах і діє більш ніж у 140 країнах світу. Учасники цієї програми різноманітні і за віком, і за напрямком діяльності – нобелівські лауреати, губернатори, прем'єр міністри, глави держав, вчені, керівники компаній. [4, с. 145]

Завдяки діяльності Інформаційного Агентства можна зробити висновок, що вже тоді публічна дипломатія діяла як окремий напрямок та інструмент зовнішньої політики США. Сучасний етап розвитку публічної дипломатії розпочинається після скасування у 1999 р. цього агентства та створення у Державному департаменті відділу публічної дипломатії та публічної політики. [3, с. 61-65]

Спочатку було сформульовано цілі публічної дипломатії США, які полягають у наступному:

- а) донесення позитивної інформації про основні цінності (права свободи слова, віросповідання, права жінок та меншин, обмеження влади держави тощо);
- б) побудова спільності інтересів і цінностей між США та іншими країнами незалежно від їх культури, мови, віросповідання;
- с) створення сприятливого економічного та інвестиційного клімату. [6, с. 29]

Доречно також розглянути структуру публічної дипломатії, тобто усі відомства, які які формують і реалізують програми публічної дипломатії в

зарубіжних країнах. Серед відомств входять такі органи виконавчої та законодавчої влади США:

- Відділи в Держдепартаменті — з освіти та культури (Bureau of Educational and Cultural Affairs), з інформаційних програм (International Information Programs) і з вивчення зарубіжної блогосфери (Digital Outreach team);
- Агентство з міжнародного розвитку (Agency of International Development) і Рада керуючих мовленням (Broadcasting Board of Governors);
- Відділи з публічної дипломатії та Агентство зі співпраці в галузі оборони і безпеки міністерства оборони.
- Президент, Рада національної безпеки і Конгрес США.

До інших відомств слід також віднести напівурядові агенства та дипломатів США – апарат аташе з культури США разом з інформаційними центрами США в зарубіжних країнах, благодійні фонди та неурядові організації. Крім того, різні експертні групи в Держдепартаменті: Відділ планування і Міжвідомча робоча група з оцінки освітніх програм публічної дипломатії (Interagency Working Group (IAWG) on the US Government-Sponsored International Exchanges and Training), Комісія радників президента з публічної дипломатії (Advisory Commission on Public Diplomacy). [1, с. 710-711]

Ми з'ясували, що у традиційному розумінні публічна дипломатія являє собою міжнародний інструмент взаємодії з аудиторією іншої країни, що використовується урядом. У новому значення публічна дипломатія є інструментом, який використовує нові методи: мережеві контакти, створення сайтів, SMS-розсилка, організація інтернет-конференцій та блогів. На сьогодні уряд США використовує такі терміни для позначення публічної дипломатії, як «нова публічна дипломатії», «публічна дипломатія 2.0» або «цифрова дипломатія».

Нова публічна дипломатія (цифрова дипломатія, digital diplomacy) – це спосіб комунікативного впливу на міжнародну ситуацію та зарубіжну аудиторію за допомогою нових технологій (блоги, спеціальні сайти: Facebook, Twitter, YouTube, SMS-розсилка), які просуваються в зарубіжних країнах. [7, с. 184-185]

Табл. 1. Відмінності традиційної публічної дипломатії та нової публічної дипломатії США.

Показник	Традиційна публічна дипломатія	Нова публічна дипломатія
Мета	Просування зовнішньополітичних інтересів США	Просування зовнішньополітичних інтересів США
Форми реалізації	Пропаганда, освітні і наукові обміни, програми в галузі культури і науки	Супутникове та Інтернет-телебачення, новини в режимі реального часу, блоги та форуми, мобільні телефони, електронні носії інформації
Цільова аудиторія	Еліта та лідери в своїх галузях	Молодь та члени неурядових організацій
Методи просування	Просування основної теми тільки серед цільової аудиторії	Будівництво партнерських та дружніх відносин з масовою

		аудиторією
Основні механізми реалізації	Від уряду та неурядових організацій США до закордонної аудиторії	Від неурядових організацій та уряду США до зарубіжних неурядових організацій та користувачам мережевих ресурсів
Теоретична база	Теорія Пропаганди та політичної реклами	Теорії брендингу (ребрендингу) та «м'якої сили»
Основні терміни	Імідж США та боротьба за демократію у конкретних країнах	Національний бренд США та глобальний демократичний порядок

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Балабанов К. В., Трофименко М.В. Структура публічної дипломатії США. *Україна Дипломатична = Diplomatic Ukraine*. Київ, 2014. № 15. С. 709–719.
2. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. 56 с.
3. Гавриленко І. Особливості здійснення публічної та культурної дипломатії США. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 2. С. 9-12.
4. Павлова Т. С., Шамраєва В.М. Інструменти публічної дипломатії США. *Політикус*. 2017. № 6. С. 142-146.
5. Терещук В. І. Системний аналіз інституціонального забезпечення реалізації зовнішньої політики публічної дипломатії (на основі досвіду США). *Політичні науки*. №11. 2016. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2909
6. Тищенко-Тишкорець О.М. Трансформація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки: від легітимізації «жорсткої сили» до побудови діалогу зі світом. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2009. № 4. С. 28–32.
7. Трофименко М. В. Нова публічна дипломатія Сполучених Штатів Америки. Україна і світ: проблеми історії : зб. матеріалів всеукр. наук. Маріуполь. 2014. С. 184–186.

Кодовбецький Анатолій,

курсант 314мв навчальної групи

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чорногор Ярослав,

к.і.н., доцент

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОСІЙСЬКА ВАКЦИНА ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Стрімке поширення коронавірусу продемонструвало стан систем охорони здоров'я усіх країн світу. Багато держав консолідувалося заради подолання загрози, в той час як окремі актори міжнародних відносин побачили під час пандемії можливість для посилення власного впливу. Яскравим прикладом цього стала Російська Федерація, яка однією з перших заявила про наміри розробки та виробництва вакцини. Результатом стало створення вакцин «ЕпиВакКорона» та «Спутник-V». Остання перетворилася на інструмент впливу РФ по всьому світу.

Актуальність дослідження. Існуюча проблема використання Росією вакцини «Спутник-V» у якості інструменту впливу на країни Європи та світу потребує моніторингу, аналізу та протидії, адже безпосередньо впливає на стан безпеки багатьох країн світу, зокрема України. Ігнорування даної проблеми може привести, з однієї сторони, до посилення позицій Росії на світовій політичній арені, і з іншої – до погіршення загального санітарного стану населення унаслідок використання неякісної вакцини.

Об'єкт дослідження є гібридний вплив РФ на міжнародну безпеку в умовах пандемії.

Предметом дослідження є російська вакцина як складова комплексної загрози безпеці європейського регіону.

Передусім, варто звернути увагу на ідеологічні складову російської вакцини. Сама назва вакцини – «Спутник V» - містить у собі посилення на заслуги попередника РФ – Радянського Союзу. Перший штучний супутник Землі «Спутник-1» - був запущений Радянським Союзом, та знаменував «прорив» у космічній сфері у період «холодної війни» із Заходом. У випадку з вакциною, такою назвою Росія прямо говорить про свою «першість», але уже у медичній сфері, підтверджуючи це другою частиною назви – «V» - перемога (англ. victory). Але на відміну від першого штучного супутника Землі, російська вакцина не славиться своєю успішністю.

У той час як у Європі вирішувалось питання затвердження ефективної вакцини та її подальше централізоване виробництво, РФ підписала ряд угод з багатьма країнами щодо постачання своєї вакцини задовго до початку процесу її визнання міжнародною медичною спільнотою. Першими замовниками були Аргентина, Мексика, Філіппіни, Ізраїль. РФ продемонструвала поставки вакцини в Чорногорію, в той час як Хорватія почала переговори з Росією про придбання вакцини «Спутник V». Путін скористався шансом «вбити клин» між ЄС та Сербією, яка претендує на членство в ЄС (це Росії зовсім не до душі, так як РФ вважає, що ця країна входить в її сферу впливу). Сербія сподівалася отримати партії вакцини від ЄС, однак, натрапивши на відмову, обурений прем'єр-міністр цієї країни вирішив звернутися до Росії. Крім того, "Супутник V" вже схвалила такий член ЄС та НАТО, як Угорщина. Так, поряд із європейськими вакцинами, на світовий ринок вийшли вакцини китайського та російського виробництва. Фактично, вони «закрили діри» у постачанні вакцин.

Росія не упускає можливості супроводити пропозиції про вакцину або спільне виробництво в Східній Європі і на Балканах повідомленнями про «м'яку силу», зупиняючись на європейських невдачах і підкреслюючи підтримку Росією країн, охоплених політикою розширення і сусідства ЄС. Враховуючи сучасний стан російської зовнішньої політики, а саме проведення агресії щодо України, придушення протестів всередині країни, переслідування опозиціонера О.Навального, Росія намагається пом'якшити критику світової спільноти на свою адресу, безпосередньо використовуючи при цьому надану допомогу багатьом країнами світу у вигляді вакцини.

Головним офіційним приводом стримування поширення російської вакцини залишається рівень її надійності, адже вакцина досі не пройшла

необхідні етапи перевірки для міжнародного затвердження. Останнім кроком було припинення перевірки вакцини відповідними європейськими установами у зв'язку з тим, що російська сторона не подала до 10 червня 2021 року необхідні дані, як це було узгоджено раніше.

Звісно, ключовим фактором поширення російської вакцини є її інформаційний супровід у вигляді повномасштабної інформаційної кампанії. Майже одразу після виходу вакцини на міжнародний ринок, а саме країни СНД, почався процес пропаганди вакцини – безліч статей та повідомлень щодо «дієвості» вакцини. Варто зазначити, що перед цим РФ проводила таку ж кампанію, але у протилежному напрямку – до появи власної вакцини, РФ проводила активну політику дискредитації вакцинації в цілому.

Таким чином, мета РФ залишається незмінною: посилити розходження поглядів між країнами ЄС та покращити власний імідж на міжнародній арені, змінивши образ країни-агресора на країну-рятівника, використовуючи при цьому вакцину власного виробництва. Саме так Росія планує отримати майбутні політичні дивіденди.

Колодюк Марія,

курсант

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ОБРАЗОТВОРЧИМИ ЗАСОБАМИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

Основною тенденцією у формуванні та розвитку безпекового середовища у світі є зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів, включаючи інформаційно-психологічний вплив, що принципово змінює характер збройної боротьби. Наразі для досягнення своїх цілей держави-агресори використовують цілий спектр гібридних компонентів, що включає й ведення спеціальних психологічних операцій, як всередині держави, так і за її межами. При цьому спостерігається застосування широкого спектру засобів психологічного впливу, в тому числі психологічний вплив образотворчими засобами (засобами візуальних комунікацій).

Зі зростанням тенденції поступового перенесення протистояння з поля реальної битви у віртуальний простір, під час війни протиборчі сторони з метою досягнення певних стратегічних цілей активно використовують мережу Інтернет, а особливо соціальні мережі для поширення візуальних матеріалів, серед яких: графічні зображення, фотографії, анімацію, інтернет-меми, демотиватори, постери, відеоматеріали, діаграми, карти, логотипи, емблеми.

Для здійснення психологічного впливу популярними залишаються різноманітні друковані (поліграфічні) засоби психологічного впливу - графічні зображення пропагандистського характеру (листівки, плакати), а також газети, журнали, фотоматеріали. Більш того, психологічний вплив на противника

можна здійснити за допомогою проектування голографічних зображень літаків, танків, кораблів або військовослужбовців, які створюють ілюзію про численну перевагу та бойову міць, посилюють почуття страху та паніки.

Яскравим прикладом застосування психологічного впливу образотворчими засобами є гібридна війна Російської Федерації проти України, що включає й інформаційну складову. Держава-агресор здійснює психологічний вплив, в першу чергу, використовуючи засоби візуальної комунікації в мережі Інтернет, а також поширюючи плакати, листівки, фотоматеріали, предмети з відповідною символікою. Таким чином реалізуються загрози інформаційній безпеці держави, адже через поширення вищеперерахованих матеріалів РФ має на меті вплинути на психічний та емоційний стан населення, поширити сепаратистські настрої, заклики до повалення конституційного ладу, дискредитувати органи державної влади, активізувати злочинну та терористичну діяльність на території України.

Психологічний вплив образотворчими засобами також використовується РФ для поширення матеріалів, що деградує суспільство, поширюють культ насилля, протизаконності, розбещення, моральної та духовної деградації, а також послаблюють суспільно-політичну, міжетнічну та міжконфесійну єдність суспільства, фальсифікують історію. Більш того, через поширення недостовірної, перекрученої та упередженої інформації здійснюється спроба формування у населення альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу, що призводить до формування на несвідомому рівні певних негативних психологічних установок і таким чином реалізує загрози інформаційній безпеці особистості.

Отже, під час сучасних військових конфліктів психологічний вплив образотворчими засобами є одним із компонентів психологічних операцій та гібридних війн. Таким чином, враховуючи загрози інформаційній безпеці, які можуть виникнути при цілеспрямованому використанні матеріалів психологічного впливу образотворчими засобами державою-агресором проти нашої держави, можна дійти висновку необхідності здійснення превентивних заходів для своєчасного виявлення в інформаційному просторі таких матеріалів та організації відповідних заходів протидії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 №47/2017. Офіційний вісник Президента України. 2017. №5. Ст.102.
2. Дзюба М.Т., Жарков Я.М., Замаруєва І.В. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 274 с.
3. Горбулін В.П. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за ред. В.П. Горбуліна. – Київ: НІСД, 2017. 496 с.

Наконечний Дмитро,
командир 314мв навчальної групи
Військовий інститут
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Чорногор Ярослав,

ВПЛИВ ХРИСТИЯНСЬКОГО СІОНІЗМУ НА ВІДНОСИНИ ІЗРАЇЛЮ ТА США

На особливі відносини Ізраїлю і США впливають багато факторів. Але, мабуть, головними сполучними факторами є ідеологічний та релігійний. І в зв'язку з цим, не можна говорити про винятковість відносин США і Ізраїлю без згадки християнського сіонізму.

Об'єктом дослідження є відносини між США та Ізраїлем, а предметом – роль християнського сіонізму в їх відносинах.

Під християнським сіонізму мається на увазі рух серед християн, які підтримують ідею повернення єврейського народу в Ерец-Ізраель і відродження Ізраїлю, просвітлюючи в цьому виконання біблійних пророцтв [2].

Основоположною ідеєю використовується цитата з Книги Буття (12:3), де Бог говорить Авраамові: «Я благословлю тих, хто благословляє тебе і прокляну тих, хто проклинає тебе, і у тебе благословляться всі народи землі». Це висловлювання трактується буквально. Християни-сіоністи вірять в історичне призначення єврейського народу і в те, що його Земля дана Богом в вічне володіння [1]. Таким чином виводиться думка про те, що євреї – богообраний народ, і їх право на історичну землю – священне. Саме тому підтримка єврейської держави (політична, економічна, моральна чи релігійна) означає для християн-сіоністів благословення Бога. За думку християн-сіоністів, межами єврейської держави повинні стати Євфрат і Ніл. Вони признають право виключно єврейського народу на Єрусалим. На їхню думку, Єрусалимський храм стояв на тому самому місці, де зараз знаходиться мечеть Аль-Акса, тому вони призивають до руйнування її і побудови на її місці іудейського храму [1].

Дослідники виділяють два основних принципи християнського сіонізму:

1. Принцип особливої турботи Господа. За думку християн-сіоністів, Господь обрав єврейський народ. Це вічна обіцянка, дана євреям як етносу і релігійній громаді, і вона не обмежена будь-якими умовами, єврейський народ ніколи і ні за яких обставин не буде його позбавлений. Саме тому вони вважають законним домагання Ізраїлю на землю Палестини.

2. Бачення майбутнього, спираючись на Тору. В пророцтві Святого Письма вони бачать те, як історичні події будуть розвиватися в майбутньому. До цього можна додати ще один – спільність США і Ізраїлю. Християни-сіоністи вважають, що між США і Ізраїлем є багато спільного, вони мають загальні політичні і релігійні цілі, і тому вони разом сьогодні можуть протистояти ісламську загрозу [3].

До створення Держави Ізраїль багатьом здавалося, що ідеї цього руху нереалістичні, засновані на занадто буквальному прочитанні Біблії. Однак створення Держави Ізраїль, перемога у Війні за незалежність 1948-1949 рр., а згодом успіх у Шестиденній війні призвели до зростання популярності ідей

християнського сїонїзму: стала з'являтися масова лїтература, організації, які просувають і захищають інтереси Ізраїлю. Ідеї християнського сїонїзму поширилися і на політичну верхівку США. Так, найбільш яскравим покровителем цієї течії став президент США Р. Рейган [3].

Релігійний фактор є особливо значущим для консервативної частини населення США, представники якої зазвичай голосують за республіканську партію. Тому найбільш теплі відносини США і Ізраїлю припадають на той період, коли при владі в Вашингтоні знаходяться республіканці. Сьогодні популярність християнського сїонїзму збільшується. Відповідно до даних Pew Research Center, більшість християнських сїонїстів за віросповіданням євангелісти (26,3% від загального населення США в 2018 р.). Це означає, що така частина населення є потужною політичною силою, яка в чотири рази перевершує за чисельністю нерелігійних виборців.

На саміт CUFI (організації, що об'єднує християн, які підтримують Ізраїль), який відбувся 08.07.2019 р., адміністрація Трампа направила Пенса, Помпео, посла США в Ізраїлі Девіда Фрїдмана, помічника президента і спеціального представника з міжнародних переговорів Джейсона Грінблатт і радника з національної безпеки Джона Болтона. І всі вони виступили на цьому саміті з промовами.

Адміністрація Д. Трампа повернула відносинам з Ізраїлем статус виключно, втрачений при Б. Обама. Євангелісти є ключовим сегментом електорату Д. Трампа. Підтримка президента Д. Трампа в 2016 року серед євангелістів становила 81%, в 2020 ж році знаходилася на рівні 70%, заявивши про себе як про головного захисника інтересів євангелістів з часів Р.Рейгана. Цей факт, так само як і його власна релігійність, пояснює причини відновлення особливих відносин між США і Державою Ізраїль з 2017 р.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Л. Корнеєв. Сїонїстський імперіалїзм [Ізраїль] // «Всесвіт» (Київ). – 1972. – № 3. – С. 150-154.
2. Подольський. Сїонїзм // Полїтична енциклопедія. / Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. – 666 с.
3. Alison Wair. Against Our Better Judgment: The Hidden History of How the U.S. Was Used to Create Israel. – 2014.

Хоменко Анатолій,

студент магістр

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

КОНФЛІКТ НАВКОЛО ОСТРОВА ТУЗЛИ ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Протягом історичного розвитку коса Тузла неодноразово змінювала свою структуру, з'єднуючись з Таманським півостровом або розпадаючись на кілька островів. У 1857 р. почалися роботи по зміцненню і штучному відсипанню в бік кримського берега (Павловський мис) західного острова цієї групи. У 1868 р.

між косою та кримським берегом залишився прохід у 900 метрів. Далі відсипна частина острова була розмита штормами. Сучасний острів утворився внаслідок розмитої коси, у 1925 р. У лютому 1954 р. Крим був приєднаний до УРСР. Тузла фактично являється «ключем» до володіння Керч-Єнікальським каналом.

До осені 2003 р. острів взагалі не фігурував у великій політиці. За даними голови Ради міністрів автономної республіки Крим, Сергія Куніцина, на Тузлі проживало близько 30 родин рибалок [7]. Від Росії острів відмежований мілководдям, придатним для проходу лише риболовецьких човнів. 20 вересня Росія, без попередження, розпочала підготовчі роботи щодо спорудження насипної дамби, що мала з'єднати Таманський півострів з Тузлою. Будівництво, згідно з офіційною позицією Москви, буцімто проводилось за наказом губернатора Краснодарського краю Олександра Ткачова. Це не відповідало дійсності, бо дії, які загрожували міжнародним конфліктом, звичайно, не могли відбуватися без наказу вищого керівництва РФ.

За добу з російської сторони було розвантажено до 700 вантажівок з необхідними матеріалами, а будівельники працювали в три зміни. За день росіяни споруджували приблизно 150 м дамби. Увесь час російські військові демонстрували військову загрозу – у територіальні води України входили бойові човни з Новоросійської військово-морської бази, російські морські піхотинці відпрацьовували бойову стрільбу на Таманському півострові. Голова Комітету Державної Думи з міжнародних справ Дмитро Рогозін, стверджував, що росіяни проводили роботи на законній підставі, мовляв, з'єднували косу з островом, оскільки її розмило водою. Українська сторона, у відповідь, розмістила на Тузлі посилений контингент прикордонників (понад 500 бійців), почала термінове спорудження прикордонної застави. До місця конфлікту прибули кораблі та катери українських військово-морських сил. Керченський полк Національної гвардії розгорнув свої реактивні установки. На материку ракетні війська почали навчання, в небо підняли 17 літаків Су-27 і МіГ-29. На острів передислокували спецпідрозділи, в тому числі бійців 73-го Морського Центру спеціальних операцій, а також додаткові підрозділи прикордонників зі складу 79-го Сімферопольського прикордонного загону та 10-го мобільного прикордонного загону (місто Київ). 15 жовтня голова Держприкордонслужби України Микола Литвин попередив, що прикордонники готові захищати кордон зі зброєю. Командир полку Національної гвардії, Ігор Воронченко стверджував, що Україна була готова кинути у бій авіацію та підрозділи морської піхоти, а Росія – частини 7-ї повітряно-десантної дивізії [6].

22 жовтня, коли російським будівельникам залишалось 100 метрів до українського кордону, Верховна Рада провела спеціальне засідання з кризи навколо о.Тузла. 23 жовтня Л.Кучма провів прямі перемовини з російським президентом В.Путіним стосовно ситуації навколо о.Тузла, під час яких вимагав припинити провокаційні дії. Він також відвідав Тузлу. У листопаді 2003 р. прем'єри Росії та України домовились про остаточне припинення будівництва [1].

Конфлікт навколо о.Тузла спричинив сплеск патріотичних настроїв серед українського населення. У Львові молодь пікетувала російське

консульство з вимогами «Тузла – це Україна», а у Києві праві радикали розпочали вербування добровольців, для захисту української території. Ситуацію загострювали офіційні заяви російської влади. Так 16 жовтня, МЗС Росії попросило українських партнерів надати їм копії документів, на підставі яких Україна зробила висновок, що острів – це українська територія. Північнокавказьке регіональне прикордонне управління Росії взагалі відмовилось визнавати делімітаційні межі у Керченській протоці та на Азовському морі, стверджуючи, що Україна їх визначила без консультацій та погодження, самотійно. Глава Адміністрації Путіна, Олександр Волошин заявив українським журналістам, що Керченська протока ніколи не буде українською, а якщо треба, то Росія може залити її бетоном або просто розбомбити [4].

Саме конфлікт за о.Тузла змусив владу Росії та України укласти відому угоду від 24 грудня 2003 р. щодо Азовського моря та Керченської протоки [2]. В договорі зазначалося, що, Азовське море і Керченська протока історично є внутрішніми водами Російської Федерації і України, але Азовське море розмежовується по лінії державного кордону. Договір забезпечував «вільний прохід торгових і військових судів двох країн через протоки, входження до Азовського моря іноземних судів ставало можливим тільки з відома обох сторін».

Конфлікт навколо Тузли недостатньою мірою консолідував українське суспільство [5, с.28]. Упродовж 31 жовтня – 6 листопада 2003 р. Фонд «Демократичні ініціативи» провів всеукраїнське опитування, за результатами якого лише у 18% респондентів змінилось ставлення до Росії на негативне. Якщо у Львові дії Росії оцінили вкрай негативно 62% респондентів, то у Криму позитивно факт будівництва дамби оцінили понад 48% опитаних [1]. Понад 55% донеччан та понад 78% мешканців Сімферополя висловили бажання жити на території Росії.

Дуже цікаві думки щодо конфлікту за о.Тузла висловлював політолог В.Небоженко. На його думку, Росія вирішувала свої внутрішні проблеми за рахунок зовнішніх, за рахунок зовнішньої агресії. Криза навколо Тузли – це вічне прагнення Великого сусіда до захоплення територій малого та слабкого сусіда. Україна стала своєрідним полігоном для з'ясування стосунків між політичними елітами Росії. Конфлікт спричинив зміни й в українському політикумі. Високий рейтинг здобули брати Литвини (голова Верховної Ради та керівник Прикордонної служби) [3]. Цим конфліктом Росія хотіла виявити, яка частина населення України та в якому регіоні підтримує її дії, а який регіон ставиться дуже негативно.

Інший політичний експерт, Т.Станова, ведучий експерт Центру політичних технологій, стверджує, що українській владі потрібні були успіхи на тлі загострення внутрішніх розбіжностей, проблем економічної політики, скандалів. Конфлікт 2003 р. згуртував український політикум у протистоянні із агресивним сусідом України. На її думку, результати конфлікту були вигідними українському та російському політикуму [8].

Конфлікт за український острів Тузла, що мав місце у вересні-жовтні 2003 р., став «грою м'язів Росії», втіленням імперських амбіцій Кремля, спробою змінити становище Керченської протоки, узяти її під контроль. До повномасштабної війни справа б скоріш не дійшла, а ось до локального конфлікту було недалеко. Ситуацію вдалось розв'язати, тому що тоді Кремль ще не був готовий до незаконної анексії Криму, яка відбулася 2014 р., й обмежився локальною провокацією.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Артимишин П. Суспільно-політичні процеси в Російській Федерації та російсько-українські відносини в українській громадській думці (2000–2012). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. Львів, 2018. С.178.
2. Задорожній О. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації 1991-2014: монографія. Київ: К. І. С., 2016. С.148.
3. Небоженко В. Украина, Тузла и Кучма как заложники войны против Путина. 24 октября 2003. URL:<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2003/10/24/4375025/> (дата звернення: 03.06.2021).
4. Новіков П. Аннексия Тузлы: зачем России остров в Керченском проливе. 23 апреля 2018. URL: <https://ru.krymr.com/a/29186948.html> (дата звернення: 03.06.2021).
5. Паніна Н. Українське суспільство 1992–2006: соціологічний моніторинг. Київ: Інститут соціології НАН України, 2006. С.28.
6. Руденко А., Івануха М. Задолго до 2014? Как Россия готовила оккупацию Крыма URL: <https://ru.krymr.com/a/krym-2014-rossiya-okkupatsiya/31111879.html> (дата звернення: 03.06.2021).
7. Семенова И. Пробная война. 15 лет назад Россия попыталась захватить украинский остров Тузла 29 сентября 2018 URL: <https://nv.ua/ukraine/events/probnaja-vojna-15-let-nazad-rossija-popytalas-zakhvatit-ukrainskij-ostrov-tuzla-2496372.html> (дата звернення: 03.06.2021).
8. Станова Т. Тузла: политическая провокация 18.07.2005. URL: <https://ria.ru/20050718/40926209.html> (дата звернення: 03.06.2021).

Наукове видання

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА**

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної конференції

30 червня 2021 р., м. Суми

Відповідальна за випуск *В.В. Михтуненко*

Підп. до друку 12.07.2021.

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,3.

Ум. фарб.-відб. 9,3. Обл.-вид. арк. 11,88.

Тираж 50 пр. Вид. № 27.

Видавець і виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.